

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Disertační práce

**Poetická imaginace presbyteriánské spirituality
v kancionálu *Trinity Hymnal***

Vedoucí práce: **Prof. Jaroslav Vokoun, Th.D.**

Autor práce: Mgr. et Mgr. Margareta Winsted

Studijní obor: Teologie

Ročník: VI

2018

Prohlašuji, že jsem svou disertační práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Atlantě 31. března 2018

To Bradley

Děkuji Václavu Štětinovi, bez jehož nadšení by tato práce nikdy nevznikla.

Děkuji svému školiteli prof. Jaroslavu Vokounovi, Th.D., za metodické vedení práce, cenné podněty a připomínky, kterými mě trpělivě doprovázel po celou dobu doktorského studia. Děkuji *in memoriam* Dr. Hughesi Oliphantu Oldovi za laskavé přijetí a cenné připomínky. Děkuji Johnu Sowelovi, řediteli Reformed Theological Seminary v Atlantě, a Rev. Davidu W. Hallovi za podporu i osobní povzbuzení. Děkuji Midway Presbyterian Church a všem, kteří mě v modlitbách podporovali.

Děkuji svému manželovi.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 POETICKÁ TEOLOGIE.....	13
1.1 Pokusy o definici poetické teologie – poiesis vs. theoria.....	17
1.2 Historické pojetí poetické teologie.....	23
1.3 Protestantská poetická teologie.....	26
1.4 Poetická teologie jako východisko.....	35
2 PRESBYTERIÁNSKÁ SPIRITUALITA.....	43
2.1 Pojem spirituality v reformované tradici.....	45
2.2 Historický vývoj presbyteriánství.....	47
2.2.1 Presbyteriánství v Anglii, Skotsku a Irsku.....	51
2.2.2 Presbyteriánství v amerických koloniích.....	55
2.2.3 Prohlubování polarizace a neúspěšné snahy o sjednocení.....	60
2.3 Soubor vyznání konzervativního presbyteriánství.....	66
2.4 Etika a způsob života církve.....	74
2.5 Teologické důrazy presbyteriánské spirituality.....	80
2.5.1 Stvoření.....	81
2.5.2 Lidská přirozenost a úděl – total depravity.....	83
2.5.3 Trojice.....	85
2.5.4 Vtělení (úřady Kristovy).....	86
2.5.5 Vykoupení (kříž).....	88
2.5.6 Vzkříšení.....	94
2.5.7 Naplnění.....	94
3 PRESBYTERIÁNSKÁ BOHOSLUŽBA.....	97
3.1 Historické kořeny presbyteriánské bohoslužby.....	98
3.2 Proměna reformačních forem bohoslužby v presbyteriánství.....	105
3.3 Úloha písně při bohoslužbě v presbyteriánství.....	112

4 POETICKÁ IMAGINACE DUCHOVNÍCH PÍSNÍ KANCIONÁLU <i>TRINITY HYMNAL</i>	120
4.1 Poetická imaginace jako jazyk bohoslužby.....	121
4.1.1 Poetická imaginace Písma	124
4.1.2 Poetická imaginace Book of Common Prayer	129
4.2 Kancionál <i>Trinity Hymnal</i> (vznik a struktura)	134
4.3 Teologická témata presbyteriánské spirituality v písních <i>Trinity Hymnal</i>	140
4.3.1 Sola Scriptura.....	140
4.3.2 Stvoření.....	146
4.3.3 Lidská přirozenost a úděl.....	155
4.3.4 Trojice.....	161
4.3.5 Vtělení.....	168
4.3.6 Vykoupení (kříž).....	173
4.3.7 Vzkříšení.....	196
4.3.8 Naplnění.....	201
ZÁVĚR	216
Seznam použitých zdrojů	236
Seznam zkratk	256
ABSTRAKT	257
ABSTRACT.....	258

ÚVOD

Po více než třech letech strávených ve Spojených státech na tzv. Jihu, který se stále považuje za tradičně křesťanský, se jisté teoretické oblasti, kterými jsem se v minulosti zabývala, stávají živou součástí každodenní zkušenosti. To, co v akademických kruzích může znít jako přehnané expresivní označení, nabývá praktických rozměrů a formuje každodenní setkávání. Konkrétně mám na mysli spor, který se ve Spojených státech rozpoutal mezi protestantskými teology na konci minulého století a je označován jako „války o bohoslužbu“, *Worship Wars*.¹ Z pohledu teologa je zajímavé nejen tento boj sledovat a zároveň prožívat v rámci církevní praxe, ale nabízí se také otázka, zda se jedná o boj, který lze vyhrát, či zda existuje ideální vyústění tohoto sporu. Na otázku, jaká je příčina a v čem tkví tento spor, případně jaká jsou možná řešení, se pokusíme částečně odpovědět i v této práci. Na otázky, proč právě píseň a proč je význam duchovní písně tak centrální právě zde a nyní, nebude práce odpovídat přímo, ale představení jedné oblasti americké písňové bohoslužebné tradice může mnohé zásadní principy naznačit.

Předmětem zkoumání této práce je duchovní píseň jedné z nejstarších a největších křesťanských tradic na území Spojených států amerických, tradice konzervativního presbyteriánství.² Na jejím příkladu se pokusíme dokázat, že píseň stojí v centru rozporů a útoků vzhledem ke své stěžejní roli v současné kultuře i významné funkci v rámci své teologické nosnosti.³ Cílem této práce je pak ukázat na konkrétních

---

¹ *Worship Wars* zmiňují ve svých knihách současní presbyteriánští teologové T. David Gordon (*Why Johnny Can't Sing Hymns*, 2010), Paul S. Jones (*Singing and Making Music*, 2006), Terry Johnson (*Leading in Worship*, 2013) a další. Tomuto tématu se také pravidelně věnuje řada článků v časopisech i na internetových serverech, např. opakovaně se tématem úlohy písně při bohoslužbě zabývá jeden z hlavních evangelikálních časopisů *Christianity Today*. O ukončení sporů se pokoušel např. Mark Galli v článku *The End of Worship Wars. But we're still learning from one another*. In *Christianity Today* [on-line]. 11. března 2011 [cit. 2018-02-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.christianitytoday.com/ct/2011/march/endworshipwars.html>>. Další témata viz *Worship Wars*. In *Christianity Today* [on-line]. © 2018 [cit. 2018-02-04]. Dostupné na WWW: <<https://www.christianitytoday.com/ct/topics/w/worship-wars/>>.

² Původem a historií Presbyteriánské církve v USA se budeme podrobněji zabývat v kapitole 2.2.

³ Schleiermacher hovoří o duchovním zpěvu, který vydechuje obsahy, jež definovaná řeč nemůže vyjádřit, ve kterém se melodie myšlenek a pocitů propojují v posvátné a nekonečné. „In heilige Hymnen und Chören, denen die Worte der Dichter nur lose und luftig anhängen, wird ausgehaucht was die bestimmte Rede nicht mehr faßen kann, und so unterstützen sich und wechseln die Töne des Gedankens und der Empfindung bis Alles gesättigt ist und voll des Heiligen und Unendlichen.“ SCHLEIERMACHER, Friedrich. *Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern*. ed. Günter Meckenstock. Berlin: Walter de Gruyter, 2001, s. 138.

příkladech textů písní možnosti poetického jazyka a jeho schopnost vyjádřit hloubky teologických pravd způsobem doplňujícím a v určitém smyslu i přesahujícím jazyk teologických dogmat.

V současném rozkolu písňových tradic nehraje hlavní roli pouze hudební styl a způsob, jakým je hudba při bohoslužbách interpretována.⁴ V „boji o píseň“ v rámci evangelikálních církví v USA se jedná především o tendenci vyprázdnění účelu bohoslužby a bohoslužebné hudby spolu s ní a o změnu zaměření od Boho-sluzby ke službě člověku.⁵ V této práci se proto budeme věnovat také otázce vývoje a formy bohoslužby v presbyteriánské tradici (kapitola 3). Texty duchovních písní v současných amerických církvích se často odklonily od vyznání víry a učení Písma k vyjádření pocitů individuality bojující s vlastními emocemi a vyjadřující vlastní prázdnotu, kterou vždy milující křesťanský Bůh vyplní. Jde tak především o touhu být naplněn než o touhu uctívat křesťanského Boha. O této tendenci svědčí upouštění od písní, které zmiňují Boží hněv, utrpení jako součást cesty víry nebo varují před Božím trestem za hříchy.⁶ Poetika písní v sobě nese potenciál oslovovat člověka blízkým způsobem, zároveň je však nutné dbát na to, aby tato komunikace byla pravdivá a věrná evangeliu.

Význam písně jako poetického vyjádření skutečností lidského života roste nejen v oblasti zábavní kultury a umění, ale také v rámci teologie a života církve. Píseň se tak stává jednou ze součástí širokého spektra oblastí, kterým se věnuje poetická teologie. V anglicky hovořícím prostředí se poetické teologii v posledních letech věnuje řada nových titulů⁷, v českém okruhu je toto téma dosud poměrně málo zmapované.⁸ Cílem

---

⁴ Otázka hudebního stylu spadá do roviny estetiky a v rámci poetické teologie ji zde také nastíníme. Kritika stylu hudby a jeho propojení se světskou kulturou není problémem jedinečným. Příkladem za mnohé je označování zvětšené kvarty ve středověké bohoslužebné hudbě jako „diabolus in musica“, nebo odmítání oblíbených duchovních písní Fanny Crosby jako příliš propojené s taneční kulturou své doby. K této problematice viz např. Blog JOHNWYTE Not Another Traditional vs Contemporary Debate!? In *John Wyte. Perspective from a Kingdom Man* [on-line] 25. března 2014 [cit. 2018-02-04]. Dostupné na WWW: <<https://johnwyte.wordpress.com/tag/fanny-crosby/>>.

⁵ K této problematice podrobněji např. GORDON, T. David. Seeker-Sensitive Services? In GORDON, T. David. *Why Johnny Can't Sing Hymns*, s. 154–156.

⁶ Pro zmínku o „Božím hněvu“ byla například ze zpěvníku Presbyterian Church (U.S.A) vyloučena oblíbená píseň „In Christ Alone“. Viz BURK, Denny. PCUSA rejects popular hymn „In Christ Alone“. In *A comentary on theology, politics and culture* [on-line]. 29. července 2013 [cit. 2018-02-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.dennyburk.com/presbyterian-church-u-s-a-rejects-popular-hymn-in-christ-alone-because-of-wrath/>>. Více viz v závěru této práce.

⁷ Michael Thomson, editor pro biblické a teologické knihy vydavatelství William B. Eerdmans Publishing Company se k naší problematice vyjádřil velmi výstižně v článku z roku 2011: „V teologii dnes existuje nové poznávání teologických pravd na intuitivnější, odvážněji řečeno, poetické úrovni. Probíhá posun ke zkoumání estetiky – ať už poetické, nebo v jejím širším chápání. Významně k tomu přispěli Bruno Forte, Aidan Nichols a David Bentley Hart. Toto úsilí není nové, nicméně sleduje poněkud rozčarovanou protestantskou citlivost, žízňící po pochopení Boha za hranicí dogmatu. Další plavidlo v těchto vodách lze nalézt v množství biblických komentářů, které se odkazují na intuitivnější a posvátnější čtení Písma.

této práce je proto také nastínit oblasti současného zkoumání poetické teologie zejména v anglicky hovořícím prostředí a naznačit směry, jakými je možné o tématu této práce uvažovat v širším kontextu poetické teologie. V první kapitole proto představíme hlavní principy a oblasti, kterými se poetická teologie v současnosti zabývá, a nabídneme základní definice a obecný vývoj oboru. Zmíníme autory různých denominací a vyznání, vzhledem k našemu tématu však bude základním pramenem pro náš výzkum dílo *Poetic Theology* (2011) profesora teologie a kultury na presbyteriánském *Fuller Theological Seminary* Williama Dyrnesse⁹ a kniha *Theopoetic* (1976) Amose N. Wildera¹⁰.

V druhé kapitole se pokusíme objasnit specifika a důrazy presbyteriánské spirituality. Definice spirituality se liší způsobem zaměření, existují pohledy na spiritualitu vycházející obecně z chápání člověka jako lidské bytosti i užší pojetí spirituality, které pramení z konkrétní víry. Pro účely naší práce budeme čerpat z dostatečně široké i jasně vymezené definice spirituality, jak ji ve své knize *Christian*

Protestantský teolog Hans Boersma z *Regent College* nedávno vydal svou knihu *Heavenly Participation* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2011), která vyzývá čtenáře, zejména protestanty, k „svátostnějšímu chápání jazyka, zkušenosti a zapojení na cestě k hlubšímu a pestřejšímu poznávání Boha.“ THOMSON, Michael. *Theology as Poetry*. In *Eerd Word. The Eerdmans blog* [on-line]. 10. února 2011 [cit. 2017-03-11]. Dostupné na WWW: <<https://eerdword.com/2011/02/10/theology-as-poetry-by-michael-thomson/>>.

⁸ Poetickému vyjádření teologie tvorby C. S. Lewise se například věnuje Pavel Hošek. Mezinárodní odezvu získalo dílo Ivany Noble *Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context*, ve kterém se autorka zabývá tvorbou Karla Čapka, Isaaca Bashevise Singera, folkovou hudbou (Vsockij, Nohavica), středoevropským filmem atd. Další autory a tituly z českého prostředí, které souvisejí s tématem této práce, představíme podrobněji v kapitole 1.4.

⁹ William A. Dyrness (nar. 1943) je profesorem teologie a kultury na presbyteriánském *Fuller Theological Seminary* (Pasadena, CA). V této práci budeme čerpat zvláště z jeho tří knih *Senses of the Soul: Art and the Visual in Christian Worship*. Wipf & Stock. 2008; *Reformed Theology and Visual Culture: The Protestant Imagination from Calvin to Edwards*. Cambridge University Press. 2004 a především *Poetic Theology*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co. 2011.

¹⁰ A. N. Wilder studoval na *Yale University*, dále teologii ve Francii, Belgii a na *Mansfield College* v Oxfordu, vyučoval novozákonní teologii na *Andover-Newton Theological Seminary*, *Chicago Theological Seminary* a na *University of Chicago* a *Harvard Divinity School*. Za první světové války se jako dobrovolník stal řidičem sanitky ve Francii a Makedonii, za což získal později vyznamenání *Croix de guerre*, byl svědkem operací amerického dělostřelectva ve Francii. Traumatické válečné zkušenosti jeho víru nezlomily, ale ani nikdy neopustily – odrážejí se v jeho první knize, sbírce básní *Battle Retrospect* (1923) a v jeho posledním díle *Armageddon Revisited: A World War I Journal* (1994). Po návratu působil na *Yale University*, byl ordinován v *Congregational Church* a působil jako duchovní v New Hampshire. V navazujícím doktorském studiu na *Yale University* byl fascinován eschatologií Nového zákona (*Eschatology and Ethics in the Teaching of Jesus*, 1939, 1950, 1978). Stal se také literárním kritikem a zaměřil se na studium literatury biblických autorů, patřil mezi první, kteří zkoumali biblickou imaginaci, přistupoval k Písmu jako ke „Slovu Božímu vyjádřenému v různých literárních formách“. Představil čtenářům poezii, fikci a dramata 20. století (*The Spiritual Aspect of Modern Poetry*, 1940; *Modern Poetry and the Christian Tradition*, 1952; *Theology and Modern Literature*, 1958; *New Voice: Religion, Literature, and Hermeneutics*, 1969). Wilderova kniha *Theopoetics* (1976) vyzývá k obnovení biblického náboženství skrze kultivaci imaginace. Dva roky před svou smrtí vydal *The Bible and the Literary Critic* (1991). Viz HAWKINS, Peter S. Series Foreword to The Amos N. Wilder Library. In WILDER, Amos Niven. *Theopoetic*, s. i–v.

Spirituality představil anglikánský teolog Alister E. McGrath¹¹. Pro charakteristiku teologických akcentů presbyteriánské spirituality využijeme rozdělení sedmi základních teologických témat křesťanské spirituality, které McGrath definuje ve čtvrté kapitole své knihy. Tato témata se v naší práci stanou stěžejními principy definování a zkoumání poetické imaginace presbyteriánské spirituality v duchovních písních *Trinity Hymnal*.¹²

McGrath ve své definici křesťanské spirituality sleduje v první řadě strukturu a historii konkrétní církve, její učení a etiku. Proto se v rámci charakteristiky presbyteriánské spirituality budeme ve druhé kapitole zabývat historickým vývojem a pojmem presbyteriánství, základy učení tzv. reformované teologie a Westminsterského vyznání víry, ke kterému se obecně presbyteriánské církve hlásí, a etikou církve. Na základě souboru učení presbyteriánství pak definujeme jednotlivé teologické důrazy presbyteriánské spirituality.

V souvislosti s aktuálností tématu duchovní písně v rámci bohoslužby v presbyteriánství a tendencemi měnit formu i účely bohoslužby budeme ve třetí kapitole podrobněji charakterizovat presbyteriánskou bohoslužbu, její historické kořeny a naznačíme současné trendy. Vzhledem k tomu, že presbyteriánství navazuje zvláště na dvě tradice – reformaci 16. století a anglikánství 17. století –, se budeme v rámci rozpravy o bohoslužbě zaměřovat na dva stěžejní zdroje liturgického jazyka těchto tradic, Písmo a *Book of Common Prayer*¹³.

V úvodu čtvrté kapitoly definujeme pojem poetické imaginace¹⁴ a představíme dva základní prameny poetické imaginace presbyteriánství – poetickou imaginaci Písma

---

¹¹ McGRATH, Alister E. *Christian Spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing, 1999.

¹² Alister E. McGrath hovoří o sedmi teologických „základech“ jednotlivých křesťanských spiritualit, jejichž šíře umožňuje uchopení základních principů jednotlivých spiritualit, ale také nabízí možnost srovnávání teologických aspektů různých spiritualit. Tato metodologie se tak může stát prostředkem k hledání společných i odlišných důrazů jednotlivých křesťanských spiritualit bez ohledu na způsob jejich vyjádření (dogmatické či praktické aspekty). Dá se nicméně usoudit na to, že stejné principy mohou sloužit ke zkoumání a srovnávání i nekřesťanských spiritualit. McGrath ve 4. kapitole své knihy *Christian Spirituality* uvádí definici, aplikaci a ilustraci následujících teologických témat: stvoření (*Creation*), lidská přirozenost a úděl (*Human Nature and Destiny*), Trojice (*The Trinity*), vtělení (*Incarnation*), vykoupení (*Redemption*), vzkříšení (*Resurrection*) a naplnění (*Consummation*). České názvy jednotlivých termínů vycházejí z překladu Miloše Veselého, který vyšel v roce 2001 (McGRATH, A. E. *Křesťanská spiritualita*. Praha: Volvox Globator, 2001). Blíže se jednotlivými tématy v rámci učení presbyteriánské církve zabýváme v kapitole 2.5.

¹³ *Book of Common Prayer* (Kniha společné modlitby) je základní liturgickou knihou anglikánské církve, 1549, poslední úprava 1662.

¹⁴ Pro účely této práce budeme vycházet zvláště z definice poetické imaginace L. Williama Countrymana, jak ji představil v knize *The Poetic Imagination*. Tato studie navazuje na diplomovou práci věnovanou anglikánské spiritualitě (KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*. [diplomová práce]. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2011.), kde je teorie poetické imaginace L. W. Countrymana výchozím

a poetickou imaginaci *Book of Common Prayer* –, ze kterých mnoho autorů textů duchovních písní zpěvníku *Trinity Hymnal* čerpá. Stěžejním výzkumem této práce a hlavní oblastí našeho zájmu je poetická imaginace písní, která se pokouší vystihnout základní teologická témata presbyteriánství, církevního společenství i života jednotlivce. Provedeme proto obsahovou analýzu vybraných duchovních písní *Trinity Hymnal* na základě rozdělení teologických témat, jak byly předloženy McGrathem. Vzhledem k rozsahu této práce budeme vybírat pouze texty, které zastupují nejčastější použití poetického jazyka (například navazující na poetickou imaginaci Písma) nebo je v nich zajímavým a jedinečným způsobem poetický jazyk uplatněn. Vzhledem k rozsahu práce se nebudeme podrobněji zabývat jazykovou analýzou písní, i když ta by mohla být přínosným rozvinutím tohoto tématu. Také vzhledem k počtu autorů písní (742 písní pochází z pera téměř 400 autorů) se budeme životy a osobnostmi autorů zabývat pouze okrajově v souvislosti s konkrétními citacemi písní. Autoři reprezentují odlišné generace, kultury i denominace církve, proto si budeme všimnout zvláště těchto odlišností a jejich reflexe v jazyku konkrétních písní.

Zpěvník *Trinity Hymnal* vznikl v šedesátých letech 20. století jako reakce konzervativního proudu presbyteriánství¹⁵ na liberální postoje presbyteriánských církví ohledně učení Písma i podoby liturgie. Kancionál tak svým vznikem reagoval na „Worship Wars“ v jejich kořenech, snažil se zajistit „čistotu“ učení v textech písní a zabránit změně formy bohoslužebné liturgie. Od prvního vydání kancionálu v roce 1961 do jeho druhého vydání v roce 1990 se však bohoslužebný styl zásadně posunul směrem k tzv. současnému (*contemporary*) stylu¹⁶. V této práci budeme vzhledem k aktuálnosti tématu vycházet z 2. upraveného vydání zpěvníku *Trinity Hymnal* (1990), které lépe reprezentuje současnou podobu presbyteriánské imaginace, přestože se při bohoslužbách konzervativních presbyteriánských církví používají obě vydání kancionálu. *Trinity Hymnal* čerpá z poetické tradice anglikánské hymnologie a z tradice reformátorů 16. století (zejména Martina Luthera, Jana Kalvína, Johna Knoxe a Martina

---

bodem, a nabízí se tak možnost srovnání a zkoumání propojení obou tradic – presbyteriánské a anglikánské.

¹⁵ Zpěvník vydaly společným úsilím dvě církve zastupující konzervativní proud presbyteriánství *Orthodox Presbyterian Church* (dále OPC) a *Presbyterian Church in America* (PCA). Podrobněji se budeme vznikem a rozdělením těchto presbyteriánských církví zabývat v kapitole 2.2.3.

¹⁶ V úvodu druhého vydání *Trinity Hymnal* je vyjádřena snaha o vytvoření kancionálu, který bude „vycházet z Božího slova a odrážet věrouku církve,“ aby tak „vybavil ty v presbyteriánském/reformovaném společenství k chvále, která se líbí Pánu.“ Viz Preface. In *Trinity Hymnal*. Atlanta, Philadelphia: Great Commission Publications, 1998 (sedmé vydání, 1. vydání 1990), dále jen *Trinity Hymnal* (1990).

Bucera), autoři zpěvníku nicméně pečlivě vybírali i texty písní církevních otců a autorů z baptistické a metodistické provenience.

V závěru práce shrneme hlavní teologická témata zpěvníku a jejich zpracování a nastíníme srovnání těchto důrazů s teologickými východisky v učení církve. Budeme sledovat nejen jednotu či odlišnost učení textů písní ve srovnání s učením církve, ale pokusíme se dokázat, že poetický jazyk je nosný ekvivalent jazyka teologického učení. Budeme sledovat jeho jednoznačnost společně s jeho symbolikou, srozumitelnost společně s jeho emočním zabarvením. Vymezením teologických důrazů poetické imaginace na příkladech písní *Trinity Hymnal* si klademe za cíl také představit možný způsob zkoumání duchovního a teologického rozměru písně v kontextu dané spirituality.

Poetickou imaginaci můžeme chápat jako soubor symbolů a obrazného jazyka. Podle anglikánského teologa Paula Avise je jazyk poetické imaginace „klíčem k poznání reality“ a „důsledkem vtěleného a svátostného charakteru křesťanství.“¹⁷ Autor knihy *Faith, Hope and Poetry* Malcolm Guite¹⁸ hovoří o poetické imaginaci jako o způsobu poznání. Poezie podle něj může být tím pravým prostředníkem pro chápání tajemství vyjádřeného verši o „Slovu, které se stalo tělem“.¹⁹ V tomto smyslu budeme hledat „pravdivost“ poetické imaginace v písních ve srovnání s učením a vyznáním presbyteriánské církve a objasníme důrazy poetické imaginace vybraných textů ve zpěvníku *Trinity Hymnal*.

V závěru práce se tak pokusíme o shrnutí významu písně v dnešní presbyteriánské církvi a na příkladu vzniku kancionálu *Trinity Hymnal* a rozboru textů v něm obsažených poodhalíme také možné příčiny i řešení dnešního sporu o bohoslužbu v evangelikálních kruzích. V neposlední řadě potvrdíme úlohu, jakou duchovní píseň

---

¹⁷ AVIS, Paul. *God and the Creative Imagination*. London; New York: Routledge, 1999, s. 8.

¹⁸ Malcolm Guite je básník a akademik žijící a pracující v Cambridge, mezi jeho současná díla patří např. *What Do Christians Believe?* 2006; kapitola o teologii hry *Sen noci svatojánské* nazvaná *Our Truest Poetry is the Most Feigning ... Poetry, Playfulness and Truth* (HART, Trevor A.; GUTHRIE, Steven R. *Faithful Performances: Enacting Christian Tradition*, 2007), šest básní v *Live Simply*, 2008. Jeho úvahy o poezii C. S. Lewise se objevily v *The Cambridge Companion to C. S. Lewis*, 2010. Srov. GUIITE, M. *Faith, Hope and Poetry. Theology and the Poetic Imagination*. Farnham/Burlington: Ashgate, 2010, s. 1. Více o poetické imaginaci viz kapitola 4.1.

¹⁹ V úvodu své knihy Guite popisuje základní otázky, které bychom si při rozboru písní měli klást a které, jak sám píše, nám mohou pomoci odhalit „povahu věcí takových, jaké skutečně jsou“. „Poetry may be especially fitted as a medium for helping us apprehend something of the mystery embodied in that phrase ‘the Word was made flesh’ ... We shall read these passages not simply for aesthetic pleasure or as material on which to exercise literary critical skills or theories, but as clues to the nature of things as they really are. We shall ask: Are these poems truth-bearing? Are they offering imaginative insights, which are both internally consistent and consistent with our other ways of knowing?“ GUIITE, Malcolm. Introduction – Poetry and Transfiguration: Reading for a New Vision. In GUIITE, Malcolm. *Faith, Hope and Poetry. Theology and the Poetic Imagination*. s. 2.

zastává v současném životě presbyteriánské církve. Ve světle tohoto zkoumání se můžeme dokonce ptát, zda nyní a zde nedochází i k jakémusi návratu *poiesis* do křesťanské praxe protestantských církví v USA.

1 POETICKÁ TEOLOGIE

Předmětem této práce jsou texty duchovních písní zpěvníku *Trinity Hymnal*, který vznikl ve snaze vytvořit „skutečně ekumenický kancionál, ve svém zaměření teocentrický, ve svém obsahu biblický a poskytující vhodné chvály pro každou příležitost veřejného i soukromého uctívání Boha.“²⁰ Tato slova autorů zpěvníku naznačují širší významu písně jako teologického i společensko-kulturního materiálu. Píseň je tak nositelem teologických pravd a vyznání víry církve a zároveň obsahuje spojující ekumenický a společenský rozměr ve formě poetické imaginace. Týká se liturgie církve, ale ve značné míře i života církve a vnitřního života jednotlivce. O propojení imaginace a křesťanské víry hovoří Paul Avis²¹ v knize *God and Creative Imagination*. Křesťanská víra je podle něj na imaginaci založená, používá symboly, mýty a znaky, vyjadřuje pravdy imaginativní formou. „Kreativní imaginace ... leží mimo doménu vědomostí, je klíčem k poznání reality. Pravda je obsažená v symbolech a symboly jsou zhmotněny.“²²

Z výše zmíněného vyplývá, že imaginace v písních i obrazech je pro zdravý život víry zásadní. Robert Wuthnow na základě zkoumání vztahu mezi uměním, hudbou a duchovní vitalitou v americkém náboženském životě dokonce předpokládá, že umění může být potenciálním zdrojem revitalizace náboženství.²³ Podobně ve své knize *The Poetic Imagination*²⁴ L. William Countryman uvádí, že anglikánská církev spěje jakoby ke svému kolapsu či zásadní proměně, ale jedním dechem dodává, že pokud tato rozvětvená a polyfonní církev přežije, pak mimo jiné díky jedinečnému fenoménu, se

---

²⁰ „... truly ecumenical hymnal, theocentric in orientation, biblical in content and containing suitable hymns for every proper occasion of public and private worship of God.“ Preface. In *Trinity Hymnal* (1990), s. 7.

²¹ Paul Avis (nar. 1947), je generálním sekretářem *Church of England's Council for Christian Unity*, čestným profesorem teologie a ředitelem centra pro studium křesťanské církve na *University of Exeter*. Je také kaplanem Její Výsosti královny, kanovník exeterské katedrály a vedoucí redaktor časopisu *Ecclesiology*.

²² AVIS, Paul. *God and the Creative Imagination*, s. 8.

²³ Srov. WUTHNOW, Robert. *All in Sync: How Music and Art Are Revitalizing American Religion*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 2003. Cituje DYRNESS William A. *Senses of the Soul: Art and the Visual in Christian Worship*. Eugene: Cascade Books, 2008, s. 4. Robert Wuthnow je profesorem sociologie a ředitelem Centra pro studium náboženství na presbyteriánské *Princeton University*, New Jersey.

²⁴ COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination: An Anglican Spiritual Tradition*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 2000.

kterým je její vznik a vývoj spojen, a tím je překvapivě poezie.²⁵ Profesor teologie a filozofie na Australské katolické univerzitě Terry A. Veling²⁶ varuje, že „ne-kreativní náboženské tradice vedou k fundamentalismu, iracionalismu a dogmatismu – ze kterých čerpají své zdroje války a konflikty. Zdravé náboženské tradice vedou k míru, uzdravení a nově nabyté moudrosti – čerpají ze zdrojů lásky a krásy.“²⁷ Podle závěrů Williama A. Dyrnesse v knize *Poetic Theology* nejsme v našem dnešním kulturním světě vyzýváni k přemýšlení o věcech, ale k reakci na ně ve formě „jednání“ (*do*) a „tvoření“ (*make*). Způsob odpovědi spočívá ve zvyklostech, které ztělesňují naši víru, a proces „tvoření“ William A. Dyrness nazývá *poetikou*. Dyrness ve své knize *Poetic Theology* nabízí širokou definici poetické teologie, ze které zde budeme, právě vzhledem k jejímu rozpětí, čerpat. Poskytne nám rámec a metodologii pro zkoumání propojení poetického jazyka, umění i každodenních „vytváření“. V tomto spektru lze pak hledat konkrétní propojení duchovní písně s historickou tradicí, kulturním prostředím současnosti i s pohledem na učení církve a život církve a jednotlivce. V této kapitole předložíme definice a základní metodologii jak poetické teologie, která bude vycházet zvláště z díla *Poetic Theology* Williama A. Dyrnesse, tak poetické imaginace jako jazyka víry. Představíme historický vývoj poetické teologie se zaměřením na její protestantskou podobu a na závěr se zaměříme na aktuálnost otázky poetické teologie a poetické imaginace. Podle Dyrnesse se teologie v posledních letech pokouší hovořit o Bohu jazykem, který si vypůjčuje z oblasti vědy, filozofie, a dokonce ekonomie, jen aby dokázala racionálně postihnout obraz Boha.²⁸

Všichni jsme součástí kultury, kterou utváříme a která utváří nás.²⁹ Dyrness na tomto základě vyvozuje závěr, že kultura jako „to, co my, lidé, vytváříme z Božího

---

²⁵ Autor vyslovuje zajímavou tezi, že totiž anglikánská tradice je v dnešním světě přijímána a stále živá právě v lyrické poezii. Countryman vnímá poezii jako jeden z nástrojů, který v postmoderním světě překonává vládu vědecké prózy a pomáhá nacházet více prostoru pro spiritualitu. Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 189.

²⁶ Terry A. Veling je profesorem na fakultě teologie a filozofie, *Australian Catholic University (School of Theology ACU, Brisbane)*.

²⁷ VELING, Terry A. Foreword. In KEEFE-PERRY, L. Callid. *Way to Water: A Theopoetics Primer*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2014, s. xvii.

²⁸ Preface. In DYRNESS William A. *Poetic Theology. God and Poetics of Everyday Life*. Grand Rapids/Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2011, s. ix.

²⁹ „... tím, že se člověk věnuje různým oborům, jako je filozofie, historie, matematika a přírodní vědy, a zabývá se uměním, může velkou měrou přispět k tomu, aby se lidská rodina povznesla k vyšším pojmům pravdy, dobra a krásy a k obecně platnému nazírání, a byla tak dokonaleji osvícena podivuhodnou Moudrostí, která byla u Boha od věčnosti, všechno s ním pořádala, hrála si na okruhu země a bylo jí rozkoší stýkat se s lidmi.“ *Gaudium et spes*, 57:4.

dobrého stvoření“ je „ve své podstatě morální, a dokonce teologické.“³⁰ Chápání stvoření jako Božího daru a Boží přítomnost v kultuře je podle Dyrnesse základem pro poetickou teologii (*theologia poetica*).³¹ Na stejném principu jsou pak lidé, stvoření k Božímu obrazu, nevyhnutelně morálními zástupci. Jejich jednání je motivováno tím, co vnímají jako dobré. Jsou nuceni reagovat a tyto reakce mají nevyhnutelně estetickou, a dokonce náboženskou dimenzi, neboť svým jednáním budou oslavovat Boha (nebo bohy), kterému slouží. „Vše, co člověk činí s určitým záměrem má nakonec za cíl oslavovat. Je to pro člověka přirozené a je to důležitý znak toho, co nás činí lidskými bytostmi.“ Podle Dyrnesse se nestáváme dobrými díky správnému myšlení, ale díky „správnému zaměření a chvále“.³² Toto zacílení lidské bytosti spatřuje Nicholas Wolterstorff v umění – podle něj usilujeme o estetické prožívání života.³³ Wolterstorffovy závěry potvrzují také studie Antonia Damasia³⁴, podle nichž je naše základní vědomí sebe sama (*core consciousness*) založeno na obrazech a psychických vzorcích (*images of an object, mental patterns*), které zásadně zapojují naše emoce.³⁵ Estetické touhy, návyky a jejich ztělesnění jsou tak podle Damasia základem naší lidské identity.³⁶

O lidské touze v souvislosti s hledáním dobra a zaměřením člověka³⁷ v tomto kontextu hovoří Tomáš Akvinský: „... dobro jest, po čem všechno touží“. Jest pak

---

³⁰ DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 38. Dyrness současně argumentuje, že zneužívání dobrých statků jen podtrhuje jejich nepostradatelnost, a nemělo by nás ospravedlňovat k tomu, abychom popírali jejich zdroj v Bohu a jejich účel, Bohem stvořený. *Ibid.*, s. 35.

³¹ *Ibid.*, s. 37.

³² *Ibid.*, s. 77–78.

³³ Viz WOLTERSTORFF, Nicholas. *Art in Action: Toward a Christian Aesthetic*. Grand Rapids: Wm.B. Eerdmans, 1980. Kapitola 2.

³⁴ Antonio Damasio je profesorem neurovědy na *University of Southern California*, kde vede *Brain and Creativity Institute*, ve svém výzkumu se zabývá studiem lidského mozku a jeho reakcemi. Damasio je držitelem řady ocenění, např. *Prince of Asturias Award* (2005). Je členem Institutu lékařství Národní akademie věd, Americké akademie pro umění a vědu a autorem řady titulů (*Descartes' Error, Looking for Spinoza a Self Comes to Mind*). Srov. DAMASIO, Antonio R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt, 1999, backcover.

³⁵ Viz DAMASIO, Antonio R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt, 1999, s. 10, 125. Naopak kognitivní funkce, jako jazyk, paměť, rozum, pozornost, jsou sice nezbytné pro to, aby vědomí fungovalo normálně, ale nejsou nezbytné pro „*core consciousness*“ (*ibid.*, s. 18). *Consciousness* se začíná tvořit, když emocionálně reagujeme na to, co se stalo, co vidíme, slyšíme a čeho se dotýkáme (*ibid.*, s. 26).

³⁶ „Consciousness emerges when this primordial story – the story of an object causally changing the state of the body – can be told using the universal nonverbal vocabulary of body signals. The apparent self emerges as the feeling of a feeling. When the story is first told, spontaneously, without it ever having been requested, and forevermore after that when the story is repeated, knowledge about what the organism is living through automatically emerges as the answer to a question never asked. From that moment on, we begin to know.“ DAMASIO, Antonio R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt, 1999, s. 31.

³⁷ Na základě textu v Genesis, který zdůrazňuje zrakový vjem a roli touhy při podvedení Evy (Gen 3,6) vznikla v křesťanské tradici negativní teologie touhy, v níž není možné důvěřovat zraku. Dyrness tento

zřejmé, že každá věc je žádoucí, pokud jest dokonalá, neboť všechno touží po své dokonalosti (V.1, s. 36) ... krásno a dobro v podmětu jsou sice totéž, poněvadž stojí na téže věci, totiž na tvaru, a proto dobro se chváří jako krásno. Ale v rozumu se liší. Neboť dobro se vlastně vztahuje na touhu; jest totiž dobro, po čem všechno touží. A proto má ráz účelu, neboť touha jest jako nějaký pohyb k věci. Krásno však se vztahuje ke schopnosti poznávací; krásným totiž se jmenuje to, co spatřeno se líbí. Tedy krásno záleží v náležité úměrnosti, protože smysly těší věci náležitě úměrné jako jim podobné, neboť i smysl jest jakýsi rozum, i každá poznávací schopnost. A protože poznávání se děje připodobněním, podobnost pak se vztahuje na tvar, krásno náleží vlastně k rázu příčiny tvarové.³⁸ Akvinský v této definici propojuje dobro s touhou a žádostí, ale chápe je jako kognitivní sílu – dobro má ráz příčiny účelné. Umberto Eco, který chápe estetické vnímání jako dialog s předmětem, postoj Akvinského dále osvětluje. Podle Eca má pro Akvinského estetické poznání stejnou komplexitu jako poznání intelektuální, protože má shodný předmět zkoumání, totiž substanční skutečnost něčeho, co entelechie informovala.³⁹

Tento princip estetického poznání pak můžeme aplikovat na poznání neviditelného Boha. Luterský teolog G. G. Hamann v eseji „Aesthetica in nuce“ hovoří o živosti obrazu neviditelného Boha⁴⁰ v naší mysli, který nám umožňuje vidět a zakoušet, rozjímat i dotýkat se, poznávat Boží vlídnost v jeho stvoření. Každý takový dojem je tak závazkem hluboké pravdy o Božím charakteru. A každá naše reakce je dopisem a pečetí, kterými sdílíme božskou přirozenost (2Petr 1,4; Řím 8,29) a skutečnost naší participace v Boží rodině (Sk 17,27).⁴¹

---

závěr odmítá jako nevlastní textu. V druhé kapitole Genesis jsou podobná vyjádření použita v souvislosti se všemi stromy v zahradě (Gen 2,9), šlo tedy o jejich obecnou charakteristiku. Není proto špatný pohled na všechny stromy, ale zaměření se na to, co je zakázané. To potvrzují i slova Pavla v 1Tim 4,4–5. Touha po dobrém vede ke specifickým formám bohoslužby – k chvále a díkyvdání. Řád stvoření směřuje člověka k „užívání“ dobroty stvořeného a někdy také k nutnosti odolat pokušení přitažlivosti stvořeného. Stvořené vyzývá k pocitům a k reakci, kde morální a estetické se vzájemně prolíná. Viz DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 57–58.

³⁸ AKVINSKÝ, Tomáš. „Zda dobro má ráz příčiny účelné“. In AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická suma* (red. a přel. P. Emilián Soukup Ord. Praed.). Olomouc: Profesori Bohovědného učiliště řádu dominikánského, 1937, s. 40.

³⁹ ECO, Umberto. *Art and Beauty in the Middle Ages* (přel. Hugh Bredin). New Haven: Yale University Press, 2002 (1. vydání 1986), s. 73 (česky: ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Přel. Zdeněk Frýbort. Praha: Argo, 2007, orig. *Arte e bellezza nell'estetica medievale* též jako *Sviluppo dell'estetica medievale*, 1959).

⁴⁰ Kol 1,15.

⁴¹ KÜHN, D. E. *Johann Georg Hamann, der Magus im Norden*. Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1908. s. 71–72: „Diese Analogie des Menschen zum Schöpfer ertheilt allen Kreaturen ihr Gehalt und ihr Gepräge, von dem Treue und Glauben in der ganzen Natur abhängt. Je lebhafter diese Idee, das Ebenbild des unsichtbaren Gottes in unserm Gemüth ist; desto fähiger sind wir Seine Leutseeligkeit in den Geschöpfen zu sehen und zu schmecken, zu beschauen und mit Händen zu greifen.

Oblast poetické teologie tedy vychází z existence stvoření jako Božího záměru a chápání člověka stvořeného k Božímu obrazu. Pojem *touha, krása, umění* i *imaginace* jsou základem pro terminologii poetické teologie. V pojetí poetické teologie se nám nabízí možnost uchopení lidské touhy a směřování ke světlu, ke skutečné pravdě, k Bohu samotnému.⁴² V následujících kapitolách se budeme podrobněji věnovat vymezení pojmu *poetická teologie*, budeme hovořit o teologii touhy i propojení poetické teologie s kulturou a uměním. Pro účely naší práce zde bude stěžejní rekapitulace základních rysů protestantské poetické teologie i úloha, kterou poetická teologie může a má sehrávat v dnešní společnosti.

1.1 Pokusy o definici poetické teologie – poiesis vs. theoria

Sledujeme zde poměrně úzce profilované příklady poetické teologie ve formě presbyteriánské duchovní písně. Přesto širší definice poetické teologie, které nyní představíme, umožňují vnímat téma poetické imaginace duchovních písní v celkovém kulturním, sociálním i teologickém rozměru. V úvodu této kapitoly jsme představili dva základní pilíře poetické teologie – dobrotu Božího stvoření a lidstvo stvořené k Božímu obrazu.⁴³ Proto definice poetiky jako „širší symbolické aktivity, při níž sami ve sféře imaginativního a emočního tvoření cosi vyrábíme (*make something*)“⁴⁴ současně

Jeder Eindruck der Natur in dem Menschen ist nicht nur ein Andenken, sondern ein Unterpfand der Grundwahrheit: Wer der HERR ist. Jede Gegenwirkung des Menschen in die Kreatur ist Brief und Siegel von unserm Antheil an der Göttlichen Natur, und daß wir Seines Geschlechts sind.“ V angličtině dostupné viz HAMANN, G. G. *Aesthetica* in Nuce. In DICKSON, Gwen Griffith. *J. G. Hamann's Relational Metacriticism*. Berlin: Walter de Gruyter, 1995, s. 421.

⁴² Tak zkoumání poetické teologie povzbuzuje k dalšímu poznávání světa a Boha ne skrze pozitivistické konstrukce „dostatečného rozumu“, ale skrze otevřenost před slávou, ochotu směřovat vlastní vůli „ke světlu bytí“ a přijmout svět jako dar, jehož nejvhodnějším projevem je rozhovor v bohoslužbě, modlitbě a radosti. „Pravda bytí je ‚poetická‘ před tím, než se stává ‚rozumovou‘ a nelze ji skutečně poznat, pokud je toto pořadí opačné. Krása je počátek a konec veškerého pravdivého poznání: abychom cokoli skutečně poznali, je nutné nejprve milovat, a po poznání dospět k radosti; pouze to odpovídá trojjediné lásce a radosti, která tvoří.“ HART, David Bentley. *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 2003, s. 132.

⁴³ Stvoření můžeme charakterizovat jako „dar“, tato skutečnost ovšem nezaručuje dobrotu toho, co postupně z daru vzejde. Stejně jako všechny dary může i tento být zneužit nebo deformován. Kultura bezpochyby zrcadlí obojí potenciál stvoření. Výdobytek kultury nemusí odrážet skutečnost Boží přítomnosti, ale reflektuje řád touhy (*order of desire*). Touha, která je založená na Bohu a kterou popisuje Hamann, umožňuje to, že výrobky kultury mohou alespoň na Boha ukazovat. Srov. DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 23.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 38.

automaticky obsahuje teologický aspekt.⁴⁵ Anglikánský teolog a kněz Graham Ward lidské aktivity tvoření chápe jako „projevy, kterými duše může dospět k pravdě.“⁴⁶ Tuto definici poetiky doplňuje Vanhoozerova⁴⁷ definice teologie, podle které je teologie „službou Slova ve světě: uplatňováním Bible ve všech oblastech života“.⁴⁸

Jak uvádí Dyrness chápání „poetické teologie“ se již v antice a renesanci neomezovalo pouze na poezii v jejím užším slova smyslu. Na základě Aristotela byla *poiesis* definována jako umění vytvářet nápodobou přírody (*mimesis*).⁴⁹ Eldridge pak shodně tvrdí, že na základě toho, jak pojem *poiesis* Platón a Aristoteles používali, označuje poetika (*poiesis*) „jakoukoli tvůrčí činnost (*making*), na rozdíl od *theoria* (pozorování, teoretizace) nebo *praxis* (jednání, konání).“ V užším slova smyslu pak *poiesis* znamená „vytváření jakékoli nápodoby skutečnosti (*mimesis* – *imitative representation*), ať již v próze, poezii, malbě, nebo hudbě (jako *mimesis* emocí).“⁵⁰ Podle Eldridge můžeme jako lidský subjekt existovat bez *poiesis* pouze za cenu „otupení a potlačení našich vnitřních schopností, naší vlastní podstaty jakožto subjektů.“⁵¹ Dyrness lidskou reakci na kulturní situace (ať ve formě jednání – *praxis*, či vytváření – *poiesis*) chápe jako reakci na Boha samotného, který je v těchto situacích přítomen.⁵² Člověk si tak jednáním (*praxis*) a tvořením (*poiesis*) buduje svou vlastní

---

⁴⁵ Z pozic novotomismu dokazuje Jacques Maritain všeobecnou účast božského na konání každého člověka na základě dvou zkušeností z přirozeného světa, které ovšem rezonují se zážitkem Boží přítomnosti. Jsou to morální soudy, které jsou běžné pro každého člověka a „vytvářejí v duši určitý soulad s duchovním řádem“. Druhý způsob poznání Boží přítomnosti vidí Maritain v činnosti umělců a básníků. Ti vytvářejí prostor pro kontemplaci a v tvůrčím procesu, kdy se umělcova duše spojí s přirozenými prvky, aby vytvořila něco nového, se spoluúčastní Božího stvořitelského díla. Maritain uznává, že naši touhu může naplnit pouze Bůh, který je tvůrcem. Již v tomto padlém a vykoupeném světě však spatřujeme milost pronikající ze všech stran, každý člověk má sklon přistupovat ke křesťanství, neboť právem patří Kristu, který je hlavou lidstva. Viz MARITAIN, Jacques. *Distinguish to Unite; or, The Degrees of Knowledge*. přel. G. B. Phalen. New York: Charles Scribner, 1959, s. 281, 259.

⁴⁶ „expressions by which the soul may arrive at truth.“ WARD, Graham. *Christ and Culture*. Oxford: Backwell, 2005, s. 231.

⁴⁷ Vanhoozer (nar. 1957) v současnosti působí jako profesor systematické teologie na Trinity Evangelical Divinity School (TEDS) v Deerfieldu, Illinois. Více o jeho publikační činnosti viz *Kevin J. Vanhoozer, PhD*. TEDS. Dostupné na WWW: <<https://divinity.tiu.edu/academics/faculty/kevin-vanhoozer/>>.

⁴⁸ „Theology ... is the ministry of the Word to the world: the application of the Bible to all areas of life.“ VANHOOZER, Kevin J. *What Is Everyday Theology?* In VANHOOZER, Kevin J.; ANDERSON, Charles A.; SLEASMAN, Michael J. (eds.) *Everyday Theology: How to Read Cultural Texts and Interpret Trends*. Grand Rapids: Baker Academic, 2007, s. 15.

⁴⁹ DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 37.

⁵⁰ ELDRIDGE, Richard. Introduction: from representation to poiesis. In ELDRIDGE, Richard (ed.) *Beyond Representation: Philosophy and Poetic Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006 (1. vydání 1996), s. 7.

⁵¹ „poiesis is something we can do without only at the price of the self-stultification and self-repression of our inherent powers, of our very nature as subjects.“ ELDRIDGE, Richard. Introduction: from representation to poiesis, s. 14.

⁵² „The fundamental way in which we humans respond to our cultural situation – and ultimately to God, who comes to us clothed in this situation – is by our doing and making – in other words, by our praxis

identitu. V tomto procesu je pak pro lidskou spiritualitu (ať věřícího, či nevěřícího člověka) zásadnější proces imaginativního a citového tvoření, který Dyrness nazývá poetickým (*poiesis*). Poetická teologie tak vychází z lidské aktivity, která „vytváří“ a má estetický cíl, a zároveň je středem lidské identity. Tato definice a tvůrčí činnost člověka souvisí s definicí umění. J. Maritain se o umění vyjadřuje takto: „Uměním rozumím kreativní a tvořící aktivitu lidské mysli. Poezii nechápu jako konkrétní umění, které spočívá v psaní veršů, ale jako proces jak obecný, tak i konkrétní: jde o vnitřní komunikaci mezi vnitřním bytím věci a vnitřním bytím lidského Já, která je jakýmsi druhem věštby (jak bylo zvykem vnímat ve starověku; latinský prorok byl současně básníkem i věštcem). Poezie je v tomto smyslu tajemným životem každého konkrétního umění nebo jiný název pro to, co Platón nazýval *mousikè*.“⁵³ Z těchto úvah o poetice, umění a teologii je patrný vztahový proces. Jedná se o reakci člověka na situaci, objekt či činnost, která vede k pohybu, navázání vztahu či posunu vnímání (zde je možné připomenout Wardovo vyjádření o duši, která *přichází k pravdě*).

Otázku motivace v tomto pohybu naznačuje definice poetické teologie podle D. B. Harta, který konstatuje, že být „člověkem znamená být ‚činem‘, zásadně dynamickým (v chápání smyslovém nebo rozumovém), v pohybu, bez středu v sobě samém, unášeném nebo vedeném k tomu, co člověka přesahuje. Touha je energií našeho pohybu, a tudíž našeho bytí. Může vést člověka k dobrému ... nebo směrem ke zlému...“⁵⁴ Podobně Dyrness vnímá **touhu** jako základní kámen poetické teologie⁵⁵. V pojetí *touhy* vychází zvláště z Augustinova učení, chápe ji jako reakci na řád stvoření, podle kterého celé stvoření *touží* po naplnění (Řím 8,22–23).⁵⁶ Toužíme po tom, co nemáme (touha v Jk 4,2–4), ale zároveň Janova láska ke Kristu, založená na doteku, zraku a sluchu, v nás utváří touhu, která jednoho dne bude naplněna ve vizuální skutečnosti (1Jan 1,1). Slovy Augustina: „Celý život dobrého křesťana je posvátnou

---

and our poesis ... Humans make themselves and forge their identity through their doing and their making“. DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 38.

⁵³ MARITAIN, Jacques. Poetry, Man, and Things: Preliminary Remarks. In MARITAIN, Jacques. *Creative Intuition in Art and Poetry*. Cleveland: Bollingen Foundation Inc. 1953.

⁵⁴ HART, David Bentley. *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 2003, s. 189–190.

⁵⁵ Společně s touhou považuje Dyrness pro poetickou teologii za zásadní pojem tzv. *symbolismu*, který definuje na základě řádu stvoření. Tento symbolismus člověku pomáhá orientovat se na svůj cíl.

⁵⁶ V této souvislosti Dyrness však kritizuje tzv. *postromantismus*, který upřednostňuje touhu zaměřenou na jednotlivce před touhou po Stvořiteli. Na druhou stranu vyzdvihuje tzv. teologii touhy, jejíž základy spatřuje v biblickém stvoření v Genesis. Na rozdíl od touhy, která zlákala a podvedla Evu, Dyrness staví teologii touhy na charakteru stvořeného člověka – stromy v zahradě pro něj byly *všechny* lákavé, je proto zapotřebí zaměřit se na „všechny“ namísto „zakázaného“. Dyrness vidí problém dnešní estetiky v tom, že téměř neobsahuje teologické nebo náboženské odkazy. Proto v ní touha nemůže být zaměřena ke svému pravému cíli, nemůže obsahovat *touhu stvoření*. Viz DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 57–58.

touhou. Po čem však toužíš, to ještě nevidíš. Avšak tím, že po něčem toužíš, stáváš se schopným ukojit svou touhu, až přijde to, co uvidíš.“⁵⁷ Bůh navíc podle Augustina jedná tak, že zvyšuje naši touhu, abychom jej viděli, „touhou napíná ducha a tím jej uschopňuje jej vidět. Bratří, probudme v sobě touhu, poněvadž se nám splní.“⁵⁸ Ovšem Augustin také varuje před touhou, která není směřovaná ke Stvořiteli: „To je údělem našeho života, že se touhou zdokonalujeme. Avšak svatá touha nás zdokonaluje natolik, nakolik odpoutáme svou touhu od lásky ke světu.“⁵⁹ Stvoření je porušeno lidskou neposlušností, zároveň však díky Božímu proniknutí do stvoření bylo životem a dílem Krista obnoveno a je také předmětem touhy. V této souvislosti je zajímavé pojetí G. Warda, který zdůrazňuje vzájemnost poznávání a sexualitu každé touhy, včetně Janova poznávání a doteků Krista.⁶⁰ Touha nás podle Dyrnesse vede mimo nás samotné, hledá spojení s ostatními a s dobrotou světa, zrcadlí něco z touhy samotného Boha po nás (Jk 4,5).⁶¹

Dalším vztahovým prvkem v koncepci poetické teologie je její **trojiční pojetí**. Stvoření je jedinečným způsobem proměňováno a utvářeno k Boží slávě. Bůh na sebe v Kristu vzal podobu člověka, skrze Kristův život, smrt, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení z moci Ducha svatého stvoření transformoval. V tomto vztahu Trojice a stvoření spočívá význam lidské kultury. Zde Dyrness nachází teologický

---

⁵⁷ Sv. AUGUSTIN. *Výklad k prvnímu listu sv. Jana. Šestá patristická čítanka*. Přel. Josef Novák. Česká katolická charita: Praha, 1989, s. 40.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid. Augustin k 1Jan 2,10 dodává: „Proč bych neměl milovat, co Bůh učinil? Co chceš? Milovat věci pozemské a zaniknout nebo nemilovat svět a věčně žít s Bohem? Časné věci odnese řeka. Avšak kolem řeky jako by vyrostl strom – náš Pán Ježíš Kristus. Vzal na sebe tělo, zemřel, vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa. Rozhodl se stát se jakýmsi stromem u řeky pozemských věcí. Strhl tě proud a řítíš se do nebezpečí? Drž se dřeva. Strhla tě láska ke světu? Drž se Krista. Kvůli tobě se stal smrtelným, aby ses ty stal věčným, protože on se stal tak smrtelným, že zůstává věčný. Bere si něco z času, neubírá si nic z věčnosti ... Co je ve světě, to učinil Bůh ... Proč tedy bych neměl milovat, co Bůh učinil? Boží Duch nechť osvěcuje, abys viděl, že toto je všechno dobré. Běda však tobě, budeš-li milovat věci stvořené, a budeš-li zanedbávat jejich stvořitele ... Bůh ti nebrání milovat to, ale ne tak, abys v tom viděl veškeré své štěstí. Považuj to za dobré a chval tak, abys tím milovat Tvůrce.“ Sv. AUGUSTIN. *Výklad k prvnímu listu sv. Jana*, s. 26.

⁶⁰ Podle anglikánského teologa a kněze Grahama Warda (nar. 1955) umělci intuitivně chápou, že vše stvořené má schopnost stát se znamením pro city, i kdyby oni sami již ztratili vědomí transcendentního základu jejich díla. Cílem jejich tvorby je dojmout, oslovit diváka, citově jej zasáhnout, přilákat nebo odpudit. Jde o vztah jeden k druhému, ke stvoření a výsledně k Bohu. G. Ward hovoří o odlišnostech, které jsou vždy spojené s naším tělem, jsou tedy vždy do jisté míry sexuálně zaměřené. Posun od vidění k doteku i v evangeliu Jana ukazuje podle Warda známky erotického napětí mezi těly i změnu v tom, co tělo (fyzická osoba) poznává. Srov. WARD, Graham G. *Divinity and Sexual Difference*. In WARD, Graham G. *Christ and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 125.

⁶¹ DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 60.

základ pro přijímání symbolizujících tendencí poetické imaginace, podobně jak je tomu v tradici pravoslaví.⁶²

Jedním z prvních teologů, kteří nespatřují počátek umění ve stvoření, ale přímo v činnosti Trojice, je Colin Gunton⁶³, který se snaží představit estetiku jako nástroj k pochopení dvojí přirozenosti Krista a zdůrazňuje vizuální vzorce vnímání⁶⁴, které dominují naší zkušenosti.⁶⁵ Podle Guntona „... Bůh koncipovaný trinitárně v sobě obsahuje formu plurality vztahů a stvořil svět, který odráží bohatství jeho bytí. Jistě nám proto umožní lépe pochopit něco z jednoty v rozmanitosti lidské kultury ... Je-li však trojjediný Bůh zdrojem všeho bytí, smyslu a pravdy, měli bychom být schopni rozvíjet teologii jednoty kultury, aniž bychom ji připravili o některou z dimenzí specifických přístupů a hodnoty.“⁶⁶ Řád stvoření je udržován a vychází z trojjediné přítomnosti Boha a teologická liturgická praxe je klíčem k pochopení (a plnému užití) symbolických úkonů, které obohacují lidský život. Teologické chápání stvoření a Trojice pak poskytuje základ pro veškerou smysluplnost symboliky.⁶⁷ Trinitární pojetí kultury podobně doplňuje Jeremy Begbie tvrzením, že lidská tvořivost spočívá ve „spoluúčasti prostřednictvím Ducha na tvůrčím záměru Otce, který všechno přivádí k sobě skrze Syna. V tomto světle se objevily různé aspekty našeho tvůrčího vztahu se světem pod Boží vládou ... naším úkolem je umožnit různým úrovním reality vymezit a vyjádřit svou racionálnost prostřednictvím našeho vztahu s nimi.“⁶⁸ V této souvislosti Begbie navrhuje návrat k myšlence chápání umění ne skrze teologii, ale chápání teologie skrze umění.⁶⁹ Dyrness si proto klade otázku, zda je možné hledat v kultuře nové způsoby

---

⁶² Reformovaná tradice z různých historických i kulturních důvodů toto pojetí nepřijímala, nicméně Dyrness ho považuje za zásadní pro chápání a postoj kultury a estetické praxe. Podrobněji viz DYRNESS, William. A. *Reformed Theology and Visual Culture: Protestant Imagination from Calvin to Edwards*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Kapitola 3.

⁶³ Britský profesor systematické teologie (1941–2003) se ve svém výzkumu zaměřoval zvláště na učení o stvoření a Trojici, jako duchovní byl aktivní v *United Reformed Church* ve Velké Británii.

⁶⁴ *visual patterns of perception*.

⁶⁵ Viz GUNTON, Colin E. *Yesterday and Today: A Study of Continuities in Christology*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Pub. Co, 1983, s. 117.

⁶⁶ GUNTON, Colin E. *The One, the Three, and the Many: God, Creation, and the Culture of Modernity: The 1992 Bampton Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002 (1. vydání 1993), s. 177.

⁶⁷ Dyrness jako příklady teologicky zakotveného symbolismu zmiňuje Kristovu odpověď Satanovi o člověku, který není živ jen chlebem. Při Poslední večeři dává tomuto chlebu nové jméno – „toto je mé tělo“. Zde jako nový Adam vytváří nový jedinečný symbol, který se stává aktivním propojením mezi věřícími a Kristem. Srov. DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 60–61.

⁶⁸ Například hudba má podle Begbieho „potenciál být uvedena do procesu utváření zralé křesťanské identity“. BEGBIE, Jeremy. *Voicing Creation's Praise: Towards a Theology of the Arts*. London: T & T Clark, 2006 (1. vydání 1991), s. 179.

⁶⁹ BEGBIE, Jeremy S. *Theology, Music, and Time* (eds. GUNTON, Colin; HARDY, Daniel W.). Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 152. Význam a roli umění a krásy v procesu poznání popisuje Paul Tillich na příběhu vlastního života. Umění se mu stalo zálibou v zákopech první světové

porozumění a interpretace Písma. Někteří teologové podle něj výše zmíněný princip chápou jako protiproud hermeneutickému postupu, tedy namísto čtení Písma, aby osvětlilo svět, se hledají možnosti toho nejlepšího, co současná kultura nabízí, aby alespoň krátkodobě vrhlo světlo na situaci člověka a pomohlo mu Písmu porozumět.⁷⁰ Zastáncem tohoto pohledu je například Larry Kreitzer, který se snaží demonstrovat možnosti současného filmu a fikce pro osvětlení částí Písma.⁷¹ Jeho metodu se pokouší ve svém díle aplikovat Robert K. Johnston.⁷²

L. Callid Keefe-Perry⁷³ ve své knize *Way to Water* nabízí přehled vývoje i možné budoucnosti *theoetics* („teopoetiky“), představuje její definice⁷⁴ i případné využití v praxi.⁷⁵ Sám definuje *theoetics* jako „přijetí kognitivní nejistoty ohledně božského a neochotu se pokoušet tuto nejistotu příliš zapuzovat, přesto kladení důrazu na akci a tvůrčí artikulaci. [*Theoetics*] také potvrzuje, že když se usadí prach poté, co se věci ve jménu Boha vyřkly a vykonaly, má přijít reflexe a interpretace, které mají být zakotveny v dialogu a odehrávat se v hermeneutice pohostinství a pokory. Má přijít přijetí kognitivní nejistoty ohledně božského a neochota se pokoušet tuto nejistotu příliš

---

války, znamenalo pro něj protilátku proti obrovské oškřivenosti života v blízkosti fronty. Z umění jako sféry lidské tvořivosti pak čerpal ve své filosofii a teologii. Viz TILLICH, Paul. *Contemporary Visual Arts and the Revelatory Character of Style*. In TILLICH, Paul. *On Art and Architecture* (John Dillenberger; Jane Dillenberger eds.). New York: Crossroad, 1987, s. 126.

⁷⁰ DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 80.

⁷¹ KREITZER, Larry. *Gospel Images in Fiction and Film: On Reversing the Hermeneutical Flow*. Sheffield Academic Press, 2002.

⁷² JOHNSTON, Robert K. *Reel Spirituality: Theology and Film in Dialogue*. Grand Rapids: Baker Book House, 2006 (1. vydání 2000). Tento pohled kritizují např. ROMANOWSKI, William; VANDERHEIDE, Jennifer L. *Easier Said Than Done: On Reversing the Hermeneutical Flow in Theology and Film*. In *Journal of Communication and Religion* 30 (březen 2007): 40–64. Dyrness naopak na podporu Johnstona uvádí biblický přístup v Ježíšových podobenstvích, Pavlovo užití soudobé poezie při hlásání evangelia či použití egyptského mudrosloví v knize Přísloví. Vyzývá tak k pátrání po způsobech, kterými se Písmo a současná kultura navzájem osvětlují. Dyrness nevybízí ani tak k interpretaci, jako spíše k reakci. Věrné a Duchem vedené studium Písma pak k této reakci připravuje tím, že vyučuje naše touhy a emoce v rámci cvičení mysli a intelektu a utváří tak naši poslušnost Bohu. Viz DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 81–82.

⁷³ Keefe-Perry je členem *Religious Society of Friends (Kvakers)*, předsedou skupiny *Theoetics Working Group* na *American Academy of Religion*, *Kvaker*, je jedním z editorů časopisu *Theoetics* a webmaster *Theoetics.net*, kde se katalogizují a představují díla k teopoetice. *Theoetics* se nyní vyučuje na institucích *Harvard University*, *Drew University*, *Boston University*, *Claremont School of Theology*, *Bethany Theological Seminary*, *Seminary of the Southwest*, *Lynn University* a *University of Warwick*, které ji před rokem 2005 nevyučovaly. Viz KEEFE-PERRY, L. Callid. *Way to Water: A Theoetics Primer*, s. 4.

⁷⁴ V závěru své knihy nabízí definice *theoetics* také těchto autorů: Thomas Dailey, Roland Faber, Jeff Gundy, Catherine Keller, Richard D. McCall, Sandra Schneiders a J. Denny Weaver. Viz KEEFE-PERRY, L. Callid. *Way to Water: A Theoetics Primer*, s. 203.

⁷⁵ „Very reductively put, my claim is that theoetics can be best understood as a resonant oscillation between cataphatic and apophatic theologies, honoring both God’s mystery and our desire to proclaim God’s word.“ KEEFE-PERRY, L. Callid. *Way to Water: A Theoetics Primer*, s. 9.

zapuzovat.⁷⁶ Zastánci poetické teologie tvrdí, že Bůh se vyskytuje stejně tak teo-poeticky jako teo-logicky. Keefe-Perry dále argumentuje: „Potvrzení *theopoetics* tak, jak jsem ji vymezil, vyvozuje závěr, že propagování poetiky v rámci teologického diskursu umožňuje pokračující interpretaci Boha, Božího slova a Božího jednání, aniž by bylo nezbytné vynucovat jakoukoli sektářsky pevnou a hypoteticky konečnou, jistou výpověď o Božím charakteru.“ Navíc se domnívá, že „*theopoetics* ve větší míře ctí jak konečnou povahu ztělesnění lidstva, tak velkou rozmanitost zkušeností v rámci jednotlivých údů, které tvoří tělo Kristovo.“⁷⁷

1.2 Historické pojetí poetické teologie

Jak uvádí ve svém historickém přehledu poetické teologie William A. Dyrness⁷⁸, pojem *theologia poetica* má svůj původ v renesanci a vychází z renesančního humanistického díla konce 15. století Pico della Mirandola, který se pokoušel smířit křesťanské myšlení s klasickou tradicí (od Danteho přes Petrarku až k renesančním humanistům). Znovuobjevení klasické literatury vedlo také k novému čtení Písma s novými otázkami. Člověk jako *imago Dei* nabývá v renesanci nové svobody, není zasazen do hierarchicky pevného řádu, utváří si „svou podobu podle vlastního uvážení“.⁷⁹

Zaměření na tvůrčí činnost člověka bylo v tomto smyslu novým pojetím, které odpovídá širší definici poetické teologie – člověk jako Boží obraz nutně vnáší teologický aspekt do veškeré své činnosti. Proměnou tak prošlo nahlížení na texty klasických autorů. Ti tak sice nebyli inspirováni Bohem, ale Bůh mohl jejich příběhy použít k osvětlení hloubky života a jeho smyslu, který ovšem bylo možné skutečně najít jen v křesťanském Písmu. Picovo „*Vir imago et gloria Dei est*“ („člověk je obrazem

---

⁷⁶ Ibid., s. 205.

⁷⁷ Ibid., s. 135.

⁷⁸ V této kapitole vycházíme zvláště z dějinného pojetí poetické teologie podle 2. kapitoly Dyrnessovy *Poetic Theology*.

⁷⁹ Podrobněji se Picově *Oratio* v češtině věnuje HERŮFEK, Jan. *Kabalistické zdroje ve filosofii Giovanni Pica della Mirandoly* [disertační práce]. Praha Přírodovědecká fakulta UK, 2010, s. 13–14. Česky vyšla kniha PICO della Mirandola, Giovanni. *O důstojnosti člověka*. Praha Oikoymenh, 2006.

a slávou Boží“⁸⁰ není zcela novým pohledem⁸¹, je však představeno v novátorském kontextu snahy o smíření dvou intelektuálních tradic – antické a křesťanské.⁸²

V následující kapitole (1.3) podrobněji představíme Dyrnessovu teorii protestantské poetické teologie, která je postavena na srovnání děl Danta a Bunyana.⁸³ Dyrness považuje Danteho *Božskou komedii* (1310–1320) za první vyjádření *theologia poetica*, neboť Dante věřil, že cokoli napsal Vergilius, pocházelo od Boha.⁸⁴ Dante v *Božské komedii* vychází na cestu, která je metaforou životní poutě, je cestou k Bohu, ke konečné vizi Boha v nebesích. U Kalvína pak sledujeme zcela jiné pojetí vztahu Boha a člověka. Bůh sestoupením na zem otevřel člověku možnosti poznání Boha v Písmu a ve stvoření a *zve* (*invitare*) věřícího k celoživotnímu procesu poznávání ve „škole Ducha svatého“. Hlavním principem tohoto procesu je Boží usmíření sebe samého s člověkem a s omezenou lidskou kapacitou chápání. Poznání Boha je pro člověka možné jen díky tomuto smíření.⁸⁵ Podle Kalvína si lidská mysl přirozeným instinktem uvědomuje božství, které se opakovaně lidské mysli zpřítomňuje.⁸⁶ Božství je vepsáno do stvoření srozumitelným jazykem, celá symetrie vesmíru je zrcadlem, ve kterém můžeme spatřovat jinak neviditelného Boha.⁸⁷ Bůh není poznáván ve stvoření prostřednictvím obrazů a metafor, ale na základě studia a chápání Písma. Slovo musí

---

⁸⁰ PICO della Mirandola. *Oration on the Dignity of Man*. BORGHESI, Francesco; PAPIO, Michael; RIVA, Massimo (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 17.

⁸¹ Pico navazuje například na díla Řehoře z Nyssy, Origena, Klementa Alexandrijského. V souladu s Řehořem například tvrdí, že mystická jednota duše s Bohem je odpovědností všech, kdo následovali Mojžíše. Předmětem řady teologických studií je nicméně otázka, jakým způsobem je toto realizováno (ibid., s. 83). Pico se s Origenem shodoval v názoru, že místo člověka ve vesmíru není pevně stanovené, člověk se může svobodně pohybovat nahoru a dolů mezi andělskými a animálními sférami, patřice k oběma, aniž by byl kteroukoli svázán. Svoboda je tedy podstatou lidské bytosti (ibid., s. 69). Tuto otázku podrobněji zpracoval např. Michael Sudduth v Pico della Mirandola's Philosophy of Religion. In PICO della Mirandola. *New Essays*. DOUGHERTY, M. V. (ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 70–71. nebo MAHONEY, Edward P. „Giovanni Pico della Mirandola and Origen on Humans, Choice, and Hierarchy,“ *Vivens homo* 5 (1994): 359–376.

⁸² Dyrness hovoří o „čtení antických příběhů ve světle křesťanské zvěsti.“ DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 40.

⁸³ Ibid., s. 153.

⁸⁴ Podobně Francesco Petrarca hovoří o důležitosti *kulturní moudrosti* pro člověka víry. Viz BOCACCIO, Giovanni; BRUNI, Leonardo; VILLANI, Filippo; SMITH, Robinson. *The Earliest Lives of Dante*. Forgotten Books: London, 2017, s. 51. Podrobněji viz Kapitola X.: On the Difference Between Poetry and Theology.

⁸⁵ Oddělení Boha a jeho stvoření (také Kristovo nanebevstoupení jako dočasné fyzické oddělení) je nutné přemostit Boží nabídkou usmíření v Kristově sestoupení, v jeho činech a slovech. Viz KOOI, Cornelis van der. *As in a Mirror: John Calvin and Karl Barth on Knowing God: A Diptych*, přel. Donald Mader. Leiden: Brill, 2005, s. 26–27, 42.

⁸⁶ Srov. CALVIN, Jan. *Instituce: Učení křesťanského náboženství*. (přel. F. M. Dobiáš). In BARTOŠ, F. M.; DOBIÁŠ, F. M.; NOVOTNÝ, A. R.; SOBOTKA, V. (eds.) *Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké. Řada A/sv. XVI*. Praha: KEFB, 1951. 1.3.1. (dále jen *Instituce*, 1.3.1.).

⁸⁷ LUXON, T. H. Calvin and Bunyan on Word and Image: Is There a Text in Interpreter's House? *English Literary Renaissance*, 18, 1988, s. 440.

vždy asistovat ve „čtení“ věci a obrazů.⁸⁸ Slova, která vidíme, jsou tedy důležitější než obrazy, ale víra ve slovo zasévá do srdce nový obraz, který hovoří jazykem mnohem jasnějším než pouhá slova.⁸⁹

V protikladu ke Kalvínovi stál pietistický proud v protestantismu, který se snažil udržet středověkou mystickou tradici kontemplativního způsobu života.⁹⁰ Význam a použití symbolu později znovuobjevili básníci romantismu a položili tím základy pro vznik moderní estetiky. Otevřené dveře k poznávání Boha, které Kalvín spatřoval v jasném jazyce Písma, viděl podle Ch. Taylora romantismus v jazyku *poezie*. V něm se otvírá kontakt s „vyšším a hlubším“, ať tím míníme Boha, hloubku lidské přirozenosti, touhu, vůli po moci, nebo cokoli dalšího.⁹¹ Romantismus v otázce poznání však navazoval na osvícenství, zvláště na Kanta, který sice stavěl základ poznání jak na zkušenosti skrze naše vjemy, tak na síle imaginace, ale na rozdíl od pietistů nepropojil tuto zkušenost s tvůrčím základem v Bohu.⁹² Colin Guton v této souvislosti konstatuje, že ztráta křesťanské víry vedla ke kolapsu jednotných teorií. Osvícenství se pokoušelo o objevení uspokojivějšího pojetí transcendence než jeho předchůdci, ale podle Gutona nakonec pouze na jedné straně sdílelo slabiny svých předchůdců, a na druhé straně s konečnou platností ztratilo koncepci Boha.⁹³

I. Berlin (1909–1997) považuje romantismus za poslední široké hnutí, které zásadně proměnilo životy a myšlení západního světa a hluboce ovlivnilo myšlenkové proudy 19. a 20. století.⁹⁴ Americký literární teoretik M. H. Abrams (1912–2015) ve své knize *The Mirror and the Lamp* hovoří o dvou protikladných metaforách, které jsou charakteristické pro dvě naprosto odlišná pojetí poetické teologie. První přirovnává

---

⁸⁸ Ibid., s. 444. Podobně o zraku oslepeném hříchem, kterým nelze „číst“, srov. DYRNESS, *Reformed Theology and Visual Culture*, s. 143.

⁸⁹ LUXON, T. H. Calvin and Bunyan on Word and Image, s. 451.

⁹⁰ Oba proudy protestantismu zmíníme podrobněji v kapitole 1.3.

⁹¹ TAYLOR, Charles. *A Secular Age*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 2007, s. 758. Taylor dodává, že „[t]ento smysl pro hodnotu obyčejného života je jedním z konstitutivních prvků moderní kultury.“ Ibid. s. 711.

⁹² Podle Kanta není Bůh v naší zkušenosti, a proto ho nemůžeme poznat. A navíc umění není pro Kanta odrazem našeho propojení se Stvořitelem, ale vyjádřením našich pocitů, představivosti, iluze. Není logické, a nemá tak univerzální platnost. „Z analogie mezi některými produkty přírody a tím, co vytváří lidské umění, které přírodu znásilňuje a nutí ji, aby nepostupovala podle svých účelů, nýbrž podřídila se těm našim (na základě jejich podobnosti s domy, koráby, hodinami), usuzuje přirozený rozum, že příroda bude mít za základ právě takovou kauzalitu, totiž rozvažování a vůli, když odvozuje vnitřní možnost svobodně působící přírody (která teprve umožňuje veškeré umění, a možná dokonce i sám rozum) ještě od nějakého jiného, i když nadlidského umění. Tento způsob usuzování by asi nepřinesl příliš ostrou transcendentální kritiku.“ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. (přel. Jaromír Loužil) Praha: Oikoymenth, 2001, s. 385.

⁹³ GUNTON, Colin E. *The One, the Three, and the Many*, s. 141.

⁹⁴ BERLIN, Isaiah. *The Roots of Romanticism* (HARDY, H. ed.). Princeton: Princeton University Press, 1999, s. 1–2.

mysl k odrazu vnějších předmětů (*mirror*), což je pojetí charakteristické pro myšlení od Platóna po 18. století. Metafora *lampy* pak chápe mysl jako vyzařující projektor, který dále přispívá k vnímaným objektům, což považuje Abrams za typické pro převládající romantické pojetí poetické mysli.⁹⁵ Osvícenství a opuštění koncepce Boha jako základní premisy pro umění vedlo k vytvoření mnoha nových směrů konce 19. a 20. století. V kapitole 1.1.4 představíme možnosti, které tyto proudy pro dnešní poetickou teologii nabízejí. Nyní se však zaměříme na zásadní obrat v chápání poetické teologie stále založené na Božím působení ve stvoření, který nastal s příchodem reformace.

1.3 Protestantská poetická teologie

Protestantská tradice se obecně nepovažuje za tradici s bohatou imaginací a mimo holandské prostředí se nezdála mít nikdy příliš značný vliv na vývoj umění, zvláště pak umění výtvarného.⁹⁶ Dyrness se ve své knize *Poetic Theology*⁹⁷ pokouší reagovat na povědomí, že „křesťanství a život vášně jsou nepřátelé“ a nabízí možnosti, které v této kapitole rozvineme. V rámci samotné protestantské tradice budeme sledovat několik odlišných proudů a na závěr krátce zmíníme také německý pietismus předjímající Kanta a období romantismu.

---

⁹⁵ Preface. In ABRAMS, Meyer H. *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*. New York: Oxford University Press, 1971 (1. vydání 1953), s. vii.

⁹⁶ Výsledky studie amerického římskokatolického kněze a profesora sociologie A. Greeleyho (1928–2013) prokázaly, že protestantští věřící postrádali tu část imaginace, která souvisí obvykle s uměním, (zvláště výtvarným) a jeho doceněním. A. Greeley sledoval souvislost mezi frekvencí účasti na bohoslužbách a zájmem o výtvarné umění u katolíků, současně výzkum provedl mezi protestantskými věřícími. Výzkum ukázal, že četnější účast na mších u katolíků souvisela s vyšším oceněním výtvarného umění a náboženské imaginace, zatímco u protestantských věřících se toto propojení neprokázalo. Při zkoumání naopak vlivu umění na frekvenci účasti na bohoslužbách, se u katolických věřících objevily zajímavé výstupy – věřící, kteří projeví zájem o náboženskou imaginaci, navštěvovali nedělní mše častěji, zatímco u protestantských věřících se u návštěvníků bohoslužeb s rostoucím zájmem o imaginaci snižovala frekvence jejich účasti na bohoslužbách. (Viz GREELEY, Andrew. *The Catholic Imagination*. Berkeley: University of California, 2000, s. 42–43.) Podobná data zkoumal profesor sociologie na Harvardské univerzitě Peter Marsden. Podle jeho studií protestantští věřící sice souhlasili, že umění vede člověka blíže k Bohu, ale jednalo se pouze o umění v souvislosti s bohoslužbou. Naopak v souvislosti se zájmem o umění mimo bohoslužbu – v muzeích a na představeních – se data více shodovala s Greeleyho poznatky. Viz MARSDEN, Peter V. Religious Americans and the Arts in the 1990s. In ARTHURS, Alberta; WALLACH, Glenn (eds.) *Crossroads: Art and Religion in American Life*. New York: The New Press, 2001, s. 76. Výsledky výzkumu komentuje také W. A. Dyrness v knize *Reformed Theology and Visual Culture* (s. 2), ve které se podrobněji zabývá otázkou protestantské imaginace.

⁹⁷ DYRNESS, William A. *Poetic Theology*, s. 99.

Jeden z hlavních směrů protestantismu charakterizovalo dílo francouzského filozofa a humanisty Pierra de la Ramée⁹⁸, který kladl důraz na racionální řád, na rozum jako kritérium pravdy. Druhý směr, blíže učení Kalvína, zdůrazňoval roli působení Ducha svatého a osobní zkušenosti člověka. Posun ke každodenní činnosti člověka⁹⁹ se projevil typickým étosem puritanismu, kdy se bohoslužba vedle běžného slavení církve přesunula do domovů a rodin.¹⁰⁰ Roli umění a poezie je v pohledu protestantismu nutné chápat v rámci širšího příběhu, estetika musí být spatřována jako součást většího procesu připodobňování se Kristu.¹⁰¹ V témže duchu hovoří Kalvínova teologie v jeho *Institucích*. Kalvín souhlasí s obrazem stvoření, ve kterém se nám Bůh zjevuje, dokonce zdůrazňuje, že Bůh skrze stvoření o sobě mluví jasně a srozumitelně. Pro svou „tupost“ zapříčiněnou hříchem však nejsme schopni znaky číst¹⁰², náš obraz je zakalený. Potřebujeme „brýle“, abychom mohli Boha skrze stvoření poznávat a v „knize“ stvoření pravdivě „číst“. Těmito brýlemi, potřebnými k patření na Boha, je podle Kalvína Písmo¹⁰³. Kalvín hovoří o stvoření jako o divadle, ve kterém se odehrává skutečné a pravdivé drama evangelia.¹⁰⁴ Odmítá však vše falešné, co se do role dramatu staví¹⁰⁵,

---

⁹⁸ Nebo Petrus Ramus (1515–1572), zavražděn během bartolomějské noci.

⁹⁹ L. W. Countryman popisuje tento důraz jako jednu ze základních charakteristik anglikánské spirituality a nazývá ji „každodenní vtělení“ (*Incarnation in the Everyday*). Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 108–116. O vlivu tohoto důrazu na presbyteriánskou spiritualitu se zmíníme v kapitole 2 a v rámci analýzy duchovních písní kancionálu *Trinit Hymnal* v kapitole 4.3.3.

¹⁰⁰ Od dob Kalvína (1509–1564) rostl význam rodiny a její role jako centra náboženské praxe a zbožnosti. „Bohoslužba“ v rámci péče o domácnost a oslavování Boha v běžných činnostech v domácnosti, v kruhu rodiny, nabyla v protestantismu velkého významu. Tento důraz dokazují také vybrané písně zpěvníku *Trinity Hymnal*, kterým se v této práci věnujeme v kapitole 4.3.6. Srov. také DYRNESS. *Poetic Theology*, s. 143.

¹⁰¹ H. U. Baltasar (1905–1988), jako představitel katolického pohledu, tvrdí, že současná protestantská teologie nikde nepředstavuje otázku krásy jako teologickou kategorii. Jedinou problematikou, kterou v tomto směru sleduje, je vztah zjevení a krásy tohoto světa. Viz BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord: A Theological Aesthetics*. I: Seeing the Form. Přel. Erasmo Leiva-Merikakis; ed. RICHES, John. Edinburgh: T & T Clark, 1982, s. 56–57. Lutherova estetika proměňuje Boha i v jeho milosti v Boha skrytého, což Kalvín radikalizuje v podobě Boha dvojí predestinace (*double predestination*). Nemůžeme mít žádný obraz nebo vizi tohoto Boha. U Luthera zůstává *theologia crucis* a *theologia gloriae*. Viz *ibid.*, s. 57–58. Baltasar dále zpracovává fundamentálně protestantskou estetiku, jak se jí ve své knize *Das Ereignis des Schönen* (Klett, 1953) pokouší vystavět Gerhard Nebel. V biblické reformační ontologii bude hrát koncept „události“ (*event*) stejnou roli jako v tomisticko-aristotelské metafyzice pojem „substance“. „Estetika je transformována v krásno, když je objekt pohlcen plamenem události. Být krásný je tedy jednání, ve kterém se krásné samo pro sebe obětuje Jinému, vyššímu Bytí.“ *Ibid.*, s. 58–59, cit. NEBEL, G. *Das Ereignis des Schönen*, s. 19.

¹⁰² Neschopnost komunikace není v *deus absconditus* (skrytém Bohu), ale v *homo obtusus* (tupém člověku). Srov. LUXON, T. H. (1988). Calvin and Bunyan on Word and Image: Is There a Text in Interpreter's House? *English Literary Renaissance*, 18, s. 441.

¹⁰³ *Instituice*, 1. 6. 1.

¹⁰⁴ *Instituice*, 1.14.20. Podrobněji na toto téma také RYKEN, Leland. Calvinism and Literature. In HALL, David W.; PADGETT, Marvin. *Calvin and Culture. Exploring a Worldview*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2010, s. 106.

¹⁰⁵ Podobně varuje před možnostmi zneužití síly obrazů z pohledu anglikánského puritanismu William A. Perkins (1558–1602), srov. PERKINS, William. *A Warning against the Idolatrie of the Last Times: And*

a nepřijímá Augustinův popis světa plného znamení, která pokud jsou správně použita, nás mohou vést k Bohu.¹⁰⁶ Kalvín nezakazuje veškerá umění, pokud jsou náležitě použita¹⁰⁷, ale oproti umění zdůrazňuje roli viditelných svátostí jako jedinečných obrazů ujišťujících o věrnosti Božího slova.¹⁰⁸

Kalvínovu estetiku a protestantskou poetickou tradici do značné míry ilustruje dramatické vyprávění Johna Bunyana *Poutníková cesta*,¹⁰⁹ ve kterém je život pocitů plně podřízen vůli. W. A. Dyrness Bunyanovu *Poutníkovou cestu* (vydáno 1678)¹¹⁰

---

an intruction touching Religion and Divine Worship. Cambridge: John Legatt, at the University of Cambridge, 1601, s. 2. Perkins rozlišuje tři formy imaginace, které se stávají falešnou reprezentací Boha. Takovou formou modlářství může být tzv. *idol of braine* (idol mozku), tedy jakákoli mylná intelektuální představa o Bohu nebo o Kristu. Formou modly je dále jakýkoli způsob uctívání Boha, který se liší od toho, který nám Bůh zjevil v Písmu. Modlářství podle Perkinse existuje také tehdy, když se věc, která je Božím majetkem, daruje někomu jinému – například klanění se svátosti, nebo sliby a pálení kadidla svatým apod. *Ibid.*, s. 4, 11, 31, 45, 51. Podobně např. PATTERSON, W. B. *PERKINS and the Making of a Protestant England*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 56–59.

¹⁰⁶ „A k jejich druhé námitce, že se sláva Boží převádí na stvoření, jimž se připisuje tolik moci, a že se tím sláva Boží zmenšuje, odpovím hned, že my nepropůjčujeme stvořením žádné moci. Říkáme jenom to, že Bůh používá prostředků i nástrojů, o nichž sám vidí, že přispívají k tomu, aby všechno sloužilo jeho slávě, poněvadž on sám jest Pánem a vládcem veškerenstva. Proto jako živí naše těla chlebem a jinými pokrmy a jako osvětluje svět sluncem a zahřívá jej ohněm, a přece ani chléb, ani slunce, ani oheň nejsou nic, leda že těmito nástroji nám rozdílí svá pozhánání, tak duchovně živí víru svátostmi, jejichž jediným úkolem jest, aby viditelně předkládaly před naše oči Boží zaslíbení. A jako je na nás, abychom se neupínali důvěrou k ostatním stvořením, ani se jim neobdivovali, jako by to byly příčiny našeho dobra, ani se jimi nechlubili (byla přece určena, z dobré vůle Boží k našemu užívání a jejich pomocí nám štědře rozděljuje dary své dobroty), tak ani nesmí naše důvěra ulpět na svátostech, ani na ně nesmí být přenesena sláva Boží, nýbrž i víra i vyznání musí všeho zanechat a pozvedat se k němu samému, jenž je původcem svátostí i veškerenstva.“ *Institute*, s. 96.

¹⁰⁷ Kalvín nepovažuje všechny viditelné reprezentace proti Božímu zákonu, ale trvá na tom, aby sochařství i malířství jako Boží dary byly užívány pro Boží slávu a pro naše dobro, ne k naší záhubě. Odmítá viditelné zobrazování Boha, což Boží slávu poškozují. A jako je proti Božímu zákonu takové zobrazení vytvářet, ještě horší je takovouto reprezentaci uctívat namísto Boha nebo uctívat Boha v ní. Je možné malovat či sochat to, co je viditelné oku, ale Boží majestát nemůže být zneuctíván nevhodnými reprezentacemi. Kalvín také stanoví pravidla, pro viditelné výtvarné umění – rozlišuje dvě třídy viditelných reprezentací: dějinnou, která zobrazuje historickou událost, a obrazovou, která obsahuje tělesné tvary postavy. První je užitečná pro výuku a napomenutí, druhá je vhodná jen pro pobavení. Ze skutečnosti, že právě druhá byla v kostelích nejčastěji vystavována, Kalvín vyvozuje, že tomu tak nebylo na základě rozumného výběru, ale hloupé touhy, a proto nemohou být takovéto obrazy k užítku. *Institute*, 1.11.12.

¹⁰⁸ „Svátosti jsou tedy výchovné prostředky, které nás ujišťují o věrohodnosti slova Božího, a poněvadž jsme tělesní, jsou nám předkládány ve způsobu věcí tělesných. A tak nás tím pro těžkopádnost našeho chápání vychovávají a vedou nás za ruku docela tak, jako učitelé žáky. V tom smyslu nazývá Augustin svátost viditelným slovem, poněvadž představuje zaslíbení Boží jakoby vymalovaná na obraze a přibližuje je našemu zraku obrazně a názorně. Ještě jiná přirovnání mohou být uvedena, jimiž jsou svátosti zřetelněji určeny; např. nazýváme-li je sloupy naší víry. Jako totiž budova sice stojí a spočívá na svém základě, avšak je-li podepřena sloupy, stojí pevněji, tak i víra spočívá na slovu Božím nejenom na základě, avšak když přistupují svátosti, opírá se o ně jako o sloupy ještě pevněji. Anebo nazýváme-li je zrcadlem, v němž lze spatřit bohatství Boží milosti, které nám bylo štědře dáno. Jimi se nám totiž zjevuje (jak už dříve řečeno) on sám, nakolik je dáno naší tuposti jej poznati a jimi dosvědčují svou dobrou vůli vůči nám.“ CALVIN, Jan. *Institute*, s. 94–95.

¹⁰⁹ BUNYAN, John. *Poutníková cesta z tohoto světa do světa budoucího* (přel. Tomáš Míka). Praha: Argo, 1996.

¹¹⁰ Informace o díle viz *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 3. vydání, ed. CROSS, F. L.; LIVINGSTONE, E. A. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 1297.

popisuje jako jakýsi prototyp protestantské poetické teologie, který staví do protikladu ke koncepci klasické tradice v Danteho *Božské komedii* (ca 1306–1320)¹¹¹. Obě alegorie představují duchovní cestu plnou zmatků, trápení a postupně přicházejícího porozumění, Bunyan směřuje do *Nebeského města* a Dante k vizi Beatrice. Oba hlavní hrdinové pohlížejí k Bohu jako ke skutečnému domovu a cíli a chápou cestu nejen v její eschatologické, ale také morální rovině. Člověk v obou příbězích nemůže putovat sám, objevuje se pomoc druhých, ale v konečném důsledku přivádí člověka ke světlu Kristovo vykoupění.¹¹²

Zásadní rozdíly mezi oběma díly spatřuje Dyrness v oblasti estetiky.¹¹³ Bunyan se více zajímá o teologický smysl než o estetickou formu. Jeho postavy používají teologické argumenty, jsou alegoriemi konkrétních charakterů a situací (poutníka tluče obr *Beznaděj*, z bažiny ho zachrání *Pomoc*, *Malověrnému* chybí víra, *Mluvka* vede prázdné řeči a *Vypočítavý* je vypočítavý).¹¹⁴ Naopak Dante na své cestě vykresluje postavy mytické i historické současně, které jsou symbolickými obrazy různých vlastností.¹¹⁵ Obě knihy sice popisují putování, ale jak již naznačuje Danteho použití symbolických postav (*symbolic personages*), *Komedii* psal Dante tak, aby ji čtenář chápal v několika rovinách.¹¹⁶

---

¹¹¹ ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie* (přel. Jaroslav Vrchlický). Praha: J. Otto, 1930.

Podrobněji k těmto dvěma tradicím viz DYRNESS, *Poetic Theology*, s. 153–186.

¹¹² Podobnost nacházíme také v osobnostním profilu autorů – Bunyan byl během občanské války uvězněn za to, že odmítal přestat kázat a podřídit se učení *Church of England*. Mohl být propuštěn kdykoli by toto své konání změnil. Podobně Dante odmítl veřejně uznat vinu, které si nebyl vědom, i když by mu to mohlo znemožnit návrat domů. Viz ISBA, Anne. *Gladstone and Dante. Victorian Statesman, Medieval Poet*. Suffolk: Boydell Press, 2006, s. 92. Víra obou autorů byla založena na spravedlnosti a realitě Boha. Srov. LETELLIER, Robert Ignatius. *The English Novel 1660-1700: An Annotated Bibliography*. Westport, London: Greenwood Press, 1997, s. 257.

¹¹³ Dyrness je přesvědčen, že přes běžná tvrzení existuje v protestantismu jedinečná estetická forma, což dokazuje právě na srovnání *Božské komedie* a *Poutníkovy cesty*. Viz také DYRNESS, William A. Dante, Bunyan and the Case for a Protestant Aesthetics. In *International Journal of Systematic Theology*, Volume 10, Issue 3. [červenec 2008]: s. 285–302.

¹¹⁴ Sayersová nazývá Bunyanův styl tzv. personifikovanou abstrakcí (*personified abstractions*). Podle ní se „Bunyan drží mnohem těsněji intelektuálního obsahu a zároveň má mimořádnou schopnost učinit teologické argumenty zajímavými a dát svým abstrakcím neopakovatelným způsobem lidskou podobu a zabarvení.“ Viz SAYERS, Dorothy L. *Introductory Papers on Dante: The Poet Alive In His Writing. Vol. I*. Eugene, OR: Wipf & Stock, 2006 (1. vydání Methuen & Co., 1954), s. 5.

¹¹⁵ Dante podle Sayersové „používá historické osobnosti, které jsou symbolickými obrazy vlastností, které reprezentují“, což umožňuje vícevrstevnou interpretaci. Viz SAYERS, Dorothy L. *Introductory Papers on Dante*, s. 5–7.

¹¹⁶ Dante hovoří o čtyřech rovinách v dopise pro Can Grande della Scala do Verony, pravděpodobně psaný v Ravenně 1319. Cestu básníka je podle něj třeba vnímat zaprvé jako *doslovnou* pout', na které ho provázejí Vergilius a Beatrice; dále na rovině *morální*, jako poznání zla lidských úmyslů a vlastních provinění a hledání možnosti jejich odstranění a očistění; za třetí na rovině *mystické* jako putování Duše k Bohu; a nakonec *analogické*, kde je život chápán v očekávání slávy nebes. ALIGHIERI, Dante. *Dantis Alagherii Epistolae: Letters of Dante* (přel. a ed. Paget Toynbee). BiblioLife, 2009, s. 160. O díle více také DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 155–157.

Bunyan ve své *Poutníkově cestě* nabízí velmi odlišný pohled na svět, umění i krásu. Na rozdíl od věhlasného Danteho píše kazatel-samouk Bunyan, vyrůstající v chudobě, svou knihu ve vězení.¹¹⁷ Kristián nenastupuje svou cestu za účelem ukáznění pocitů, ale spíše jako **výcvik vlastní vůle**, nehledá očistění, ale **utíká z tohoto světa**. Jeho cesta je vedena vizí, že město bude spáleno ohněm z Nebes, a proto opouští ženu i děti a zatěžkán hříchem běží směrem, který mu ukázal Evangelista. Jeho cesta není naplněna znameními, jako tomu je u Danta, ale **zkouškami a pokušeními**, které ho mají zmást, osoby, se kterými se Kristián setkává, se ho většinou snaží svést z cesty. Viditelná dobra světa nejsou znameními Božími, ale **břemeny**, která je třeba odhazovat.¹¹⁸ Ateista se navrácí k světským radostem, ale pro Kristiána jsou jen falešným lákadlem, od kterých se **musí odvrátit**. Kristián chápe potřebu zbavit se své zátěže již na počátku své pouti, k cestě je motivován spíše touhou po osvobození a **strachem z odsouzení** než láskou. Na rozdíl od Danteho neprochází hlavní hrdina bolestnou zkušeností očištění, ale přichází ke kříži, u kterého mu náklad z ramenou navždy padá. Po krátkém lkání pak poutník pokračuje na své cestě radostně a se zpěvem. Přesto je i nadále jeho cesta obtížná¹¹⁹, dokud nevstoupí do paláce, který je alegorií církve.¹²⁰ Nejkvětnatější poetický jazyk používá Bunyan při popisu vstupu k horám Milosti a vstupu do Nebeského města.¹²¹

Danteho *symbolic personages* v sobě nesou četné významy a autor vykresluje především jejich vizuální podobu. Naopak Bunyanovy *personifies abstractions* jsou představeny spíše teoreticky než vizuálně. To, co vede poutníka na cestě, jsou jejich instrukce, ne jejich podoba. Evangelista na začátku poutě předává Kristiánovi jasné varování: „Fly from the wrath to come.“¹²² Pro Danta je dominantním tropem vidění světla, pro Bunyana je to **čtení textu**. Slovo je v obou případech nahlíženo rozličným způsobem. Nejde ovšem o rozdělení na jedné straně racionální a na druhé emocionální.

---

¹¹⁷ V určitých směrech Bunyan reflektuje Danta, ale tyto podobnosti jsou s největší pravděpodobností neúmyslné, srov. CROSS, F. L.; LIVINGSTONE, E. A. (ed.) *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 1297.

¹¹⁸ DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 158–159.

¹¹⁹ Když Kristián při odpočinku upadá a ztratí paměť, dostává se do tržiště Marností. „Také je tam v každou denní i noční hodinu možné vidět hry, podvody, kejkle, divadla, šibaly, opice, bláznění a podvodníky všeho druhu ... Jak jsem už dříve pověděl, cesta k Nebeskému městu jde právě tímto městem, a to přímo přes tržiště Marností. Kdyby se mu chtěli někteří vyhnout, to by museli z tohoto světa vyjít“ (1Kor 5,10).“ BUNYAN, John. *Poutníkova cesta*, kapitola 13.2.

¹²⁰ „A když takhle vnitřně sevřený pohlédl vzhůru před sebe, uviděl výstavný palác stojící těsně u cesty, který měl jméno Nádherný.“ BUNYAN, John. *Poutníkova cesta z tohoto světa do světa budoucího*, kapitola 7.5.

¹²¹ Podrobněji DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 160.

¹²² BUNYAN, John. *The Pilgrim's Progress*. Oxford: OUP, 2003, s. 11.

Čtení nesnižuje emocionální vliv toho, co se čte a chápe, ale zasévá „nový obraz v srdci“.¹²³ Barbara Johnsonová dále spatřuje rozdíl mezi Danteho a Bunyanovým dílem a jejich poetickou imaginací v samotném čtenáři. Bunyanovo vyprávění vzniká jako jedinečný kulturní fenomén, jeho forma vychází spíše z perspektivy protestantského čtenáře, u kterého existuje praxe čtení Písma v rodném jazyce než z dějin literárních stylů.¹²⁴

Bunyanovo „čtení“ nastupuje na místo Danteho „patření“ a vytváří poetickou imaginaci, která je typická pro protestantskou estetiku. Na základě „čtení“ a naslouchání se proto poetická imaginace v protestantské tradici projevuje nejvýrazněji v literatuře a v hudbě. Z Kalvínových slov o umění a obrazech je patrné, že jazyk, zvláště jazyk Písma, je jedinečným a nezbytným nositelem historických fakt, která stojí na počátku a základu víry. Písmo je knihou, která vede poutníka a dává směr poetické teologii. Dante na své cestě rozuměl obrazům, které mu Bůh dával do cesty, zatímco Bunyanův poutník potřebuje „Vykladače“ (a později *Věrného*), aby se ujistil, že poselství pochopil správně. A právě správné pochopení bylo pro Kristiána nezbytné k tomu, aby mohl svůj příběh prožít. V protestantské estetice se setkání se světem uskutečňuje prostřednictvím čtení a interpretace Písma, jednotlivé životní situace nenacházejí svůj význam nad námi, ale před námi v eschatologickém cíli.¹²⁵ Základní kategorií estetiky protestantismu je podle Dyrnesse dramatická akce, založená na dialektice – je třeba žít na základě víry, ne smyslů. Vzhledem k tomu, že svět je Božím dobrým stvořením, můžeme důvěřovat svému vnímání a lidská činnost vycházející z opakovaného čtení evangelia může vést jak k praxi (*doing*), tak k *poiesis* (*making*). Společenská aktivita člověka se má podle Dyrnesse zaměřovat na tvůrčí činnost,¹²⁶ čtenář se potřebuje cvičit v „čtení“ světa teologicky. Dyrness v tomto kontextu připomíná tradici a důležitost *lectio divina* jako středu křesťanské poetiky. Protestantská poetická imaginace je dialektickou imaginací,

---

¹²³ „Slova, která vidíme, mají mít přednost před obrazy, ale víra v slovo vytváří nový obraz v srdci, živý obraz, který hovoří mnohem jasněji než pouhá slova, která chápeme teoreticky.“ LUXON, T. H. Calvin and Bunyan on Word and Image, s. 451.

¹²⁴ Dante adresoval dílo čtenáři, který se orientoval v klasické literatuře Homéra, Vergília a dalších. Bunyan vytvořil středověkou alegorii určenou protestantskému čtenáři, který přijímá svou estetickou formu z Písma. Srov. DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 163; JOHNSON, Barbara A. *Reading „Piers Plowman“ and „The Pilgrim’s Progress“: Reception and the Protestant Reader*. Carbondale, Ill: Southern Illinois University Press, 1992, s. 3–4. O padesát let dříve vzniká v podobné formě i tradici Komenského *Labyrint světa a ráj srdce* (1. verze dokončena roku 1623).

¹²⁵ DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 181.

¹²⁶ Ibid. Cit. WARD, Graham G. *Spiritual Exercises: A Christian Pedagogy*. In WARD, Graham G. *Christ and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 219–247.

kteřá nezapomíná, že lidé žijí v narušeném světě, kde lidská poetika pracuje s „vypůjčeným“ světlem, a proto může být klamná.¹²⁷

W. A. Dyrness tak navrhuje tři základní orientační rámce protestantské poetické teologie:¹²⁸ (1) **brokenness** (porušenost) – katolická teologie chápe smyslové poznání společně s duchovním poznáním jako obraz dobroty stvoření, které nás může vést k Bohu¹²⁹. Protestanti během reformace popřeli nebo alespoň ztratili důvěru k tomuto přístupu. Kalvín odmítá schopnost člověka skutečně hledat Boha, může tak činit pouze skrze kázání Slova a jeho přijetí ve víře. Dyrness souhlasí s Kalvínovou snahou zaměřovat se na šíření Božího slova, ale vidí jako chybné omezovat je jen na verbální kázání.¹³⁰ Veškerá vnější krása je porušená¹³¹. Na tuto porušenost odpovídá život a dílo Krista, kříž jako dějinný zásah Boží k řešení této situace. Reakcí na toto pojetí v protestantské poetické teologii je dramatické narativní vyjádření evangelia spíše než pomocí analogií. Přítomnost Krista skrze Ducha svatého v eucharistii zpodobňuje čekání na Kristův návrat a zapojuje nás do trinitárního života Božího – v tomto čase a místě nás spojuje s Kristem skrze víru a umocňuje k žití v moci Ducha svatého. Každodenní život je vyvýšen k novému duchovnímu významu. Kristova smrt je mocným setkáním s „porušeností“ stvoření, kterou zakoušíme také my prostřednictvím kříže, který neseme. Právě Kristova smrt dává našemu životu zvláštní dramatický charakter. V estetice protestantismu se formuluje pojetí kříže, které klade jen malý důraz na to, co se na kříži stalo, je však propojeno s praxí každodenního života člověka. Máme být ochotni pro Krista trpět, a tak mít účast na Bohu a Božím díle.¹³² V tomto chápání porušenosti ve světle křesťanského příběhu má i to, co je ošklivé

---

¹²⁷ Je zapotřebí zvláštní zjevující události, aby mohlo něco svítit vlastním světlem, a tato zjevení jsou estetickou událostí. Nad každým takovýmto zjevením se objevuje vypůjčené světlo světa, které je překrývá, proto žádné takovéto zjevení nemůže být přímým zjevením pravdy. Viz JÜNGEL, Eberhard, „Even the Beautiful Must Die – Beauty in the Light of Truth. Theological Observations on the Aesthetic Relation,“ in *Theological Essays II* (přel. J. B. Webster a Arnold Neufeldt-Fast). London: Bloomsbury T & T Clark, 2014, s. 76 (z něm. orig. „Auch das Schöne muss sterben – Schönheit im Lichte der Wahrheit. Theologische Bemerkungen zum ästhetischen Verhältnis“).

¹²⁸ DYRNESS, s. 166–180. Tato specifika protestantské poetické teologie budeme sledovat i v presbyteriánství, konkrétně v písních TH.

¹²⁹ K této problematice blíže viz RAHNER, Karl. *Theology of the Meaning of Religious Images*. In *Theological Investigations*, Vol. 13, 1992.

¹³⁰ DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 167; dále DYRNESS, W. A. *England and the visual culture of the Reformation*. In *Reformed Theology and Visual Culture*.

¹³¹ V realismu ve výtvarném umění se tato „porušenost“ objevuje v krajinomalbě při zpodobňování i nedokonalostí přírody – zlomených větví, popadaných stromů atd. Srov. WALDORF, E. John. *Jacob van Ruysdael and the Perception of Landscape*. New Haven: Yale University Press, 1991.

¹³² DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 171.

a deformované, hloubku a sílu a může být „oceňováno“.¹³³ „Slabost, utrpení, a dokonce smrt mohou symbolizovat větší křesťanské drama, něco, čemu je třeba čelit a co je třeba překonat.“¹³⁴

(2) Druhé téma protestantské poetické teologie je podle Dyrnesse **hidden character** (skrytý význam). Umění se snaží vyjádřit *hidden character*, poučit spíše než dosáhnout určité umělecké dokonalosti. Hlavní charakteristiky protestantské estetiky jsou proto jednoduchost („simplicity“) a mlčení („silence“).¹³⁵ Mlčení souvisí s potřebou pozorně vnitřně naslouchat kázání slova. Umění tak může zůstat nepochopeno a jeho krása zůstat přehlédnuta.¹³⁶

(3) Protestantská poetická teologie je **prophetic** (prorocká). Svět a jeho kouzlo je zapotřebí nejen nést s nedůvěrou, ale je také nutné vzdorovat jeho „porušenosti“. Prorocká stránka protestantské estetiky vyzývá k proměně každodenních životních vzorců v souladu s biblickou pravdou, k uplatňování toho, co je „vidět a slyšet“. Správná interpretace Písma vede ke správnému pohledu na život ve světě a ke správné aplikaci Písma v životě. Biblické události jsou chápány jako události, které na sebe navazují a osvětlují věřícímu jeho životní cestu, připravující ho na svět, který přijde. Příběhy kulminují v Ježíši Kristu, ale dosáhnou svého pravého cíle až v příchodu vykoupeného stvoření. Věřící má tak chápat svůj život jako pokračování biblických příběhů, jako cestu poutníka do nebeského království. Protestantská estetika svou krásu tedy spatřuje v eschatologické radostné budoucnosti.¹³⁷

---

¹³³ Jeremy Begbie hovoří o „*redeemed brokenness*“ (vykoupená porušenost): „Growth in our relationship with Christ brings with it growth and maturity in our relationship with the physical world, the world which has been made and redeemed through him ... There need to be an interaction with creation, a *development*, a bringing forth of new forms of order out of what we are given at the hand of the Creator. And there will be a *redeeming of disorder*, mirroring God’s redeeming work in Christ, a renewal of that which has been spoiled, a re-ordering of what is distorted.“ BEGBIE, Jeremy. *Voicing Creation’s Praise: Towards a Theology of the Arts*. Edinburg: T & T Clark, 1991, s. 178–179.

¹³⁴ Ve výtvarném umění vznikají jedinečná díla Grünewalda, Dürera, charakteristický je *obraz znázorňujícího mrtvého Krista v hrobě* Hanse Holbeina ml. Srov. DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 172.

¹³⁵ Dyrness vychází z AUKSI, Peter. *Simplicity and Silence: The Influence of Scripture on the Aesthetic Thought of the Major Reformers*. *The Journal of Religious History* 10, 1979, č. 4, s. 363, 364 a také AUKSI. *Christian Plain Style: The Evolution of a Spiritual Ideal*. Montreal: McGill University Press, 1995.

¹³⁶ Jako příklad uvádí Dyrness Ježíšova slova „kdo má uši k slyšení, slyš“. Zmiňuje také skryté významy Goghových *Jedlíků brambor* podle studie Ericksonové (1885). Podle ní vyjadřuje obraz Goghovu víru, přibližuje hloubku eucharistie, dokonce ukazuje zrádce, který s Kristem lámal chléb. Uprostřed obtíží je zde světlo Boží symbolizované lampou nad středem stolu a křížem na stěně. DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 175, cituje ERICKSON, Kathleen Powers. *At Eternity’s Gate: The Spiritual Vision of Vincent van Gogh*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1998. s. 88.

¹³⁷ DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 178, 180. Tuto eschatologickou naději budeme blíže sledovat v písních *Trinity Hymnal* v kapitole 4.3.8.

V kulturním prostředí protestantismu se mimo tento hlavní proud vytvořil tzv. **pietistický proud protestantismu**, který se snažil udržet naživu středověkou tradici mysticismu. Již v roce 1606 vydal Johann Arndt – otec německého pietismu – *Vier Bücher vom wahren Christentum*¹³⁸, což byly v podstatě středověké mystické texty obnovené luteránem. Vliv středověké mystiky vedl pietisty často do sporu s dominantní luteránskou ortodoxií.¹³⁹ Philip Jacob Spener¹⁴⁰ později předjímá Charlese Wesleyho. Shromáždil křesťany v pietistických kolejích, aby se navzájem mohli povzbuzovat v modlitebním a kontemplativním životě. Toto hnutí mělo velký vliv na 18. století, zvláště důležitý byl radikální pietista Johann Georg Hamann.¹⁴¹ Hamann trval na tom, že naše reakce na svět nemůže být pouze intelektuální; musíme v něm jednat celou bytostí. Pro Hamanna byla víra ve věci a jejich hloubku rozšířením spasitelské víry v Krista a toto poznání bylo možné pouze skrze víru, skrze obrazy a zjevení.¹⁴² Bohaté vědomí Boha, které je pro Hamanna typické, vycházelo zvláště z modlitebního života, vzájemného vyznávání, čtení Písma a zpěvu duchovních písní, kterými se tato skupina

---

¹³⁸ Arndtovo dílo (1555–1621) bylo jakýmsi protestem a programem. Bojovalo na dvou frontách, jednak „proti zjevnému úpadku sebevědomé křesťanské společnosti“ daleko před třicetiletou válkou a na druhé straně proti „sporům ortodoxie, která tak chránila čistotu, že zakoušení víry a živá znamení *imitatio Christi* byla přinejmenším podezřelá a odsunutá na druhou kolej.“ ARNDT, Johann. *True Christianity*. PAYNE, Richard J.; COUSINS, Ewert H. (eds.) Mahwah, NJ: Paulist Press, 1979, s. xi. Více obecně o pietistickém hnutí např. viz WARD, W. R. Pietism. In DYRNESS W. A.; KARKKAINEN, V. M. (eds.) *Global Dictionary of Theology*. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 2008.

¹³⁹ Zmiňuje např. BUCKLEY, Michael. *At the Origins of Modern Atheism*. New Haven: Yale University Press, 1987, revidovaná edice 1990.

¹⁴⁰ 1635–1705.

¹⁴¹ 1730–1788. DICKSON, Gwen Griffith. *Johann Georg Hamann's Relational Metacriticism*. Berlin: Walter de Gruyter, 1995. Dále také MILBANK, John. Knowledge: The Theological Critique of Philosophy in Jamann and Jacobi. In *Radical Orthodoxy: A New Theology*, ed. John Milbank; Catherine Pickstock. London: Routledge, 1999, s. 23–29.

¹⁴² Hamann nazýval poezii mateřským jazykem lidstva. Smysly a touhy rozumí obrazům a celé bohatství lidského poznání a štěstí spočívá v imaginaci. Důkazem toho je stvoření, jehož vznik a první radost je vložena do slov: Budiž světlo! A „všechno, co je světlem usvědčováno, je zjevováno, neboť všechno, co je zjevováno, je světlo.“ (Ef 5,13–14; CSP) A Bůh nakonec korunoval zjevení své vznešenosti v člověku, stvořeném k Božímu obrazu. Viz HAMANN, J. G. „Aesthetica in nuce. Eine Rhapsodie in Kabbalistischer Prose.“ In KÜHN, D. E. *Johann Georg Hamann, der Magus im Norden*. Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1908. s. 67–68: „Poesie ist die Muttersprache des menschlichen Geschlechts; ... Sinne und Leidenschaften reden und verstehen nichts als Bilder. In Bildern besteht der ganze Schatz menschlicher Erkenntniß und Glückseligkeit. Der erste Ausbruch der Schöpfung, und der erste Eindruck ihres Geschichtschreibers; -- die erste Erscheinung und der erste Genuß der Natur vereinigen sich in dem Worte: Es werde Licht! hiemit fängt sich die Empfindung von der Gegenwart der Dinge an. Endlich krönte GOTT die sinnliche Offenbarung seiner Herrlichkeit durch das Meisterstück des Menschen. Er schuf den Menschen in Göttlicher Gestalt; -- zum Bilde GOTTE schuf er ihn. Dieser Rathschluß des Urhebers löst die verwickeltesten Knoten der menschlichen Natur und ihrer Bestimmung auf. Blinde Heyden haben die Unsichtbarkeit erkannt, die der Mensch mit GOTT gemein hat.“ Srov. DYRNESS W. A. *Poetic Theology*, s. 102.

proslavila. Pravidelné opakování těchto emočních činností sloužilo jako životní rytmus jejich víry.¹⁴³

V 16. století dochází k oddělení přírody a Písma v teologickém smyslu, které vrcholí ve století sedmnáctém. Díky rozvoji věd si „přírodní“ vědy byly schopny vytvořit vlastní integrální pozici mimo metafyzické koncepty Písma – včetně zjevení. Teologie se věnovala spíše otázkám teistických důkazů a základu lidského poznání. Tato nezávislost vědy na teologii přinesla rostoucí spory ohledně církevních a náboženských otázek.¹⁴⁴ Reformace a její oslava každodenního života připravila cestu pro romantismus, který významně ovlivnil estetiku 20. století.¹⁴⁵ Dyrness vybízí současnou protestantskou tradici k obnovení aspektů její spirituality a formulaci možné praxe, která by rozšířila možnosti kontempace. Podle Dyrnesse to může znamenat i přehodnocení podoby církve jako primárního prostoru pro tyto úkony zbožnosti.¹⁴⁶

1.4 Poetická teologie jako východisko

V této kapitole se pokusíme nastínit směry, v rámci nichž je možné o poetické teologii hovořit zvláště v souvislosti s tématem této práce – tedy s problematickou duchovní písně. Představíme zde proto autory různých denominací, kteří tuto diskusi zahajují či naznačují, základním pramenem nám budou definice a metodologie poetické teologie, jak je ve svém díle představili William Dyrness a Amos N. Wilder.

V souvislosti s charakteristikou Danteho a Bunyanova putování, ve kterém básník a poutník touží po dobru a kráse a hledají odpuštění a svůj pravý domov u Boha, se nabízí otázka, kde se na této cestě nacházejí věřící dnešní společnosti. Dyrness popisuje poetickou teologii v souvislosti s teologií „touhy“ a trojiční teologií stvoření založené na vztahu (viz kapitola 1.1). Toto vymezení proto můžeme spojit s otázkou týkající se touhy dnešního člověka a základu a směřování jeho vztahů. A. N. Wilder při zodpovězení těchto otázek doporučuje využít imaginace, neboť podle něj právě ona

---

¹⁴³ Ibid., s. 103.

¹⁴⁴ RADNER, Ephraim. *The World in the Shadow of God: An Introduction to Christian Natural Theology*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2010, s. 5.

¹⁴⁵ DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 100.

¹⁴⁶ Ibid., s. 217.

vytváří budoucnost lidské společnosti.¹⁴⁷ Existuje dnes touha po neopakovatelném vzrušení, nicméně „když jsou studny přirozené inspirace tak zaneseny a hladina instinktivní spontaneity tak nízká, jako v dnešním duchovním terénu, proč má mít tolik lidí pocit, že se musí uchýlit k falešným pramenům a exotickým věštčům, k hledání vody lískovým proutkem, věštění a astrologii, elixírům a zázrakům?“¹⁴⁸ Úkolem poetické teologie je tak nejen oživení tradiční teologie, ale propojení křesťanské zkušenosti s novou citlivostí doby, jejími obrazy a idoly.

Dyrness v tomto smyslu hovoří o tzv. **postromantické citlivosti** (*post-Romantic sensitivity*), v níž je cílem člověka prožítí „dobrého života“ (*life well lived*), uspokojení „široké škály tužeb, fyzických i duchovních“, kdy touha po kráse nás má vyprovokovat k činům, k našemu naplnění a rozkvětu.¹⁴⁹ Existuje snaha tuto touhu naplnit cestováním, sexem, prací, rodinou, vírou v nějakého boha nebo v Boha.¹⁵⁰ Nicholas Wolterstorff považuje dnešní úsilí o dobře prožitý život (*life well lived*) za moderní formu stoického eudaimonismu.¹⁵¹ Pojetí slova *eudaimonia* se ovšem z původního „stavu vnitřního blaha“ dosaženého jednáním v souladu s vlastním svědomím dnes posunulo do „*experientially satisfying life*“ (zkušenostně uspokojujícího života).¹⁵² Činnosti, které

---

¹⁴⁷ Podle Wildera musíme nejprve rozpoznat skutečnost, že lidský charakter a společnost motivují více obrazy a fabulace než myšlenky. Proto je zapotřebí poskytovat větší prostor imaginaci i ve všech oblastech náboženského života. Jako příklad potřeby neustálého dialogu jazyka modlitby a chvály Boha s jazykem teologů i vědců uvádí Wilder oblast kosmologie, jejíž poznatky nejen „šokovaly naše intelektuální chápání, ale také naši imaginaci, o čemž svědčí obliba fantazie, vesmírné fikce, astrologie, apokalyptické imaginace a ekologické mystiky.“ WILDER, Amos N. *Theopoetic. Theology and the Religious Imagination*. Eugene, OR, 2001 (1. vydání 1976), s. 2, 4.

¹⁴⁸ Ibid., s. 7.

¹⁴⁹ DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 26. Dyrness uvádí jako příklad takového postoje hlavní postavu z románu COETZEE, J. M. *Disgrace*. (New York: Penguin Books, 1999). Jihoafrický spisovatel (nar. 1940) a nositel Nobelovy ceny za literaturu (2003) v románu popisuje příběh vysokoškolského profesora Davida Lurieho, který prožije románek se svou studentkou a je nucen opustit školu a vrátit se ke své dospělé dceři. Svě jednání popisuje profesor jako činnost boha, který jednal skrze něj, věří, že v něm bylo něco dobrého a štědrého: „My case rests on the rights of desire,‘ he says. ‚On the god who makes even the small birds quiver.‘ He sees himself in the girl’s flat, in her bedroom ... She struck up a fire in me! ... People worshipped fire. They thought twice before letting a flame die, a flame-god. I was that kind of flame your daughter kindled in me. Not hot enough to burn me up, but real: real fire.’ Burned – burnt – burnt up...“ (COETZEE, J. M. *Disgrace*, s. 87, 163). Hlavní hrdina zná symbolismus Tóry, ale chápe jej bez Boha, vidí v něm posun směrem k zodpovědnosti člověka, namísto spoléhání na Boží jednání: „I don’t think scapegoating is the best description ... Scapegoating worked in practice while it still had religious power behind it. You loaded the sins of the city on to the goat’s back and drove it out, and the city was cleansed. It worked because everyone knew how to read the ritual, including the gods. Then the gods die, and all of a sudden you had to cleanse the city without divine help. Real actions were demanded instead of symbolism. The censor was born, in the Roman sense. Watchfulness became the watchword: the watchfulness of all over all. Purgation was replace by the purge“ (Ibid., s. 88–89).

¹⁵⁰ Srov. DYRNESS, *Poetic Theology*, s. 26–27.

¹⁵¹ Srov. WOLTERSTORFF, Nicholas. *Justice: Rights and Wrongs*. Princeton: Princeton University Press, 2008, s. 150–153, 156. Stoické tvrzení se podobá dnešní společnosti například i tím, že hněv v něm je emoce, která není v žádné podobě přijatelná (ibid., s. 156).

¹⁵² Ibid., s. 149.

konstituují dobře prožitý život, se v něm stávají samy o sobě cílem.¹⁵³ Charakteristickou je pro dnešní společnost také hluboká a neposedná žízeň po jakési „mystické zkušenosti“, která ovšem není spojena s žádným konkrétním vyznáním. Hovoří se o „spiritualitě člověka“, která však směřuje spíše k pojmům jako „seberealizace“, „touha po sebeprosazení“, „sebeposedlost“, nebo slovy episkopálního duchovního a autora knihy *Glorious Companions* Richarda H. Schmidta¹⁵⁴ dokonce hraničí s „duchovní pýchou, nejsmrtelnějším ze smrtelných hříchů“.¹⁵⁵ Tento postoj ovlivňuje nejen duchovní život jednotlivce, ale celé církve, formu bohoslužby a chvály. Podle slov Dyrnesse, je zapotřebí k této postromantické kultuře přistupovat kriticky.¹⁵⁶ V první řadě Dyrness varuje před **redukcí skutečného náboženství na estetický nebo mystický stav**, na chápání náboženství jednoduše jako „**a feeling for God**“ (cit pro Boha).¹⁵⁷ Druhým nebezpečím je skutečnost, že pro současnou generaci se „setkání s radostí a krásou staly natolik přitažlivými, že jsou lidé často ochotni vzdát se všeho pro jejich dosažení.“ Romantický obraz tak mnohé vedl k rozličným formám narcismu a hédonismu.¹⁵⁸

Na území USA procházelo v 19. a 20. stoletím kritikou jak křesťanství obecně (vliv měl mj. Nietzscheho postoj ke křesťanství a kultuře)¹⁵⁹, tak i jednotlivá puritánská

---

¹⁵³ „Štěstí nespočívá v tom, co se s člověkem stane, ale co člověk udělá s tím, co se mu stalo. Žít dobře znamená jednat dobře.“ Ibid., s. 152.

¹⁵⁴ R. H. Schmidt působil třicet let jako episkopální farář v Západní Virginii, Missouri a v Alabamě, je editorem a autorem, např. *The Episcopalian*.

¹⁵⁵ SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions: Five Centuries of Anglican Spirituality*, Grand Rapids/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002, s. xi.

¹⁵⁶ Dyrnessova varování považujeme za jedny z indikátorů sporů ohledně bohoslužebné tradice a nové formy bohoslužby v USA. Podrobněji se k této problematice vrátíme v závěru této práce.

¹⁵⁷ Současné bohoslužby se často snaží zaujmout city „diváka“, přilákat svou esteticko-mystickou podobou, zdůrazňují jedinečnou lásku Boha k jednotlivci („God is crazy about you“ zní opakovaně z kazatelen) a vyvolávají tak umělý pocit spokojenosti (falešné blaženosti) na základě určitého prožitku. V této souvislosti Dyrness připomíná mystické zkušenosti, které činí člověka lepším a šťastnějším, jako kategorii tzv. vrcholných zážitků („peak experiences“) A. H. Maslowa (1908–1970). Tyto zážitky se podle Maslowa stávají výrazem jedinečnosti každého člověka. „If all people are different from each other in principle, they are *more* purely different in the peak-experiences. If in many respects (their roles), men are interchangeable, then in the peak-experiences, roles drop away and men become least interchangeable. Whatever they are at bottom, whatever the word ‚unique self‘ means, they are more that in the peak experiences. ... In the peak-experiences, the individual is most here-now, most free of the past and of the future in various senses, most ‚all there‘ in the experience.“ MASLOW, Abraham H. *Toward a Psychology of Being*, 3rd ed. New York: John Wiley & Sons, 1999, s. 119–120, 133 (česky MASLOW, Abraham H. *O psychologii bytí*. přel. Hana Antonínová, Praha: Portál, 2014). Srov. DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 29.

¹⁵⁸ Zde spočívá jádro problému romantického zaměření na estetickou kontemplaci (rozjímání, uvažování). Cíl dostává symbolický tvar v uměleckém díle nebo rituální praxi, které se samotné stanou smyslem a cílem. „Potěšení, která jsou přirozenou součástí dobrého Božího stvoření, v průběhu času nejen okořeňují a obohacují naše životy, ale mohou si je také přivlastnit.“ Ibid., s. 30.

¹⁵⁹ Jak Dyrness dále komentuje (ibid., s. 99), obecné odtažení od náboženského života, které je vlastní současné generaci, v mnohém vychází z Nietzscheho interpretace křesťanského chápání světa jako zkaženého, tedy jako nenávisť ke světu. Nietzsche o křesťanství a umění hovoří takto: „Christenthum war

hnutí, která stála u zrodu presbyteriánství.¹⁶⁰ Na pozadí kritiky křesťanství spatřoval Abraham Kuyper¹⁶¹ úlohu umění a obrazů jako zásadní. V *Lectures on Calvinism* vydaných roku 1931 ujišťuje, že umění hraje v životě člověka významnou roli a má podle něj „nejsilnější moc v naší současné existenci.“¹⁶² Kuyper se tak ptá, zda je možné chápat umění jako „nezávislé na nejhlubších kořenech celého lidského života, které spočívají v Bohu? Žádný umělecký styl nevytryskl z racionalismu 18. století ani z hesel roku 1789, a jakkoli se to pro naše 19. století zdá tragické, všechna snaha vytvořit vlastní umělecký styl skončila naprostým fiaskem. Umělecká produkce obsahuje skutečné kouzlo, pouze když se nechá inspirovat zázraky minulosti.“¹⁶³

---

von Anfang an, wesentlich und gründlich, Ekel und Ueberdruss des Lebens am Leben, welcher sich unter dem Glauben an ein ‚anderes‘ oder ‚besseres‘ Leben nur verkleidete, nur versteckte, nur aufputzte. Der Hass auf die ‚Welt‘, der Fluch auf die Affekte, die Furcht vor der Schönheit und Sinnlichkeit, ein Jenseits, erfunden, um das Diesseits besser zu verleumden, im Grunde ein Verlangen in's Nichts, an's Ende, in's Ausruhen, hin zum ‚Sabbat der Sabbate‘ – dies Alles dünkte mich, ebenso wie der unbedingte Wille des Christenthums, nur moralische Werthe gelten zu lassen, immer wie die gefährlichste und unheimlichste Form aller möglichen Formen eines ‚Willens zum Untergang‘, zum Mindesten ein Zeichen tiefster Erkrankung, Müdigkeit, Missmuthigkeit, Erschöpfung, Verarmung an Leben, – denn vor der Moral (in Sonderheit christlichen, das heisst unbedingten Moral) muss das Leben beständig und unvermeidlich Unrecht bekommen, weil Leben etwas essentiell Unmoralisches ist, – muss endlich das Leben, erdrückt unter dem Gewichte der Verachtung und des ewigen Nein's, als begehrens-unwürdig, als unwerth an sich empfunden werden.“ NIETZSCHE, Friedrich. Versuch einer Selbstkritik. In *Die Geburt der Tragödie oder Griechentum und Pessimismus* (1886). The Project Gutenberg eBook [on-line] leden 2005, eBook #7206, edition 10, 26. března, 2003 (česky: NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie z ducha hudby: čili helénství a pesimismus*. Přel. Otokar Fischer, 1923. Praha: Vyšehrad, 2008).

¹⁶⁰ „A zatímco se tedy reální potomci puritánů ‚depuritanizovali‘ – v krásné literatuře se ustalovat obraz doslovně i přeneseně ‚puritánských‘ puritánů. Uměleckých textů o puritánech se během 19. století vyskytovalo mnoho, postavení kanonických děl však mezi nimi nabyly texty autora, který sám z puritánského prostředí vzešel – Nathaniela Hawthorna (1804–1864). Také Hawthornovo dílo, konkrétně jeho *Otřepané povídky* (Twice-Told Stories, 1837), je přímým útokem na puritanismus, byť zahaleným do roucha romantického, sentimentálního, drastického či fantastního. Starým puritánům jsou vmeteny do tváře jejich zločiny, zejména pronásledování kvakerů (povídka *Mírný chlapec*) či procesy s čarodějnicemi v Salemu: V povídce *Oslovení* (z téže doby, ne však ze sbírky *Otřepané povídky*) mrtví, ti nevinně odsouzení i ti přímí či nepřímí viníci jejich utrpení, společně vstávají z hrobů – a mezi nimi je vyvolán jménem i jeden z klasiků puritánského baroku: ‚Cotton Mather, hrdý na své dobře vydobyté důstojenství, jako představitel všech odporných rysů doby.‘“ PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Vyšehrad: Praha, 2010, s. 28.

¹⁶¹ Holandský teolog a politik Abraham Kuyper (1837–1920) byl zřejmě prvním v protestantské tradici (zastánce neok Calvinismu), který považoval umění za seriózní lidské povolání. Srov. DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 142–143.

¹⁶² KUYPER, Abraham. *Lectures on Calvinism: Six Lectures from the Stone Foundation Lectures at Princeton University* [on-line]. ReadaClasic.com, 2010. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1931, s. 114. Lekce jsou z Princetonského semináře z roku 1898.

¹⁶³ KUYPER, Abraham. *Lectures on Calvinism*, s. 114. Kuyper věří, že moderní vývoj v umění umožnila reformace, která učinila jasnou čáru za středověkým náboženským uměním, a tak dala umění rozvinout ve dvou směrech: Za prvé v uvolnění umění od vlády náboženství a obratu ke zkoumání a ocenění obyčejné lidskosti, v objevení mystického utrpení nejen v Kristově oběti, ale i v každodenním údělu člověka. Za druhé, v objevení radostí a smutků jednotlivce umožnilo umění zachytit náboženství, které se od symbolického posunulo k jasně vědomému životu. Ibid., s. 110, 126. Srov. DYRNESS William A. *Poetic Theology*, s. 142. Dyrness tuto tendenci nazývá „pokornou estetikou našeho běžného života v dobrém stvoření“. Stává se typickou nejen pro kalvinismus, ale nachází své pojetí i v anglikánské spiritualitě jako „každodenní vtělení“ (její podobu v poetické imaginaci písní budeme zkoumat v kapitole 4.3.3). Přesun k chápání umění vycházejícího z **každodenního života** rozvedli kalvinističtí teologové

Holandský teolog umění Hans R. Rookmaaker (1922–1977)¹⁶⁴ v této souvislosti kritizuje vzestup moderního umění v posledních dvou stoletích, sleduje **ztrátu ideálů v 19. století**, která pokračovala ve 20. století v expresionismu a dada.¹⁶⁵ Wilder naopak viní současnou teologii z toho, že přestává odpovídat na otázky spojené s každodenním životem člověka. Wilder zároveň spatřuje značný potenciál v tvůrčí poetické imaginaci, která má podle něj poslání nejen oživit tradiční teologii, ale také propojit naši křesťanskou zkušenost s novou senzitivitou naší doby, jejími obrazy a ideály. „V moderním umění, v médiích, v různých subkulturách vidíme nejen ikonoklasmus a vzpuru, ale i nově vznikající struktury imaginace.“ S tímto vývojem se pak každé tradiční náboženství potřebuje vyrovnat.¹⁶⁶ Dyrness proto navrhuje chápat proces vytváření umění (*art-making*) nejen jako křesťanskou praxi, ale jako **teologické místo dění** (*theological locus*).¹⁶⁷ Podobně profesor sociologie na presbyteriánské *Princeton University* Robert Wuthnow¹⁶⁸ uvádí, že „hudba a poezie, obrazy a sochařství, drama a tanec hrají významnou roli na mnoha duchovních cestách Američanů. Hudba a umění jsou úzce spojeny s duchovní zkušeností a přivádějí člověka blíže k Bohu, často tím, že vyjadřují nevyslovitelné. Podněcují náboženskou představivost a obohacují osobní zkušenosti posvátna ... přesto se roli imaginace a umění ve spiritualitě Američanů věnuje překvapivě málo pozornosti ... mnozí lidé experimentují s uměním v jejich duchovním životě, v církvích a ve svém úsilí sloužit druhým ... Větší využívání umění se stává cestou k osobnímu růstu, pro mnohé církve také dynamickým zdrojem nové

Calvin Seerveld (nar. 1930) a Nicholas Wolterstorff (nar. 1932). Seerveld odmítal jakoukoli zmínku o transcenci spojenou s uměním, viz SEERVELD, Calvin. *Rainbows for the Fallen World: Aesthetic Life and Artistic Task*. Toronto: Tuppence Press, 1980, s. 122.

¹⁶⁴ Holandský teolog umění (1922–1977) se v roce 1948 setkal s Francisem Schaefferem a stal se členem švýcarského L'Abri. Na *Free University* v Amsterdamu založil katedru historie umění, zastával tradici neok Calvinismu. V oblasti umění měl velký vliv na F. Schaeffera.

¹⁶⁵ O křesťanském umění hovoří takto: „... what is Christian in art does not lie in the theme, but in the spirit of it, in its wisdom and the understanding of reality it reflects ... Christian art is nothing special. It is sound, healthy, good art. It is art that is in line with the God-given structures of art, one which has a loving and free view on reality, one which is good and true. In a way there is no specifically Christian art. ... Christians however full of faith they may be, can still make bad art. They may be sinful and weak, or they might not have much talent. On the other hand a non-Christian can make thing of beauty, a joy for ever- provided that he remains within the scope of the norms for art, provided that he works out of the fullness of his humanity, and does not glory in the depraved or in iniquity or glorify the devil. So a work of art is not good when we know that the artist was a Christian: it is good when we perceive it to be good.“ ROOKMAAKER, Hans R. *Modern Art and the Death of a Culture*. Wheaton, Ill: Crossway Books, 1994 (1. vydání InterVarsity Press, 1970), s. 228.

¹⁶⁶ WILDER, Amos Niven. *Theopoetic*, s. 7–8.

¹⁶⁷ DYRNESS, W. A. *Poetic Theology*, s. 146.

¹⁶⁸ Robert Wuthnow (nar. 1946) je ředitelem Centra pro studium náboženství na *Princeton University* a je autorem řady titulů, např. *America and the Challenges of Religious Diversity*. Princeton, NJ: Princeton University Press. *Inventing American Religion: Polls, Surveys, and the Tenuous Quest for a Nation's Faith*. New York: Oxford University Press.

vitality.¹⁶⁹ Keefe-Perry nabízí pět oblastí každodenního církevního života, ve kterých je možné poetickou teologii aplikovat: v kázání, pastorační péči, společné bohoslužbě (*communal worship*), duchovní formaci (*spiritual formation*) a konkrétní službě (*acts of service*). Poetická teologie má podle Keefe-Perryho potenciál bohatě sloužit v oblastech církve a v životech jednotlivců, kde se pozapomnělo na „teofanii každého dne“ na úkor vyššího cíle, kde se opomíjí vnitřní a estetický charakter křesťanské tradice, aniž by muselo jít o čistě kontemplativní kvietismus. Novou formu poetiky pro teologický diskurs navrhuje Rebecca Choppová ve své esejí „Theology and the Poetics of Testimony“¹⁷⁰, a to tzv. **poetiku svědectví**. Poetika podle ní „musí vytvářet jazyk, formy, obrazy, aby mohla promlouvat o tom, co bylo z nějakého důvodu považováno za nevyslovitelné ... Na rozdíl od rétoriky se poetika nesnaží argumentovat, ale spíše přehodnocovat, znovu zobrazovat a přetvářet svět.“¹⁷¹ Předmětem zkoumání poetické teologie je také fenomén filmu a televize a způsob, jakým mají církve a teologie na tato média reagovat.¹⁷² Zajímavý pohled na současnou společnost nabízí Miroslav Volf¹⁷³ ve svých poznámkách „When Gospel and Culture Intersect“. Poskytuje v nich nové

---

¹⁶⁹ WUTHNOW, Robert. *All in Sync*, s. xiv–xv.

¹⁷⁰ CHOPP, Rebecca S. *Theology and the Poetics of Testimony*. In BROWN, Delvin; DAVANEY, Sheila Greeve; TANNER, Kathryn (eds.). *Converging on Culture: Theologians in Dialogue with Cultural Analysis and Criticism*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2001.

¹⁷¹ „[Poetics] is an invention, for it must create language, forms, images to speak of what, in some way, has been ruled unspeakable or at least not valid or credible to modern reason. Compared to rhetoric, poetics seeks not so much to argue as to refigure, to reimagine and refashion the world.“ Ibid., s. 61.

¹⁷² Clive Marsh zkoumal zážitky lidí chodících do kina nejčastěji za „zábavou“ a ve snaze „uniknout“. Na základě své studie dochází Marsh k závěru, že návštěvy kina, a zábava obecně, nahrazuje náboženství jako kulturní prostor, ve kterém probíhá proces vytváření smyslu. Marsh apeluje na to, aby teologové a vědci brali filmovou tvorbu vážně a byli si vědomi toho, kdo filmy sleduje a co se s těmito lidmi poté děje. Marsh vyzývá zvláště církve, aby se zamýšlely nad tím, jak se mají do problematiky filmu zapojovat a jak vnímat vliv filmu na člověka. Tyto otázky si je podle něj třeba klást pro záchranu etického, politického a náboženského života. MARSH, Clive. *On Dealing with That Films Actually Do to People*. In JOHNSTON, Robert (ed.). *Reframing Theology and Film: New Focus for an Emerging Discipline*, ed. Robert K. Johnson. Grand Rapids: Baker Academic, 2007, s. 147, 150, 160.

¹⁷³ Chorvatsko-americký protestantský teolog Miroslav Volf (nar. 1956), který se řadí k evangelikálním anglikánům, je zakládajícím ředitelem *Yale Center for Faith and Culture*. Volf vymezuje čtyři charakteristické prvky dnešní společnosti, na které by měly církve a teologie reagovat: „1) dobrovolnost – stáváme se členy církve a společnosti dobrovolně, namísto dřívější „přirozené“ společnosti, komunity; 2) odlišnost – církve přežijí v současné společnosti, pokud budou chápat, podporovat a oslavovat svou odlišnost; 3) pluralita – „svět“ existuje jako pluralita světů, které se navzájem překlenují – proto nelze jednoduše potvrdit nebo odmítat, je třeba vytvářet komplexní způsoby vztahu s mnoha kulturami; 4) soběstačnost – jednotlivé subkultury se specializují na mnohá odvětví a stávají se v rámci společnosti soběstačné. Neexistuje tak symbolický nebo reálný středobod, který udržuje společnost pohromadě. Reflexe ohledně společenského vlivu církve musí tuto (relativní) soběstačnost a sebedůvěru společenských systémů vzít v úvahu, jinak nám naše rétorika přinese klamný dojem, že děláme něco významného, když z dlouhodobého hlediska pouze vyvoláváme frustraci. Výsledkem pak bude zvýšená marginalizace církvi v moderních společnostech.“ VOLF, Miroslav. *When Gospel and Culture Intersect: Notes on the Nature of Christian Difference*. In MA, Wonsuk; MENZIES, Robert P. (ed.) *Pentecostalism in Context: Essays in Honor of William W. Menzies*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1997, s. 225–226.

pohledy na možnosti, které se pro církve otvírají. Poetická teologie na jedné straně nabízí varování, která je možné sledovat a předcházet tak „zkožnatění“ a „vyprazdňování“ teologie každodenního života, na straně druhé nabízí možnosti použití poetické imaginace, umění a slova k oživení náboženského života společnosti.

V českém prostředí se podobnými otázkami zabývá řada autorů, kteří naznačují podobné směry a východiska. V kontextu naší práce uvedeme alespoň některé z nich. V souvislosti s anglickou poetikou a zkoumáním poetické teologie je nutné zmínit především autora protestantského vyznání Pavla Hoška, který se ve svém díle věnuje poetickému vyjádření teologie tvorby C. S. Lewise i české ikony Jaroslava Foglara (viz HOŠEK, Pavel. *C. S. Lewis: mýtus, imaginace a pravda*. Praha: Návrat domů, 2004; *Kouzlo vyprávění: proměňující moc příběhu a „křest fantazie“ v pojetí C. S. Lewise*. Praha: Návrat domů, 2013; *Evangelium podle Jaroslava Foglara*. Brno: CDK, 2017). Tématy teologicko-antropologické interpretace literárních děl, obrazů a filmu 20. století se v našem prostředí zabývá například Jan Hojda (*Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století. Teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013; *The Image of Man in Selected Works of Literature and Cinema of the 20th Century*. Lublin: EL-Press, 2014; HOJDA, Jan; PAVIENSKÝ, Zbyněk. *Hledání vzájemnosti. Obraz rodiny v konceptuální fotografii – pokus o teologickou interpretaci*. Jablonec n. N.: Vydavatelství IN, 2012; *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha. Hledání teologicko-antropologického smyslu*. Praha: Dauphin, 2011). Karel Sládek se ve své knize *Na cestě s Jackem Kerouacem* věnuje Kerouacově tvorbě a pokouší se tematizovat jeho duchovní východiska (*Na cestě s Jackem Kerouacem: Spirituálně-teologické interpretace „románů z cest“ Jacka Kerouaca*. Jablonec n. N.: Vydavatelství IN, 2016).

Mezinárodní odezvy získalo také dílo Ivany Noble, např. kniha *Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context* (Asgate, 2010), ve které se autorka zabývá dílem Karla Čapka, Isaaca Bashevise Singera, folkovou hudbou (Vysockij, Nohavica), středoevropským filmem atd., vztahem křesťanství a romantismu se zabývá kniha *Křesťanství a romantismus* (Ivana Noble; Jiří Hanuš, CDK, 2011). V lednu 2015 vedla Ivana Noble blokový seminář na teologické fakultě Jihočeské univerzity na téma interpretace textů Jaromíra Nohavici v kontextu postkomunismu a poetického vyjádření teologických témat. Tyto přednášky se uskutečnily v rámci pravidelných seminářů poetické teologie, které se konají na půdě fakulty již od roku

2009.¹⁷⁴ Z těchto seminářů vzešla řada témat diplomových prací – za zmínku stojí např. práce Petry Kriegelové Birkett věnovaná teologickému dílu D. Sayersové nebo studie Blanky Talířové na téma teologie hudby.¹⁷⁵ Semináře se staly také inspirací pro tituly *Naslouchat teoložkám*¹⁷⁶ a *Nahlédnutí do teologie kultury*¹⁷⁷. Petra Kriegelová Birkett se v nich věnuje například tématu poetické teologie v dílech D. Sayersové, P. Sidneyho a P. Avise¹⁷⁸. Podle jejích slov „... lidská kreativita a představivost jsou místem, kde poznáváme Boha, a toto poznání je stejně pravdivé jako zákony, které odvodily přírodní vědy ... již od počátku onoho zdánlivě striktního oddělení poezie od vědy a popření tzv. imaginativní pravdy v osvícenství, existovali rebelové, kteří hájili kreativitu a představivost a její plod – poezii – jako rovnoprávnou nositelku poznání.“

Podobně jako představitelé poetické teologie, které jsme si v této kapitole zmínili, staví i Ivana Noble poetiku na důležité místo v teologii a teologické tradici. Inspirována textem písně Jaromíra Nohavici autorka tvrdí, že žijeme v kultuře, která **touží** chápat „podzemní prameny“ života, ale zároveň má strach používat příliš definitivní jazyk. Podle ní je klíčem k poznání „podzemních pramenů“ a „potoků neznámých“ jazyk symbolické tradice.¹⁷⁹ V naší práci se pokusíme jeden z těchto pramenů, konkrétně pramen poetické imaginace presbyteriánství, poodkrýt a otevřít přístup k jeho dalšímu poznávání a zkoumání.

---

¹⁷⁴ Práce studentů poetické teologie byla také představena v pořadu České televize *Křesťanský magazín* (23. 10. 2011).

¹⁷⁵ KRIEGELOVÁ, Petra. *Dorothy L. Sayersová – předchůdkyně postkritické teologie?*. 2010; TALÍŘOVÁ, Blanka. *Teologie hudby*, 2011. Tato práce navazuje na diplomovou práci KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*. 2011.

¹⁷⁶ VOKOUN, J. *Naslouchat teoložkám*, Brno: CDK, 2010.

¹⁷⁷ VOKOUN, Jaroslav; WINSTED, Margareta Krpcová (eds.) *Nahlédnutí do teologie kultury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2015.

¹⁷⁸ BIRKETT, Petra Kriegelová. Bůh poeta a jazyk poezie. In VOKOUN, Jaroslav; WINSTED, Margareta Krpcová (eds.) *Nahlédnutí do teologie kultury*, s. 33–37.

¹⁷⁹ Introduction. In NOBLE, Ivana. *Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context. Central and East European Search for Roots*. London; New York: Routledge, 2016. Zajímavě se toto tvrzení Ivany Noble shoduje i s vyjádřením Jaromíra Nohavici o významu názvu jeho desky: „rád [bych] nechal tajemství ... proč se ta deska jmenuje *Divné století*. Já sám vím proč, ale nechce se mi to v žádném případě vysvětlovat.“ Jaromír Nohavica, *Divné století*, pořad České televize, 1996. Dostupné na WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=iTgy3-7PedU>>.

2 PRESBYTERIÁNSKÁ SPIRITUALITA

V rámci této kapitoly budeme presbyteriánskou spiritualitu zkoumat v celkovém kontextu širších definic spirituality a křesťanské spirituality, jak je představují L. W. Countryman¹⁸⁰, P. Sheldrake¹⁸¹ a především A. E. McGrath¹⁸². Při rozboru duchovních písní kancionálu *Trinity Hymnal* budeme vycházet z McGrathovy typologie

---

¹⁸⁰ Louis William Countryman (nar. 1941) je duchovním Episkopální církve a profesorem biblických studií na *Church Divinity School of the Pacific* v Berkeley, CA. Mimo knihy *The Poetic Imagination: An Anglican Spiritual Tradition* (Orbis Books, 2005), je také autorem např. *Conversations with Scripture: The Psalms* (Morehouse, 2013) a sbírky básní *Lovesongs & Reproaches: Passionate Conversations with God* (Church Publishing Inc, 2010).

¹⁸¹ Philip Sheldrake (nar. 1949) vyučoval mj. na University of London, University of Cambridge a Durham University a stál u zrodu křesťanské spirituality jako univerzitního oboru. Sheldrake se zabývá především propojením spirituality a církevní historie a spiritualitou v mezináboženském smíření, např. římského katolicismu a anglikánství. Srov. SHELDRAKE, P. A Spirituality of Reconciliation. In *House of Bishops reports* [on-line]. The Episcopal Church. 3. října 2005 [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.episcopalchurch.org/3577_68220_ENG_HTML.htm>.

¹⁸² Otázka kritické a komparativní reflexe pojmu *spiritualita* stejně jako snaha o definování tohoto pojmu je podle U. Kingové (nar. 1938) fenoménem současnosti. Přesto Richard H. Schmidt varuje, že mnohé z toho, co je dnes nazýváno spiritualitou, směřuje často spíše k pojmům jako „seberealizace“, „touha po sebeprosazení“, „sebeposedlost“ (SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions*, s. x–xi). V tradičním křesťanském kontextu byla spiritualita spojena se slavením křesťanského tajemství, zvláště v eucharistii, a s křesťanským ideálem svatosti a dokonalosti, jak je hlásá evangelium. Latinský pojem *spiritualitas*, který poprvé použil sv. Jeroným v první polovině 5. století, se postupně dostal do evropských jazyků (v angličtině poprvé použito kolem roku 1500) často ve smyslu protipólu fyzičnosti, opaku k významům „materiální“, „fyzické“ nebo „vnější“. Tento dualismus však podle Kingové není vlastní všem náboženstvím; například v čínštině slovo *spiritualita* neexistuje, ale hovoří o tzv. duchovních/spirituálních hodnotách. Užívání slova *spiritualita* se v posledních letech stalo univerzálním ve významu „hledání směru, smyslu a duchovních hodnot“, případně „snahy o růst v citlivosti k druhým, k sobě, ke stvoření a k Bohu“, nebo „pátrání po plnosti lidství.“ V tomto smyslu má každý člověk schopnost být „duchovní“ nebo je „duchovní bytostí“ (srov. KING, Ursula. *What is Meant by Spirituality*. In *Christ in All Things. Exploring Spirituality with Pierre Teilhard de Chardin*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 2016, 1. vydání 1997). V naší práci vycházíme z pojetí *spirituality* podle L. W. Countrymana, podle kterého je *spiritualita* především vnitřním vztahem jednotlivce s Absolutnem, Nejvyšší pravdou či Bohem. Tento vztah ovlivňuje také vnější chování jednotlivce, a tak má *spiritualita* dimenzi jednotlivce i komunity (COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 17–20). Také rozprava o vztahu spirituality a teologie je v mnoha ohledech stále ještě na raném stupni vývoje. Podle Sheldraka je současný přístup ke spiritualitě stále více interdisciplinární a je třeba se opírat jak o historii a teologii, tak o humanitní a společenské vědy a literární teorii (SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie: Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života*. 1. vydání. Brno: CDK, 2003, s. 13). Anglikánský teolog McGrath (nar. 1953) uvádí základní definici „spirituality“ a „křesťanské spirituality“ ve své knize *Christian Spirituality*: „Spirituality concerns the quest for a fulfilled and authentic religious life, involving the bringing together of the ideas distinctive of that religion and the whole experience of living on the basis of and within the scope of that religion ... Christian spirituality concerns the quest for a fulfilled and authentic Christian experience, involving the bringing together of the fundamental ideas of Christianity and the whole experience of living on the basis of and within the scope of the Christian faith.“ McGRATH, Alister E. *Christian Spirituality: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing, 1999, s. 2.

křesťanské spirituality¹⁸³ a jejích teologických témat, která v této kapitole podrobně představíme.

Podle McGratha určují křesťanskou spiritualitu především tři oblasti¹⁸⁴ – **soubor vyznání**¹⁸⁵, **křesťanská etika** jako soubor hodnot křesťanství¹⁸⁶ a **způsob života** církve, který tyto hodnoty uvádí do praxe¹⁸⁷. Křesťanská spiritualita je tak odrazem celkového křesťanského úsilí o dosažení a udržení vztahu s Bohem a patří k ní jak „veřejná bohoslužba, tak osobní zbožnost a její projevy v životě křesťana“.¹⁸⁸ Na základě tohoto rozdělení budeme v této kapitole hledat charakteristiky presbyteriánské spirituality nejprve v **učení** presbyteriánství, které souvisí s historickým vývojem presbyteriánské církve a navazuje na učení reformace a snahy skotských a anglických puritánů prosadit vlastní principy v tzv. Westminsterských standardech. Dále představíme **etiku** Westminsterského katechismu, uznávanou většinou presbyteriánských církví. V rámci historického vývoje a dnešních zápasů budeme sledovat charakteristiky způsobu **života církve**¹⁸⁹. Na základě těchto zkoumaných

---

¹⁸³ McGrathova typologie je díky různým hlediskům, které v rámci definice křesťanské spirituality uplatňuje, vhodným prostředkem k vystižení důrazů presbyteriánské spirituality a následně k jejich identifikaci v duchovních písních kancionálu *Trinity Hymnal*. Slovy znalce keltské a středověké spirituality Philipa Sheldraka nám typologie „pomáhají uchovat zvláštnosti specifických tradic a ocenit bohatou pluralitu v srdci křesťanské spirituality.“ SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*, s. 203; dále srov. SHELDRAKE, Philip. *Spaces for the Sacred: Place, Memory, and Identity*. London: SCM Press, 2001.

¹⁸⁴ Srov. McGRATH, Alister E. *Christian Spirituality*. Kapitola 3.

¹⁸⁵ Zjednodušeně lze tvrdit, že teologie se zabývá teorií křesťanského života a spiritualita jeho praxí. Můžeme také vztah mezi teologií a spiritualitou hodnotit pozitivně v roli teologie jako rámce, do kterého je možné spiritualitu zasadit (ibid., s. 25).

¹⁸⁶ Podle McGratha to ovšem neznamená, že je křesťanství souborem pravidel, kterými se křesťané mechanicky řídí. Jde o soubor hodnot, které vyplývají ze skutečnosti vykoupení skrze Ježíše Krista a které jsou přímo spojeny s charakterem Ježíše Nazaretského. Život naplněný Duchem má pak křesťanské hodnoty ztělesňovat podle Ježíšova příkladu (ibid., s. 3).

¹⁸⁷ Každodenní život věřícího je ovlivněn jeho vírou, což je zvláště patrné v pravidelné účasti na bohoslužbách a rozličných aktivitách křesťanského společenství, jejichž cílem je chvála Boha (ibid., s. 3). Z tohoto pohledu můžeme chápat téma této práce a fenomén duchovní písně (případně i písně obecně) jako potenciální prostor pro další zkoumání křesťanské spirituality i spirituality obecně.

¹⁸⁸ Ibid., s. 2.

¹⁸⁹ Ve vztahu ke spiritualitě hraje významnou roli osobní situace jednotlivce či skupiny. Různí se osobnostní parametry, které můžeme označit jako estetické, psychologické a sociologické. V estetice se mohou lišit pohledy na otázku, jaký jazyk, hudba či architektura jsou považovány za „krásné“. Jde o záležitost vkusu, kterou nelze spiritualitě určovat teologickými úvahami. Psychologické rozdíly existují například ve schopnosti verbálního nebo vizuálního myšlení. Spiritualita pak může obsahovat úctu a zbožnost v mluvené formě, v kázání nebo v obrazech, představách, umění, ikonách. Sociologický pohled spatřuje rozdíly ve spiritualitě na základě pohlaví, společenské třídy či rasy. I kdyby tedy všichni lidé sdíleli shodné teologické představy, rozdíly jejich osobností a společenské situace by vedly ke vzniku mnoha spiritualit. V této práci tedy neusilujeme o jednotnou a jasnou definici presbyteriánské spirituality, zvláště u tak intimních projevů individuální spirituality, jakou je poetika (srov. ibid., s. 12). V analýze vývoje církve, církevního učení a jeho aplikace v životech věřících, se pokusíme naznačit výše zmíněné aspekty presbyteriánské spirituality. V duchovních písních se mimo poetiky připojuje také estetické hledisko vnímání hudby, které jsme krátce zmínili v úvodu, a které v této práci vzhledem k jejímu rozsahu ponecháme bez většího důrazu. Teologické pohledy na hudbu, nástroje, které „dostatečně“

oblastí definujeme v závěru kapitoly charakteristiky a důrazy presbyteriánské spirituality v teologických tématech křesťanské spirituality na základě McGrathovy typologie.¹⁹⁰

2.1 Pojem spirituality v reformované tradici

Podle Joela Beekea¹⁹¹ se v oblasti spirituality reformované křesťanství¹⁹² ubírá vlastní cestou, na které se do značné míry snaží utvářet duchovní život na základě učení a vedení Písma svatého, na základě veršů „[v]eškeré Písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti“ (2Tim 3,16). Navazuje tak na židovskou tradici chápání spirituality, která zdůrazňuje propojení mezi „dechem“ a „duchem“, mezi fyzickým a duchovním.¹⁹³ *Spiritualita* je v této tradici Písma¹⁹⁴ procesem, kterým Bůh neustále jedná a oslovuje chaos našich životů a našeho světa, přináší smysl, identitu a řád. Křesťanská spiritualita zde znamená více než jen pokračování Boží práce stvoření. Označuje vše, co je zahrnuto v životě „podle ducha“, svobodnou závislost na milosti, touhu po „ovoci Ducha“ (Gal 5,22) a zakoušení třetí osoby Boha Ducha svatého působícího v nás. Duch svatý mění náš vzlyk a touhy

---

vyjadřují zbožnou úctu, hudební styl, který se liší jak mezi kulturami a národy, tak mezi generacemi, zkoumá teologie kultury a teologie hudby. V souvislosti s tématem této práce zmiňujeme zvláště soudobý výzkum Jeremy Begbieho (nar. 1952), např. díla *Theology, Music, and Time*, Cambridge University Press, 2000; *Resounding Truth: Christian Wisdom in the World of Music*, Baker Academic, 2007; *Art, Imagination and Christian Hope: Patterns of Promise*, co ed., Ashgate, 2012.

¹⁹⁰ Názvy sedmi teologických témat v češtině přejímáme z překladu Miloše Veselého: stvoření (*Creation*), lidská přirozenost a úděl (*Human Nature and Destiny*), Trojice (*The Trinity*), vtělení (*Incarnation*), vykoupení (*Redemption*), vzkříšení (*Resurrection*) a naplnění (*Consummation*). Viz McGRATH, Alister E. (přel. Miloš Veselý). *Křesťanská spiritualita*. Praha: Volvox Globator, 2001.

¹⁹¹ Joel R. Beeke (nar. 1952) je profesorem systematické teologie a homiletiky, a ředitelem *Puritan Reformed Theological Seminary* a duchovním v *Heritage Reformed Congregation* v Grand Rapids, Michigan.

¹⁹² V souvislosti s presbyteriánskou spiritualitou označujeme za reformované křesťanství to, které v učení vychází z tzv. reformované teologie, viz blíže kapitola 2.3.

¹⁹³ Když v úvodních verších Písma hovoří autor knihy Genesis o „duchu Božím“, který se „vznášel nad vodami“, slovo *ruach* přeložené jako „duch“ může být stejně dobře přeložené jako „dech“. Svět fyzický a svět duchovní jsou v židovské tradici neoddělitelně spjaty. Dech nebo duch Boží pracuje společně se „slovem“ Božím: Bůh promluvil („Buď světlo!“), a co Bůh řekl, bylo, dostalo dech, stalo se živým. SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*, s. 13.

¹⁹⁴ Znamé rozlišení mezi „tělem“ a „duchem“ v listech apoštola Pavla by mohlo být snadno mylně pochopeno jako vyjádření naprostého oddělení tělesného od duchovního, ale Pavlova myšlenka je založena na židovských představách. „Tělem“ není míněno to, co je fyzické, ale vše v životě (včetně náboženství), co je viděno úzce materialisticky, je z tohoto světa, sebestředné. Naopak „duchem“ je chápáno vše v životě (včetně fyzického života), co je spatřováno v perspektivě vztahu s Bohem skrze Ježíše Krista. MURSELL, Gordon. (ed.) *The Story of Christian Spirituality*, s. 9–10.

v modlitbu (Řím 8,26) a proměňuje věřící v jedinečný Boží lid. Teologické učení a východiska presbyteriánské spirituality tyto akcenty potvrzují. Důraz na Písmo svaté pro život a spiritualitu jednotlivce i společenství vyjadřuje i Beekovo varování před problémem dnešní spirituality, která úzké spojení s Písmem postrádá a často degeneruje do jakéhosi nebiblického mysticismu.¹⁹⁵ Cílem presbyteriánské spirituality je spiritualita závislá na Duchu svatém, kterou kalvinistický teolog John Murray¹⁹⁶ nazývá „inteligentní zbožností“ („intelligent piety“).¹⁹⁷ Znalost Písma je v ní propojena s upřímnou zbožností. Podle Beekea nikdo v tomto smyslu nepřekonal zbožnost puritánů v Anglii a jejich současníků ve Skotsku a Nizozemí. Jejich dědictvím je podle Beekeových slov spiritualita, zkušenost i city založené na Bibli.¹⁹⁸ S tím však souvisí také dnešní výzva pro presbyteriánskou spiritualitu, kterou je rozpor mezi dvěma krajními proudy: na jedné straně suchou reformovanou ortodoxií (*Reformed orthodoxy*) a na druhé straně určitou formou charismatického křesťanství, která nabízí emocionalitu, ale bez pevného zakořenění v Písmu.¹⁹⁹ Otázkou zůstává, jakým způsobem je třeba k Písmu v souvislosti s křesťanskou spiritualitou přistupovat a v jakém smyslu je Písmo základem veškeré spirituality. Bůh vstoupil do lidské historie v osobě Ježíše z Nazareta v konkrétním místě a čase, a tak se jeho zjevení odehrává v reálném vymezeném kontextu. Navazovat na skutky Ježíše Krista proto není možné bez chápání tohoto omezení. Dnešní jednání se musí lišit od jednání na počátku.²⁰⁰ Úkolem křesťanské spirituality je „oživovat“ či „dávát dech“, „ducha“, „oheň“ našim životům, prohlubovat náš „život v Boží přítomnosti“.²⁰¹ V tomto smyslu jsou duchovní písně v presbyteriánské tradici významnou složkou „oživení“ každodenní cesty víry. Jsou společnou zkušeností církve nejen při bohoslužbě, ale také při

---

¹⁹⁵ Preface. In BEEKE, Joel R. *Puritan Reformed Spirituality*. Grand Rapids: Reformation Heritage Books, 2004.

¹⁹⁶ John Murray (1898–1975) narozen ve Skotsku, vyučoval na *Princeton Seminary* a byl spoluzakladatelem *Westminster Theological Seminary*. Po návratu do Skotska byl zapojen do *Free Church of Scotland*.

¹⁹⁷ MURRAY, John. *Collected Writings of John Murray: Professor of Systematic Theology, Westminster Theological Seminary, Philadelphia, Pennsylvania, 1937-1966 – Svazek 4*. Edinburg: Banner of Truth Trust, 1982, s. vii.

¹⁹⁸ Preface. In BEEKE, Joel R. *Puritan Reformed Spirituality*.

¹⁹⁹ Podle slov Beekeho jde v druhém případě o spiritualitu, ve které se lidé klaní emocím více než trojedinému Bohu. Tyto dvě tendence spirituality (ibid, s. 2) se považují z velké míry za kořeny sporů ohledně forem bohoslužby presbyteriálních církví. „Zdravé“ učení církve, založené na Písmu, nemusí podle Beekea nutně znamenat „zdravou“ spiritualitu a „zdravou“ církev. Předpokladem je propojení učení církve s její praxí. V této práci se mj. pokoušíme toto propojení hledat a podpořit v rovině duchovní písně.

²⁰⁰ SHELDRAKE, Philip. *Spirituality: A Brief History*. Wiley-Blackwell : Chichester, West Sussex, 2013, s. 24.

²⁰¹ MURSELL, Gordon. (ed.) *The Story of Christian Spirituality*, s. 9.

každodenních setkáních v domácnostech, během svátků i domácích pobožností. Zkoumání témat a podoby písní je proto otevřenou bránou k poznání života církve a nahlédnutím do centra reformované presbyteriánské spirituality.

2.2 Historický vývoj presbyteriánství

Jak uvádí P. Sheldrake, duchovní tradice vznikají a vyvíjejí se v souladu s historickými okolnostmi, nejsou odtrženy od konkrétnosti světa a dějin. „Vždycky je to ‚nebe na zemi.‘“²⁰² V této kapitole představíme historický vývoj církve od vzniku prvních presbyteriánských kolonií až po současné trendy a výzvy. Otevřeme také prostor pro chápání života této dynamické církve: na jedné straně plné rozporů a konfliktů, na druhé straně prýšticí energií, která hledá naplněné touhy po životě v pravdě víry. Vznik kancionálu *Trinity Hymnal* je s tímto vývojem pevně spjat, a proto i pochopení historických tendencí církve nabízí pozadí, na kterém zkoumání duchovních písní konzervativního proudu presbyteriánské církve získává další rozměr.

Presbyteriánské církve se rodí v kontextu různých historických událostí a v rámci různých kultur a tradic. Svůj název odvozují z formy vedení církve, nikoli vyznání²⁰³, proto se také teologické učení, interpretace vyznání či liturgie napříč jednotlivými presbyteriánskými denominacemi liší. Presbyteriánství je chápáno jako církevní zřízení, které je založeno na zastupitelském²⁰⁴ (presbyterním) vedení církve volenými

---

²⁰² SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*, s. 203.

²⁰³ Srov. LINGLE, Walter; KUYKENDALL, John W. *Presbyterians: Their History and Beliefs*. Atlanta: John Knox Press, 1988 (1. vydání 1944), s. 12–14. V této práci budeme rozlišovat označení „presbyterní“ církevní zřízení a „presbyteriánská“ církev jako název denominace. Podrobněji viz např. ENGLE, Paul E.; COWAN, Steve B. (eds.). *Who Runs the Church?* Grand Rapids: Zondervan, 2004; nebo BRAND, Chad Owen; NORMAN, R. Stanton (eds.). *Perspectives on Church Government*. Broadman & Holman Publishers: Nashville, Tennessee, 2004.

²⁰⁴ Presbyterní církve pracují s biblickým principem vzájemné závislosti místních sborů a neuznávají církevní hierarchii. Ve vedení místního sboru je duchovní dohled svěřen starším neboli presbyterům, kteří nesou odpovědnost za duchovní záležitosti, zatímco jáhnové (diákon) mají zvláštní odpovědnost za časné potřeby církve (Sk 6). (Srov. Faith Presbyterian Church. *History and Beliefs of the Presbyterian Church*. [on-line]Central Presbyterian Church Athens Georgia [cit. 2016-12-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.scfaith.org/history/>>.) Zastupitelská forma vedení církve existuje na všech úrovních. Jednotlivé **místní sbory** (*congregations*) volí své starší do tzv. **rad** (*kirksession/session*). Všichni členové místního sboru mají právo volit. Radu církve (*session*) tvoří starší a nejméně jeden kazatel. Ti pak volí zástupce do **presbyterstva** (*presbytery* – volený kolektivní orgán), kteří církevní sbor reprezentují na setkání presbyterstva (*presbytery meetings*). Presbyterstva vysílají zástupce do **synodu** (ten sestává z delegátů několika presbyterstev v rámci rozsáhlejší lokality), a do nejvyššího odvolacího tribunálu, kterým je **ústřední synod** (dále budeme používat anglický název *General Assembly*). K vedení místního

presbytery.²⁰⁵ Presbyterní církev je tak řízena pyramidální hierarchií tribunálů (*courts*), které jsou zastupitelskými orgány vycházejícími z všeobecné volby. Kazatel neboli pastor byl dříve označován za vyučujícího staršího (*teaching elder*) a toto pojetí dodnes zastává většina presbyteriánských církví.²⁰⁶ Struktura církve vychází z reformačního hnutí v Evropě 16. století²⁰⁷, přesto James E. McGoldrick²⁰⁸ uvádí jako počátek

---

sboru více např. Oddělení pro Evangelium. *Práce a poslání Svobodné presbyterní církve v České republice*. Toronto: Svobodná presbyterní církev Severní Ameriky, 2008 (třetí vydání, první vydání 1991), s. 4. Dostupné na WWW: <http://www.zasadovacirkev.org/uploads/1/7/8/5/17851253/oddeleni_pro_evangelium.pdf>. Strukturu vedení církve v jednotlivých denominacích popisuje *Book of Church Order* (dále jen BCO), kterou vydává s vlastními úpravami každá denominace, např. *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America*. Kapitola 1 – Form of Government. Lawrenceville, GA: The Office of the Stated Clerk of the General Assembly of the PCA, 2015. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2015/06/2015BCO-Reprint-with-bookmarks.pdf>>.

²⁰⁵ V současné nauce presbyterních církví existují i rozdílné pohledy na vztah tzv. *presbyterů* Nového zákona a současných *starších*. Někteří považují tyto úřady za totožné, jiní uznávají pouze kazatele za *presbytery*, zatímco úřadující starší jsou považováni za laiky. Někteří hovoří o apoštolské posloupnosti jako důležité historické skutečnosti, jiní ji nepřikládají význam. Kazatelé jsou voleni *ad vitam aut culpam*, ale ordinace kazatelů je akt presbyterstva. Na kazatele jsou kladeny vysoké nároky, co se týká vzdělání, musí absolvovat minimálně tři roky humanitního studia na univerzitě (*Arts*) a tři roky studia teologie. Srov. CROSS, F. L. (ed.) *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. London: Oxford University Press, 1958. s. 1101.

²⁰⁶ Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) *The New International Dictionary of the Christian Church*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1974, s. 799.

²⁰⁷ V období reformace se objevila snaha přijmout presbyterní správu církve v Hessensku, kde se princ Filip I. (1504–1567) pod vlivem Francise Lamberta (1487–1530) pokoušel posilnit reformaci všemi možnými způsoby. V roce 1525 se v Homburgu sešel synod, který přijal hessenské principy. Ty vyzývaly místní sbory, aby si volily své vlastní pastory, kteří by se jako jejich zástupci dále jednou ročně scházeli na synodu pastorů. V té době ovšem nebyl princip uveden do praxe. Ulrich Zwingli (1484–1531) v otázce vedení církve prosazoval propojení církevní moci s mocí státní, rada ve vedení státu tak ustanovovala pastory, rozhodovala o exkomunikaci z církve apod. První generace protestantských reformátorů se zaměřovala na čistotu učení církve a obnovení biblických vzorů ve formě bohoslužby (o vývoji bohoslužebné formy hovoříme více v kapitole 3). Správné zřízení církve zůstávalo z velké části volbou konkrétní oblasti a pro mnohé reformátory nebylo podstatné, protože nemělo vztah ke službě slova ani svátostem. Církevním zřízením se však ve Štrasburku zabýval bývalý dominikánský mnich Martin Bucer (1491–1551) a v Ženevě Jan Kalvín (1509–1564). Po konverzi k protestantismu Bucer prosazoval jednotu uvnitř protestantských církví a podařilo se mu ujednotit protestanty jižního Německa s luterány. Představil myšlenku volených správců („wardens“) z prominentních štrasburských rodin, kteří v podstatě zastávali funkci starších v církvi a měli podporu městské rady. Stejně jako většina současných presbyteriánů rozlišoval také tzv. vyučující a vedoucí starší (*teaching elders* vs. *ruling elders*) a založil tak strukturu, která inspirovala Kalvína a ženevskou církev. Kalvínův přísný obecný řád (popsaný v díle *Christiana religionis Institutio*, 1559) narazil na velký odpor a kazatel byl nucen Ženevu opustit, byl však povolán zpět a jeho řád Ženeva nakonec přijala. Obnovením novozákonního pravidla ustanovení starších v církvi dal Kalvín laikům možnost působit ve vedení církve, sjednotil tak laiky a kněze (pastory) a odmítl nadřazené postavení duchovních. Zabránil tak také zneužívání postavení duchovních ve vedení církvi. Kdekoli se šířilo jeho učení, tam se laici jako občasně státu dožadovali práva spoluvedení. (Srov. LOUŽEK, Marek. „Jan Kalvín – smělý reformátor“. In LOUŽEK, Marek (ed.) *Jan Kalvín: Pět set let od narození*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009). Přijetím nového řádu církevního zřízení roku 1541 položila Ženeva základ pro administrativu církve, který až na některé úpravy zůstává platný v dnešních presbyteriánských církvích. Moderní presbyteriáni odmítají pouze úřad *doktora*, neboť chápou podle učení Nového zákona úřad učitelů a pastorů za totožný. Je pravděpodobné, že podle Kalvína měli *doktoři* za úkol připravovat a vzdělávat kandidáty na úřad v církvi. Diákonci pracovali buď v nemocnicích a pečovali o zdraví obyvatel, anebo sloužili chudým, vdovám a sirotkům. Ženeva měla poměrně propracovaný sociální systém, který měl mimo jiné za úkol sloužit uprchlíkům, kteří utekli před pronásledováním z katolických oblastí. Kandidáty pro úřad diákonů zkoumala a navrhovala skupina

presbyteriánské církve kapitoly Nového zákona, ve kterých apoštolové ustavují církev Kristovu založenou na formě vedení církve staršími, jejichž autorita stojí nad kongregací. Každá církev, která uplatňuje presbyterní princip vedení, se tak bez ohledu na své učení může nazývat „presbyteriánská“ (*presbyterian*)²⁰⁹, přesto většina církví, která tento název přijala, si „více či méně“ osvojila také pozici učení kalvinismu neboli reformované teologie.²¹⁰ Volnost v pojetí teologického učení a bohoslužby tak předjímá komplikovaný vývoj presbyteriánských církví na území USA, který stručně představíme s vědomím, že tato živá transformace církve trvá dodnes²¹¹. M. Putna ve svém přehledu americké religiozity jednu z takových situací popisuje následovně: „Výsledkem krizí a jejich reflexí nakonec je, že se z lůna samotného puritanismu, z jeho intelektuální elity, kterou si na Harvardu tak hrdě pěstoval, rodí hnutí, jež puritanismus rozloží: Hnutí liberální teologie, ovlivněné osvícenstvím a deismem.“²¹² Značné rozkoly uvnitř

---

pastorů a po schválení radou diákonů kázali před lidem, který se pak účastnil volby. Zvolení diákonů skládali slib věrnosti městu a jeho institucím. Starší si reformovaná církev vybírala ze členů městských rad. Zvolení starší pak skládali slib věrného plnění povinnosti úřadu a loajálnosti vůči městu a čekala je v úřadě roční zkušební doba. (Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches: A Global History*. Grand Rapids: Reformation Heritage Books, 2012, s. 6–8.) Podobný systém práce diákonů a sociální péče můžeme pozorovat i v současné struktuře presbyteriánských církví navazujících na reformovanou teologii a církevní zřízení.

²⁰⁸ James E. McGoldrick (nar. 1936) je profesorem církevní historie na Greenville Presbyterian Theological Seminary v Jižní Karolíně. Historii presbyteriánství podrobně sleduje v knize *Presbyterian and Reformed Churches: A Global History*. Grand Rapids: Reformation Heritage Books, 2012.

²⁰⁹ Anglický pojem „presbyterian“ nerozlišuje mezi označením církve („presbyteriánská“) a církevního zřízení („presbyterní“).

²¹⁰ MCGOLDRICK, James E. Introduction to Presbyterian History. In MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 1. Podrobněji o učení církve viz kapitola 2.3.

²¹¹ Přestože presbyteriáni v USA hráli významnou roli v kulturní tradici, na přelomu 21. století se potýkali s krizí své identity ve společnosti, částečně způsobenou zaujatým postojem vůči širším trendům americké kultury. Srov. LONGFIELD, Bradley J. Introduction. In LONGFIELD, Bradley J. *Presbyterians and American Culture: A History*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2013, s. xi.

²¹² Putna zde nedefinuje pojem „puritánství“, ale postihuje základní rozdělení dvou proudů presbyteriánství na tzv. liberální a konzervativní (více viz MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 238). Putna uvádí, že z oficiálních církevních dokumentů postupně mizí kalvinistické teze o lidské zkaženosti a Boží milosti, vyvolení a zavržení. V kongregacionalistickém vyznání víry z roku 1913, známém jako *Kansas City Declaration*, se místo toho uvádí: „Posláním Kristovy církve je hlásat evangelium všemu lidstvu, slavit bohoslužbu jednoho pravého Boha a pracovat pro pokrok vzdělání, pro prosazení spravedlnosti a království míru a pro uskutečnění lidského bratrství. Závisejíce, tak jako naši otcové, na trvalém vedení Ducha svatého ke vši pravdě, pracujeme pro a modlíme se za proměnu celého světa v království Boží a hledíme s vírou vpřed k triumfu spravedlnosti a života věčného.“ Viz PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, s. 27. (Překládá orig. text: „We hold it to be the mission of the Church of Christ to proclaim the Gospel to all mankind, exalting the worship of the one true God, and laboring for the progress of knowledge, the promotion of justice, the reign of peace, and the realization of human brotherhood. Depending, as did our fathers, upon the continued guidance of the Holy Spirit to lead us into all truth, we work and pray for the transformation of the world into the Kingdom of God, and we look with faith for the triumph of righteousness, and the life everlasting.“ United Church of Christ. *Kansas City Statement of Faith* [online]. © 2018 [cit. 2017-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.ucc.org/beliefs_kansas-city-statement-of->.) Více o této fázi kulturní historie Ameriky viz např. PROTHERO, Stephen. *American Jesus. How the Son of God Became a National Icon*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2003.

místních církví i v rámci denominací, odtržení a opakované snahy o sjednocení vedly k současné rozmanitosti presbyteriánských církví, co se týče velikosti, učení, liturgie i struktury. Významnou roli v historii církve na území USA hrají tzv. obrozenecká hnutí (*revivals*), ze kterých mnoho duchovních a teologů presbyteriánství „čerpá naději“ a poukazuje na potřebu „být reformován a stále se reformovat“ (*reformed and still reforming*).²¹³ Konečné rozdělení církve na proud liberální a konzervativní nastalo na konci šedesátých let 20. století.²¹⁴ Hlavní rozdíly obou směrů pramenily z odlišného postoje k Písmu a vlivu, který má Písmo mít na učení i praxi církve. Centry jednotlivých učení se začaly stávat vzdělávací instituce.²¹⁵ V současnosti je hlavním směrem presbyteriánství v USA tzv. **liberální** proud, který reprezentuje *Presbyterian Church (U.S.A.)* (PCUSA) s 9,4 tisíce sbory a téměř 1,5 milionu členů.²¹⁶ V této práci zkoumáme kancionál *Trinity Hymnal*, který vydaly církve zastupující **konzervativní proud** současného presbyteriánství. Jeho představiteli jsou zvláště denominace *Presbyterian Church in America* (PCA)²¹⁷, *Orthodox Presbyterian Church* (OPC)²¹⁸ a *Reformed Presbyterian Church of North America* (RPCNA),²¹⁹ které se v učení

---

²¹³ „Confronted by this evidence it has too often been supposed that the only work left for God is judgment. Yet the history of revivals should teach us that even in the midst of prevailing evil it is possible to form precisely the opposite conviction ... The gospel of grace does not need promising conditions to make its reception a certainty. Such a result depends upon the will of him who declares his love to the ungodly.“ MURRAY, Iain H. *The Puritan Hope*. Edinburgh: Banner of Truth Trust, 1975 (1. vydání 1971), s. xx.

²¹⁴ Do tohoto období spadá i první vydání kancionálu *Trinity Hymnal*, který je těžištěm naší práce a jehož vznik odráží napjaté vztahy mezi oběma proudy.

²¹⁵ Ke konci šedesátých let měli liberálové na *General Assembly* naprostou většinu zástupců, a převzali proto kontrolu nad směřováním církve. Nesouhlas s teologickým vzděláváním v *Presbyterian Church (U.S.)* projeví Jižní presbyteriáni na podzim 1966 založením *Reformovaného teologického semináře* (RTS) v Jacksonu, Mississippi. RTS dodnes zůstává bez oficiálního propojení s církví, zdůrazňuje učení o neomylnosti originálního textu Písma, teologii Westminsterských standardů, biblickou formu církevního zřízení a důraz na evangelizační misi církve (podrobněji v kapitole 2.2.3) Viz MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 238–239.

²¹⁶ Statistické údaje pro rok 2016 a vývoj od roku 1993 viz PCUSA Membership Numbers For 2016. In *The Layman. A Ministry of the Presbyterian Lay Committee* [on-line]. 30. května 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://www.layman.org/pcusa-membership-numbers-2016/>>. K vývoji počtu členů a církevních sborů viz MARTER, Jerry van. PC (USA) membership decline continues but slows. In *Presbyterian Church (USA)* [on-line]. 24. května 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.pcusa.org/news/2017/5/24/pcusa-membership-decline-continues-slows/>>.

²¹⁷ Podle statistických údajů z roku 2016 počet členů v letech 2012–2016 mírně stoupal až na 374 tisíc na konci roku 2016. Počet místních sborů v roce 2016 mírně vzrostl na více než 1,5 tisíce. Podrobněji viz *PCA Statistics Five Year Summary* [on-line]. Administrative Committee PCA [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/resources/pca-statistics-five-year-summary/>>.

²¹⁸ Menší denominace s necelými 31 tisíci členy a 269 církevními sbory ke konci roku 2013. Podrobná zpráva viz *2014 General Assembly Report* [on-line]. © 2018 The Orthodox Presbyterian Church [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.opc.org/GA/81st_GA_rpt.html>.

²¹⁹ Denominace RPCNA zahrnuje církve v USA, Kanadě a Japonsku. Více informací o současném rozsahu působnosti viz RPCNA [on-line]. © Reformed Presbyterian Church of North America [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://reformedpresbyterian.org/convictions>>.

i církevní praxi hlásí k reformované teologii a k učení Westminsterských standardů.²²⁰ Pro účely naší práce se nyní budeme stručně zabývat kořeny konzervativního presbyteriánství, které se objevují v Anglii, Skotsku, Irsku i ve střední Evropě, zvláště pak v reformační Ženevě.

2.2.1 Presbyteriánství v Anglii, Skotsku a Irsku

Za vlády „Krvavé Mary“ (1553–1558)²²¹ pobývalo mnoho kritiků *Church of England*²²² ve Švýcarsku, kde se jako uprchlíci blíže seznámili s reformačním pohledem na presbyterní zřízení církve. Jedním z nejsilnějších zastánců presbyteriánství v Anglii²²³ byl v té době profesor na Cambridžské univerzitě Thomas Cartwright (1535–1603)²²⁴, který ve svých novozákonních lekcích odmítal episkopální zřízení církve a jasně zastával pozici presbyteriánství. Již dříve vznikala presbyterstva v menších anglikánských církvích, první z nich ve Wandsworthu v předměstí Londýna. Po zákoně o jednotě, tzv. *The Settlement 1559*, trvala vládnoucí *Church of England* s episkopálním

---

²²⁰ S 374 tisíci členy (2016) je největší a v současnosti také nejrychleji rostoucí denominací tohoto proudu *Presbyterian Church in America* (PCA).

²²¹ Nejvyšší pozemskou hlavou *Church of England* se v roce 1534 stal Jindřich VIII., jak zaručoval *Act of Supremacy* („*The only supreme head in earth of the Church of England*“, cit. dílo, s. 478). Za vlády Jindřicha VIII. se stala *Church of England* formou autonomního katolicismu, nezávislou na Římě, do velké míry však liturgie *Church of England* zůstala nezměněna (např. mše byla dále vysluhována v latině). Za vlády Edwarda VI. (1547–1553) se anglikánství teologicky přiblížilo kontinentálnímu kalvinismu, po králově smrti však usedla na trůn katolická Marie (dcera Kateřiny Aragonské). Srov. HOLMES, David L. *A Brief History of the Episcopal Church*. Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1993, s. 5.

²²² Pro účely naší práce a zamezení případných nejasností uvádíme názvy církví v originálním znění *Church of England*, *Church of Scotland*, *Church of Ireland* apod. Slovo *anglikánství* pochází z 19. století, bylo vytvořeno krátce po Americké revoluci, kdy Američané, kteří byli členy *Church of England* již nechtěli patřit k církvi, která požadovala modlitby za britskou svrchovanost, zároveň však nechtěli církev jinak měnit. Jejich nově založená církev byla nezávislá, přesto udržovala bohoslužbu, učení a duchovní úřad *Church of England*. Arcibiskup z Canterbury uznal nově založenou církev jako církev „ve společenství“. Dnes nese tato americká větev anglikánské církve název Episkopální církev. SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions*, s. xii.

²²³ V souvislosti s *Church of England* nehovoříme o presbyteriánství ve smyslu příslušnosti k presbyteriánské církvi (jako tomu bylo ve Skotsku), ale ve smyslu podpory presbyterního církevního zřízení. Presbyterní zřízení podporovali někteří puritáni, např. uvedený Thomas Cartwright.

²²⁴ Thomas Cartwright byl jedním z významných puritánů své doby. Puritáni dostali své pojmenování původně jako hanlivé označení jejich zaměření na čistotu (lat. *puritas*) biblického náboženství. Vyšli původně z množství jednotlivých protestantských skupin, které spojovala nespokojenost s viditelnou a episkopálně řízenou *Church of England*. Angličtí puritáni byli převážně kalvinisté, ostatně episkopální kalvinismus byl až do dvacátých let 17. století obecně přijímaným učení *Church of England*. Viz MURSELL, Gordon. *English Spirituality. From Earliest Times to 1700*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 356. Podrobněji o Thomasi Cartwrightovi a puritánství jeho doby viz např. PEARSON, A. F. Scott. *Thomas Cartwright and Elizabethan Puritanism 1535-1603*. Cambridge: Cambridge University Press, 1925.

zřízením a v čele s královnou Alžbětou I. (1558–1603) na roli církve jako *via media*²²⁵. *The Settlement* sice na jedné straně potvrdil reformovanou teologii jako základ učení církve, odmítal však presbyterní zřízení, které puritáni považovali při dodržování biblických principů za nezbytné. Po několika rozsudcích vynesených nově vytvořeným Nejvyšším výborem (*High Commission*), který fungoval jako soud bez soudců, ztrácelo puritánské hnutí na síle. Nepřátelství vůči puritánům se dále prohlubovalo za vlády Jakuba II. (1603–1625; Jakub VI. ve Skotsku) a Karla I. (1625–1649). Řada puritánů v té době uprchla do Ameriky, a jejich vzdor v Anglii vedl až k občanské válce (1642–1651).²²⁶

Mezi exulanty během vlády Marie Tudorovny patřil významný představitel skotské reformace John Knox²²⁷, který po svém návratu ze Ženevy roku 1560 připravil presbyterní *Book of Discipline*²²⁸. Kniha vycházela z Kalvínova učení a stala se základem pro organizování rad (*sessions*) a presbyterstev. Knoxovo vyznání víry (*Knox's Confession of Faith*)²²⁹ se stalo vyznáním reformované *Church of Scotland*²³⁰

---

²²⁵ Ve vztahu k ostatním křesťanským církvím se anglikánství i nadále označuje jako *via media* (střední cesta). Toto pojmenování rozšířil a zpopularizoval John Henry Newman v 19. století, když takto označil vztah anglikánské církve vůči římskokatolické církvi a protestantismu. Anglikánství pak samo sebe považuje za „překlenovací církev“ („bridge church“) v rámci komunikace mezi římskokatolickou církví a protestanty. Podle R. H. Schmidta však během posledních padesáti let začaly oba tábory komunikovat bez spojovacího článku, a tak lze tuto myšlenku anglikánství jako „mostu“ opustit. (Srov. SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions*, s. xiii). V rámci našeho výzkumu můžeme pozici anglikánství jako „mostu“ sledovat v podobě vlivu anglikánské poetické imaginace (vycházející zvláště z BCP, která z velké míry navazovala na texty latinské katolické liturgie) na presbyteriánské duchovní písně. Vliv BCP na poetickou imaginaci kancionálu *Trinity Hymnal* podrobněji zkoumáme v rámci kapitol 4.1.2 a 4.2.

²²⁶ MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 177–178.

²²⁷ John Knox (ca 1505–1572) po návratu do Skotska přiměl Skotský parlament odmítnout římský katolicismus a přijmout zásady reformované víry. Vedle bohoslužebné knihy se podílel na přípravě tzv. *Scots Confession* (1560), která se stala základem teologické tradice *Church of Scotland*. V témže roce zasedalo první *General Assembly Church of Scotland*. Andrew Melville, nástupce Johna Knoxe, také pobýval v Ženevě, a mj. transformoval univerzitní systém ve Skotsku, revidoval *Book of Discipline* a založil tak systematictější formu presbyteriánství. Viz LINGLE, Walter; KUYKENDALL, John W. *Presbyterians: Their History and Beliefs*. Atlanta: John Knox Press, 1988 (1. vydání 1944), s. 39–41. Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 109–111.

²²⁸ Podrobněji viz KNOX, John. *The History of the Reformation in Scotland*. LENNOX, Cuthbert (ed.) London: Andrew Melrose, 1905, s. 363. Srov. BENEDETTO, Robert; McKIM, Donald K. *Historical Dictionary of the Reformed Churches* (2. vydání). Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2010, s. xviii.

²²⁹ KNOX, John. *The History of the Reformation in Scotland*. s. 340.

²³⁰ Vznik církve popisuje skotský duchovní a historik James Kirkton (1628–1699): „... whereas in other nations the Lord thought it enough to convert a few in a city, village, or family, to himself, leaving the greater part in darkness, as it was in France and Poland, or perchance the magistrate and greater part of the people, as it was in Germany, the Low Countreys, and in England, in Scotland the whole nation was converted by lump; and within ten years after popery was discharged in Scotland, there was not in all Scotland ten persons of quality to be found who did not profess the true reformed religion, and so it was among the commons in proportion. Lo! here a nation born in one day, yea, moulded into one congregation, and sealed as a fountain with a solemn oath and covenant: this was singular.“ KIRKTON, James. *The secret and true history of the church of Scotland from the Restoration to the year 1678*. Edinburgh: James Ballantyre, 1817, s. 21–22.

a v roce 1647 bylo nahrazeno Westminsterským vyznáním víry.²³¹ *Church of Scotland* jako představitelka učení Jana Kalvína ovlivnila řadu presbyteriánských církví.²³² V roce 1843 se po rozkolu ohledně vztahu církve a státu rozdělila a vznikla *Free Church of Scotland*. Připojením této nově vytvořené církve k *United Presbyterian Church of Scotland* vznikla církev s názvem *United Free Church of Scotland*.²³³

Presbyterian Church in Ireland se utvořila během 17. století v souvislosti s příchodem anglických puritánů a skotských osadníků do Ulsteru. Ti zde jako bohatí kupci a představitelé šlechty získali dominantní postavení a irští obyvatelé se ocitli bez půdy. Irské povstání, které vypuklo roku 1641, Cromwell o jedenáct let později krutě potlačil a na obnovených ulsterských plantážích (*Plantation of Ulster*) vyrostla silná protestantská komunita. Populace protestantů v Irsku dále stoupala s příchodem hugenotů, kteří přicestovali jako obchodníci z Francie na přelomu 17. a 18. století. Po dalším povstání roku 1798 vyhlásil britský Parlament *Act of Union* (1800), který přinesl irským protestantům ochranu britské vlády. Obtížné sociální a ekonomické podmínky²³⁴ přesto vedly mnoho skotsko-irských protestantů k emigraci do Ameriky, Austrálie a dalších zemí zvláště během 18. a 19. století.²³⁵

V roce 1643 se proti vůli krále a ve snaze reformovat a stabilizovat učení *Church of England* rozhodl Parlament svolat jednání *Westminsterského shromáždění*, které tvořilo 121 duchovních, 11 lordů, 20 plebejů ze všech zemí Anglie a sedm skotských komisařů.²³⁶ Od 19. června 1647 se na základě vyhlášení Parlamentu a se souhlasem *Westminsterského shromáždění* musely všechny farnosti v Anglii podříditi

---

²³¹ KNOX, John. *The History of the Reformation in Scotland*. LENNOX, Cuthbert (ed.). London: Andrew Melrose, 1905, s. vi.

²³² Silný vliv *Church of Scotland* je patrný v *Presbyterian Church in Ireland*, několika větvích presbyteriánských církví ve Spojených státech, v Kanadě, Austrálii a dalších zemích. LINGLE, Walter; KUYKENDALL, John W. *Presbyterians: Their History and Beliefs*. Atlanta: John Knox Press, 1988 (1. vydání 1944), s. 45.

²³³ Vice viz BROWN, Thomas. *Annals of the Disruption; with Extracts from the Narratives of Ministers Who Left the Scottish Establishment in 1843*. Edinburgh: Macniven & Wallace, 1893. Dostupné na WWW: <<https://archive.org/details/annalsofdisrupti00browiala>>.

²³⁴ Marilyn Westerkampová (profesorka historie na University of California v Santa Cruz) srovnává obtížnou situaci presbyteriánů v Irsku se středoamerickými koloniemi: „In Ireland, as in the middle colonies, the Presbyterians were a dissenting minority. In both regions the Presbyterians lacked the official financial support of tithes and were therefore dependent upon voluntary contributions from the membership. Members of both communities were generally excluded from positions of civil power and influence ... Finally, since each community existed within a culturally pluralistic society, both had to define their religious systems carefully in order to establish and maintain a cultural identity separate from the surrounding environment.“ WESTERKAMP, Marilyn J. *Triumph of the Laity. Scots-Irish Piety and the Great Awakening, 1625-1760*. New York: OUP, 1988, s. 138.

²³⁵ BENEDETTO, Robert; McKIM, Donald K. *Historical Dictionary of the Reformed Churches*, s. 497.

²³⁶ Mezi skotské komisaře patřil významný teolog presbyteriánství Samuel Rutherford. Viz SMITH, Egbert Watson. *The Creed of Presbyterians*. Toronto: Poole-Stewart, 1901, s. 16–17.

presbyternímu zřízení. Provinciální synod měl sice na území Anglie krátké trvání (1647–1660), ale o to větší význam ve Skotsku, Irsku a Americe. Po Cromwellově vládě (1653–1658) zajistil Karel II. (1660–1685) vydáním *Act of Uniformity* z roku 1662 svobodu náboženství. Zavedl však povinné užívání *Book of Common Prayer*²³⁷ a nutnost všech církevních představitelů obdržet episkopální ordinaci. Presbyteriáni byli tímto krokem donuceni *Church of England* opustit. Určitý pokus o sjednocení přinesla tzv. slavná revoluce (*The Glorious Revolution*, 1688–1689), ale s koncem století stály jednotlivé presbyterní církve osamoceně bez potřebného propojení a jednotné autority. To vedlo v Anglii k zásadnímu oslabení role presbyterních církví a nakonec i k rozšíření učení arminianismu a sociniánské teologie.²³⁸

K obnovení presbyteriánské víry došlo na počátku 19. století pod vlivem wesleyánského probuzení a revitalizace evangelikální zbožnosti v církvích ve Skotsku.²³⁹ *Toleranční zákon* (*The Toleration Act*) z roku 1689 zajistil nonkonformistům²⁴⁰ svobodu bohoslužeb, což umožnilo volně kázat i Johnu a Charlesi Wesleyovým²⁴¹ a George Whitefieldovi. V roce 1867 byl ustanoven anglický synod *United Presbyterian Church of Scotland*, který se v roce 1876 spojil se synodem *Presbyterian Church of England*. Články víry (*Articles of Faith*) z roku 1890 opakují většinu bodů učení historického Westminsterského vyznání víry²⁴². Ve 20. století se s počátkem první světové války ocitla řada duchovních ve službě v armádě a silně se tak oslabila finanční pozice těchto presbyteriánských církví. Po válce proto navázaly bližší spolupráci se svobodnými církvemi a *Calvinistic Methodist Church* ve Walesu²⁴³.

---

²³⁷ *Kniha společné modlitby*, 1549, poslední úprava 1662. Dále jen BCP.

²³⁸ Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 180–182. Z 550 presbyterních církví v roce 1715 jich v Anglii do roku 1772 zůstalo jen 302. Mnohé z nich se odvrátily od WVV a staly ve své teologii unitářskými či arminianistickými.

²³⁹ Církve v Anglii u hranic se Skotskem si udržely westminsterské učení, přijímaly skotské pastory, budoucí kazatelé získávali potřebné teologické vzdělání ve Skotsku. Skotští imigranti v Anglii také zakládali presbyterní církve a přiváděli do země duchovní ze Skotska.

²⁴⁰ V angličtině užívaný termín *dissenters* (nonkonformisté) označoval věřící, kteří se oddělili od *Church of England*.

²⁴¹ O bratřech Wesleyových budeme hovořit v souvislosti s duchovními písněmi kancionálu *Trinity Hymnal* v kapitole 4.3. Charles Wesley (1707–1788) je v kancionálu *Trinity Hymnal* zastoupen více než dvaceti písněmi, jeho bratr John (1703–1791) je ve zpěvníku autorem tří písní.

²⁴² Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 183–184.

²⁴³ *Calvinistic Methodist Church* ve Walesu je presbyterní církví, i když v jejím názvu toto označení chybí. Církev nevyznává metodistické učení ani správu církve, ale spíše způsob života, který církev dříve v Anglii charakterizoval. Název byl doplněn o označení *Calvinistic* po příchodu wesleyanismu do Walesu. Denominace existuje samostatně od roku 1811 a její kořeny sahají do probuzení v letech 1735 a 1736, po kterém následovalo společné jednání řízené Georgem Whitefieldem (1714–1770). Překlad Nového zákona ve velštině byl vydán již v roce 1567, a vydání celé Bible následovalo 21 let poté. Viz MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, 187.

Od roku 1922 byly do služby v církvi přijímány také ženy na místa dříve vyhrazená pouze mužům.²⁴⁴

2.2.2 Presbyteriánství v amerických koloniích

Na území Ameriky se presbyteriánství šířilo zvláště v koloniích na jihu a na západě. První presbyteriánská církevní organizace vznikla až na počátku 18. století ve Filadelfii. Zvláště po roce 1710 připlouvalo do Ameriky mnoho skotsko-irských presbyteriánů, kteří odmítali platit peníze Episkopální církvi Irska.²⁴⁵ V koloniích v Massachusetts čelili tlaku kongregacionistů²⁴⁶, lepší postavení měli v Mainu a New Hampshiru, ve středních koloniích v New Yorku, Pensylvánii a Delaware, Virginii a Jižní Karolíně. Francis Mackemie (1658–1708), pokládáný za otce presbyteriánství v Americe, založil v roce 1684 církevní sbor v Rehobothu, Delaware, považovaný za první presbyteriánskou církev v amerických koloniích.²⁴⁷ I zde čelily presbyterní církve náporu *Church of England*, která měla na některých územích status církve dané zákonem.²⁴⁸ Mackemie zformoval podle irského modelu první presbyterstvo v Americe, konkrétně ve Filadelfii v roce 1706, které sloužilo jako místní církevní soud bez spojení s církvemi na britských ostrovech.²⁴⁹ Z Británie přicestovali další duchovní, včetně Skotů vystudovaných v Edinburghu Williama Pollocka a Williama Livingstona (v Americe přistáli v roce 1706). O deset let později byl ve Filadelfii založen synod, což pozici presbyteriánské církve dále posílilo. Bylo proto zapotřebí určit také pevné učení církve. Synod ve Filadelfii nakonec přijal podle požadavku synodu v Ulsteru tzv.

---

²⁴⁴ Srov. *ibid.*, s. 183–184.

²⁴⁵ Více o imigraci srov. Growth and Dissention, 1713–41. In THOMPSON, Robert Ellis. *A History of the Presbyterian Churches in the United States*. New York: Charles Scribner's Sons, 1902 (1. vydání 1895), s. 22.

²⁴⁶ Kongregacionalismus vyznával naprostou nezávislost každého společenství věřících v otázkách víry i poslušnosti.

²⁴⁷ McGoldrick uvádí za méně pravděpodobné prvenství církve v Jamaica, Long Island, která jako datum svého vzniku považuje rok 1672. Viz MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 198.

²⁴⁸ F. Mackemie (1658–1708) a jeho spolupracovník, misionář John Hampton byli například na několik měsíců uvězněni za kázání bez licence. Mackemie popisuje událost v MACKEMIE, Francis. *Narrative of the Imprisonment of two Non-Conformist Ministers; and Prosecution of Trial of one of them, for Preaching a SERMON in the City of New York*. Boston; London, 1708, s. 30.

²⁴⁹ Presbyteriáni tak na rozdíl od anglikánů (kteří byli podřízeni biskupovi v Londýně), mohli ustanovit své vlastní pastory v koloniích a presbyteriánské církve čítaly do roku 1720 počet 37. Podrobněji o prvních presbyteriánských církvích a kostelích viz např. *The National Archives of the PC (USA)* [online]. © 2016 Presbyterian Historical Society [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.history.pcusa.org/>>.

Adopting Act (1729)²⁵⁰, kterým pro všechny kandidáty na duchovní službu v církvi určil povinnost následovat učení Westminsterských standardů v jejich *essential and necessary articles* („podstatných a nezbytných článcích“).²⁵¹ Synod také odsouhlasil výjimku ze „Standardů“, a to v kapitolách XX. a XXIII. Westminsterského vyznání víry ohledně civilních autorit v církvi. Církev tak byla schopna odolat náporům dalšího učení – deismu, socinianismu, arminianismu apod.²⁵²

Osmnácté století přineslo do Evropy a Ameriky duchovní probuzení, *Great Awakening*, které probíhalo přibližně v letech 1740–1744.²⁵³ Mezi aktivní evangelizátory v Americe patřil zastánce kalvinismu Theodorus Jacobus Frelinghuysen (1691–1747) původem z Německa, který výrazně zapůsobil na anglikánského duchovního George Whitefielda (1714–1770) a presbyteriána z Ulsteru Golberta Tennenta (1703–1764). Tennent spolu se svým otcem založil teologickou kolej, později nazvanou *Princeton University*²⁵⁴ a podobnou práci vedl v Massachusetts mezi kongregacionalisty Jonathan Edwards (1703–1758)²⁵⁵. K rozdělení presbyteriánů došlo v roce 1741, kdy se na synodu ve Filadelfii oddělila tzv. Nová strana presbyteriánů (*New Side Presbyterians*)²⁵⁶. Presbyteře v New Yorku a New Brunswicku se sloučily a vytvořily synod v New Yorku pro duchovní zastávající učení Nové strany. To si získalo velkou podporu Jihu, kde se zakládaly nové sbory²⁵⁷, zatímco synod ve Filadelfii oslaboval. Oba synody se nakonec opět sjednotily na základě

---

²⁵⁰ Podrobněji viz *Adopting Act*, A. D. 1729. In GILLETT, E. H. *History of the Presbyterian Church in the United States of America*. Vol. I. Philadelphia: Presbyterian Publication Committee, 1864, s. 114–119.

²⁵¹ Tímto dodatkem však ponechala prostor pro rozpory ohledně toho, které z těchto článků jsou „podstatné a nezbytné“, jak je patrné z pozdějšího vývoje.

²⁵² Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 197–200.

²⁵³ Srov. MURRAY, Iain H. *The Puritan Hope*, s. 117.

²⁵⁴ Na následovníky Tennenta silně zapůsobila událost, při níž Tennent upadl před rozhovorem s budoucím duchovním do kómatu a během plánování pohřbu se probudil a pokračoval dál ve své službě. Kolej, kterou založili, dostala název „Log College“, o které McGoldrick hovoří jako předchůdci Princeton University. Zde se však jeho závěry rozcházejí s názory prezidenta Princeton University Johna Macleana, Jr. (1854–1868) a prof. americké historie Thomase Jeffersona Wertenbakera (1879–1966), kteří nepovažují toto propojení za dostatečně podložené fakty. Nicméně myšlenka „Log College“ a presbyteriánského vzdělávání pro teology stála bezesporu u zrodu College of New Jersey, později nazvané Princeton College. Viz LEICHT, Alexander. *Log College* [on-line]. © 1978 Princeton University Press [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <https://etcweb.princeton.edu/CampusWWW/Companion/log_college.html>. Podrobněji viz také *The Synods and Their Schools*. In GILLETT, E. H. *History of the Presbyterian Church in the United States of America*. Vol. I. Philadelphia: Presbyterian Publication Committee, 1864.

²⁵⁵ Na základě jeho působení došlo k probuzení v Northamptonu v Nové Anglii v roce 1735. Srov. MURRAY, Iain H. *The Puritan Hope*, s. 114.

²⁵⁶ Konflikt *New Side/Old Side* je také nazýván *New Light/Old Light*.

²⁵⁷ Hlavními osobnostmi při zakládání a vedení církví ve Virginii a Severní Karolíně byli William Robinson (vyslán presbyterstvem v New Castle evangelizovat oblast v letech 1742–1743) a jeho nástupce Samuel Davies (1723–1761). Srov. *Presbyterianism in Virginia*. In GILLETT, E. H. *History of the Presbyterian Church in the United States of America*. Vol. I. Philadelphia: Presbyterian Publication Committee, 1864, s. 114–119.

Westminsterských standardů a souhlasily s uznáním Westminsterské *Directory for Public Worship* (*Směrnice pro veřejnou bohoslužbu*).

Před americkou občanskou válkou²⁵⁸ se církev rozdělila na dvě denominace, které se opět sjednotily až v roce 1983. Americká Presbyteriánská církev upravila Westminsterské standardy, vynechala otázky vztahu církve a státu a potvrdila jejich oddělení. Vznikl tak *General Assembly* (ústřední synod), jehož první zasedání proběhlo v květnu 1789 ve Filadelfii.²⁵⁹ Presbyteriánské a kongregační církve byly za války nejsilnějšími denominacemi v Americe, obě byly ve svém učení kalvinistické, a proto spolupracovaly. Jejich spojení přineslo vlnu druhého velkého probuzení (*Second Great Awakening*), počet členů církve vzrostl v roce 1837 z přibližně 20 tisíc na 222 tisíc. *Plán sjednocení* (*Plan of Union*, 1801)²⁶⁰ však nepřinesl řádnou kontrolu v církevní kázni, neexistovalo pevné přijetí Westminsterského vyznání víry a *Plán* musel být v roce 1837 zrušen.²⁶¹ Opět došlo k rozdělení na tzv. *Old School Presbyterians* (Presbyteriáni staré školy)²⁶², kteří zůstávali pevně věrní Westminsterským standardům, a na druhé straně novátoři v učení – *New School Presbyterians* (Presbyteriáni nové školy).²⁶³ Rozdělení se dále prohloubilo na *General Assembly* v roce 1837, kdy *Old School* převzala vedení sněmu a *New School* se výrazněji přiklonila k tzv. liberalismu. Téměř všechny presbyterní církve na Jihu se od *New School* oddělily také v průběhu války o nezávislost, během které se *New School* silně zasazovala o zrušení otroctví. *Old School* si zachovala tzv. reformovanou víru a počet jejich členů se přes odmítnutí spojení s liberální *Školou* kolem roku 1860 zvýšil na 290 tisíc. Ke sjednocení nakonec došlo v roce 1870 a Presbyteriánská církev tak měla celkem 446 tisíc členů. Obě části církve sice pojilo přijetí Westminsterských standardů, mnoho otázek její teologie však

---

²⁵⁸ První presbyteriánskou církví, která přijala nezávislost Ameriky, bylo presbyterstvo v Hanoveru ve Virginii, které vyhlásilo politickou nezávislost za základ svobody náboženství. Dva synody se rozdělily na čtyři (New York, New Jersey, Virginie a obě Karolíny) a každý měl na starosti několik presbyterstev.

²⁵⁹ Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 211. Podrobně viz *The Carolinas, 1789–1800*. In GILLET, E. H. *History of the Presbyterian Church in the United States of America*. Vol. I. Kapitola XVII. Philadelphia: Presbyterian Publication Committee, 1864.

²⁶⁰ Podrobněji o původní myšlence *Plan of Union* viz New York, 1789–1800. In *ibid.*, Vol. I. Kapitola XVIII, s. 368–402. Dále také viz *General Assembly, 1800–1815*. In *ibid.*, Vol. I. Kapitola XXI.

²⁶¹ Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, 213.

²⁶² Mluvčím *Staré školy* byl John Witherspoon (1722–1294), a *Princeton* se stal intelektuálním centrem tohoto hnutí.

²⁶³ *Nová škola* podporovala volnější přístup k Westminsterským standardům, větší spolupráci mezi různými denominacemi a přijímala liberální myšlenky z Nové Anglie. Představitelem *Nové školy* je například Samuel Hopkins (1721–1803), příznivci byli také Lyman Beecher (1775–1863) a Albert Barnes (1798–1870).

zůstalo nezodpovězeno²⁶⁴ a rozdělení církve v oblasti teologie tak pokračovalo. Původní farnost *Church of England* v roce 1785 založila Církev unitářů²⁶⁵. Univerzalizmus²⁶⁶ se jako organizované náboženské hnutí objevil poprvé v Gloucesteru, Massachusetts v roce 1779 na základě učení Johna Murraie (1741–1815).²⁶⁷

Odklon od reformované víry podporovali dále například prezident *Yale College* Timothy Dwight (1752–1817)²⁶⁸ a jeho student a pozdější profesor na *Yale College* Nathanie W. Taylor (1786–1818)²⁶⁹. Další student univerzity v Yale Horace Bushnell (1802–1876) zdůrazňoval nedogmatické pojetí křesťanství, kde zásadní potřebou člověka je vnitřně zakoušet přítomnost Krista, namísto přesného formulování otázek víry a jejich dodržování.²⁷⁰ Bushnellovy názory zvláště v knize *Christian Nurture*

---

²⁶⁴ Počet členů církve do roku 1904 dále vzrostl na téměř 1,1 milionu a církev rozvíjela bohatou misionářskou činnost. Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 215–217.

²⁶⁵ Roku 1819 představuje William Ellery Channing (1780–1842) ve svém kázání v Baltimoru *Unitarian Christianity* („unitářské křesťanství“) a roku 1825 je založena Americká unitářská asociace (*American Unitarian Association*). Více viz DORRIEN, Gary. *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion, 1805–1900*. Louisville, London: Westminster John Knox Press, 2001, s. 38. Unitářské učení, odmítající trinitární teologii a božství Ježíše Krista, se rozrostlo i do dalších kongregačních církví a došlo tak k rozdělení na pravověrné a liberální křídlo. Srov. PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, s. 187–188. Definice viz MCKIM, Donald K. *The Westminster Dictionary of Theological Terms*. Louisville; London: Westminster John Knox Press, 1996, s. 332.

²⁶⁶ Univerzalizmus (z lat. *universalis*, „patřící k celku“) zastává pozici, že všichni lidé nakonec přijmou Boží spasení (ibid., s. 293). Hlavní postavou liberálního křídla byl Charles Chauncy (1705–1787), který na svou stranu přivedl mnoho intelektuálů protestujících proti tradičnímu křesťanskému učení. Ve svém díle rozvedl učení o unitárním charakteru Boha a univerzální spásu všech lidí. Srov. MCGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 218.

²⁶⁷ J. Murray byl kaplanem pro americké vojáky během války o nezávislost. Původně kalvinista se pod vlivem metodistického kazatele Johna Wesleyho stal zastáncem arminianismu. Srov. ibid., s. 218.

²⁶⁸ Jeho kniha *The Triumph of Infidelity* (1788) útočí na Voltaira, Davida Huma a další skeptiky. Soubor kázání a lekcí *Theology Explained and Defended* (1819) odmítá uplatnění Adamova hříchu na lidství, kalvinistické omezené vykoupení (*limited atonement*) i názor, že hříšníci nejsou schopni přispět k vlastní spásu. Ibid., s. 219.

²⁶⁹ Taylor ve svém učení odmítal Boží všemohoucnost. Společně s Dwightem formulovali tzv. *New Haven Theology*, která byla příznivci reformované teologie označována za nový pelagianismus. Ibid., s. 190–220.

²⁷⁰ Tradiční teologické studie přijímal Bushnell jako spekulace, které vždy podléhají modifikaci. Spor kalvinismu a arminiasmu proto chápal jako zbytečný, neboť oba systémy obsahovaly pravdivé elementy. Podle Bushnella je jazyk náboženství vždy figurativní, a tak dogmatické definice nejsou namístě. Jednoty křesťanů nelze dosáhnout, dokud si věřící neuvědomí poetický charakter náboženských termínů. Srov. BUSHNELL, Horace. *God in Christ: Three Discourses*. New York: Charles Scribner's Sons, 1876, s. 38–39. Jazyk dogmatu Bushnell hodnotí takto: „And then how evident is the reason why opinions divide, and sects arise, and wars rage. O, this wretched babble of opinions, this mutual barricading of opinions, by which Christian souls are fenced away from each other, and, if possible, from the Life of God! – as if the known, acknowledged fact, that God is manifested in the world, and wants the world's love, were nothing; to receive it, nothing; to meet in receiving it, no unity!“ (Ibid., s. 338). Bushnell volá po revizi jazyka víry: „We should not preach catechism, but a gospel. Dialectic quarrels would subside, or be drowned, rather, in freedom of spirit and life. Panics raised over misspelt syllables, excommunications dealt upon those who venture on some disagreement with the church, in matters that belong only to the natural understanding, would be heard of no more. Then it will be something to love God, to walk in the Spirit, and bear the fruits of righteousness... There needs to be a revision of our current impressions, in reference to the value of doctrinal platforms and articles of scientific divinity, taken as bonds of unity and

(1847), kde odmítá učení o lidské zkaženosti, podpořilo náboženství pocitů, které odpovídalo tehdejšímu světonázoru romantické viktoriánské doby.

Emocionální výlevy se ze stránek děl dostaly až do každodenní praxe místních církví. Průkopníkem tohoto „obrození“ v církvích byl Barton W. Stone (1772–1844), který po rozkolu²⁷¹ s Presbyteriánským synodem v Kentucky založil s dalšími spolupracovníky Springfieldské presbyterstvo. Postupně změnili svůj název z presbyteriánů na „křesťany“ a po spojení s Alexanderem Campbellem (1788–1866) vešli do povědomí veřejnosti jako „Kristovi učedníci“ (*Disciples of Christ*). Společně s důrazem na emoce vzrostlo napětí i v Cumberlandském presbyterstvu *Presbyterian Church (U.S.A.)*. Duchovní odmítající přijmout Westminsterské standardy vytvořili v roce 1810 v Dickson County, Tennessee, církev *Cumberland Presbyterian Church* s novým učením, které například považovalo spásu především za otázku lidské volby. Kalvinisticko-arminanistický hybrid slavil úspěch zvláště díky dynamické evangelizaci. Po odmítnutí přijmout *Cumberland Presbyterian Church* do Světové asociace reformovaných církví (*World Association of Reformed Churches*) se církev rozhodla upravit své oficiální učení a většina Cumberlandských presbyteriánských sborů se v roce 1906 spojila s *Presbyterian Church (U.S.A.)*.²⁷²

Velkého vlivu se díky živým kázáním dostalo kontroverznímu Charlesi G. Finneymu (1792–1875). Jako pastor *Second Presbyterian Church in New York*²⁷³ publikoval knihu *Lectures on Revivals of Religion* (1835)²⁷⁴, ve které uvádí, že pro duchovní probuzení a náboženství vůbec není zapotřebí božské intervence, je dostačující používat správné postupy a nástroje, ke kterým vede Duch svatý.²⁷⁵ Finney

---

defences of purity. Christ and his apostles manifestly had no such conception of unity, as that any eternal ligament of opinion or science may compass it and fasten it. Christian unity, in their view, is not a fascicle, but a tree, vitalized by a common life – ‚I in them and thou in me, that they may be made perfect in one.‘ It is ‚holding the head,‘ and, under it, being ‚fitly joined together.‘ It is moral, not logical; of the heart, not of the head. It is precisely what an apostle means when he speaks of ‚the unity of the Spirit.‘“ Ibid., s. 336–337.

²⁷¹ Stone se sice přihlásil k Westminsterským standardům, ale s tím, že si ponechává právo odchýlit se od nich, pokud některé články nebudou v souladu s Božím slovem. Na setkání „obrozeneckého hnutí“ v Logan County, Kentucky, v roce 1801 pozoroval výlevy emocí a byl přesvědčen, že šlo o práci Ducha svatého. Proto podobnou praxi představil i ve své kongregaci v Cane Ridge. Jedním z jeho hlavních učení bylo přijímání křtu jako nutnosti pro spasení a prosazoval jedině křest ponořením.

²⁷² Některé církevní sbory toto spojení odmítaly, neboť chápal, že šlo pouze o kosmetické změny. Viz McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 221–222.

²⁷³ Původně právník z Adams v New Yorku prošel konverzí v roce 1821 a stal se pastorem ve státě New York o pouhé tři roky později.

²⁷⁴ FINNEY, Charles G. *Lectures on Revival*. Dickinson, ND: Revival Press, 2016 (1. vydání 1868).

²⁷⁵ Finney ovlivnil nejen své následovníky, ale také odpůrce. Důrazné odmítání emocí i role umění v teologii jako nebezpečné, případně zavádějící, je v konzervativních kruzích presbyteriánství zakotveno mj. také jako reakce na učení Finneyho i Bushnella. Jako příklad zde uvedeme Finneyho názory z jeho *Lectures on Revival*, týkající se konverze hříšníků: „Before we come to consider the other department of

podporoval marketingové techniky, které u posluchačů vzbuzovaly emocionální reakce, a jeho evangelizace se zaměřovala na podporu svobodné vůle a sebeurčení. Vzhledem k značnému úspěchu obhajoval své „metody“ jako božské. Zajímal se o sociální reformy, podporoval zrušení otroctví, vzdělání žen, abstinenci od alkoholu, slavení šabatu a výrazně kritizoval svobodné zednářství. Finney získal nevídaný vliv na americké náboženství jako celek.²⁷⁶

2.2.3 Prohlubování polarizace a neúspěšné snahy o sjednocení

Církev Severu a Jihu (*Northern a Southern Church*) rozdělovala otázka otroctví. V této problematice neexistovala v církvi naprostá jednota, jedna strana považovala otroctví za hřích, druhá obhajovala otroctví jako biblicky schválené. *Northern Presbyterian Church* požadovala zrušení otroctví, což na Jihu vyvolalo protesty. Na *General Assembly Presbyterian Church (U.S.A.)* ve Filadelfii (1861) ztroskotala snaha zachovat nezávislost církve a vyhnout se tak vyhlášení podpory jedné ze stran, a to i vzhledem k začátku občanské války (1861–1865). Církev nakonec vyhlásila podporu Unii, a 47 presbyterstev na Jihu se proto v létě 1861 od *Presbyterian Church (U.S.A.)* na protest proti přijetí *The Spring Resolution*²⁷⁷ oddělilo. V rámci Konfederace vytvořily církve Jihu novou národní organizaci *Southern Presbyterian Church* a na svém *General Assembly* v prosinci téhož roku v Augustě v Georgii zvolily za předsedu B. M. Palmera (1818–1902), zastávajícího tradičního postoje. Palmer považoval otroctví za Bohem schválenou instituci a zasahování vojenských sil ze Severu za agresi vůči Božímu

---

means for promoting a revival, that is, the means to be used with sinners, I wish to show you, that if you live without the Spirit, you are without excuse. Obligation to perform duty never rests on the condition, that we shall first have the influence of the Spirit, but on the powers of moral agency. We, as moral agents, have the power to obey God, and are perfectly bound to obey, and the reason we do not is, that we are unwilling. The influences of the Spirit are wholly a matter of grace. If they were indispensable to enable us to perform duty, the bestowment of them would not be a gracious act, but a mere matter of common justice. Sinners are not bound to repent because they have the Spirit's influence, or because they can obtain it, but because they are moral agents, and have the powers which God requires them to exercise.“ FINNEY, Charles G. *Lectures on Revival*. Dickinson, ND: Revival Press, 2016, s. 85.

²⁷⁶ McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 222–223.

²⁷⁷ Jižní církve považovaly *The Spring Resolution* za nekonstitutiční. *The Spring Resolution* (Springovo usnesení) nazvané podle vlivného pastora v New York City Gardinera Springa (1785–1873) – požadovalo plnou podporu federální vládě. Toto usnesení bylo vzhledem k nízkému počtu zúčastněných členů z Jihu přijato, což znamenalo značný odklon od praxe *Staré školy*, která se vyhýbala jakýmkoli prohlášením týkajícím se politických záležitostí. Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 226.

lidu.²⁷⁸ Snahy o smíření *Southern Presbyterian Church* s *Presbyterian Church (U.S.A.)* selhaly a severní presbyteriáni obvinili jižní sbory z hereze před válkou i během ní.

Porážka Konfederace znamenala pro *Southern Presbyterian Church* velké ztráty na životech a majetku, ovšem štedrá podpora od věřících z ostatních států pomohla církvi obnovit. V roce 1865 si denominace změnila název na *Presbyterian Church in the United States* (PCUS) a její vliv posiloval. Také díky vyjádření severní *Presbyterian Church (U.S.A.)*, že přijme duchovní z Jihu, pouze pokud vysloví nesouhlas s Konfederací a s otroctvím, se k *Southern Presbyterian Church* připojilo přibližně deset tisíc presbyteriánů z Kentucky. Severní církve naopak získaly na svou stranu osvobozené černošské obyvatelstvo z Jihu. Jako podporu černošskému obyvatelstvu vytvořila *Southern Presbyterian Church* oddělené církevní sbory pro afroamerické členy, poskytla vzdělání jejich pastorům a dotovala některé jejich místní církve.²⁷⁹ Po zrušení otroctví nastoupila okamžitě segregace, samotní černošští obyvatelé chtěli zůstat oddělení, a vznikla tak *Colored Cumberland Presbyterian Church* (1868).

Jižní církve začaly po válce podporovat mezinárodní misie, pomoc se dále zaměřila na práci s dětmi²⁸⁰ a následovaly i kroky k urovnání vztahů mezi severní a jižní presbyteriánskou církví. Bratrské vztahy mezi oběma stranami se podařilo znovu navázat v roce 1882 alespoň formou spolupráce v některých službách, například v zahraniční misii, publikační činnosti a v oblasti vzdělávání. Zástupci obou denominací se navzájem navštívili v roce 1883 a postupně začali spolupracovat se vzniklou Aliancí reformovaných církví (*The Alliance of the Reformed Churches*). Jako gesto dobré vůle odvolala severní *Presbyterian Church in the U. S. A* v roce 1904 všechna obvinění vůči jižní *Presbyterian Church in the United States*²⁸¹.

---

²⁷⁸ Sever jeho vyjádření často citoval a považoval jižní spojence za odpadlíky. Viz McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 226.

²⁷⁹ Před občanskou válkou se černošské obyvatelstvo účastnilo bohoslužeb spolu se svými pány, ovšem sedělo v oddělených prostorách kostela. Misii mezi černochoy vlastníci plantáží odmítali ze strachu před revoltou otroků. Určitá evangelizace přesto probíhala, o čemž svědčí práce Charlese Colocka Jonese (1804–1863), pastora *First Presbyterian Church of Savannah* a později profesora církevní historie na *Columbia Theological Seminary*. Jonese podporoval vzdělávání černochoů (sepsal *The Religious Instruction of the Negroes in the United States*, vydané 1842) a věřil, že vzdělání je podmínkou pro to, aby černošské obyvatelstvo bylo schopné přijmout odpovědnosti svobodných občanů. Proto také neočekával brzké zrušení otroctví.

²⁸⁰ Církve převzaly například podporu Eliase B. Insleehe (1823–1871), který sloužil v Číně jako představitel Staré školy. *Executive Committee for Foreign Missions of the Presbyterian Church (U.S.)* podpořilo misii v Itálii (Christina Ronzone), misii v jihoamerické Kolumbii, Brazílii, Mexiku, Řecku, Japonsku, v Kongu, na Kubě a v Koreji. V rámci práce s dětmi zakládali sirotčince, např. Thornwellův sirotčinec v Clintonu v Jižní Karolíně.

²⁸¹ Jižní presbyteriánská církev se vyznačovala svým důrazem na učení Westminsterských standardů, včetně víry v neomylnost Písma, odmítala ženy v rolích starších, ve vyučování a ve vedení veřejné

V roce 1884 přednesl profesor *Columbia Theological Seminary* James Woodrow (1828–1907, zastánce jižního proudu presbyteriánství) na synodu v Jižní Karolíně své názory na otázku evoluce se zaměřením na stvoření Adamova těla. Vyslovil názor, že Adamovo tělo se vyvinulo z nižší formy zvířete, zatímco stvoření jeho duše připisoval Woodrow přímému jednání Boha. Vedení semináře Woodrowa poté se souhlasem *General Assembly* propustilo z pozice profesora na semináři. Presbyterstvo v Augustě ho jako heretika neodsoudilo, ale synod v Georgii toto rozhodnutí zvrátil a *General Assembly* Woodrowovo odsouzení potvrdil. Woodrow přesto zůstal ve své církvi v pozici duchovního a v roce 1901 předsedal synodu v Jižní Karolíně.²⁸² *Presbyterian Church (U.S.)* se v otázkách teologického učení od *Presbyterian Church (U.S.A.)* lišila, odmítala především učení Charlese Augusta Briggse (1841–1913)²⁸³ z *Union Theological Seminary* v New Yorku, a Henryho P. Smithe (1847–1927)²⁸⁴ z *Lane Theological Seminary* v Cincinnati, Ohio. Vyloučení teologů bylo vnímáno jako jejich pronásledování, což posílilo liberální proud a některé presbyteriánské semináře přijaly myšlenky liberalismu (*Auburn Theological Seminary* v New Yorku a *McCormick Theological Seminary* v Chicagu). Naopak *Princeton Theological Seminary*, *Western Theological Seminary* a *Pittsburg Theological Seminary*, oba v Pensylvánii, si důraz na reformované učení zachovaly.

Snahy o obnovení jednoty v obou denominacích pokračovaly i ve 20. století. Vznikly rady pro zahraniční a domácí misii, křesťanské vzdělávání, vydavatelství, vyučování (tzv. *Sunday Schools*) apod. V roce 1912 schválil *General Assembly* mezicírkevní společenství žen (*Women's Auxiliary of the Presbyterian Church in the United States*), vznikla řada škol a seminářů. Během první světové války církev podporovala službu pro muže v uniformě (*War Work Council*), v roce 1927 vznikla v Montreatu v Severní Karolíně tzv. *Historical Foundation of the Presbyterian and Reformed Churches*.

Řadu aktivit po roce 1930 však ovlivnila ekonomická krize. Rozkol nastal v souvislosti s *Westminster Seminary* a působením J. Greshama Machena a jeho

---

bohoslužby. Zastávala odmítavý postoj k angažování církve ve státních záležitostech a politických otázkách a nadále trvala na tom, že Písmo neodmítá otroctví.

²⁸² Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, 231–232.

²⁸³ Briggs odmítal učení o neomylnosti Písma, z místa duchovního byl propuštěn a v roce 1898 a jako obviněný z hereze vstoupil do Episkopální církve. *Ibid.*, s. 257.

²⁸⁴ Henry Preserved Smith byl odborníkem na církevní historii a hebrejštinu a odmítání neomylnosti Písma zdůvodnil ve své knize *Inspiration and Inerrancy*. Byl vyloučen z vedení presbyteriánské církve a stal se kongregacionalistou. Podobně přestoupil ke kongregacionalistům např. Arthur Cushman McGiffert (1961–1933).

příznivců²⁸⁵. Rozdělily se zahraniční misie církve a vznikaly nezávislé misijní organizace.²⁸⁶ Jako reakci na průnik liberální teologie do presbyteriánské církve byla pod vedením J. G. Machena roku 1936 založena nová církev původně s názvem *Presbyterian Church of America*, v roce 1939 byl název změněn na *Orthodox Presbyterian Church (OPC)*.²⁸⁷

Tři roky po revizi *Westminsterského vyznání víry* v roce 1939 (týkající se označení papeže za Antikrista a římskokatolické církve za „synagogu Satana“), doplnila jižní presbyteriánská církev do *Vyznání* dvě nové kapitoly: *O Duchu svatém* a *O evangeliu*, což mělo zahájit celkovou revizi *Westminsterského vyznání*. Ta ovšem nakonec nebyla přijata.²⁸⁸ O další sjednocení tentokrát tří denominací *Presbyterian Church (U.S.A.)*, *United Presbyterian Church* a *Presbyterian Church (U.S.)* se církve marně pokoušely v letech 1954–1955, kdy jižní církve opět na podmínky sjednocení nepřistoupily. Centrum aktivit jižní *Presbyterian Church (U.S.)* se postupně přesunulo do Atlanty v Georgii.

V šedesátých letech odsouhlasilo *General Assembly* (1963) svěcení žen do duchovních úřadů starších a diákonek a v roce 1965 ženy poprvé zasedaly na *General Assembly*. Schválením prošel také doplněk k *Directory of Worship*, který uváděl, že „nikdo nebude vyloučen z účasti na veřejné bohoslužbě v domě Hospodinově na

---

²⁸⁵ *Westminster Seminary* byl založen ve Filadelfii J. Greshamem Machenem (1881–1937) a třemi dalšími profesory jako opozice vůči *Princeton Seminary* po princetonské reorganizaci v roce 1929 (Machen působil na *Princeton Theological Seminary* jako profesor novozákonní teologie od roku 1906). *Westminster Seminary* se stal vlivným nezávislým seminářem presbyteriánské tradice a v prvních letech přilákal řadu intelektuálů, kteří se hlásili k tzv. fundamentalismu. Srov. CARPENTER, Joel A. *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*. Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 20.

²⁸⁶ Další informace o rozdělení ve společnosti a církvi viz MARSDEN, George M. *Reforming Fundamentalism: Fuller Seminary and the New Evangelicalism*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1995 (1. vydání 1987), s. 41–44; a CARPENTER, Joel A. *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*. Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 48.

²⁸⁷ Srov. *ibid.*, s. 7, 15. O historii vzniku OPC podrobněji také na stránkách církve Our History. *The Orthodox Presbyterian Church* [on-line]. © 2018 The Orthodox Presbyterian Church [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.opc.org/historian.html>>.

²⁸⁸ Komise zvolená *General Assembly* (1969) představila podobu dokumentu, který obsahoval Apoštolské a Nicejské vyznání víry, Ženevský katechismus, Skotské vyznání víry, Heidelbergský katechismus, *Westminsterské standardy*, Teologickou deklaraci Barmen (1934) a Současnou deklaraci víry. Dokument však nebyl schválen většinou.

základě rasy, barvy nebo třídy“ (1965)²⁸⁹. *World Mission of the Presbyterian Church (U.S.)* měla do roku 1965 celkem 553 zástupců.²⁹⁰

V čtyřicátých letech docházelo na seminářích a školách patřících k *Presbyterian Church (U.S.)* k příklonu k liberálnímu proudu. *Presbyterian Church (U.S.A.)* prožívala podobný trend odklonu od reformované teologie ještě výrazněji. Na konci šedesátých let již bylo rozdělení v církvi v oblasti učení na proud liberální a konzervativní²⁹¹ zcela zřetelné. Na *General Assembly* získali zástupci liberálního křídla naprostou většinu a převzali kontrolu nad směřováním církve. Jižní presbyteriáni proto jako projev nesouhlasu s teologickým učením v *Presbyterian Church (U.S.)* založili na podzim roku 1966 *Reformovaný teologický seminář* v Jacksonu, Mississippi.²⁹² Následovaly další neúspěšné snahy o sjednocení zástupců presbyterniích církví. O spojení se pokoušely *Presbyterian Church (U.S.)* a *Reformed Church in America (RCA, Dutch Reformed)*, objevily se snahy o přijetí nového společného vyznání víry u *Presbyterian Church (U.S.)* a *Presbyterian Church (U.S.A.)*, ale i tyto plány nakonec ztroskotaly.²⁹³

Některé církevní sbory se od *Presbyterian church (U.S.A.)* odtrhly a vyhlásily nezávislost.²⁹⁴ Tyto kontroverze vedly Carla McIntirea (1906–2002)²⁹⁵, J. Olivera Buswella (1895–1977) a Allana MacRae (1902–1997) k odchodu z *Orthodox Presbyterian Church*, aby založili novou *Bible Presbyterian Church*.²⁹⁶ Společně vytvořili také alternativu k *Westminster Seminary* v podobě *Faith Theological*

---

²⁸⁹ „No one shall be excluded from participation in public worship in the Lord’s house on the grounds of race, color, or class“. Otázkou rasy se od roku 1934 zabývala *Permanent Committee on Social and Moral Welfare* (Trvalá komise pro otázky sociálního a morálního zabezpečení), která se v roce 1946 přejmenovala na *Department of Christian Relations* (Oddělení pro křesťanské vztahy).

²⁹⁰ Mezinárodní misie se rozšířily na území Portugalska (1946), Ekvádoru (1946) a Iráku (1956), po uzavření hranic s Čínou se úsilí přesunulo na Tchaj-wan (1949) a do dalších zemí. Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 237–238.

²⁹¹ Rozdíly pramenily z odlišného postoje k Písmu, jeho vlivu na přesvědčení i praxi církve, liberálové také kladli velký důraz na společenské aktivity, zatímco konzervativní křídlo stavělo na první místo šíření evangelia.

²⁹² Seminář zůstává bez oficiálního propojení s církvi, zdůrazňuje učení o neomylnosti originálního textu Písma, teologii Westminsterských standardů, biblickou formu církevního zřízení a evangelizační misii církve. Srov. *ibid.*, s. 238–239. Počet studentů na semináři rostl, ve školním roce 1975–1976 na něm studovalo 27 studentů z různých presbyteriánských a reformovaných denominací. Dnes se RTS rozšířil do devíti center v šesti státech. Více na *Reformed Theological Seminary* [on-line] © 2018 RTS [cit. 2018-02-24]. WWW: <<https://www.rts.edu/jackson/>>.

²⁹³ Viz McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 239–240.

²⁹⁴ Např. *Central North Broad Street Presbyterian Church*, která se přejmenovala na *Church of the Open Door*, zachovává reformované učení, ale odmítá presbyternií zřízení (srov. *ibid.*, s. 329).

²⁹⁵ Carl McIntire vystudoval Westminster Theological Seminary, byl vyloučen z *Presbyterian Church (U.S.A.)*, když se odmlčel podřídit rozhodnutí, aby rezignoval z *Independent Board of Foreign Missions*. Společně s J. Gresham Machenem (1881–1937) založil *Orthodox Presbyterian Church*. Tuto denominaci však po méně než roce opustil, aby vytvořil *Bible Presbyterian Church* (*ibid.*, s. 328).

²⁹⁶ Církev sami zakladatelé charakterizovali jako „Calvinistic, fundamental, premillennial, and evangelistic“ (*ibid.*, s. 329).

Seminary. McIntire viděl hlavní rozpor vůči *Westminster Theological Seminary* a *Orthodox Presbyterian Church* v pohledu na eschatologii a koncepci křesťanské svobody, sám byl zastáncem premilenialismu²⁹⁷. V roce 1954 následovalo další rozdělení, kdy skupina pastorů a starších *Bible Presbyterian Church* protestovala proti odklonu od historické podoby reformovaného zřízení a proti McIntirově autoritářským způsobům. Mezi jinými se k nim v roce 1956 přidal i Buswell a pomohl založit *Bible Presbyterian Church* se synodem v Columbusu (asi 60 % denominace). Zbýlých 40 % denominace ustavilo *Bible Presbyterian Church* se synodem v Collingswoodu stále pod vedením McIntira. Columbuský synod založil v roce 1956 *Covenant College* a o rok později *Covenant Theological Seminary*.²⁹⁸ Tento synod se stal ústředním synodem *Evangelical Presbyterian Church of North America*, později dal vzniknout Evangelikálnímu synodu *Reformed Presbyterian Church*, a v roce 1982 se spojil s *Presbyterian Church in America* (PCA).

V roce 1969 vydalo vedení několika konzervativních církví *Declaration of Commitment* na ochranu reformované víry a tato snaha postupně vedla k vytvoření nové církve. Na *General Assembly* v roce 1973 v alabamském Birminghamu tak vznikla *National Presbyterian Church*, která se brzy přejmenovala na *Presbyterian Church in America* (PCA). Církev přijala historické učení reformované víry, jak je představeno ve Westminsterských standardech. Některé denominace však nebyly reformované v praxi, zastávaly široce evangelikální postoje a své učení nepodřídily plně Westminsterským standardům. Proto již od počátku existovaly nejasnosti v otázkách mimobiblického zjevení, směrnic pro bohoslužbu (*regulative principle*), teonomie, délky dnů stvoření a dalších. Církev od počátku inklinovala k ekumenismu, pokud nevede ke kompromisům ohledně víry. V roce 1982 se k PCA přidala *Reformed Presbyterian Church* a denominačními institucemi se staly *Evangelical Synod*, *Covenant College* a *Covenant Theological Seminary*.²⁹⁹

---

²⁹⁷ Premilenialismus očekává Kristův druhý příchod před jeho tisíciletou vládou, přičemž jeho tisícileté království znamená doslovných 1000 let vlády.

²⁹⁸ Členy columbuského synodu byli například Francis Scheaffer a biblický poradce Jay Adams, který přesvědčil synod k přijetí amilenialismu (odmítá doslovné chápání tisíciletého panování Krista) společně s historickým premilenialismem (chápe tisíc let kralování Krista symbolicky jako dlouhé časové období). Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 329.

²⁹⁹ Představiteli církve byli např. Francis Schaeffer, R. Laird Harris a Will Barker. PCA nabídla sjednocení OPC a RPCN, církve však spojení odmítly. (OPC poté uspěla s dynamickým programem zakládání církví, RPCN naopak skomírala). Spolupráci těchto církví však zaručuje jejich členství v *North American Presbyterian and Reformed Council*. Srov. *ibid*, s. 337.

PCA je v současnosti druhou největší presbyteriánskou církví v USA. Její misijní poslání v zahraničí zajišťuje organizace *Mission to the World* (MTW), domácí misii organizuje *Mission to North America* (MTNA).³⁰⁰ PCA neustanovuje ženy do duchovních úřadů, ale ženy se zapojují do různých služeb v církvi v rámci programů *Women in the Church*. Společné nakladatelství církví PCA a OPC nese název *Great Commission Publications*³⁰¹, oficiálním časopisem církve je *By Faith*³⁰². Mezi hlavní představitele církve patří například Morton Howison Smith, Joseph A. Pipa Jr., C. Gregg Singer, Robert L. Reymond, R. C. Sproul, John M. Frame, R. Laird Harris, David B. Calhoun, Douglas F. Kelly, Frank J. Smith, D. James Kennedy, Kennedy Smartt, James Montgomery Boice, J. Ligon Duncan III, Paul Sttle, Frank M. Barker Jr. a další. Presbyteriánské církve jsou sdruženy ve Světové alianci reformovaných a presbyteriánských církví, která byla založena v Ženevě roku 1875.³⁰³

2.3 Soubor vyznání konzervativního presbyteriánství

Reformované církve podle švýcarského teologa Vischera nikdy nehledaly vyjádření víry církve v jednom výroku či prohlášení, ale skrze různá vyjádření víry, která odpovídají měnící se situaci církve. V této souvislosti zdůrazňoval Vischer v osmdesátých letech potřebu komunikace ohledně těchto základních témat.³⁰⁴ Jak naznačil vývoj

---

³⁰⁰ MTW zaměstnává okolo 600 misionářů ve zhruba šedesáti zemích světa, MTNA má okolo 250 zaměstnanců, kteří zakládají nové církve a podílejí se na dalších misijních aktivitách. Okolo 160 členů denominace slouží jako kaplani amerických vojenských sil, v nemocnicích, ve vězeních a sociálních agenturách. *Reformed University Ministries* (RUM) se věnují křesťanům na vysokých školách a univerzitách a církev vede řadu dalších charitativních a podpůrných programů (*Crisis Pregnancy Centers* apod.).

³⁰¹ Nakladatelství GCP, ve kterém společně působí PCA a OPC, je vydavatelem společného kancionálu *Trinity Hymnal*, který je předmětem zkoumání této práce.

³⁰² Sídlem církve i vydavatelství je Lawrenceville ve státě Georgie. Časopis je dostupný on-line, viz *byFaith. The Online Magazine of the Presbyterian Church in America* [on-line]. Lawrenceville, GA. © 2018. *ByFaith Magazine* [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: < <http://byfaithonline.com/>>. Současným trendům a výzvám církve se také věnuje McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 337–338, 347.

³⁰³ LEMAITROVÁ, Nicole; QUINSONOVÁ, Marie-Thérèse; SOTOVÁ, Véronique. *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002, s. 295.

³⁰⁴ Lukas Vischer (1926–2008) tvrdí, že „[t]he Reformed family has never sought to express the faith of the church through one statement, and there cannot be any question of making that attempt today. But there is certainly need to increased communication among the Reformed Churches on the fundamental issues they face as they confess the faith in their situation.“ VISCHER, Lukas (ed). *Reformed Witness Today. A Collection of Confessions and Statements of Faith. Issued by Reformed Churches*. Bern: Evangelische Arbeitsstelle Oekumene Schweiz, 1982, s. 9.

presbyteriánské církve v předchozích kapitolách, toto vyjádření je neustále aktuální. V naší práci se zaměřujeme na proud presbyteriánství, který se ve svém učení hlásí k dokumentům přijatým *Westminsterským shromážděním*³⁰⁵, jež s mírnými úpravami považuje za hlavní učení církve. Těmito dokumenty jsou tzv. *Westminsterské standardy: Confession of Faith* („Vyznání víry“, 1646)³⁰⁶, *Larger Catechism* („Rozšířený katechismus“, 1647) a *Shorter Catechism* („Krátký katechismus“, 1647)³⁰⁷ a *Directory for Public Worship* (1645) („Směrnice pro veřejnou bohoslužbu“). Řada významných teologů *Westminsterského shromáždění*³⁰⁸ byla také autory

---

³⁰⁵ 12. června 1643 svolal anglický Parlament (tzv. Long Parliament), proti vůli krále Karla I. (1600–1649), shromáždění teologů pod vedením presbyteriálních puritánů ve Westminsterském opatství v Londýně. Úkolem shromáždění bylo pomoci Parlamentu překlenout rozdíly mezi *Church of England*, *Church of Scotland* a kontinentálními reformovanými církvemi, a reformovat liturgii a strukturu vedení *Church of England* (srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 119). Westminsterské shromáždění (*Westminster Assembly*) se sešlo 1. července v čele s Williamem Twissem (ca 1580–1646), který vedl shromáždění puritánů v odporu proti Karlu I a arcibiskupu Laudovi. Vedle revize 39 článků víry (*The Thirty-Nine Articles of Religion*) se Parlament brzy zabíral také církevním zřízením. Vznikly tak (pod vlivem skotských poradců) návrhy na nové vyznání víry, katechismus a *directory for worship* (směrnice pro bohoslužbu) spolu s návrhy na reformu struktury vedení církve, což bylo otázkou sporů mezi zúčastněnými presbyteriány, episkopy a nonkonformisty. V této době byla do angličtiny přeložena díla Kalvína a Bezy, Kalvínovy *Instituce* se staly učebnicí na univerzitách v Oxfordu a Cambridgi (srov. *ibid.*, s. 129). Krátce po prvním zasedání *Westminsterského shromáždění* v červenci 1643 se Parlament dostal do války s králem, což nakonec ovlivnilo nejen průběh zasedání (které svou činnost ukončilo až v roce 1649), ale určilo hlavní charakter náboženství v Anglii. Parlamentní snahy znovu definovat *Church of England* společně s presbyteriálními liniemi byly přerušeny nástupem Cromwella, který usiloval o nezávislost, a vyloučením presbyteriánů z Parlamentu v roce 1648 (po něm v roce 1660 následovalo obnovení monarchie). *Ibid.*, s. 120. Text článků *The Thirty-Nine Articles of Religion* dostupný na WWW: http://archive.churchsociety.org/issues_new/documents/Text_39Articles.pdf.

³⁰⁶ Vzhledem k tématu práce vycházíme z *The Westminster Confession of Faith and Catechism. As adopted by The Presbyterian Church in America*. The Orthodox Presbyterian Church, 2005, 2007. Názvy kapitol jsme převzali z českého vydání *Westminsterské vyznání víry* (přel. Petra Melicharová). Dingir, 2012.

³⁰⁷ Smith hovoří o třech standardech učení presbyteriánské církve – obou katechismech a vyznání víry, které Parlament ratifikoval v březnu 1648. Představují tři výroky v různé formě, plnosti a zaměření, ale jednoho vyznání. Každý z těchto dokumentů je podle Smithe kompletní, obsahuje všechny základní pravdy Písma a každý je ztělesněním systému kalvinismu. SMITH, Egbert Watson. *The Creed of Presbyterians*. Toronto: Poole-Stewart, 1901, s. 13. Více také McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 120. Osoby zastávající úřad v PCA skládají slib, že budou tyto dokumenty „upřímně přijímat a zachovávat, neboť obsahují systém učení, jak je předkládá Písmo svaté.“ (*sincerely receive and adopt as containing the system of doctrine taught in the Holy Scriptures*). Viz *Westminster Confession of Faith* [on-line]. Administrative Committee PCA [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <http://www.pcaac.org/resources/wcf/>.

³⁰⁸ Westminsterské shromáždění (*Westminster Assembly*) bylo složeno z eminentních osobností britských teologů a duchovenstva společně s několika zástupci Parlamentu. Richard Baxter později uvedl: „The divines there congregated, were men of eminent learning, godliness, ministerial abilities, and fidelity: and being not worthy to be one of them myself, I may the more freely speak the truth, even in the face of malice and envy; that, as far as I am able to judge by the information of all history of that kind, and by any other evidences left us, the Christian world, since the days of the apostles, had never a synod of more excellent divines than this and the synod of Dort“, cituje ORME, William. *The Life and Times of Richard Baxter: with a Critical Examination of His Writings*. Charleston, SC: Nabu Press, 2010, s. 68.) Někteří členové Westminsterského shromáždění se ve své době těšili mezinárodního věhlasu, jako například William Twisse (1575–1646), John Lightfoot (1602–1675) a Thomas Gataker (1574–1654) a řada z nich měla pověst významných teologů a učenců v celé Británii. Srov. MULLER, Richard A.; WARD Rowland

tzv. *English Annotations* (Anglický komentář).³⁰⁹ Tyto komentáře se obecně snažily o návrat ke starším dokumentům a do historie církve.³¹⁰ Zdůrazňovaly dva základní body, které přijaly také Westminsterské standardy, a tedy presbyteriánská teologie. Za prvé se týkaly kazatelů a jejich **zdravého učení**, apelovaly na návrat k reformaci a změnu kázání na kvalitně připravené standardní homilie.³¹¹ Druhým důrazem komentářů byl **překlad Písma** „do jazyka, kterému rozumí nevzdělaní lidé, aby zkoumali Písmo, a tak v něm mohli najít to, po čem nejvíce toužíme, věčný život; neboť nejde o Knihy pouze pro duchovní ... ale stejně tak pro běžný lid, ano pro ženy stejně jako pro muže.“³¹² V současnosti jsou Westminsterské standardy kritériem víry presbyteriánských církví na celém světě, ale i navzdory svému velkému významu jsou často nesprávně chápány a interpretovány. Proto se výbor Craigova Centra pro Studium Westminsterských standardů (*Committee of the Craig Center for the Study of the Westminster Standards*) rozhodl uspořádat konferenci a vydat studii na téma Westminsterských standardů, na které vystoupili např. Dr. Richard A. Muller a Dr. Rowland S. Ward.³¹³

Westminsterské vyznání víry (dále jen WVV)³¹⁴ obsahuje 33 kapitol týkajících se teologických témat života křesťana a církve³¹⁵, od pohledu na Písmo svaté až po téma Posledního soudu.³¹⁶

S. *Scripture and Worship. Biblical Interpretation & the Directory for Worship.* (The Westminster Assembly and the Reformed Faith). Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing Company, 2007, s. 31–32. Podrobné zápisy z jednání shromáždění pořizoval profesor teologie na *University of Glasgow* Robert Bailie (1599–1662). Mezi zúčastněnými byli představitelé *Church of Scotland*: Alexander Henderson (1583–1646), Robert Douglas (1594–1674), Samuel Rutherford (1600–1661), George Gillespie (1613–1648), John, hrabě z Cassilis (1595–1688) a později vévoda z Lauderdale, a Sir Archibald Johnston (1611–1663), lord Wariston. Srov. McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches*, s. 120.

³⁰⁹ Celým názvem *The Annotations upon all the books of the Old and New Testament, wherein the text is explained, doubts resolved, Scriptures paralleled, and various readings observed by the joynt-labour of certain learned divines, and therein employed, as is expressed in the preface* byly poprvé publikovány v roce 1645, druhé vydání vyšlo roku 1651 a kompletní verze třetího vydání s řadou doplňujících poznámek v roce 1657 (London: John Legatt and John Raworth, 1645).

³¹⁰ Dokumenty se také nazývaly „anglickými“ pro odlišení od tzv. *Dutch Annotations (Statenvertaling)*. Srov. MULLER, Richard A.; WARD Rowland S. *Scripture and Worship. Biblical Interpretation & the Directory for Worship.* (The Westminster Assembly and the Reformed Faith). Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing Company, 2007, s. 7, 11–12.

³¹¹ Viz *English Annotations* (1545), fol B1 verso.

³¹² *English Annotations*, 1545, fol. B2 recto: „into a language understood by unlearned people, that they might search the Scriptures, and by searching of them might finde in them, what is most to be desired, eternall life; for they are Bookes not for the Clergie onely ... but for the common people likewise, yea for women as well as men.“ Srov. MULLER, Richard A.; WARD Rowland S. *Scripture and Worship. Biblical Interpretation & the Directory for Worship*, s. 27.

³¹³ Viz *ibid.*, s. ix–x.

³¹⁴ *The Westminster Confession of Faith and Catechism. As adopted by The Presbyterian Church in America.* The Orthodox Presbyterian Church, 2005, 2007. Dostupné na WWW:

Teologickému obsahu WVV se budeme podrobněji věnovat v kapitole 2.5, zdůrazníme zde proto pouze základní teologické akcenty tohoto dokumentu. Ve WVV je patrný význam **Božího slova** ve smyslu reformačního principu *sola Scriptura* jako zjevení evangelia pro všechny národy. Důraz je kladen na církevní kázeň a upřímnost víry, která se projevuje studiem a uplatňováním Božího slova v praxi. V textu dokumentu je také zvýrazněn smluvní charakter křesťanské víry, podle kterého křesťané jako Boží lid žijí vůči Bohu ve vztahu založeném na smlouvě milosti. V kapitole o Trojici je ve WVV věnováno popisu existence Boha ve třech osobách pouze jedno souvětí. Nejde však o popírání trojičního charakteru křesťanského Boha, ale spíše o přijímání existence Boha ve třech osobách jako samozřejmost. Zdůrazněna je jednota osob v rámci Trojice a jejich působení. V dalších kapitolách je Duchu svatému přičítána role při porozumění Písmu a při uskutečňování víry. Bůh Syn v osobě Ježíše Krista

---

<<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2012/11/WCFPreface.pdf>> a <<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2012/11/WCFScriptureProofs.pdf>>.

³¹⁵ O důležitosti, s jakou současné konzervativní presbyteriánské církve v USA přistupují k tomuto Vyznání i v souvislosti s bohoslužebnou praxí církve, svědčí i skutečnost, že plné znění WVV je součástí tištěného zpěvníku *Trinity Hymnal* (společně s úplným zněním Apoštolského vyznání víry, Nicejského vyznání víry a Kratšího Westminsterského katechismu). Srov. *Trinity Hymnal* (1990), s. 847–868.

³¹⁶ Z textu WVV (*The Westminster Confession of Faith and Catechism. As adopted by The Presbyterian Church in America*) budeme čerpat při definování základních teologických témat spirituality presbyteriánství (kapitola 2.5), etiky presbyteriánství (kapitola 2.4) a při zkoumání poetické imaginace v textech duchovních písní kancionálu *Trinity Hymnal* (kapitola 4.2). Proto zde uvedeme úplný přehled jednotlivých kapitol WVV s českými názvy převzatými z překladu Petry Melicharové (*Westminsterské vyznání víry*. Praha: Dingir, 2012). Kapitola I. hovoří *O Písmu svatém* (Of the Holy Scripture), kapitola II. *O Bohu a svaté Trojici* (Of God, and of the Holy Trinity), III. kapitola představuje učení *O Božím věčném ustanovení* (Of God's Eternal Decree), kapitola IV. se věnuje *stvoření* (Of Creation), podle kapitoly V. *O prozřetelnosti* (Of Providence) Bůh vše udržuje a nade vším panuje na základě své neomylné prozřetelnosti, *O pádu člověka, hříchu a trestu za něj* (Of the Fall of Man, of Sin, and of the Punishment Thereof) hovoří kapitola VI., kapitola VII. popisuje učení *O Boží smlouvě s člověkem* (Of God's Covenant with Man), *O Kristu jako prostředníku* (Of Christ the Mediator) pojednává VIII. kapitola. Stěžejní otázky role vlastního rozhodování člověka se věnuje kapitola IX. *O svobodné vůli* (Of Free Will), Boží dílo spásy na základě milosti dále popisuje kapitola X. *O účinném povolání* (Of Effectual Calling). Kapitola XI. pojednává *O ospravedlnění* (Of Justification). Podle kapitoly XII. *O přijetí za syny a dcery* (Of Adoption) byli ti, kdo jsou ospravedlněni, přijati za syny a získali svobody a výsady Božích dětí, kapitola XIII. hovoří *O posvěcení* (Of Sanctification), *O víře přinášející spásu* (Of Saving Faith) je název kapitoly XIV. Kapitola XV. hovoří *O pokání vedoucím k životu* (Of Repentance unto Life), v kapitole XVI. najdeme studii *O dobrých skutcích* (Of Good Works), kapitola XVII. *O vytrvalosti svatých* (Of the Perseverance of the Saints) navazuje na jeden z pilířů kalvinismu *Preseverance of the Saints*, kapitola XVIII. má nadpis *O jistotě milosti a spásy* (Of the Assurance of Grace and Salvation), kapitola XIX. pojednává *O Božím zákonu* (Of the Law of God), kapitola XX. hovoří *O křesťanské svobodě a svobodě svědomí*. (Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience). Další kapitoly se věnují etickým otázkám a životu církve: XXI. *O uctívání a dni šabatu* (Of Religious Worship, and the Sabbath Day), XXII. *O právoplatných přísahách a slibech* (Of Lawful Oaths and Vows), XXIII. *O světských autoritách* (Of the Civil Magistrate), XXIV. *O manželství a rozvodu* (Of Marriage and Divorce), XXV. *O církvi* (Of the Church) a XXVI. *O obecnství svatých* (Of Communion of Saints), XXVII. *O svátostech* (Of the Sacraments), XXVIII. *O křtu* (Of Baptism), XXIX. *O večeři Páně* (Of the Lord's Supper), XXX. *O církevních trestech* (Of Church Censures), XXXI. *O církevních sněmech a koncilech* (Of Synods and Councils). Poslední dvě kapitoly pak hovoří o stavu člověka po smrti a posledním soudu: XXXII. *O stavu člověka po smrti a vzkříšení mrtvých* (Of the State of Men after Death, and of the resurrection of the Dead), XXXIII. *O posledním soudu* (Of the Last Judgement).

přichází jako vykupitel a spasitel člověka a k tomu je povolán Otcem. Z Božího charakteru je pak ve WVV zdůrazňováno zvláště jeho milosrdenství, spravedlnost a všemohoucnost.

Tematický a teologický obsah vyznání pak paralelně interpretují oba westminsterské katechismy, **Rozšířený katechismus** a **Krátký katechismus**, které formou otázek a odpovědí objasňují či zpřítomňují učení vyznání.

Vedle Westminsterských standardů se presbyteriánská spiritualita opírá o učení tzv. **reformované teologie** (*reformed theology*, také označováno jako kalvinismus)³¹⁷ vycházejícího zvláště ze spisů Jana Kalvína a principů reformace v podobě pěti *solas*. Kalvínovo učení představené zejména v jeho knize *Instituce: Učení křesťanského náboženství* (dále jen *Instituce*) se zvláště pro didaktické účely zjednodušeně shrnuje do tzv. učení pěti bodů kalvinismu (*Five Points of Calvinism*), které zpopularizovaly pod zkratkou T.U.L.I.P.³¹⁸

Podle R. C. Sproula³¹⁹ je základem reformované teologie učení o charakteru a vlastnostech Boha, jehož popisy nacházíme ve vyznáních církve napříč staletími. Z těchto definic vlastností Boha pak reformovaná teologie důsledně odvozuje jednotlivé oblasti svého učení – z chápání Boží svrchovanosti a Boha jako svrchovaného vládce vychází **učení o vyvolení** (*Doctrine of Election*)³²⁰ a **učení o milosti** (*Doctrine of*

---

³¹⁷ Klasickým dílem obhajujícím kalvinismus je např. SPURGEON, Charles. *A Defence of Calvinism*. Louisville, Kentucky: GLH Publishing, 2012. V této práci budeme dále vycházet především z díla R. C. Sproula a Kalvínových *Institucí*. Podrobně pět bodů kalvinismu popisuje také STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism. Defined, Defended, and Documented*.

³¹⁸ Pět bodů kalvinismu bylo definováno v rámci synodu v nizozemském Dordrechtu (13. listopadu 1618 – 9. května 1619) přibližně padesát let po Kalvínově smrti jako reakce na pět teologických důrazů arminianismu. (Srov. BENEDETTO, Robert; McKIM, Donald K. *Historical Dictionary of the Reformed Churches*, s. xix. Dále viz *The Five Points Defined: Their Origin and Contents*. In STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism. Defined, Defended, and Documented*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2004). Proto E. W. Smith hovoří o „Pěti bodech“ pouze jako o antiarminiónské části vyznání kalvinismu. Mají sice svou nepopíratelnou hodnotu, nicméně podle Smithe spočívá vyznání presbyteriánství v životě církve, které je založeno na Westminsterských standardech. Kalvínovo učení je jejich součástí jen do té míry, do jaké bylo do Standardů zakomponováno (viz SMITH, Egbert Watson. *The Creed of Presbyterians*. Toronto: Poole-Stewart, 1901, s. vii, 13). Na základě osobní zkušenosti nemůžeme s tvrzením Smithe než souhlasit. Ovšem spatřujeme právě v bodech kalvinismu určitý osten, který může bránit spolupráci s ostatními denominacemi či mezináboženskému dialogu. Proto mohou být písně kancionálu, které věřící konzervativních presbyteriánských církví upřímně obdivují, praktickým pojátkem a mostem ke spolupráci a společnému uctívání trojjediného Boha.

³¹⁹ Robert Charles Sproul (1939–2017) je autorem knih *Grace Unknown: The Heart of Reformed Theology* (Baker Pub Group, 1997) a *Chosen by God* (Ligonier Ministries, 2011), na které odkazuje následující obecné shrnutí reformované teologie.

³²⁰ Kalvínovo učení o dvojí predestinaci (*double predestination*) Sproul ve svém učení zmírňuje, a podobně je Kalvínovo učení presbyteriánskými teology interpretováno. Více viz *Double, Double, Toil and Trouble: Is Predestination Double?* In SPROUL, R. C. *Chosen by God*. Ligonier Ministries, 2011.

Grace)³²¹. V souvislosti s učením o Boží svrchovanosti se otevírá otázka lidské **svobodné vůle** (*free will*) a lidské zodpovědnosti za ospravedlnění, rozpor síly Adamova pádu a síly svobodné vůle člověka. WVV se pojetím svobodné vůle zabývá v kapitole IX. Podle ní nemůže být vůle člověka vynucena ani předurčena k dobrému či zlému, ve stavu nevinnosti měl člověk svobodu a sílu konat dobro a potěšovat Boha, pádem však ztratil tuto schopnost vůle konat dobro a stal se „mrtvým v hříchu“ (*dead in sin*). Člověk se tak není schopen ze své vlastní síly změnit. Toto učení reformované teologie je označeno jako učení o **morální neschopnosti** (*moral inability*), kdy lidská svoboda byla pádem zcela ztracena. Člověk nepřišel o schopnost rozhodování, ale o morální sílu činit duchovní rozhodnutí, činit dobro. „Když Bůh obnoví lidskou duši, když nám dá duchovní život, činíme rozhodnutí. Věříme. Máme víru. Lneme ke Kristu. Bůh nevěří za nás. Víra není monergistická.“³²² **Obnovení** (*regeneration*)³²³ předchází víru, neboť Bůh v tomto procesu proměňuje srdce člověka a dává mu dispozici toužit po Kristu. Bez obnovení Duchem bychom nikdy netoužili po Kristu a neučinili rozhodnutí jej následovat. Člověk nikdy nepřijme Krista, pokud po něm nebude toužit.³²⁴

Reformovaná teologie přijímá také reformační principy *sola Scriptura*, *sola fide*, *sola gratia* a *solus Christus*. Z hermeneutického hlediska zaujímá v reformované tradici zásadní roli princip *sola Scriptura*³²⁵, překlady Písma do národních jazyků uznává jako

---

³²¹ Benjamin B. Warfield (1851–1921) popisuje milost jako sílu (*power*), která je vedena láskou. Ve spojení s Bohem vždy vyjadřuje myšlenku dobra, laskavosti, přijetí a lásky. Síla, kterou je milost, je vždy žehnající; milost Boží je moc Boha uplatňující se v laskavosti, je to jednáající Boží láska, která na základě své podstaty jedná v požehnání. Viz MEETER, John E. (ed.) *Benjamin B. Warfield Selected Shorter Writings*. Vol. 1. Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing, 2005 (5. vydání), s. 287.

³²² „When God regenerates human soul, when he makes us spiritually alive, we make choices. We believe. We have faith. We cling to Christ. God does not believe for us. Faith is not monergistic.“ SPROUL, *Chosen by God*, s. 93. Termín monergistický je odvozen z latinského *mono, ergo*. Podle něj „Duch svatý jako jediný působí obnovení (*regeneration*) křesťanů. Jako protiklad stojí synergismus, který chápe proces obnovení (*regeneration*) jako spolupráci mezi božským a lidským.“ Viz McKIM, Donald K. *The Westminster Dictionary of Theological Terms*. (2. vydání) Westminster John Knox Press: Louisville, Kentucky, 2014, s. 202.

³²³ Anglické slovo *regeneration* se v některých anglických překladech Písma objevuje na dvou místech: Tit 3,5: „He saved us, not on the basis of deeds, which we have done in righteousness, but according to His mercy, by the washing of **regeneration** and renewing by the Holy Spirit.“ (NASB) „On nás zachránil ne pro spravedlivé skutky, které my jsme konali, nýbrž ze svého slitování; zachránil nás obmytím, jímž jsme se **znovu zrodili** k novému životu skrze Ducha svatého.“ Dále Mt 19,28: „Truly I say to you, that you who have followed Me, in the **regeneration** when the Son of Man will sit on His glorious throne, you also shall sit upon twelve thrones, judging the twelve tribes of Israel“ (KJB). Ježíš jim řekl: „Amen, pravím vám, až se Syn člověka při **obnovení** všeho posadí na trůn své slávy, tehdy i vy, kteří jste mě následovali, usednete na dvanáct trůnů a budete soudit dvanáct pokolení Izraele.“ O obnovení hovoří také Westminsterské vyznání víry v souvislosti se křtem: Kapitola XXVIII. *O křtu* (Of Baptism). Pro účely této práce tedy budeme používat překlad „obnovení“ v souvislosti s novým životem, s „obnovením“ člověka po jeho narození v Kristu.

³²⁴ SPROUL, R. C. *Chosen by God*, s. 93.

³²⁵ Jak uvádí T. Johnson, *jedině Bible* je Bohem inspirovaná, neomylně pravdivá, a jediná má autoritu. Princip *sola Scriptura* odmítá „tradici církve“ jako mimobiblickou praxi a učení přijaté církví během

jednotlivé interpretace Písma. Zároveň má každý křesťan právo a zodpovědnost číst a interpretovat Boží slovo. Zde vychází reformovaná teologie z **principu jasnosti Písma** – vše, co je zapotřebí pochopit je v Písmu jasné a pochopitelné (zpráva spasení).³²⁶ Dalším principem učení *sola Scriptura* je **dostatečnost Písma**, tedy pohled na Písmo jako dostatečný zdroj všeho, co je potřebné ohledně učení, morálky a církevní výchovy k tomu, aby byl člověk připraven „ke každému dobrému činu“.³²⁷

Reformační princip *sola fide* odmítá jakýkoli podíl svátostí či jiných tzv. *úkonů ospravedlnění* na spáse člověka. Jediným nástrojem ospravedlnění je **víra** (*sola fide*), která přichází jako dar milosti (*sola gratia*). Na rozdíl od přijímání milosti, která je „vylita“ na člověka skrze svátosti (*infusion*), zastává reformovaná teologie **učení imputace** (*imputation*)³²⁸, kdy Bůh ospravedlňuje člověka „přičtením“ Kristovy spravedlnosti skrze víru. V Božím pohledu je tedy Kristova spravedlnost člověku darována, neboť Kristus zemřel namísto nás, vzal na sebe hříchy světa a zároveň za nás žil dokonalým životem poslušnosti vůči Bohu Otci (*solus Christus*). Hříchy člověka byly přeneseny na Krista, Kristova dokonalá spravedlnost na člověka. Věřící jsou pak v Kristu skrze víru.³²⁹ V rámci učení *solus Christus* je Kristus jediným Spasitelem, jedinou Obětí a jediným Prostředníkem mezi Bohem a člověkem.³³⁰

Zkratka teologických principů **kalvinismu**³³¹ (reformované teologie) T.U.L.I.P.³³² se stala populární pro své snadno zapamatovatelné shrnutí tzv. pěti bodů kalvinismu (*Five Points of Calvinism*):

---

staletí, které se dostalo do rovnocenného postavení s Písmem. Také odmítá učitelský úřad církve jako nejvyšší autoritu v interpretaci tradice a Písma. Podle reformátorů jedině Písmo určuje principy víry a života. I když církev má autoritu, jedině Písmo je *norma absoluta*. Viz JOHNSON, Terry L. *The Case for Traditional Protestantism*, s. 20, 21, 35. Srov. SPROUL, R. C. *Grace Unknown*, s. 41–57.

³²⁶ K významu Písma svatého se vyjadřuje WVV. Kapitola I.

³²⁷ JOHNSON, Terry L. *The Case for Traditional Protestantism*, s. 37. Více dostatečnost Písma viz WEEKS, Noel. *The Sufficiency of Scripture*. Banner of Truth Trust: Edinburgh, 1998 (1. vydání 1988). Noel Weeks přednáší historii na *University of Sydney*, vystudoval nejprve zoologii, teologické vzdělání získal na *Westminster Theological Seminary* a studoval *Mediterranean Studies* na *Brandais University Massachusetts*. Ve své knize se obrací na konzervativní církve, které odmítají dostatečnost Písma v každodenních otázkách společnosti, jakými jsou postavení a úloha žen, sexuální etika apod., kde pohledy naší „terapeutické“ kultury ceněny více než ty, které církev nachází v Písmu.

³²⁸ „Christ, acting on behalf of His people, kept God’s law perfectly and thereby worked out a perfect righteousness which is imputed or credited to them the moment they are brought to faith in Him. Through what He did, they are constituted righteous before God.“ STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism*, s. 39.

³²⁹ Viz *sola fide* a *sola gratia* in SPROUL, R. C. *Grace Unknown* a STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism*, s. 39, 65.

³³⁰ JOHNSON, Terry L. *The Case for Traditional Protestantism*, s. 47.

³³¹ Henry Ward Beecher (1818–1897, syn Lymana Beechera) o kalvinismu řekl: „there never was a system since the world stood which put upon man such motives to holiness, or which builds batteries which sweep the whole ground of sin with such terrible artillery. As a matter of fact, wherever this system of truth has been embraced it has produced a noble and distinct type of character – a type so clearly

T = *Total Depravity* (celková zkaženost)³³³

U = *Unconditional Election* (nepodmíněné vyvolení)³³⁴

L = *Limited Atonement* (omezené vykoupění)³³⁵

I = *Irresistible Grace* (neodolatelná milost)³³⁶

P = *Perseverance of the Saints* (vytrvalost svatých)³³⁷

V následující kapitole naznačíme způsoby, jakými výše uvedené principy učení presbyteriánství ovlivnily a ovlivňují způsob života a etiku církve. V rámci charakteristiky presbyteriánské spirituality nám toto shrnutí jednak naznačí propojení teologického učení s praxí církve, a jednak nám připraví pole pro analýzu duchovních písní církve a pochopení jejich důrazů.

---

marked that secular historians, with no religious bias, have recognized it, and pointed to it as a remarkable illustration of the power of religious training in the formation of character.“ Presbyterian Church in the U.S. General Assembly. *Memorial Volume of the Westminster Assembly. 1647-1897*. Richmond, VA: Presbyterian Committee of Publication, 1897, s. 261.

³³² Popularita této zkratky tkví v jednoduchém zapamatování základních principů reformované teologie, zároveň však může být, jak uvádí Sproul, ve své terminologii zavádějící. V kapitole 2.5 vysvětlíme jednotlivé pojmy podrobněji, včetně např. Sproulova varování (srov. SPROUL, *Chosen by God*, kapitola 5, s. 79–99). Podobně hovoří o pěti pojmech Roger Nicole a navrhuje úpravy pojmů na 1. Radical and Pervasive Depravity; 2. Sovereign, Divine Election; 3. Definite Atonement (or Particular Redemption), 4. Effectual, Saving Grace; 5. Perseverance of God with the Saints. (Srov. STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism*, s. xv.) V českém prostředí se o přesnější překlady pěti bodů kalvinismu pokouší např. Pavel Steiger na stránkách Reformace.cz a v článkách časopisu *Zápas o duši* (ze kterých zde budeme citovat) a v knize *Svou slávu nikomu nedám* (Poutníkova cesta, 2017). Steiger po své konverzi v USA v roce 1978 působil mj. jako misionářský pracovník v Indonésii a Ekvádoru, spolupracoval s rozhlasovými stanicemi *Trans World Radio* a *HCJB World Radio* a stál i u zrodu časopisu *Zápas o duši*. Od devadesátých let žije a působí v České republice. Viz Pavel A Klára Steigerovi: Rozhovor pro Grano Salis a Echo. *Grano Salis* [on-line] 10. listopad 2005 @ 15:05:18 CET [cit. 2018-02-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4499&mode=nested&order=0 &thold=0>>.

³³³ Pavel Steiger tento pojem překládá jako „naprostá zkaženost“ – „mohli bychom ji nazvat také „naprostou duchovní neschopností a úplnou mravní zkažeností člověka“ STEIGER, Pavel. O zkaženosti člověka. *Zápas o duši* č. 60/1999 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/o-zkazenosti-cloveka-cislo-60>>.

³³⁴ „neboli také Boží vyvolení, protože Bůh není při svých volbách omezen žádnou podmínkou“, viz STEIGER, Pavel. Boží vyvolení. *Zápas o duši*, č. 61/1999 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/bozi-vyvoleni-cislo-61>>.

³³⁵ Steigerův překlad „částečné vykoupění“, viz STEIGER, Pavel. Kristovo částečné vykoupění. *Zápas o duši* č. 63/1999 [on-line]. 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/kristovo-ucinne-vykoupeni-cislo-63>>. Dále viz Omezené smíření. John Piper. In *Zápas o duši* č. 63/1999 [on-line]. 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/omezene-smireni-cislo-63>>.

³³⁶ Steiger překládá jako „účinné povolání duchem“ nebo „neodolatelná milost“ viz Účinné povolání duchem. *Zápas o duši* č. 64/2000 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/ucinne-povolani-duchem-cislo-64>>.

³³⁷ Pojem „perseverance of the saints“ (*vytrvalost svatých*), kterému se věnuje WVV. Kapitola XVII., nepopisuje „vlastnost“ věřícího, ale „*vytrvání svatých*“ na základě Božího vyvolení. („... ale kdo vytrvá až do konce, bude spasen.“ Mk 13,13b). Steiger termín překládá jako „Zachování svatých“, viz Zachování svatých. *Zápas o duši* č. 65/2000 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/zachovani-svatych-cislo-65>>.

2.4 Etika a způsob života církve

„Pokud křesťanská etika není autonomní etikou, ale jednáním podle Boží vůle, musí hledat v Písmu nikoli snad přímo návody pro každé jednání, nicméně však normativní zdroj pro poznávání a rozhodování, co v dané situaci jako křesťan udělat či neudělat. Právě tak i spiritualita, pokud nemá být založena pouze na hlubinách lidského nitra a jeho propastnosti, nachází v Písmu školu zbožnosti.“³³⁸

Historický vývoj presbyteriánství a jeho kořeny v anglikánském puritánství a reformované teologii již v mnohém naznačily etiku a život víry presbyteriánské církve na americkém kontinentu. Od rozkolu mezi *Novou* a *Starou školou* (kapitola 2.2), a především po rozdělení liberálního a konzervativního křídla presbyteriánství (kapitola 2.3) se podoba církve, její etika a bohoslužebná praxe zásadně proměnily. V naší práci klademe důraz na **konzervativní proud** presbyteriánství. Ten usiluje o zachování původního učení církve, které staví na jedinečnosti a dostatečnosti Písma, jak je interpretuje učení kalvinismu a Westminsterské vyznání víry. Dříve uvedené teologické rozdíly mezi liberální a konzervativní sekcí presbyteriánství jsou dodnes centrem sporů mezi jednotlivými denominacemi i místními sbory a podmiňují odlišný vývoj v liturgii i úkonech církví. Tento vývoj také odráží celkový charakter americké společnosti, která zdůrazňuje lidskou individualitu a zodpovědnost jednotlivce na úkor centrálně řízené nomenklatury. Církve jsou nuceny aktuálně reagovat na stav a proměny společnosti, přičemž se jejich interpretace věroučných dokumentů často značně posouvají.³³⁹ Morální principy reformované církve sice vycházejí z Písma, ale existují rozdílné pohledy na to, co Písmo skutečně vyžaduje. Reformované církve neočekávají

---

³³⁸ VOKOUN, Jaroslav. *Sondy so současné lutherské teologie*, s. 125.

³³⁹ Westminsterské standardy doporučují etiku i bohoslužebný řád církve (*The Directory for the Worship of God*), ale uspořádání i podobu církevní kázně si každá denominace presbyteriánské církve vytváří sama a vydává svou vlastní *Book of Church Order*. Jako příklad uvedeme *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* (Lawrenceville, GA: The Office of the Stated Clerk of the General Assembly of the Presbyterian Church in America, 2015). Kniha popisuje formu vedení církve, pravidla kázně a směrnice pro bohoslužbu, které církve přijala. V úvodu BCO shrnuje biblické základy vedení církve („The King and Head of the Church“), základní principy církevní struktury včetně povinností duchovních a učitelů církve („Preliminary Principles“) a definuje stanovy (The Constitution Defined). V první části stanov charakterizuje formu vedení církve („Form of Government“), včetně působení starších, diákonů, volby pastorů a ordinace a instalace duchovních. Druhá část zpracovává „pravidla kázně“ („The Rules of Discipline“), včetně postupů pro rozhodování církevního soudu, popisu řešení sporů bez soudu. Třetí část („The Directory for the Worship of God“) vypisuje principy a prvky veřejné bohoslužby.

dokonalost křesťanů (to by odporovalo již prvnímu z pěti bodů kalvinismu), ale očekávají úsilí o zdokonalování v rámci procesu posvěcování (*sanctification*) člověka.³⁴⁰ Proto také reformovaná vize společnosti je jakýmsi „opatrným optimismem“ počítajícím s lidskou zkažeností, ale současně s vědomím, že Bůh poskytuje dostatek řádu a morálky ve světě, aby mohla církev kázat evangelium a slavit svátosti.

Konzervativní presbyteriánské církve usilují o důslednější studium a uplatňování principů Písma, jak jsou vyloženy mj. ve dvou Westminsterských katechismech. Současnou tendenci **liberálního proudu** presbyteriánství bychom naopak mohli obecně shrnout jako příklon k „toleranci a humanismu“, který odmítá Boží slovo jako jedinou, Bohem inspirovanou a neomylnou morální autoritu. Tento příklon charakterizují i následující slova biskupa episkopální církve Johna Shelby Sponga, která v mnohém vystihují myšlenky liberálního křídla presbyteriánství.³⁴¹ „Jak náboženské, tak etické směrnice Bible se formulovaly v prostředí patriarchálního chápání života, kde zájmy mužů byly na prvním místě. Jsme ochotni se k těmto destruktivním vymezením mužů a žen vrátit? Chceme se v dnešní době držet biblické představy nadvlády a podřízení jako křesťanského vzoru pro vztah mezi mužem a ženou? Pokud Bible nemůže našemu dnešnímu pochopení lidské sexuality nabídnout nic víc než doslovnou literu, pak musím konstatovat, že jsem připraven odmítnout Bibli ve prospěch něčeho, co je lidštější, humánnější a životodárnější, a troufám si říci, více božské. Věřím však, že za touto literou existuje duch, který předkládá Bibli jako celek. Tohoto ducha je třeba usilovně hledat.“³⁴²

---

³⁴⁰ „Jistotou víry nemůžeme tedy poznati vyvolené; poněvadž však Písmo nám přece popisuje některé určité známky, jak dříve bylo řečeno, podle nichž můžeme rozlišiti – pokud Bůh chce, abychom je poznali – vyvolené a syny Boží od zavržených a vně stojících, musíme jakýmsi soudem lásky pokládati za vyvolené a za členy církve všechny, kteří i vyznáním víry i příkladem života i účastí na svátostech vyznávají s námi téhož Boha a Krista. Byť i zůstávalo něco nedokonalého v jejich mravech (jako zde nelze viděti žádného dokonalého), jen když se jim jejich chyby příliš nelíbí a když si v nich nehoví, i o těch jest třeba míti dobrou naději, že budou pod Božím vedením vždy lépe a lépe prospívat, až zbavení vši nedokonalosti přejdou do věčného blahoslavenství vyvolených.“ CALVIN, Jan. *Instituce*, s. 70–71.

³⁴¹ Jeho učení přijala nejen Všeobecná konvence Episkopální církve USA (*General Convention of the Episcopal Church USA*), ale v různé míře i metodisté, presbyteriáni a kongregacionalisté. Viz SPONG, John Shelby. *Living in Sin? A Bishop Rethinks Human Sexuality*. San Francisco: HarperOne; Reprint edition, 1990, s. 133.

³⁴² Originální znění textu: „Both the religious and ethical directives of the Bible were formulated out of a patriarchal understanding of life, with the interests of men being primary. Are we willing to return to these destructive definitions of both men and women? Do we desire to hold up the biblical image of dominance and submission as the Christian model for male-female relationship in our time? If the Bible has nothing more than the letter of literalism to offer to our understanding of human sexuality today, then I must say that I stand ready to reject the Bible in favor of something that is more human, more humane, more life giving, and, dare I say, more godlike. I do believe, however, that there is a spirit beneath the letter that brings the Bible forward in time with integrity. That spirit must be sought with diligence.“ *Ibid.*, s. 133.

Na opačné straně barikády stojí již zmíněný Noel Weeks,³⁴³ který v odmítání principu *sola Scriptura* v otázce morálky spatřuje také odmítání **dostatečnosti Písma** (*sufficiency*), a to ve dvou směrech: „Prvním z nich je tendence omezit oblast neomylnosti Bible.“³⁴⁴ Snahou je omezit ji pouze na náboženské otázky, tedy otázky, které se týkají jádra evangelia. Příkladem může být tvrzení, že Bible nemůže být učebnicí vědy, protože se zaměřuje na naši spásu skrze Krista. To je pak rozvedeno na zpochybňování dějinných událostí popsanych v Bibli a nakonec podle Week se vede ke zpochybňování i etického a dogmatického učení Písma.³⁴⁵

Na tento trend reaguje například prohlášení nazvané *Cambridge Declaration*³⁴⁶, v jehož čele stál mj. James. M. Boice³⁴⁷: „Evangelium, které bychom měli kázat, je takové, které nabízí alternativu k naší kulturní temnotě. To, co hlásají církve, je často evangelium, které tuto kulturní temnotu až příliš reflektuje. Terapeutický jazyk nahradil morálku a hledání celistvosti bylo přijato namísto svatosti, a tak se hřích stal dysfunkcí a spása jednoduše vyléčením. To je evangelium spíše o soběstačnosti než o jediné dostatečnosti Krista a v církvích jde ruku v ruce se stavěním úspěchu na trhu nad morální a duchovní opravdovost ... a dokonce i tam, kde se učení inspirovanosti Písma udržuje, jsou často biblické kategorie hřichu a milosti nahrazovány terapeutickými kategoriemi.“³⁴⁸ Deklarace zmiňuje také úlohu duchovní písně a tendenci opouštět

---

³⁴³ Srov. WEEKS, Noel. *The Sufficiency of Scripture*. V druhé části knihy přináší Weeks praktické aplikace *dostatečnosti Písma*, viz např. kapitoly „The Creation Account“, „The Scripture and ‚Advances‘ in Psychology“, „Women in Teaching/Ruling Offices in the Church“ atd.

³⁴⁴ GERSTNER, John H. *The Church's Doctrine of Biblical Inspiration*. In BOICE, James Montgomery (ed.). *The Foundation of Biblical Authority*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 1978, s. 26–32. John H. Gerstner (1914–1996) byl profesorem církevní historie na Teologickém semináři v Pittsburghu, sledoval učení o neomylnosti Písma v historii.

³⁴⁵ „The first is the tendency to restrict the area of Biblical infallibility. The tendency is to limit it to religious questions, that is, questions which concern the heart of the gospel. One person might express this tendency merely by saying that the Bible is not to be made a textbook for science because its focus is on our salvation through Christ. Another might take this to the point of saying that the historical events described in the Bible did not necessarily happen as recorded, but that details of historical accuracy are irrelevant to the gospel. Another again might question whether the gospel had completely permeated and shaped the ethical and doctrinal teaching of the Bible.“ WEEKS, Noel. *The Sufficiency of Scripture*, s. xi.

³⁴⁶ The Cambridge Declaration. In BOICE, James Montgomery; SASSE, Benjamin E. (eds.) *Here We Stand! A Call From Confessing Evangelicals For a Modern Reformation*. Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing, 2004 (1. vydání 1996), s. 14–19. Deklarace varuje před úpadkem autority Písma v dnešních evangelických církvích („Sola Scriptura: Erosion of Authority“), křtacentrické víry („Solus Christus: The Erosion of Christ-Centered Faith“), evangelia („Sola Gratia: The Erosion of the Gospel“) a hlavního článku víry o ospravedlnění pouze milostí skrze víru v Krista („Sola Fide: The Erosion of the Chief Article“) a úpadek bohoslužby, v jejímž středu je Bůh („Soli Deo Gloria: The Erosion of God-Centered Worship“). Deklarace vyzývá k „pokání a reformaci“.

³⁴⁷ James Montgomery Boice (1938–2000), teolog, autor a kazatel zastávající reformovanou teologii, v letech 1968–2000 byl pastorem *Tenth Presbyterian Church* (PCA) ve Philadelphii, oblibu si získal jeho pravidelný rozhlasový program *The Bible Study Hour*.

³⁴⁸ WELLS, David F. *Our Dying Culture*. In BOICE, James Montgomery; SASSE, Benjamin E. (eds.) *Here We Stand! A Call From Confessing Evangelicals For a Modern Reformation*, s. 41, 68.

teologické učení v jejich textech: „Terapeutické techniky, marketingové strategie a rytmus zábavy světa mají často více informací o tom, co církev chce, jak funguje a co nabízí, než Boží slovo. Pastoři zanedbávají dohled nad hudbou, včetně jejího teologického obsahu. Vzhledem k tomu, že biblická autorita byla v praxi opuštěna, její pravdy ve vědomí křesťana zesláblly a doktríny ztratily svůj význam, církev stále více ztrácí svou integritu, morální autoritu a směr.“³⁴⁹

Reformované církve se liší také v názorech na genderovou otázku a problematiku sexuality. Presbyteriánské církve reprezentující konzervativní křídlo nadále omezují uplatnění žen v duchovní službě a podporují hodnotu jejich role jako matek a manželek. Zároveň uznávají důležitou roli žen pro fungování církve prostřednictvím služby a uplatňování jejich jedinečných darů. Konzervativní církve nadále zakazují homosexuální styk, na rozdíl od liberálního proudu, který v této oblasti usiluje o naprostou rovnost.³⁵⁰

Přesto se oba proudy presbyteriánství shodují v otázce manželství a rozvodu na základě Westminsterského vyznání víry, ve kterém jsou uvedeny právoplatné důvody k rozvodu.³⁵¹ Otázka rozvodovosti je však dlouhodobým problémem v rámci obou

---

³⁴⁹ Originální text deklarace: „Therapeutic technique, marketing strategies, and the beat of the entertainment world often have far more to say about what the church wants, how it functions, and what it offers, than does the Word of God. Pastors have neglected their rightful oversight of worship, including the doctrinal content of the music. As biblical authority has been abandoned in practice, as its truths have faded from Christian consciousness, and as its doctrines have lost their saliency, the church has been increasingly emptied of its integrity, moral authority, and direction.“ BOICE, James Montgomery; SASSE, Benjamin E. (eds.) *Here We Stand! A Call From Confessing Evangelicals For a Modern Reformation*, s. 15.

³⁵⁰ Liberální křídlo presbyterní církve *Presbyterian Church (U.S.A.)* na svém ústředním synodu v roce 2014 odsouhlasilo přenechat rozhodnutí, zda sezdát páry stejného pohlaví, jednotlivým duchovním a radám místních církví. V té době byl sňatek stejného pohlaví možný pouze ve státech, kde byl zákonem povolen. O rok později následovalo rozhodnutí Nejvyššího soudu USA o legalizaci sňatku osob stejného pohlaví na území celých Spojených států s výjimkou Americké Samoy. Zástupci církve pak také schválili dodatek k denominačnímu definování manželství ve své *Book of Order*, která uznává manželství homosexuálních i heterosexuálních párů. Do března 2015 dodatek schválila většina presbyterstev. Viz ROBINSON, B. A. *Churches' response to homosexuality*. Religious Tolerance.org [on-line]. Ontario Consultants on Religious Tolerance. 25. června 2015 [cit. 2017-03-10]. Dostupné na WWW <http://www.religioustolerance.org/hom_pru.htm>. Dále také viz *Hosting the Controversion on Faith*. In *Ethics and Community* [on-line]. © 2008–2016, Patheos Library [cit. 2016-12-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.patheos.com/Library/Presbyterian/Ethics-Morality-Community>>.

³⁵¹ Manželstvím a rozvodem se zabývá Kapitola XXIV (*Of Marriage and Divorce*) Westminsterského vyznání víry. Konzervativní proud presbyteriánství trvá na textu, podle něhož je manželství mezi jedním mužem a jednou ženou. Kapitola dále popisuje nezákonnost muže mít více žen najednou nebo pro ženu mít více mužů ve stejnou dobu. Účelem manželství je vzájemná pomoc manželů, rozšíření populace a církve a předcházení necudnosti. Do svazu manželského má právo vstoupit kdokoli, kdo je schopný vyslovit souhlas, ale je povinností křesťana vstoupit do manželství v Pánu. Proto ti, kdo se hlásí k reformovanému náboženství, nemají vstupovat do manželství s nevěřícími, papeženci nebo jinými modláři ani se nemají dát „zapřáhnout do cizího jha s těmi, kteří vedou zkažený život nebo zůstávají v herezi“. „Spravedlivý důvod nevinné strany smlouvu zrušit“ je uplatněn na „cizoložství a smilstvo spáchané po sňatku a patrné před manželstvím“. V případě smilstva po manželství může nevinná strana

kříděl presbyteriánství, jak o tom svědčí např. dodatek k *Book of Common Worship* z roku 1993 v podobě modlitby „za rozvedené a v rozluce“ (*For Divorced and Separated*).³⁵² Manželství a rodina hrají v životě církve význačnou roli již od dob vzniku kalvinismu, kdy se rodina stala centrem také náboženské praxe a zbožnosti (viz kapitola 1.3).³⁵³ Hodnotu rodiny a výchovy dětí zdůrazňuje také text ke 250. výročí vydání WVV. Vyzdvihuje se v něm úloha zbožné rodiny, pro kterou je charakteristická „rodinná kázeň a rodinná pobožnost“ a ze které také přirozeně „vycházejí dobří občané země.“³⁵⁴

Westminsterské vyznání víry se také zabývá otázkou dodržování slibů (Kapitola XXII. *Of Lawful Oaths and Vows*), lidské svobody (Kapitola XX. *Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience*), světských autorit (Kapitola XXIII. *Of the Civil Magistrate*) i církevními tresty (Kapitola XXX. *Of Church Censures*). Podle Kapitoly XXIII. Bůh „ustanovil občanské úřady, které jsou jemu podřízeny a panují nad lidmi pro jeho slávu a pro obecné dobro“. Proto také dostali „meče k obraně a podpoře dobrého a potrestání zla. Křesťané mohou přijmout takovýto úřad, pokud jsou k němu povoláni, při dodržení zbožnosti, spravedlnosti a pokoje podle zákona každého národa. Za tímto účelem mohou podle Nového zákona vést válku za správných a nezbytných podmínek.“ Účast na správě země a na její obraně je tedy v protestantských kruzích podporována, i když zůstává zachováno výlučné oddělení státu a církve. Stát je povinen chránit svobodu

---

požádat o rozvod a poté uzavřít nový sňatek, jako by viník zemřel. Pouze smilstvo a vědomé opuštění manžela nebo manželky, které nemůže být znovu usmířeno v církvi nebo úřední mocí, je dostatečným důvodem ke zrušení svazku manželského. Viz *The Westminster Confession of Faith and Catechism*. As adopted by The Presbyterian Church in America. The Orthodox Presbyterian Church, 2005, 2007.

³⁵² The Theology and Worship Ministry Unit for the Presbyterian Church (U.S.A.) and the Cumberland Presbyterian Church. *Book of Common Worship. Pastoral Edition*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1993, s. 345.

³⁵³ O té vypovídají i texty písní kancionálu *Trinity Hymnal*, které rodinný život a jeho význam velice cení, viz kapitola 4.3.6. V této souvislosti se také hovoří o snaze nejen vychovávat, ale také vyučovat děti v rodinách. Domácí škola (*homeschooling*) v posledních letech získala zvláště mezi konzervativními věřícími velkou oblibu a v některých presbyterních kruzích je považována za biblicky podložený princip, který by měl být v církvích vyžadován. Je ovšem nutné podotknout, že v tomto případě legislativa Spojených států rodičům nečiní žádné překážky ve výuce dětí až do dospělého věku, naopak připravuje rodičům potřebné podmínky, na rozdíl od řady evropských zemí včetně České republiky, kde podpora ze strany státu v takové míře zatím neexistuje.

³⁵⁴ „the children of believing parents have a place in the visible church, and that baptism, instead of being an empty, meaningless ordinance, to be administered indiscriminately to all children, is the appointed sign and seal of a sure covenant between God and the believing parent. The original charter of the church was, ‘I will be a God unto thee and to thy seed after thee’ ... It has not been content to offer life and salvation to the individual believer, but has always included in its offer the children whom God has given him ... Hence, as a matter of fact, wherever Presbyterianism has prevailed, homes have been found, like the home of Abraham, characterized by two features, *family discipline and family worship* ... From such homes as these it is needless to say good citizens come. Children who have first learned to show their piety at home naturally grow up to be loyal, orderly and useful members of society.“ Presbyterian Church in the U.S. General Assembly. *Memorial Volume of the Westminster Assembly. 1647–1897*. Richmond, VA: Presbyterian Committee of Publication, 1897, s. 265–267.

vyznání svých občanů a věřící se mají povinnost modlit se za své představitele a podrobovat se jejich autoritě.³⁵⁵ Ohledně zapojení církve do politických otázek nepanuje mezi presbyteriánskými církvemi naprostá shoda, nicméně jednotliví křesťané mají podporu v angažovanosti v občanských úřadech. Zde je jedinečná příležitost budovat a rozvíjet vztah věřících ke „světu“ a kultuře, a jejich veřejné angažovanosti.³⁵⁶

Presbyteriánskou spiritualitu můžeme na základě jejího postoje ke světu kultuře a historii (podle kategorií spirituality H. Richard Niebuhra)³⁵⁷ charakterizovat jako „dualistickou“, která je určitým způsobem „paradoxní“, zdůrazňuje boj a konflikt, eschatologické „nyní“ a zároveň „ještě ne“. Tento postoj spirituality Wainwright nazývá „Kristus a kultura v protismyslu“. Bůh zjevuje, ale je také skrytý, vykupuje, ale také soudí. Svět je někdy v přímém konfliktu s křesťanskou vírou a praxí, někdy však ne. Pravý křesťanský život proto zahrnuje napětí mezi světem a vírou a někdy také utrpení v postoji proti světu.³⁵⁸

---

³⁵⁵ „světské autority nemohou kázat Boží slovo a udílet svátosti, nemají v rukou klíče k nebeskému království, nemohou zasahovat do otázek víry. Je však jejich povinnost ochraňovat Církev Páně bez upřednostňování jakékoli denominace, tak aby církevní představitelé mohli užívat plné svobody k plnění jejich duchovních rolí bez násilí a nebezpečí. Žádná úřední moc nemá také právo zasahovat do struktury vedení církve a udílení kázně v jednotlivých církvích, žádný zákon a pravidla do nich nemohou zasahovat, tak aby jednotliví dobrovolní členové církví jakékoli křesťanské denominace mohli jednat na základě jejich vyznání a víry. Světské autority mají chránit dobré jméno svého lidu, zabezpečit, že lidu jiného vyznání či víry nebude upírána důstojnost, nebude čelit násilí, zneužívání, zranění či obtěžování. Je povinností občana modlit se za své představitele a ctít je, následovat jejich zákonné rozhodnutí a podrobovat se jejich autoritě kvůli svému svědomí. Z tohoto podřízení nejsou vyjmuty osoby církevní správy...“ WVV. Kapitola XXIII.

³⁵⁶ Některé presbyteriánské církve zachovávají tradici přítomnosti americké vlajky při bohoslužbách, ale v konzervativních sborech se od této praxe ustupuje.

³⁵⁷ Na základě analýzy metodistického spisovatele Geoffrey Wainwrighta napsal harvardský teolog H. Richard Niebuhr studii *Christ and Culture* (1951, Harvard), ve které navrhuje pět kategorií spirituality podle přístupu ke světu, kultuře a historii. (Srov. SHELDRAKE, Philip. *Spirituality a historie*, s. 200–203). Tyto kategorie získaly význam v křesťanské diskusi o sociální etice a také v rozbořích typů spirituality. První typ se nazývá „**Kristus proti kultuře**“ (*Christ against culture*) a na opačném pólu „**Kristus kultury**“ (*Christ of Culture*). Další tři typy jsou svým postojem k dějinám vyváženější: „**Kristus nad kulturou**“ (*Christ above culture*), „**Kristus a kultura v protismyslu**“ (*Christ and culture in paradox*) a „**Kristus, který přetváří kulturu**“ (*Christ, the transformer of culture*). Sheldrake upozorňuje na skutečnost, že Wainwright ve svém dělení zcela opomíjí mysticismus, který nelze zařadit do jediné tradice.

³⁵⁸ Jako příklad této spirituality uvádí Wainwright Luthera a současné pokračovatele jeho tradice Bonhoeffera a Dag Hammarskjölda, syrské, irské, ruské svaté blázny a Jean-Josepha Surina, jezuitu ze 17. století.

2.5 Teologické důrazy presbyteriánské spirituality

V této kapitole navážeme na kapitolu *Soubor vyznání konzervativního presbyteriánství* (2.3) a podrobně prostudujeme jednotlivé články dvou základních zdrojů presbyteriánské teologie³⁵⁹: *Westminsterského vyznání víry* a učení kalvinismu (reformované teologie). Představíme učení konzervativního presbyteriánství na základě sedmi teologických témat McGrathovy křesťanské spirituality.³⁶⁰ Jednotlivé definice posléze použijeme při analýze poetické imaginace duchovních písní kancionálu *Trinity Hymnal*.

Hlavním předpokladem pro správné chápání jednotlivých teologických témat konzervativní presbyteriánské spirituality je přístup presbyteriánství k Písmu svatému jako základnímu a neomylnému zdroji poznání, teorie i praxe víry (viz kapitola 2.3). Již v úvodu WVV v kapitole *O Písmu svatém (Of the Holy Scripture)* se popisuje **důležitost Písma**, kterým Bůh zjevuje svou vůli skrze **vedení Ducha svatého**.³⁶¹ **Boží slovo** má být jako takové přijímáno, bylo **sepsáno k Boží slávě** a je **jedinou cestou ke spasení**, je **bezchybné a božské**. K Písmu není možné cokoli přidávat – ani novými zjeveními Ducha, ani lidskou tradicí³⁶². Předpokladem pro spásné porozumění Božimu slovu je **vnitřní osvětlení Duchem svatým**. Ne všechny věci Písma jsou jednoduše pochopitelné, ovšem vše potřebné pro spásu člověka je podle WVV v Písmu sepsáno zřetelně a srozumitelně. Hebrejský a řecký originál Bible je zapotřebí **překládat do jazyků všech národů** s bázni před Bohem, aby všechny národy mohly Boha chválit a skrze Písmo měly naději. Nejasné body Písma je třeba vykládat jinými místy v Písmu, které hovoří o daných otázkách jasněji. V této kapitole WVV se tak presbyteriánské církve hlásí k reformačnímu principu *sola*

---

³⁵⁹ V této práci se věnujeme presbyteriánství konzervativního proudu (jinak také reformované presbyteriánství), přestože liberální křídlo může mnohé z výše uvedeného učení zastávat. Pojetí teologických základů včetně WVV z pohledu liberální teologie je proměnlivé, a proto může být zavádějící.

³⁶⁰ Pro účely naší práce McGrathova teologická témata nejprve definujeme v rámci presbyteriánské spirituality, v kapitole 4.2 je pak budeme analyzovat v poetické imaginaci vybraných písní zpěvníku *Trinity Hymnal*. Viz McGRATH. *Christian Spirituality*. Kapitola 4: stvoření (*Creation*), lidská přirozenost a úděl (*Human Nature and Destiny*), Trojice (*The Trinity*), vtělení (*Incarnation*), vykoupení (*Redemption*), vzkříšení (*Resurrection*) a naplnění (*Consummation*).

³⁶¹ V kapitole jsou uvedeny všechny knihy, které jsou zařazeny do Starého a Nového zákona, presbyteriánství odmítá knihy apokryfní jako neinspirované, a proto nemající v Boží církvi jinou autoritu, než jakou mají ostatní člověkem sepsané spisy. Viz WVV. Kapitola I/II.

³⁶² Zajímavé pohledy na vztah Písma a Tradice a na tradici pohledem M. Luthera nebo Ch. Wesleyho a J. Newmana nabízí HAGEN, Kenneth (ed.) *The Quadrilog: Tradition and the Future of Ecumenism*. The Liturgical Press: Collegeville, Minnesota, 1994.

Scriptura, které chápe Písmo svaté jako Boží slovo a jediný základ pro autoritu v církvi.

2.5.1 Stvoření

Stvoření je jedna z nejzákladnějších náboženských myšlenek – Bůh je Stvořitel a udržovatel světa, liší se však způsoby chápání Boží stvořitelské činnosti. Učení o stvoření potvrzuje dobrotu stvoření, vede k názoru, že není třeba vzdálit se od světa, abychom se přiblížili Bohu. Péči o svět, životní prostředí, všechna stvoření a lidské bytosti je možno považovat za duchovně důležité. Díky stvoření a skrze něj můžeme o Bohu něco zjistit, zkoumat přírodu proto znamená poznávat něco z Boží moudrosti a vznešenosti. Pocit úžasu, který vyvolává svět, je součástí Božího úžasu.³⁶³

Reformovaná presbyteriánská teologie klade na nauku o stvoření značný důraz ve všech výše zmíněných oblastech. Na základě nauky o stvoření zkoumá stvořitelský záměr a charakter Stvořitele. WVV se k otázce stvoření vyjadřuje ve IV. kapitole *O stvoření (Of Creation)*, kde v čl. 1 zdůrazňuje účast celé Trojice při stvoření. Bůh stvořil svět a všechny věci viditelné i neviditelné **v šesti dnech**, stvořil člověka jako muže a ženu, kteří byli šťastní ve společenství s Bohem a obdrželi vládu nad stvořením.

Tato kapitola tak charakterizuje několik základních učen, na kterých reformované presbyteriánství staví. V první řadě chápe již od počátku stvoření trojiční charakter Boha, stejně tak působení všech osob Trojice při udržování stvoření. Na základě neomylnosti Božího slova se konzervativní proud presbyteriánství hlásí k doslovnému chápání stvoření světa „**z ničeho v období šesti dnů**“,³⁶⁴ přičemž pojem „den“ odpovídá časovému úseku 24 hodin. V současnosti stále probíhá živá diskuse na téma evoluce, ve které konzervativní presbyteriánství naprosto odmítá mezidruhovou evoluci i teorie o stvoření světa, které počítají jednotlivé fáze stvoření v počtu milionů let. K tomuto tématu se vyjadřuje také *Rozšířený Westminsterský katechismus* (dále jen RWK) v otázkách č. 15 a 16: „Co je dílo stvoření?“ „Dílo stvoření je to, co Bůh učinil

---

³⁶³ Tento postoj nabízí také významný podnět přírodním vědám. Viz McGrath. *Christian Spirituality*. s. 36–40.

³⁶⁴ WVV. Kapitola IV/I: „It pleased God the Father, Son and Holy Ghost, for the manifestation of the glory of his eternal power, wisdom, and goodness, in the beginning, to create, or make of nothing, the world, and all things therein whether visible or invisible, in the space of six days; and all very good.“

na počátku, kdy svým mocným Slovem v šesti dnech, sám pro sebe, z ničeho učinil svět a všechny věci na něm. A všechno bylo velmi dobré.“³⁶⁵

Presbyteriánství se hlásí k nauce tzv. **obecného (přirozeného) zjevení** (*general, natural revelation*), podle které je Boží stvoření považováno za viditelný důkaz nejen existence Boha, ale také ukazuje na charakter Boha Stvořitele, je obrazem jeho moci a božství, takže nikdo nemá „výmluvu“ (Řím 1,20).³⁶⁶ Toto chápání potvrzuje i RWK v otázce a odpovědi č. 2: „Jak víme, že je Bůh?“ „Samo přirozené poznání člověka a skutky Boží jasně vyhlašují, že Bůh je. Dostatečně a účinně jej však člověku ke spasení zjevují pouze jeho Slovo a Duch.“³⁶⁷ Boží **spásné zjevení** (*special revelation*) je tedy možné pouze skrze Ducha a poznat Boha ke spasení je možné jen v Božím slově.³⁶⁸

Podle WVV kapitoly V. *O prozřetelnosti* (Of Providence) je Bůh nejen stvořitelem, ale zároveň **udržovatelem** svého stvoření, nade vším panuje na základě své neomylné prozřetelnosti „k chvále slávy jeho moudrosti, moci, spravedlnosti, dobroty a milosti.“³⁶⁹ Vše tak „přivádí ke svému konečnému záměru“. Hříšnost přichází pouze ze stvoření. Bůh není ani zdrojem, ani schvalovatelem hříchu, přesto nechává ve své moudrosti a spravedlnosti své vlastní děti procházet zkouškami a zkažeností jejich vlastního srdce, aby je vyučil, dovedl k pokoře a k větší blízkosti a závislosti na sobě samém. Svou milost však upírá bezbožným a zkaženým a ponechává je jejich vlastnímu chtíči, touhám, pokušením světa a moci Satanově. Tak se jejich srdce zatvrzují. V důsledku Bůh ochraňuje svou církev a vše napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha.

---

³⁶⁵ Westminster Banner Society. *Rozšířený Westminsterský katechismus* (přel. Bohuslav Procházka). Praha: Dingir, 2004, s. 15.

³⁶⁶ Kalvín navazuje na 1. kapitolu Římanům ohledně poznání Boha skrze zjevení v přírodě (*Instituce* 1.5, 8) a ve vlastním svědomí (*Instituce* 1.3). Zjevení Boha v přírodě (*obecné zjevení*) je dostatečné k tomu, aby lidé nehledali omluvu pro hřích (Řím 1,20), ale není dostatečné pro poznání spásy. To je možné pouze skrze evangelium milosti popsané v Písmu společně se svědectvím Ducha svatého (*Instituce* 1.6–9). FRAME, John M. *A History of Western Philosophy and Theology*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2015, s. 172.

³⁶⁷ RWK, s. 9.

³⁶⁸ Podle Kalvína nemůžeme poznat Boha bez osobní asistence Božího Ducha. Duch nám zjevuje Boha a také náš hřích a potřebu spasení. Kalvín proto hovoří o tom, že poznání Boha a nás samých je spojené – nemůžeme poznat sami sebe bez poznání Boha a nemůžeme znát Boha bez poznání sebe samých. Kalvínovo učení o poznání Boha má proto tři rozměry – normativní perspektivu: poznání Boha je založeno na Božím zjevení sebe sama; situační perspektivu: Boží zjevení je zjevné ve stvořeném světě i v Písmu (Bůh předurčil vše, co se stane, všechno je v Boží prozřetelnosti); a existenciální perspektivu: abychom poznali Boha, musíme poznat sami sebe, zvláště stav hříšnosti a potřebu spásy. Toto poznání je založené na osobním setkání mezi Duchem a námi. FRAME, John M. *A History of Western Philosophy and Theology*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2015, s. 173.

³⁶⁹ „... to the praise of the glory of his wisdom, power, justice, goodness, and mercy.“ WVV. Kapitola V/I.

2.5.2 Lidská přirozenost a úděl – total depravity

Pochopení lidské povahy je klíčové pro jakoukoli formu spirituality. Podle biblického učení je **lidství stvořeno k „obrazu Božímu“** (Gen 1,27), což je možné chápat mimo jiné i jako základ lidské schopnosti uvažovat a tvořit nebo jako předpoklad pro vztah mezi člověkem a Bohem. RWK popisuje stav člověka po stvoření v otázce č. 17. Muž a žena měli Boží **zákon vepsaný do srdce** a měli sílu a schopnost jej dodržovat. Přesto jim zůstávala svoboda jejich vlastní vůle, aby činili rozhodnutí, když měli zakázáno jíst ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého.³⁷⁰ Byli šťastní ve společenství s Bohem a vládli nad stvořením.³⁷¹ Presbyteriánství na člověka tedy pohlíží **pozitivně** ohledně jeho stvoření. Pozitivní stav člověka ve vztahu k Bohu v jejich původním stavu bez hříchu vyjadřuje WVV slovem „happy“ („byli šťastní ve svém společenství s Bohem“).

Podle WVV měl člověk ve stavu nevinnosti svobodu a sílu konat dobro a potěšovat Boha, **pádem však tuto schopnost vůle konat dobro ztratil**, stal se „mrtvým v hříchu“ (*dead in sin*)³⁷² a není schopen ze své vlastní síly se změnit.³⁷³ Pád, tedy neuposlechnutí Božího příkazu, přivedl do světa **dědičný hřích**, Boží „vyvolení“ však mají přístup k odpuštění a vzkříšení skrze víru v Ježíše Krista.³⁷⁴

O pádu člověka, hříchu a trestu za něj (Of the Fall of Man, of Sin, and of the Punishment Thereof) hovoří WVV v kapitole VI. Prvotním hříchem ztratili Adam a Eva původní stav spravedlnosti a společenství s Bohem, stali se mrtvými v hříchu (*dead in sin*). Hřích prostoupil jejich duši i tělo. Skrze jejich hřích pak vstoupil hřích také do života každého člověka. Všichni jsme proto skrze hřích Adama a Evy naprosto neschopní dobra a máme tendenci přiklánět se ke zlému.³⁷⁵ Hřích působí i na člověka,

---

³⁷⁰ Srov. WVV. Kapitola XIX. *O Božím zákonu (Of the Law of God)*.

³⁷¹ Srov. WVV. Kapitola IV/II. „After God had made all other creatures, he created man, male and female, with reasonable and immortal souls, endued with knowledge, righteousness, and true holiness, after his own image; having the law of God written in their hearts, and power to fulfill it: and yet under a possibility of transgressing, being left to the liberty of their own will, which was subject unto change. Beside this law written in their hearts, they received a command, not to eat of the tree of the knowledge of good and evil; which while they kept, they were happy in their communion with God, and had dominion over the creatures.“

³⁷² Člověk ve stavu „duchovní smrti“ nemá touhu po Bohu, rozhoduje se podle toho, jak sám chce, neexistuje v něm síla milovat dobro. Je nutné se znovu narodit (Jan 3,1–8; Gal 5,16–17), a to jen díky Boží milosti, duchovní život přináší Duch svatý. SPROUL, *Chosen by God*, s. 88–94.

³⁷³ Jen díky Božímu zásahu je hříšník obrácen a nachází se ve „stavu milosti“ (*the state of grace*). Opět je zde zdůrazněna role Boží milosti, která zachraňuje, a která jediná přináší spásu. Srov. WVV. Kapitola IX. *O svobodné vůli (Of Free Will)* a reformační učení *sola gratia*, viz JOHNSON, Terry L. *The Case for Traditional Protestantism*, s. 103–122.

³⁷⁴ WVV. Kapitola XV.

³⁷⁵ Adamův hřích byl také naším hříchem, jeho pád naším pádem a jeho trest byl i naším trestem, neboť jeho jméno je Adam – „člověk“, „lidstvo“.

který byl ospravedlněn skrze Kristovu krev, hovoříme zde o tzv. hříchu prvotním a tzv. hříchu aktuálním (*original and actual sin*). Na oba padá Boží hněv a prokletí zákona a oba vedou k smrti.

Učení o hříchu ve WVV dále v presbyteriánství doplňuje Kalvínovým učením o člověku nazvaném **total depravity** (celková/naprostá zkaženost). Podle něj není po Adamově provinění v člověku oblast, kterou by Adamův pád neovlivnil – **hřích** zasahuje lidskou vůli, mysl, srdce i tělo, má radikální vliv na jádro našich životů.³⁷⁶ Při stvoření Adama a Evy dostal člověk úkol panovat nad celým stvořením, celý svět byl proto také jejich hříchem zasažen (Řím 8,20–22; Řím 5,12; 15; 18–19). Hřích se dotýká každého člověka bez výjimky a nikdo není dobrý ani nečiní dobro měřeno Božím zákonem (Řím 3,10–12). Nejedná se v tomto smyslu jen o vnější skutky, ale také vnitřní motivaci (postoj srdce, Mt 22,37–39).³⁷⁷ Jonathan Edwards hovoří o konceptu „osvícený vlastní zájem/osvícené prospěchářství“ (*concept of enlightened selfinterest*)³⁷⁸, kdy se člověk sám snaží docílit vnější spravedlnosti (*external righteousness*), a proto činit dobré skutky.³⁷⁹ Každý se rozhoduje na základě vlastních tužeb. Pád a hřích člověka byl tak silný, že jen Bůh může mocí své milosti přivést člověka k víře (*Divine Initiative*). Bůh pracuje v člověku svrchovaně, mění duši hříšníka a působí v člověku víru (Jan 6,63–68). Lékem na duchovní smrt je duchovní život, který přináší Duch svatý. Znovuzrození člověka a jeho novému životu v Kristu předchází **obnovení** (*regeneration*) skrze Boha Ducha svatého. Lidská celková/naprostá zkaženost (*total depravity*) je pak napravena jen a pouze Kristovou obětí, která je vyjádřením Boží milosti.³⁸⁰ Pohled na Adama jako na zástupce celého lidstva (*Federal* neboli

---

³⁷⁶ Termín *total depravity* však neznamená zkaženost „v největší možné míře“ (*utter depravity*), a proto Sproul dává přednost použití slovního spojení „zásadní zkaženost“ (*radical corruption*) člověka. SPROUL, *Chosen by God*, s. 80.

³⁷⁷ Srov. WVV. Kapitola XVI. *O dobrých skutcích* (*Of Good Works*).

³⁷⁸ Benjamin Franklin hovoří v dialogu Philocklese a Horatia (Franklin, B. *Dialogues between Philockles and Horatio*. Philadelphia Gazette, 1730) o *enlightened self-interest* v porovnání se *self-indulgence*, kde první je dlouhotrvající a racionální zájem, zatímco druhý v pořadí je krátkodobý a vášnivý. Horatio je přesvědčen, že ve jménu vyššího štěstí podřídí svou vášeň prozíravému rozumu. V druhém dialogu Philockles reaguje tím, že nejvyšší štěstí leží v životě laskavé ctnosti (*benevolent virtue*) směřující k uspokojivému činu. Toto pojetí zaujalo Jonathana Edwarda. OBERG, Barbara, STOUT, Harry S. (eds.) *Benjamin Franklin, Jonathan Edwards, and the Representation of American Culture*. Oxford University Press: New York, Oxford, 1993, s. 80.

³⁷⁹ SPROUL, *Chosen by God*, s. 69–76.

³⁸⁰ *Ibid.*, s. 88–94. Podobně viz „V Adamovi jsme ztratili i tělesnou přirozenost nestárnout a neumírat, protože pro každého z nás platí – mzdou **hříchu je smrt**. Důsledek vrozené hříšné podstaty tedy je, že **přirozený člověk** není schopen udělat cokoli, co by bylo duchovně správné, tedy spravedlivé. Adamovým neuposlechnutím jsme všichni zhřešili, ztratili jsme svobodu rozhodování v Božích osvětlených mantinelech a sestoupili jsme do „svobody“ rozhodování ve tmě, v mantinelech toho Zlého, což je otroctví.“ STEIGER, Pavel. O zkaženosti člověka. *Zápas o duši* [on-line]. 1999, č. 60/duben.

Representative View of the Fall) a pokušení Adama jako pokušení celého lidstva je základem učení o předurčení/predestinaci (*Doctrine of Predestination*).

2.5.3 Trojice

Trojice, tedy skutečnost, že existuje jeden Bůh ve třech osobách, je vzorem dokonalého společenství sobě rovných. Uprostřed těchto vztahů panuje Boží láska, lidský jazyk ani lidská představivost nedokáže bohatství a dokonalost Boha lidskými slovy zachytit. Jedinou reakcí na toto tajemství je úcta a zbožnost.³⁸¹ Všechny tři osoby Trojice se vždy podílejí na každém viditelném skutku Božím. Ve spiritualitě je tato skutečnost vyjádřena v rámci bohoslužby v doxologii, v níž uctíváme a modlíme se k Bohu, skrze Krista, v Duchu svatém.³⁸² Reformovaná teologie presbyteriánství vychází ohledně trojjediného Boha z vyznání katolické církve (Nicejské a Apoštolské vyznání). Druhá kapitola WVV *O Bohu a svaté Trojici (Of God, and of the Holy Trinity)* se pokouší vystihnout dokonalost a charakter Boha, který se slitovává. Trojice se pak zmiňuje v posledním odstavci (včetně *filioque*): „In the unity of Godhead there be three persons, of one substance, power, and eternity: God the Father, God the Son, and God the Holy Ghost: the Father is of none, neither begotten, nor proceeding; the Son is eternally begotten of the Father; the Holy Ghost eternally proceeding from the Father and the Son.“³⁸³

Každá osoba Boží Trojice má podíl na díle stvoření i vykoupení. Učení kalvinismu ohledně *neodolatelné milosti (irresistible grace)*³⁸⁴, nebo také „účinné povolání Duchem“ (viz kapitola 2.3)³⁸⁵, vychází ze skutečnosti, že každá osoba Boží Trojice – Otec, Syn a Duch svatý – má svůj úkol v každé oblasti Božího konání, Bůh vždy jedná v souladu své trojjedinosti. To platí také v jeho spásném jednání, kdy „Otec

---

1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <http://www.reformace.cz/zod/o-zkazenosti-cloveka-cislo-60>.

³⁸¹ Shrnutí svého učení v díle *Instituce* nezahajuje Kalvín učením o Bohu (jeho existenci, atributech, Trojici), ale epistemologií založenou na zkušenosti. Kalvín tedy nepopisuje poznání Boha jako intelektuální schválení tezí, že Bůh existuje, ale trvá na tom, že poznání Boha nemůže existovat bez „úcty a lásky“ k Bohu (*Instituce*, 1.2.1). Tak cestou k poznání Boha není racionální důkaz, ale pokání a víra. FRAME, John M. *A History of Western Philosophy and Theology*, s. 172.

³⁸² McGRATH, *Christian Spirituality*, s. 47.

³⁸³ „V jednotě Božství existují tři osoby, jedné podstaty, moci a věčnosti: Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý: Otec není z nikoho, není ani zrozen ani z nikoho nevychází; Bůh Syn je zrozen z Otce; Duch svatý věčně vychází z Otce a Syna.“

³⁸⁴ SPROUL, *Chosen by God*, s. 94–99.

³⁸⁵ Sproul nazývá tuto milost „effectual grace“ (účinná milost). *Ibid.*, s. 97.

na věčnosti podle Svého záměru vyvolil ke spasení ty, kteří patří Bohu“ (srov. 1Petr 1,2: ... a byli předem vyhlédnuti od Boha Otce a posvěceni Duchem, aby se poslušně odevzdali Ježíši Kristu a byli očištěni pokropením jeho krví). Tyto dvě dílčí Boží akce, *vyvolení* (Bohem Otcem) a *vykoupení* (Bohem Synem), jsou dovršeny *znovuzrozuující/regenerující* mocí Ducha svatého. Otcovo vyvolení a Synovo vykoupení činí Duch svatý účinným v dějinách pro každého vyvoleného a vykoupeného.³⁸⁶ Toto potvrzuje také učení ve WVV v kapitole XI/IV O ospravedlnění (*Of Justification*), kde se uvádí účast všech tří osob Trojice na ospravedlnění.³⁸⁷

V kapitole XXI/II týkající se bohoslužby (*Of Religious Worship, and the Sabbath Day*) je ve WVV zdůrazněna náboženská úcta (*religious worship*), která patří pouze Bohu Otci, Synu a Duchu svatému a jemu jedinému, nikoli andělům, svatým nebo jinému stvoření. Od Adamova pádu je pak nutný prostředník mezi člověkem a Bohem, tím je jediné Ježíš Kristus.³⁸⁸

2.5.4 Vtělení (úřady Kristovy)

Druhá osoba Trojice – Ježíš Kristus, Logos neboli Slovo – je plně Bohem a plně člověkem³⁸⁹, Ježíš „je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření“³⁹⁰. Jako člověk v Ježíši Kristu se Bůh plně zapojil do bolesti a utrpení stvoření. Bůh trpí spolu s námi, rozumí našim starostem. Tím, že se stalo Slovo tělem, je také potvrzena dobrota stvoření ve své tělesnosti a smyslovosti.³⁹¹ Kristovo vtělení je vnímáno jako Boží pokoření se na úroveň člověka, které umožnilo člověku skutečné poznání Boha, neboť Bůh sám sebe zjevil v Ježíši v plně lidské podobě. Jen díky Božímu zásahu je hříšník obrácen a nachází se ve stavu milosti (*state of grace*). Opět je zde zdůrazněna role Boží milosti, která zachraňuje a která jediná přináší spásu (*sola gratia*).

---

³⁸⁶ Srov. STEIGER, Pavel. Kristovo účinné vykoupení. *Zápas o duši* [on-line]. Prosinec 1999, č. 63. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/kristovo-ucinne-vykoupeni-cislo-63>>.

³⁸⁷ Bůh zaslíbil spásu všem vyvoleným. Kristus zemřel za jejich hříchy, když se naplnil čas a vstal z mrtvých pro jejich ospravedlnění. Nikdo však není ospravedlněn, dokud na nich Duch svatý v pravý čas Krista neuplatní.

³⁸⁸ Bůh sám ustanovuje přijatelné způsoby bohoslužby a uctívání pravého Boha, on sám zjevuje hranice bohoslužby, která nemá napodobovat lidské představy a nástroje nebo Satanovy návrhy, které by nebyly předepsány v Písmu svatém. Viz WVV. Kapitola XXI. *O uctívání a dni šabatu (Of Religious Worship, and the Sabbath Day)*.

³⁸⁹ Jak bylo definitivně ustanoveno na chalcedonském koncilu v roce 451.

³⁹⁰ Kol 1,15.

³⁹¹ Srov. McGRATH. *Christian Spirituality*, s. 54–60.

Reformovaná teologie se příliš nezabývá otázkou vtělení ve smyslu podoby Krista či vyvýšení lidského na božskou úroveň či naopak. Důrazem na jednotu božské a lidské podstaty Krista i vzkříšením v těle je smířena jednota těla a ducha, tělo není odmítáno, ale v Kristu naplněno a oslaveno. Otázka vtělení je v první řadě obrácena na **spásu člověka a roli Krista jako prostředníka**, který je jako plně-Bůh a plně-člověk dokonalou obětí usmiřující člověka s Bohem. S tímto pohledem pak souvisí také chápání Krista ve vztahu k člověku ve třech úřadech – Proroka (přináší slovo Boží), Kněze (obětuje se) a Krále (panuje).³⁹² Historicky reformovaná víra zdůrazňovala tři role Krista v souvislosti s Kristovým dílem. Louis Berkhof³⁹³ uvádí, že přestože první církevní otcové o těchto různých úřadech Krista hovoří, Kalvín byl první, který rozpoznal, jak důležité je tyto tři úřady odděleně definovat, a upozornil na ně v oddělené kapitole svého díla *Institute* (kniha 2, kapitola 15)³⁹⁴. Heidelberský katechismus³⁹⁵ o těchto úřadech hovoří v souvislosti s životem křesťana v otázkách 31–32.³⁹⁶

---

³⁹² Více o úřadech Krista viz např. BELCHER Jr., Richard P. *Prophet, Priest and King. The Roles of Christ in the Bible and Our Roles Today*. Phillipsburg, NJ: P & R Publishing, 2016. Belcher je profesorem Starého zákona a rektorem RTS v Charlotte, autorem např. *The Messiah and the Psalms* a napsal komentáře ke knize Genesis a Kazatel, byl ordinovaným pastorem v PCA a deset let jako pastor působil v Rochester, NY.

³⁹³ Louis BERKHOF (1873–1957), americký reformovaný teolog (Dutch-Reformed).

³⁹⁴ BERKHOF, Louis. *Systematic Theology* (6. vydání). Michiganská univerzita: Banner of Truth, 1959 (1. vydání 1941), s. 339. Podrobněji úřady Kristovy popisuje na s. 340–390. Pro Kalvína byly tři úřady Krista důležité jako pevný základ spásy a spočinutí v Kristu. (Více o Kalvínově pohledu viz ENGLESMAN, David J. *The Reformed Faith of John Calvin. The Institutes in Summary*. Jenison, MI: Reformed Free Publishing Association, 2009, s. 169–170.) Mezi luterány to byl nejprve Gerhard, kdo učení o třech úřadech rozvinul (BERKHOF, Louis. *Systematic Theology*, s. 339), a činili tak i další autoři systematické teologie, kteří používají úřady proroka, kněze a krále v diskusi o díle Kristově: Robert Dabney, Charles Hodge, Herman Hoeksema, James Boice, Wayne Grudem, John Frame, Michael Horton. Významnými puritány, kteří úřady Krista také využívali ve svých dílech, jsou John Owen, John Flavel, Thomas Boston a Thomas Goodwin. (Dále např. LETHAM, Robert. *The Work of Christ*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1993; SHERMAN, Robert. *King, Priest and Prophet: A Trinitarian Theology of Atonement*. New York: T & T Clark, 2004.) Metodistický teolog Geoffrey Wainwright (nar. 1939) poukazuje na to, že luteráni nepokračovali v užívání tří úřadů Krista, ale římský katolicismus a metodisté tyto termíny pro vysvětlování Kristova díla přijali. (WAINWRIGHT, Geoffrey: *For Our Salvation: Two Approaches to the Work of Christ*. Grand Rapids: Eerdmans, 1997, s. 103–108.) Berkhof dodává, že moderní teologie, která je „zamilovaná do Krista jako dokonalého člověka, milujícího pomocníka a staršího bratra“ je proti zdůrazňování těchto úřadů, protože se obává, že takovéto důrazy na Krista jako Prostředníka jej odlišťují (BERKHOF, Louis. *Systematic Theology*, s. 340).

³⁹⁵ Heidelberský katechismus z roku 1563 patří mezi další dokumenty, které jsou v reformované tradici vysoce ceněny, jak pro své propojení s vírou kalvinismu, tak pro svou osobní a vřelou formu (anglická verze viz *Heidelberg Catechism* [on-line] © 2018 Christian Reformed Church in North America (CRCNA) [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.crcna.org/welcome/beliefs/confessions/heidelberg-catechism>>).

³⁹⁶ Q & A 31: Q. Why is he called „Christ,“ meaning „anointed“? A. Because he has been ordained by God the Father and has been anointed with the Holy Spirit to be our chief prophet and teacher who fully reveals to us the secret counsel and will of God concerning our deliverance; our only high priest who has delivered us by the one sacrifice of his body, and who continually pleads our cause with the Father; and our eternal king who governs us by his Word and Spirit, and who guards us and keeps us in the freedom

WVV popisuje roli Krista jako prostředníka a tři Kristovy úřady v kapitole VIII. *O Kristu jako prostředníku (Of Christ the Mediator)*. Kristus je popisován jako jediný Prostředník mezi člověkem a Bohem, Prorok, Kněz a Král, Hlava a Spasitel své církve, Dědic všech věcí a Soudce světa. Jeho lid je Kristem vykoupěn, povolán, ospravedlněn a oslaven. Jediný zplozený Boží syn jako druhá osoba Trojice je věčný Bůh, stejné podstaty a rovnocenný s Otcem. Když nastal čas, stal se člověkem, byl zplozen Duchem svatým v lůně Marie Panny. Tak se dvě celistvé, dokonalé a odlišné přirozenosti (božská a lidská) nerozlučně propojily v jedné osobě, která je plně Bohem a plně člověkem, přesto jeden Kristus. Ježíš Kristus se tak ve své božské přirozenosti sjednotil s lidskou, byl posvěcen (*sanctified*) a pomazán Duchem svatým. V něm spočívá plnost. Byl povolán Otcem, který do jeho rukou vložil všechnu moc a soud. Kristus trpěl ve své duši i na svém těle, byl ukřižován a zemřel, byl pohřben a stál pod mocí smrti. Třetího dne vstal z mrtvých v těle, ve kterém trpěl a ve kterém také vystoupil na nebesa, kde sedí po pravici svého Otce a přimlouvá se. Kristus se vrátí, aby na konci tohoto světa soudil lidi i anděly. Pán Ježíš svou dokonalou poslušností a obětováním sebe sama plně vykonal spravedlnost svého Otce a obdržel smíření a věčné dědictví v království nebeském pro všechny, které mu Otec dal. Kristovo vykoupění bylo jeho vyvoleným od počátku světa zjeveno v zaslíbeních a obětech, byl ono símě z ženy, které rozdrtil hadovu hlavu, a Beránkem obětovaným od počátku světa, který je stejný včera, dnes a navěky.³⁹⁷

2.5.5 Vykoupení (kříž)

Vykoupení světa je v křesťanské spiritualitě založeno na smrti na kříži a vzkříšení Ježíše Krista. Kříž se tak stává symbolem Ježíšovy dokonalé oběti, vítězství nad hříchem a smrtí, je základem pro odpuštění hříchů člověka a zároveň důkazem Boží lásky k člověku. Z lásky ke stvoření a člověku na sebe Ježíš vzal utrpení a bolesti světa, aby tak přemohl smrt a vymazal lidský hřích. V tomto činu lásky se zjevuje vysoká cena

---

he has won for us. Q & A 32: Q. But why are you called a Christian? A. Because by faith I am a member of Christ and so I share in his anointing. I am anointed to confess his name, to present myself to him as a living sacrifice of thanks, to strive with a free conscience against sin and the devil in this life, and afterward to reign with Christ over all creation for eternity.

³⁹⁷ WVV. Kapitola VIII/I–VI.

lidského spasení a jedinečná hodnota člověka v Boží perspektivě. Kříž se stal symbolem s plností všech výše zmíněných významů.³⁹⁸

V souvislosti s vykoupením hraje v učení reformované teologie zásadní roli pochopení Božího vyvolení a jeho účinné milosti (*irresistible grace*), kdy Bůh sám a on jediný přivádí člověka k novému životu a obnovení. V kapitole IX. *O svobodné vůli (Of Free Will)* WVV popisuje roli rozhodování člověka na cestě ke spáse: člověk má vůli, která nemůže být vynucena ani předurčena k dobrému či zlému. Ve stavu nevinnosti zakoušel Adam svobodu a sílu konat dobro a potěšovat Boha, pádem tuto schopnost vůle konat dobro ztratil (stal se „mrtvým v hříchu“) a není schopen ze své vlastní síly se změnit.³⁹⁹ Jedním z nejdiskutovanějších učení kalvinismu ohledně vykoupění⁴⁰⁰ je tzv. **omezené vykoupění** (*limited atonement*).⁴⁰¹ Tento termín „jinými slovy znamená, že Ježíš Kristus **nezemřel za všechny lidi**⁴⁰², ale zemřel „jen“ za Svě, kteří byli zapsáni

---

³⁹⁸ Literatura kříže je nedílnou součástí např. anglikánské zbožnosti. Budeme ji sledovat mj. v duchovních písních Isaaca Wattse, který patří mezi nejoblíbenější autory písní v *Trinity Hymnal*. Srov. McGRATH. *Christian Spirituality*, s. 67.

³⁹⁹ Viz kapitola 2.5.2.

⁴⁰⁰ Michael Houdmann (absolvoval biblická studia na *Calvary University* a *Calvary Theological Seminary*) upozorňuje na skutečnost, že řada tzv. kalvinistů pátý bod kalvinismu nepřijímá (neformálně jsou označováni za „4bodové kalvinisty“). Tak v rámci presbyteriální církve není podle Houdmanna tato teologie jednoznačně interpretována. Namísto označení „limited atonement“ se používají slovní spojení „particular redemption“, „definite redemption“, „actual atonement“ nebo „intentional atonement“. (HOUDMANN, Michael. *Limited atonement-is it biblical?* [on-line] © Copyright 2002–2018. Got Questions Ministries [cit. 2018-02-25]. Dostupné na WWW: <<https://www.gotquestions.org/limited-atonement.html>>). Podobně D. A. Waite (byvalý vojenský kaplan, zakladatel *Bible for Today* je od roku 1998 pastorem *Bible for Today Baptist Church* a zasazuje se za obranu tradičního biblického textu) upozorňuje na to, že řada údajných zastánců kalvinismu nedefinují „omezené vykoupění“ ve smyslu kalvínského učení, ale přijímají teorii, že Kristova smrt byla *dostatečná* pro celý svět, ale *účinná* pouze pro ty, kdo věří. Viz WAITE, D. A. *Calvin's Error of Limited Atonement. Calvinism Refuted* [on-line]. BibleBelievers.Net, 7. února 2006 [cit. 2018-02-26]. Dostupné na WWW: <<https://web.archive.org/web/20060207195820/http://www.biblebelievers.net/Calvinism/kjcalvn4.htm#Defined>>.

⁴⁰¹ Joel R. Beeke označuje také jako „definite atonement“. K podpoře tohoto učení u Kalvína poukazuje mj. na Kalvínův komentář k 1Tim 2,4, kde Kalvín interpretuje slova apoštola Pavla „aby všichni lidé došli spásy“ jako „všechny lidské rasy/národy“. (Podrobněji viz BEEKE, Joel R.; HALL, David W.; HAYKIN Michael, A. G. *Theology Made Practical. New Studies on John Calvin and His Legacy*. Grand Rapids: RHB, 2015.) Steiger nazývá třetí bod kalvinismu „Kristovo účinné vykoupění“ či „částečné vykoupění“. Omezené vykoupění (*limited atonement*) chápeme jako protipól tzv. *všeobecného vykoupění*, ke kterému se hlásí arminianismus. Steiger dále dodává: „Boží oběť smíření umožnila každému, aby byl spasen, ale smrt Pána Ježíše Krista ve skutečnosti nikomu nezajistila spásu. Ačkoliv Kristus zemřel za všechny, pouze ti, kteří v Něho věří, jsou spaseni. Hříšník je vyvolen na základě své víry. Kristova smrt umožnila Bohu, aby odpustil hříšníkům pod podmínkou jejich víry, ale ve skutečnosti nikoho nezachraňuje. Vykoupění Kristem se stává účinným pouze tehdy, jestliže jej člověk přijme ... Ježíš se ve své kněžské modlitbě nemodlí za svět, modlí se za ty, kteří Mu byli dáni Otcem. Ježíš plně dokonal Otcův plán, splnil úkol, jímž Ho pověřil Otec, aby Jej Jeho lid poznal a měl věčný život. (Srov. Jan 17,1–11). Požehnání jsou pouze ti, kdo jsou v Kristu, a v Kristu jsou jenom ti, které Otec vyvolil podle Svého rozhodnutí (Srov. Ef 1,3–12).“ STEIGER, Pavel. *Boží vyvolení*. [on-line]. 1999, č. 61/červenec.1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13].

⁴⁰² Michael Houdmann zdůrazňuje v učení *limited atonement* Boží plán pro Kristovo dílo na kříži, ve kterém bylo před stvořením světa určeno i pro koho Kristus zemřel (srov. Jan 10,15; Ef 1,4; J 6,37–40; Iz 53,8; 53,11; 53,12). Kristus tedy nezemřel, aby umožnil spasení všem, ale aby spasil ty, pro které

do knihy života před založením věků ... Boží obět' smíření byla ustanovena tak, aby zachránila pouze **vyvolené**⁴⁰³ a skutečně jim zajistila spásu. Kristova smrt zrušila dluh hříchu. Kristus trpěl za hřích na místě těch, kteří byli předurčení ke spáse. Kromě toho, že vykoupení Kristem odstranilo hřích jeho lidu, zajistilo také vše potřebné pro jejich spásu, včetně víry, která je v Něm sjednocuje. Dar pevné víry, která zaručuje spásu, je Duchem vložen do všech, za něž Kristus zemřel.⁴⁰⁴

WVV popisuje pád, který přivedl do světa **dědičný hřích**, a Boží „vyvolení“ těch, kteří mají přístup k odpuštění a vzkříšení skrze víru v Ježíše Krista⁴⁰⁵. Kapitola X. *O účinném povolání (Of Effectual Calling)* pak podrobněji popisuje Boží dílo spásy na základě milosti ve smyslu „omezeného vykoupení“. Všechny, které Bůh vyvolil k životu, a pouze ty, povolal svým Slovem a Duchem ze stavu hříchu a smrti do stavu milosti a spasení skrze Ježíše Krista.⁴⁰⁶ Osvětliil jejich mysl, aby pochopili věci Boží,

---

zemřel. Omezení vykoupení byla vůle Boží a jeho plán pro jeho lid, ovšem povolání hlásat evangelium je univerzální. (HOUDMANN, Michael. *Limited atonement-is it biblical?* [on-line] © Copyright 2002–2018. Got Questions Ministries [cit. 2018-02-25]. Dostupné na WWW: <<https://www.gotquestions.org/limited-atonement.html>>). R. C. Sproul v učení *limited atonement* zdůrazňuje složku Božího plánu spasení a definitivní řešení otázky hříchu pro vyvolené. Vyvolení byl dokonalý plán od věčnosti, který byl dokonale uskutečněn pro spásu Božího lidu skrze Kristovu obět'. Srov. SPROUL, R. C. *TULIP and Reformed Theology: Limited Atonement* [on-line] Ligonier Ministries. 8. dubna 2017 [cit. 2018-02-26]. Dostupné na WWW: <<https://www.ligonier.org/blog/tulip-and-reformed-theology-limited-atonement/>>.

⁴⁰³ „A tak když Pán povolává, ospravedlňuje a oslavuje své, nečiní tím nic jiného, nežli že prohlašuje své věčné vyvolení těm, které k tomu předurčil, dříve než se narodili. Proto do slávy nebeského království nevzkročí nikdo, kdo nebyl tímto způsobem povolán a ospravedlněn, poněvadž Pán předkládá a zjevuje tímto způsobem své vyvolení bez jakékoliv výjimky mezi všemi lidmi, jež vyvolil. Písmo často, přizpůsobujíc se našemu myšlení, nenazývá Božím vyvolením leč to, které tímto povoláním a ospravedlněním bylo již zjeveno. Z té příčiny často počítá k Božímu lidu ty, v nichž Bůh působil svou mocí, ačkoliv nebyli vyvoleni a opět nepočítá mezi Boží lid ty, kteří vpravdě byli vyvoleni, poněvadž ještě za takové nebyli prohlášeni (Oz 2,19–23; Řím 9,25 n; 10,20; 11,26–28). Zde totiž nepřihlíží k oné jedné a neměnitelné Boží prozřetelnosti, nýbrž popisuje nám Boží syny tak, jak námi mohou být poznáni, totiž jako ty, kteří bývají vedeni Duchem Božím (Řím 8,14). Poněvadž však církev jest lid vyvolených Božích, nemůže se státi, aby ti, kteří jsou opravdu jejími údy, nakonec zahynuli anebo zašli zlým koncem. Jejich spasení se totiž opírá o tak jisté a pevné opory, že se nemůže zřítit ani zhroutit, i kdyby se pohnula celá stavba světa. Předně proto, poněvadž stojí s Božím vyvolením a nemůže být změněno nebo ukráceno leč spolu s onou věčnou moudrostí. Mohou se tedy potáceti a zmítati, ano i klesati, avšak neklesnou docela, poněvadž je Pán podpírá svou rukou.“ CALVIN, Jan. Instituce, s. 68.

⁴⁰⁴ STEIGER, Pavel. *Boží vyvolení*. [on-line]. 1999, č. 61/červenec.1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13].

⁴⁰⁵ WVV. Kapitola XV.

⁴⁰⁶ Kalvín však upozorňuje na to, že není možné poznat, kdo je a kdo není vyvolený, evangelium je tedy třeba pro všechny: „A je vůbec nedovoleno kohokoli vyškrtávat z počtu vyvolených nebo nad ním zoufat, jako by již byl ztracen, až snad mimo ty, o nichž je jistě známo, že byli již slovem Božím odsouzeni: jako když někdo se zvláštním úsilím a rozhodnou zlou vůlí bojuje proti pravdě, aby potlačil evangelium, aby vymýtil jméno Boží a aby odporoval Duchu svatému. O nich bylo totiž již rozhodnuto ústy Páně, když řekl, že se neodpouští hřích proti Duchu svatému ani v tomto věku, ani v budoucím. To však můžeme poznati tak zřídka (můžeme-li to vůbec poznati), že jest radno spíše čekati na den zjevení a nepředbíhat nerozvázně soudy Božímu (Mt 12,31 n; Žd 6,4–6; 10,26–29; Jan 5,28 n.; 1Kor 4,5). Nepřisvojujeme si více volnosti k odsuzování, nechceme-li omeziti Boží moc a předpisovati zákon jeho milosrdenství; vždyť nejhorší se mění v nejlepší, cizinci jsou vštěpováni do církve a vně stojící do ní přijímáni, kolikrátkoli se to jemu uzdá; aby se tak vymkl lidskému mínění a zkontroloval jeho opovržlivost, aby

namísto srdce z kamene jim dal srdce z masa, obnovil jejich vůli, určil je k dobrému a účinně přivedl ke Kristu Ježíši. Tito vyvolení přicházejí svobodně, pohnuti Boží milostí. Toto povolání je výsledkem pouze Boží jedinečné milosti, která je dána zadarmo. Člověk zůstává pasivní, dokud není obnoven Duchem svatým. Bez Ducha svatého není schopen povolání následovat a přijmout milost.⁴⁰⁷ Vyvolené děti, které zemřely v útlém věku, jsou obnoveny a spaseny Kristem skrze Ducha svatého, který jedná, jak sám chce. Stejně tak je to s vyvolenými, kteří neměli možnost otevřeně přijmout službu Božího slova. Ostatní, kteří nebyli vyvoleni, nemohou být spaseni, i když slyšeli Slovo a jednali v některém společném díle Ducha, protože nikdy skutečně ke Kristu nepřišli.⁴⁰⁸

Učení reformovaného presbyteriánství se také nazývá „teologií smlouvy“ (*covenant theology*), jejímž základem je Boží smlouva s člověkem. Toto učení je představeno v 3. kapitole WVV *O Božím věčném ustanovení (Of God's Eternal Decree)*. Podle ní Bůh od věčnosti určuje a kontroluje budoucnost a vše, co se děje, přesto není ani autorem hříchu, ani násilí, neubírá svobodu, naopak ji sám přináší. Podle čl. 3 jsou „na základě Boží úmluvy, pro zjevení jeho slávy, někteří lidé a andělé **předurčení** k věčnému životu; a jiní předurčení (*foreordained*) k věčné smrti.“ Další články pak doplňují, že tito lidé a andělé jsou předem nezměnitelně určeni a jejich počet je jistý a předem daný, nemůže být ani zvýšen, ani snižen. Ty, které Bůh předurčil k životu, vyvolil **před stvořením světa**, v Kristu, na základě jeho věčného a neměnného účelu, rozhodnutím jeho vůle, na základě jeho milosti a lásky, ne na základě předvídané víry (*without any foresight of faith*), dobrých skutků, vytrvalosti nebo jiných podmínek. Vyvolení, kteří upadli do hříchu spolu s Adamem, jsou povoláni k víře v Krista skrze jeho Ducha a jsou v Kristu **ospravedlněni** (*justified*), **přijati** (*adopted*), **posvěceni** (*sanctified*) a **udržováni** až do spasení mocí Krista skrze víru. Závěr kapitoly WVV upozorňuje na to, že tajemství učení *o predestinaci* (předurčení) je zapotřebí přijímat uvážlivě a s velkou opatrností (*special prudence and care*) a má mimo jiné vést

---

se neodvážili uchvátiti právo souditi víc, než sluší. Spíše je třeba, abychom s vzájemnou upřímností smýšleli jeden o druhém, jak nejlépe jest možno, abychom si navzájem vykládali své činy i slova co nejlépe, a nikoliv je, jak to mají ve zvyku podezíraví, křivě a zlovolně zkrucovali (Mt 7,1; Řím 12,9 n; 14,13; 1 Te 5,13; Žd 12,13 n).“ CALVIN, Jan. *Institute: Učení křesťanského náboženství*. Čtvrtá část vyznání (přel. F. M. Dobiáš). In BARTOŠ, F. M.; DOBIÁŠ, F. M.; NOVOTNÝ, A. R.; SOBOTKA, V. (eds.) *Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké*. Řada A/sv. XVI. Praha: KEFB, 1951, s. 71.

⁴⁰⁷ Podle Kalvína nemůžeme poznat Boha bez osobní asistence Božího Ducha. Duch nám zjevuje Boha, náš hřích a potřebu spasení. FRAME, John M. *A History of Western Philosophy and Theology*, s. 173.

⁴⁰⁸ WVV. Kapitola XI–IV. V tomto smyslu se ovšem ve WVV nehovoří o **omezení dostatečnosti** Kristovy smrti na kříži jen na vyvolené, jak to naznačuje učení o „limited atonement“, ale zdůrazňuje se otázka **omezení účinnosti** Kristovy oběti pouze pro vyvolené.

k chvále, úctě, pokoře a svědomitosti. Učení o *predestinaci*, je dále podrobněji popsáno ve druhém z pěti bodů kalvinismu nazvaném „**unconditional election**“. Šestý článek WVV nabízí v deseti řádcích textu pět hlavních oblastí týkajících se vyvolení a cituje šestnáct biblických odkazů.⁴⁰⁹

Podle kapitoly VII. *O Boží smlouvě s člověkem (Of God's Covenant with Man)* Bůh ve své smlouvě vyžadoval od člověka *poslušnost*. Když však člověk tuto úmluvu porušil, Bůh s ním uzavřel druhou smlouvu – **smlouvu milosti** skrze Ježíše Krista, která vyžaduje *víru*. Způsoby (*ordinances*), kterými se smlouva uplatňuje, je **kázání Božího slova a udílení svátostí** křtu a večeře Páně. Tyto svátosti navzdory své jednoduchosti obsahují plnost, důkaz i duchovní účinnost pro všechny národy. Tato Boží smlouva se nazývá „nový zákon“. Neexistují proto dvě smlouvy milosti, ale jedna a tatáž smlouva v různých podobách.

Jednotlivými pojmy ospravedlnění (*justification*), přijetí (*adoption*) a posvěcení (*sanctification*) se podrobněji zabývají kapitoly WVV. Kapitola XI. *O ospravedlnění (Of Justification)* uvádí, že ty, které Bůh povolal, také zadarmo ospravedlnil, odpustil hříchy a prohlásil je za spravedlivé (*righteous*) skrze Krista samotného. Ti přijali jeho zadostiučinění (*satisfaction*) skrze víru samotnou. Kristus svou poslušností a smrtí zcela zaplatil dluhy těch, kteří jsou skrze něj ospravedlnění. Podle kapitoly XII. *O přijetí za syny a dcery (Of Adoption)* byli ti, kdo jsou ospravedlnění, přijati za syny a získali svobody a výsady Božích dětí. Podle kapitoly XIII. *O posvěcení (Of Sanctification)* pak ti, kteří přijali nové „srdce“ a byl v nich stvořen „nový duch“, byli obnoveni (*regenerated*) a jsou dále posvěcováni (*sanctified*) skrze Kristovu smrt a vzkříšení, Božím slovem a Duchem svatým, který v nich přebývá. Vláda hříchu je zlomena, a proto jsou lidské vášně (*lusts*) oslabovány a umrtvovány směrem k pravé svatosti (*true holiness*), bez které nemůže člověk spatřit Boha. V tomto boji rostou svatí v milosti, svatosti a v bázni Boží.

Základním prvkem tohoto procesu je podle kapitoly XV. **pokání k životu** (*Of Repentance unto Life*). Hříšník pokáním a lítostí nad hříchem odsuzuje svůj hřích a obrací se od hříchu k Bohu, k Boží milosti v Kristu. Bez pokání nemůže hříšník očekávat odpuštění. Každý je zavázán vyznávat hříchy Bohu a činit pokání v soukromí či veřejně, činit pokání vůči těm, proti kterým se provinil, aby tak došli smíření v lásce.

---

⁴⁰⁹ Více viz MULLER, Richard A.; WARD, Rowland S. *Scripture and Worship. Biblical Interpretation & the Directory for Worship*. Phillipsburg, New Jersey: P & R, 2007, s. 60.

Důsledkem víry jsou pak **dobré skutky**⁴¹⁰, ovšem takovými jsou pouze ty, které Bůh předepisuje ve svém slově, ne lidské úsilí na základě slepého následování vlastních cílů. Na základě poslušnosti Bohu a jeho přikázání jsou ovocem a důkazem skutečné a živé víry, a schopnost činit dobré skutky vychází pouze od Boha, z Ducha svatého, který v člověku působí, že chce i činí to, v čem má Bůh zalíbení. Přesto máme být důslední v rozvíjení Boží milosti v nás samých. Bůh má zalíbení v upřímných skutcích, přestože jsou doprovázeny mnohými slabostmi a nedokonalostí. Skutky odpovídající Božím přikázáním, ale konané bez víry a bez správného úmyslu jsou hříšné a nemohou se zalíbit Bohu. Přesto nečinění takovýchto skutků a jejich opomíjení je ještě hříšnější a Boha popuzuje („*displeasing to God*“). Skrze skutky ovšem nemůžeme získat ani si zasloužit odpuštění hříchů a věčný život.

Vykoupení je také spojeno se **svobodou**.⁴¹¹ Kristus vykoupil pro věřící v evangelium svobodu od hříchu, od odsuzujícího Božího hněvu a prokletí morálního zákona, od současného zlého světa, od Satanových pout a vlády hříchu, od vlády smrti a vítězství hrobu a věčného zatracení. Ve svobodném přístupu k Bohu a poslušnosti vůči němu byli věřící osvobozeni od otrockého strachu. To platilo také pro „věřící pod zákonem“, ale podle nového zákona je svoboda křesťanů ještě rozšířena o svobodu od ceremoniálního zákona, kterému podléhala židovská církev, a o plnější komunikaci s Bohem ve svobodném Duchu Božím. Bůh sám je Pánem svědomí a osvobodil ho od lidského učení a pravidel, která jsou v rozporu s Božím slovem. Proto víra a poslušnost vůči učení, které je v rozporu se svědomím, znamená zpronevření se pravé **svobodě svědomí**. Slepá poslušnost takovému učení ničí svobodu svědomí i rozumu. Ten, kdo ve jménu křesťanské svobody hřeší nebo podporuje neukojené vášně, ničí cíl křesťanské svobody, kterým je sloužit Pánu beze strachu, ve svatosti a spravedlnosti před ním po celý život. Moc a svobodu, kterou jsme v Kristu obdrželi, Bůh nezamýšlel pro destrukci, ale pro zachování jeden druhého. A ti, kteří předstírajíce křesťanskou svobodu porušují civilní či církevní právo, vzdorují Božímu řádu.⁴¹²

---

⁴¹⁰ Viz WVV. Kapitola XVI. *O dobrých skutcích (Of Good Works)*.

⁴¹¹ WVV. Kapitola XX. *O křesťanské svobodě a svobodě svědomí. (Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience)*.

⁴¹² WVV. Kapitola XX/I–IV. *O křesťanské svobodě a svobodě svědomí. (Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience)*.

2.5.6 Vzkříšení

Vzkříšení je oslavou vítězství života nad smrtí, pravdou nad lží, vítězstvím nad hříchem. Potvrzuje Ježíše jako Spasitele a živého Pána, i křesťanskou naději v osobní vzkříšení a věčný život v Božím království. Ve světle této naděje a touhy po naplnění se již není třeba bát smrti.⁴¹³

Tomuto tématu se překvapivě WVV věnuje poměrně krátce, a to v kapitole XXXII. *O stavu člověka po smrti a vzkříšení mrtvých (Of the State of Men after Death, and of the resurrection of the Dead)*. Tělo člověka se smrtí navrátí v prach, ale duše, která neumírá ani nespí a je nesmrtelné substance, se okamžitě navrací k Bohu. Duše spravedlivých dosáhnou dokonalosti ve svatosti a jsou přijaty v nejvyšších nebesích (*the highest heavens*), kde uvidí Boží tvář ve světle a slávě. Tam vyčkají plného vykoupění svých těl. Duše zlých jsou svrženy do pekel, kde zůstanou v utrpení a naprosté temnotě a vyčkají soudu velkého dne. WVV konstatuje, že podle Písma neexistují pro duše jiná než tato dvě místa. V poslední den živí nezemřou, ale budou proměněni, mrtví povstanou a duše se navěky sjednotí s těly. Těla nespravedlivých budou mocí Kristovou vzkříšena k potupě a těla spravedlivých jeho Duchem povstanou k úctě a podobě Kristova oslaveného těla.⁴¹⁴

2.5.7 Naplnění

V křesťanské víře můžeme žít v jistotě naděje, že všechny věci dojdou naplnění v „nebeském Jeruzalému“. Boží království, které s Ježíšem začalo jako zasazené hořčičné semínko („nyní“), dojde naplnění („ještě ne“). Společenství spravedlivých bude žít v plné přítomnosti Boha ve věčném království. Ježíšova podobenství hovoří o hostině, svatbě, městu. Existuje zde však napětí mezi životem v Božím království „nyní“ a „ještě ne“, život může být spatřován jako pouť do Nového Jeruzaléma, nebeského města⁴¹⁵, může obsahovat „záblesky zaslíbené země“.⁴¹⁶

Podle učení WVV je víra ke spasení (podle kapitoly XIV. *O víře přinášející spásu – Of Saving Faith*) dílem Ducha Božího v srdcích vyvolených, je slabá či silná, přesto

⁴¹³ Srov. McGRATH. *Christian Spirituality*, s. 69–73.

⁴¹⁴ WVV. Kapitola XXXII/III. Srov. Fil 3,21: „On promění tělo naší poníženosti v podobu těla své slávy silou, kterou je mocen všechno si podmanit.“

⁴¹⁵ Tato spiritualita odpovídá putování Bunyanova poutníka, jak jsme je představili v kapitole 1.3.

⁴¹⁶ Srov. McGRATH. *Christian Spirituality*, s. 74–79.

přináší vítězství skrze Krista, autora i dokončovatele naší víry (viz Žd 12,2). V této souvislosti tvoří základ kalvinismu a nauky WVV učení **O vytrvalosti svatých** (*Perseverance of the Saints*)⁴¹⁷. Podle WVV⁴¹⁸ nemohou svatí, kteří byli přijati Bohem a účinně povoláni a posvěceni Duchem svatým, úplně nebo s konečným účinkem odpadnout od Boží milosti, ale vytrvají do konce a budou navěky spaseni. Tato vytrvalost není výsledkem **svobodné vůle**, ale **neměnnosti vyvolení** plynoucí z věrné, neměnicí se a nezasloužené lásky Boha Otce. To vyplývá také z charakteru **smlouvy milosti**, která je jistá a neměnná. Přesto mohou svatí upadnout do těžkých hříchů (*grievous sins*), na základě Satanových pokušení nebo zanedbávání víry, a tak zarmucovat Ducha svatého. Mohou tak být ochuzeni o jisté míry milosti a pokoje, jejich srdce může být zatvrzeno a svědomí zraněno, a tak na sebe mohou uvést dočasný soud.

Podobně se toto učení objevuje ve WVV v kapitole XVIII. **o jistotě milosti a spásy** (*Of the Assurance of Grace and Salvation*)⁴¹⁹. Přestože mohou pokrytci a lidé, kteří

⁴¹⁷ Kalvín píše „... ty, které Pán vyvolil, ty odevzdal do ochrany i péče svému Synu Kristu, aby nikoho z nich neztratil, ale aby vzkřísil všechny v den nejposlednější (Jan 6, 39). Pod tak dobrým strážcem mohou sice bloudit i klesat, ale jistě nemohou zahynouti. Mimoto je třeba stanovit, že nebylo doby od založení světa, v níž by Pán neměl své církve na zemi, a že také až do skonání světa žádné doby nebude, v níž by církev neměl, jak to sám slibuje (Joel 3,1 n; Ž 89, 21–36; 132,12). Jinak by byla marná a neplodná naše víra o církvi obecné, kdyby každý o sobě nevěřil, že jest jejím údem. Jinak však není naší věcí, abychom s jistotou soudili o jiných, zda jsou z církve či nikoliv, a rozlišovali vyvolené od zavržených. Neboť to jest jediná výsada Boží, že zná ty, kteří jsou jeho, jak dosvědčuje Pavel (2Tim 2,19). A aby v tom lidská opovržlivost nenabyla vrchu, připomínají nám právě každodenní události, jak daleko převyšují soudy Boží naše myšlení. Neboť ti, kdo se zdají naprosto zahubeni a úplně ztraceni, jsou jeho dobrotou voláni zpět na pravou cestu, na druhé straně se často hroutí ti, kteří se zdáli vynikati před jinými. Jediné Boží oči vidí ty, kteří až do konce setrvají (Mt 24,13), a to jest teprve základ spasení (Mt 16,25 n).“ CALVIN, Jan. *Institute*, s. 69–70. V podobném smyslu hovoří o vytrvalosti svatých Pavel ve svých listech. Volfová na příkladu Pavlova povzbuzení Tesalonických v jejich pronásledování (2 Tes 2,13–14), popisuje linii ujištění o vytrvalosti křesťanské spásy: vykoupení – povolání – sláva; podobně v Řím 8,29–30: věčné vyvolení – historická realizace v povolání a ospravedlnění – budoucí eschatologické oslavení. (VOLF, Judith M. Gundry. *Paul and Perseverance: Staying In and Falling Away*. Louisville: Westminster John Knox Press, 1990, s. 15). Steiger hovoří o pátém bodu kalvinismu jako o „zachování svatých“, které neklade důraz na jistotu spasení, ale na nadpřirozenou Bohem určenou vytrvalost víry a dobrých skutků Božích dětí, která spasení potvrzuje. (STEIGER, Pavel. *Zachování svatých. Zápas o duši* [on-line]. 2000, č. 65/červenec. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/zachovani-svatych-cislo-65>>.) Podrobněji o reformovaném učení o vytrvalosti svatých viz také *Vytrvalost svatých*. John Piper. In *Zápas o duši*, č. 65 [on-line] 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/vytrvalost-svatych-cislo-65>>; nebo úvaha *Když už nelze činit pokání* (Žd 6,4–8). Steven Cole. In *Reformace* č. 48 [on-line] 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/reformace-c-48/kdyz-uz-nelze-cinit-pokani-zd-6-4-8>>.

⁴¹⁸ WVV. Kapitola XVII. *O vytrvalosti svatých* (*Of the Perseverance of the Saints*).

⁴¹⁹ Protipólem tohoto učení je tradiční arminianismus, podle kterého všichni, kdo uvěřili, tak učinili na základě vlastního rozhodnutí, ačkoli jim k víře dopomohl Duch svatý svým přemlouváním. Jsou opravdově spaseni, ale mohou spásu ztratit odpadnutím od víry. Odpadnutí od milosti (pro tradiční arminiany) znamená, že opravdový věřící, který na základě svobodné vůle uvěřil a konal dobré skutky v Kristu, má také svobodnou vůli rozhodnout se od Krista odejít, a tak **spasení ztratit**. Ne všichni arminiani, zvláště v dnešní době, s tradičním arminianským učení v tomto bodě souhlasí. (Třetí pohled nabízí tzv. učení dispenzacionalismu, podrobněji např. BLAISING, Craig A.; BOCK, Darrell L. *Progressive Dispensationalism*. Grand Rapids: Baker Books, 1993.) Steiger popisuje Kalvínovu nauku

nebyli znovuzrozeni, sami sebe klamat ohledně Boží přízně a přijetí spásy v naději a předsudcích, ti, kteří skutečně věří v Pána Ježíše, upřímně jej milují a kráčí před ním s dobrým svědomím. Mohou mít jistotu, že jsou ve stavu milosti a mohou se radovat z naděje Boží slávy, která je nikdy nezahanbí. Tato naděje je založena na pravdivosti Božích zaslíbení ohledně spásy.⁴²⁰ Jistota přichází s růstem víry a přináší pokoj a radost v Duchu svatém, lásku a vděčnost Bohu. Pravým ovocem této jistoty je a radost ve **skutcích poslušnosti**. Práví věřící mohou zakoušet pochyby ohledně Boží milosti, pokud upadnou do hříchu, který poškodí svědomí a zarmucuje Ducha na základě pokušení. Boží símě v nich však zůstává a jistota spásy může být v pravém čase oživena.⁴²¹

Závěrečná kapitola WVV se zabývá otázkou posledního soudu.⁴²² Podle ní Bůh určil den, kdy přijde soudit svět skrze Ježíše Krista, kterému Otec daroval moc a soud. V tento den budou souzeni andělé a všichni lidé, kteří kdy obývali zemi, stanou před Kristovým tribunálem a budou se zodpovídat za své myšlenky, slova i činy. Tento den je projevem **slávy Boží milosti ve věčné spáse vyvolených a Boží spravedlnosti ve věčném zatracení zlých a neposlušných**. Ospravedlnění budou zakoušet plnost radosti v přítomnosti Páně, zatracení, kteří Boha neznají a neřídí se Kristovým evangeliem, budou uvrženi do věčného utrpení odloučení od Pána a od slávy jeho moci. Den soudu zůstává pro člověka neznámý, aby zůstal obezřetný volaje: *Přijď, Pane Ježíši, přijď rychle.*

---

o *vytrvalosti svatých* takto: „Není možné, aby opravdově regenerovaný člověk přijal Ježíše jako svého Spasitele a pak nevytrval ve víře v Něho. Jestliže Jej opustí, potom v Něm nikdy nebyl, nikdy jej nezasáhla Boží moc. Rozhodl se jen v moci vlastního těla. Jeho víra mohla být vyznána ústy, mohl být pokřtěn, být členem církve, ale Jeho srdce nebylo obřezáno nadpřirozeným způsobem. Kdo je opravdově v Kristu, vytrvá v dobrých skutcích až do konce, ne aby byl na konci spasen, ale protože už je od počátku spasen.“ STEIGER, Pavel. *Zachování svatých. Zápas o duši* [on-line]. 2000, č. 65/červenec. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/zachovani-svatych-cislo-65>>.

⁴²⁰ Vytrvalost ve víře nevychází z naší přirozenosti, je to skutek Boží milosti, viz např. 1Kor 1,8: „On vám bude oporou až do konce, abyste v onen den našeho Pána Ježíše Krista nebyli obviněni.“

⁴²¹ WVV. Kapitola XVIII/IV.

⁴²² Kapitola XXXIII. *O posledním soudu* (Of the Last Judgement).

3 PRESBYTERIÁNSKÁ BOHOSLUŽBA

*We break this bread
To share in the body of Christ.
Though we are many, we are one body,
because we all share in one bread.*

(eucharistická modlitba)⁴²³

Zkoumání vývoje bohoslužeb protestantských církví se v poslední době stává středem zájmů teologů i studentů americké kultury.⁴²⁴ Pojetí a struktura bohoslužby jsou u presbyteriánských věřících zásadní otázkou, neboť nejsou založeny na pevné liturgii, a jejich forma je v neustálém procesu proměny. Liší se tak bohoslužebné praxe nejen v rámci jednotlivých denominací, ale také v rámci místních sborů uvnitř jedné denominace. Jak uvádí Melton, liturgie a způsob bohoslužby se stávají v presbyteriánství jakýmsi barometrem, který charakterizuje danou církev a odráží také proměny jejich teologických důrazů. Jak představíme v této kapitole, volná podoba liturgie má své historické i praktické příčiny, ale také omezení v podobě *regulative principle* a *Book of Church Order* (dále jen BCO). Presbyteriánství ve svém učení navazuje na dva historické proudy křesťanství (puritánskou větev *Church of England* a reformaci v Evropě 16. Století), na které reaguje také v ustanovení své bohoslužebné praxe. Jako odpověď na pevnou anglikánskou liturgii v podobě *Book of Common Prayer* (dále jen BCP⁴²⁵) presbyteriánství odmítá jakoukoli fixně danou formu liturgie a BCO, která ji nahrazuje, je pouze doporučujícím dokumentem. Přesto tato doporučení navazují na anglikánskou knihu společné modlitby (BCP) ve struktuře a použití jazyka

---

⁴²³ WAKEFIELD, Gordon S. *An Outline of Christian Worship*. Edinburgh: T & T Clark, 2000.

⁴²⁴ Podle Julia Meltona (*Princeton University*, je členem *Princeton Presbytery PCUSA*) by závěry takovýchto studií mohly pomoci získat adekvátní zdroj pro smysluplnou ekumenickou konverzaci. MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America. Changing Patterns Since 1787*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2001, s. 9.

⁴²⁵ *Church of England* se v období reformace snažila vybudovat jednotu pomocí společné liturgické formy povinné pro všechny věřící: *Book of Common Prayer* (BCP). Bohoslužba zde pro novou církev jedinečným způsobem předchází teologii. Jak uvádí Paul Marshall: „*The Book of Common Prayer is a rule of life. It is meant to describe, shape, and support the Anglican way of being Christian.*“ MARSHALL, Paul V. Anglican Spirituality. In SENN, Frank C. (ed.) *Protestant Spiritual Traditions*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1986, s. 133.

poetické imaginace.⁴²⁶ BCP ovlivnila náboženský jazyk i praxi církve anglického prostředí, a stala se tak obecně vzorem pro modlitby i duchovní písně anglického jazyka. Na reformační hnutí střední Evropy presbyteriánství navazuje zvláště prostřednictvím Kalvínovy teologie a praxe zbožnosti. Reformační důraz na úlohu a čtení Písma svatého v rodném jazyce a na zpěv chval a modlitbu v jazyce srozumitelném věřícímu, silně ovlivnil i podobu bohoslužby v presbyteriánství. Obě bohoslužebné tradice si nyní představíme podrobněji zvláště v oblastech, které mají vztah ke vzniku a zaměření duchovních písní kancionálu *Trinity Hymnal*.

3.1 Historické kořeny presbyteriánské bohoslužby

Dva hlavní proudy, na které tradice presbyteriánství navazuje, se navzájem propojují jak v teologii, tak v bohoslužbě, navzájem se obohacují, ale zároveň působí jisté napětí. Reformační církve 16. století používaly pro bohoslužebné účely tzv. *service books* (*bohoslužebné knihy*), Ulrich Zwingli, Martin Bucer a Jan Kalvín pro své kongregace připravili vlastní bohoslužebné formy. John Knox následoval Kalvína a vytvořil pro užití ve Skotsku *The Forme of Prayers* a následně bohoslužebnou knihu *The Book of Common Order*. Liturgické knihy se obecně používaly ve Švýcarsku, Německu, Francii, Itálii, Holandsku, Anglii a Skotsku⁴²⁷. Pro Kalvína znamenala bohoslužba zásadní setkávání společenství církve, které předchází jednotlivce, ne naopak. Křtem jsme podle Kalvína přivedeni do církve a v kontextu církve dorůstáme v Krista působením milosti. Kalvín si byl vědom existence „neviditelné církve“, ale chápal ji v souvislosti s vyvolením – pouze Pán ví, kdo jsou jeho.⁴²⁸ To však v žádném případě nesnižuje povinnost být součástí viditelné církve, neboť Bůh chce, aby byla naší matkou. Kalvínovo pojetí spirituality tak nespočívá ve zbožnosti jednotlivce, který v osamocení

---

⁴²⁶ Jedinečnost BCP tkví v jejím pro svou dobu novátorském použití anglického jazyka jako jazyka modlitby a doxologie, který čerpal z anglického překladu Písma.

⁴²⁷ Jejich znovuobjevení pro americkou liturgii popisuje A New Taste for the Past. In MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 59–78.

⁴²⁸ Viz kapitola 2.5.5. Kalvín zdůrazňuje, že příslušnost člověka k Božím vyvoleným „můžeme poznati tak zřídka (můžeme-li to vůbec poznati), že jest radno spíše čekati na den zjevení a nepředbíhat nerozvážně soudu Božímu ... je třeba, abychom s vzájemnou upřímností smýšleli jeden o druhém, jak nejlépe jest možno, abychom si navzájem vykládali své činy i slova co nejlépe...“ CALVIN, Jan. *Institute*, s. 71.

usiluje o připodobnění Kristu, ale stěžejní roli hraje společná modlitba církve a společná činnost celého těla Kristova.⁴²⁹

Základem pro reformovanou liturgii a bohoslužbu kalvinismu se stala Kalvínova kniha *Form of Church Prayers* (1540), která kladla zvláštní důraz na zpěv žalmů a na bohoslužebný řád soustředěný na Písmo a svátosti.⁴³⁰ Kalvínova spiritualita začíná osobou Ježíše Krista a naší jednotou s ním, a v tomto vztahu hrají význačnou roli svátosti. Počátkem tohoto spojení je křest⁴³¹, který vztah nevytváří, ale je znamením a pečetí našeho přijetí a odpuštění v Kristu, od kterého se odvíjí a roste celý život. Slavení večeře Páně pak pro Kalvína znamenalo Kristovu přítomnost, formu, ve které Kristus přichází ke svému lidu. Kázání Božího slova považoval Kalvín za *slyšitelnou* formu Slova, eucharistii pak za jeho *viditelnou* formu. Obě potřebujeme k tomu, abychom se mohli plně zapojit do evangelia.⁴³² Hageman⁴³³ tvrdí, že Kalvín by neanalyzoval jednotlivá stadia křesťanské zkušenosti, jak je tomu běžné dnes (obnovení, ospravedlnění, posvěcování atd.), ale začal by Ježíšem Kristem a naší jednotou s ním. Podle Kalvína jsme nebyli vykoupeni od zákona, ale byli jsme uschopněni zákon plnit. Kalvín nepřestává zdůrazňovat, že naše náležitosti Kristu se neodráží v našich vlastních pocitech, ale ve vnější podobě našich životů. Ani při liturgii neopomínají spojení *mysticum* a *practicum*, jsme u stolu nasyceni, abychom byli účinnější ve službě evangelia.⁴³⁴ Toto pojetí je v mnohém vlastní také konzervativní presbyteriánské bohoslužbě, jak uvedeme dále v této kapitole.

Velkou reformou bohoslužebného řádu procházela v období reformace vznikající *Church of England*.⁴³⁵ Cílem těchto změn bylo dát *Church of England* podobu, která by

---

⁴²⁹ HAGEMAN, Howard G. Reformed Spirituality. In SENN, Frank C. (ed.) *Protestant Spiritual Traditions*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1986, s. 64–65. A. Kuyper připomíná Kalvíново úsilí o aktivitu křesťanů nejen v oblasti náboženství a budování morálních hodnot, ale také ve vědě, umění a politice. Ve své knize *Lectures on Calvinism* Kuyper v jednotlivých kapitolách popisuje propojení kalvinismu s náboženstvím, politikou, uměním i vědou.

⁴³⁰ BENEDETTO, Robert; McKIM, Donald K. *Historical Dictionary of the Reformed Churches*, s. xviii.

⁴³¹ Old tvrdí, že Kalvín jednoznačně chápal svátostné znamení křtu, kterým je pokropení Kristovou krví, a tak přijetí účasti na jeho oběti. Znamení křtu pokropením tak lze chápat v obou významech – jako smrt a nový život. Více OLD, Hughes O. *The Shaping of the Reformed Baptismal Rite in the Sixteenth Century*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1992, s. 282.

⁴³² Nedostatečné slavení večeře Páně v rámci reformované bohoslužby bylo pro Kalvína celoživotní frustrací právě proto, že ji chápal jako prostor, ve kterém se Kristus zviditelňuje. Srov. HAGEMAN, Howard G. Reformed Spirituality. In SENN, Frank C. (ed.) *Protestant Spiritual Traditions*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1986, s. 61, 69.

⁴³³ Howard Hageman (1921–1992) působil ve vedení RCA, byl profesorem liturgie na *New Brunswick Theological Seminary*.

⁴³⁴ S. HAGEMAN, Howard G. Reformed Spirituality. In SENN, Frank C. (ed.) *Protestant Spiritual Traditions*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1986, s. 62–63.

⁴³⁵ V Anglii vznikala hnutí jako *Devotio moderna* a anglická mystika, která stavěla zbožnost jednotlivce nad církevní instituci. V březnu 1532 jmenoval král s papežovým souhlasem Tomáše Cranmera

přiváděla občany země k živé víře v Ježíše Krista.⁴³⁶ *Church of England*⁴³⁷ začala sloužit bohoslužby v angličtině, přijímalo se pod obojí, církev však zůstala věrná struktuře katolické církve. Titíž biskupové a kněží nadále udělovali stejné svátosti ve stejných katedrálách a farních kostelích, ale důraz se kladl na životně důležitou osobní víru a spoluúčast lidu při bohoslužbě. *Church of England*, stejně jako reformované církve Evropy, hlásala spásu člověka na základě Boží milosti a víry věřícího, ne prostřednictvím lidských aktivit, určitých bohoslužebných úkonů či zásluh. *Church of England* byla ustanovena více společnou knihou modliteb BCP a modelem bohoslužby⁴³⁸ než teologickým učením.⁴³⁹

---

arcibiskupem z Canterbury, následovalo odhlasování *Act of Supremacy* (supremačního aktu) roku 1534, ustanovujícího krále za jedinou a nejvyšší pozemskou hlavu *Church of England* („*The only supreme head in earth of the Church of England*“, cit. dílo, s. 478). Král také od biskupů požadoval přísahu na tento *Act of Supremacy* a odmítnutí se trestalo jako velezrada smrtí.

⁴³⁶ SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions*, s. xiv.

⁴³⁷ Z raného anglikánství vzešly pozdější tři různé směry církve: liberální církev („broad church“, 18. století) zdůrazňovala roli lidského intelektu v určování a vyjadřování Boží pravdy, která je obsažena jak v přírodě, tak v Písmu. Evangelikální proud („low church“, 18. století) zdůrazňoval učení protestantských reformátorů v Evropě, jejichž hlavní důraz byl kladen na konverzi – obrácení a v rámci bohoslužby podporovala zpěv celého shromáždění. Katolický proud („high church“, 19. století) zachovával roli biskupů a svátostí, učení raných církevních otců a kontinuitu s římským katolicismem. Anglikánství tak vytvořilo silnou tradici spirituality s mnoha rozličnými směry. Modlitba společenství však stojí ve středu bohoslužby a v jejím kontextu je praktikována i osobní zbožnost. Viz HOLT, Bradley P. *Thirsty For God: A Brief History of Christian Spirituality*. Minneapolis, MN Fortress Press, 2017, s. 131.

⁴³⁸ Není přehnané tvrdit, že vedle Bible byla BCP z roku 1559 jeden z nejrozšířenějších textů alžbětinské Anglie. Mladý Edward VI. nastoupil na trůn po Jindřichově smrti roku 1547 a dal podnět k významným změnám v náboženském životě země. Rada biskupů se sešla a vytvořila první BCP, která je považována za z velké části dílo arcibiskupa Thomase Cranmera, ale pro toto tvrzení neexistují dostatečné důkazy. První BCP (1549) vychází z několika zdrojů, především ze *Sarum Ritus* (Sarumské, tj. Salisbury, liturgie), dalšími dvěma vlivy byly reformovaný *Římský breviář španělského kardinála Quiñones* a kniha doktríny a liturgie vytvořená Hermannem von Wied, arcibiskupem v Cologne. Tato kniha byla používána pouze po dobu tří let až do její revize roku 1552, přesto její tradice i jazyk zůstává v modlitebních knihách současnosti. Na základě zákona Parlamentu bylo povinností BCP vlastnit v každém farním kostele po celé zemi. Přestože měla kniha své kritiky, existují důkazy o jejím rozšíření a popularitě nejen pro účely veřejných bohoslužeb církve, ale také v domácnostech a při soukromých pobožnostech rodin i jednotlivců. Více než kázání pomohla liturgie BCP – díky své oblibě, opakovanému používání a povinné účasti věřících na bohoslužbách – hlásat mimořádnou formu reformovaného křesťanství charakteristické pro *Church of England*. BCP prošla několika úpravami a od roku 1662 zůstala až dosud v základě nezměněna. Modlitby, rytmy a fráze se usadily v myslích Angličanů, jako například slova *Společného vyznání hříchů* v Ranní a Večerní modlitbě církve, což sehrálo významnou roli při chápání anglického jazyka jako jazyka spirituality, jazyka modlitby a duchovních písní. *The 1662 Book of Common Prayer of the Church of England* je stále technicky jediná „oficiální“ kniha modliteb *Church of England*, mateřské církve celosvětového Anglikánského společenství. Má obrovský literární i teologický dopad, vychází z počátků zrodu anglické reformace a její vliv sahá do dnešních dnů, což samo z ní vytváří jedinečný dokument. Pro Anglikánství nebylo určující teologické učení, ale živá kniha popisující formy uctívání, vyznání, svátostí, modlitby, obsahovala žalmy, zpěvy, části Písma, a liturgický řád. Anglikánští reformátoři brzy po vzniku církve přestali prosazovat společná teologická dogmata, namísto toho zdůrazňovali možnost docílit jednoty křesťanů skrze *společnou modlitbu*. Viz BOOTY, J. E. (ed.) *The Book of Common Prayer 1559: the Elizabethan Prayer Book*. University of Virginia Press, 2005.

⁴³⁹ WEBBER, C. L. *Welcome to the Episcopal Church: An Introduction to its History, Faith and Worship*. Harrisburg, PA: Morehouse Publishing, 1999, s. 5.

Po smrti Thomase Cranmera (1556) se reformace v Anglii a Skotsku vyvíjela ve velmi odlišném kontextu než na kontinentu, kde se reformovaly celé politické entity.⁴⁴⁰ Reformátoři na kontinentu mohli vytvořit své bohoslužebné knihy (*service books*) bez zákroků zvnějška. Ti, kteří chtěli přinést kontinentální reformu do Anglie a Skotska, měli velmi obtížnou roli, neboť státní církev byla vůči nim velmi nepřátelská. I po reformě skotské *kirk* zásluhou Johna Knoxe pokračovaly politické a náboženské tlaky v Anglii, které vyústily konfliktem o anglickou korunu. Puritáni se jako soupeřící strana ve státní církvi stali zranitelnými a ohrožena byla i svoboda církve vytvářet bohoslužbu v souladu s Písmem. Puritánská strana toužící po biblických podkladech pro veškerou víru, praxi i službu křesťanské církve, pohlížela na BCP jako polovičatou a namítala, že udržuje nebiblickou náboženskou praxi.⁴⁴¹ Puritáni se cítili být pod útokem obou – církve i národa – a tento konflikt vyvrcholil sporem o bohoslužbu. Boj puritánů o svobodu vyústil v přímý konflikt s těmi, kteří schvalovali obsah BCP a nařizovali její používání. Puritáni i skotská strana tak byli nuceni zaujmout radikálnější liturgickou pozici než reformace na kontinentu, která podobným otázkám nemusela čelit. V této situaci zasedalo Westminsterské shromáždění (1643–1653) a v roce 1644 byly pod vlivem puritánů a separatistů vytvořeny *Westminster Directory for the Publique Worship of God* (Westminsterké směrnice pro veřejnou bohoslužbu)⁴⁴², které hrály zásadní roli i při vytváření bohoslužby amerických puritánů. Úkolem shromáždění bylo proměnit *Church of England* směrem k presbyterním liniím⁴⁴³, učenci se odvrátili od liturgické bohoslužby, ale zároveň se ne zcela podřídili tzv. Duchem vedené bohoslužbě. *Directory* nepředstavuje formy modliteb, ale udává pravidla a seznam témat, kterými se duchovní mají při ustanovení bohoslužby řídit. *Directory* nikdy nebyly v pravém slova smyslu liturgií, ale jakýmsi kompromisem, ve kterém si

---

⁴⁴⁰ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 2.

⁴⁴¹ Řadili k ní např. roli kmotra a znamení kříže při křtu, prsten při uzavírání manželství, klečení při svatém přijímání a bílé roucho pro duchovní. Tyto původně mírné výtky během století rostly a vedly k útokům proti episkopálnímu vedení církve jako neodpovídajícímu Písmu. V dalším století toto nejen otřáslo národem, ale vedlo také ke konstituční vládě pro celou Anglii. Viz Editor's Preface. In BOOTY, J. E. *The Book of Common Prayer 1559*, s. xii.

⁴⁴² Úplný název dokumentu je *A Directory for Public Worship of God throughout the Three Kingdoms of England, Scotland, and Ireland. Together with an Ordinance of Parliament for the taking away of the Book of Common Prayer, and the Establishing and Observing of this Present Directory throughout the Kingdom of England and the Dominion of Wales*. Viz *A Directory for the Publique Worship of God throughout the Three Kingdoms of England, Scotland, and Ireland*. London: Printed for Evan Tyler, Alexander Fifield, Ralph Smith, and John Field, 1644. Kopie také viz THOMPSON, Bard (ed.) *Liturgies of the Western Church*. New York: Meridian Books, 1961, s. 354 ff. Dostupné na WWW: <http://www.reformed.org/documents/wcf_standards/index.html?mainframe=/documents/wcf_standards/p369-direct_pub_worship.htm>.

⁴⁴³ Srov. kapitola 2.2.

zachovávaly hlavní cíle – v centru bohoslužby stojí kázání, modlitby mají reflektovat současné potřeby daného sboru.⁴⁴⁴

D. Kelly uvádí, že díky specifickému charakteru reformace v Anglii v době vlády Jindřicha VIII. bylo mnoho středověkých římských prvků v církvi a v bohoslužbě církve ponecháno beze změny.⁴⁴⁵ Zastánce anglikánské „via media“⁴⁴⁶ Richard Hooker (1554–1600)⁴⁴⁷ argumentuje, že Písmo jasně hovoří o potřebě chválit Boha, ale nedefinuje přesně, jak má takové uctívání vypadat. Proto je zapotřebí lidského rozumu v souladu s danou kulturou a časem, a rozum je tou autoritou, která ustanovuje řád bohoslužby. Písmo a tradice církve v tomto hrají důležitou roli. Proto může docházet k úpravám bohoslužebného řádu na základě rozhodnutí národního vedení. Postupně se rozpory ohledně reformování a „očistění“ církve upřesňovaly. Puritáni (zvláště Thomas Cartwright⁴⁴⁸ a John Travers) tento rozpor popsali jako spor dvou principů: na jedné straně stojí nereformující anglikáni, kteří následují Luthera v jeho přístupu k liturgii podle principu „co není zakázáno v Písmu, je dovoleno“; na druhé straně puritáni a jejich *regulative principle*⁴⁴⁹: „Co není ustanoveno v Písmu, není dovoleno.“ Hughes O. Old⁴⁵⁰ pak tento rozpor u reformátorů chápe volněji. Otázky, kterým se Písmo přímo nevěnuje, by měly být zodpovězeny způsobem konsistentním s fundamentálním učením Písma. Podle Olda tedy striktní rozdělení, co není zakázáno, je povoleno a naopak, nebylo pro „rýnské“ reformátory (jako byli Kalvín, Bullinger, Oecolampadius)

---

⁴⁴⁴ *Directory* (Směrnice) se začaly uplatňovat v praxi církve až v 90. letech 17. století. Dále viz OLD, Hughes Oliphant. *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church*, s. 28–29.

⁴⁴⁵ Za vlády katolické Marie Tudorovny našli někteří angličtí reformátoři po útěku ze země útočiště u zastánců Kalvína. Po smrti Marie a za vlády Alžběty I. přinesli do země zkušenosti kontinentální reformace a začali uplatňovat hlubší podobu reformace v *Church of England* církvi, např. veškeré prvky života církve musely být podpořené Písmem. Puritánská větev se tvořila již před panováním Alžběty I. (1558–1603), např. u Tyndala a jeho překladu Bible, a u Johna Knoxe (kaplan Edvarda VI.), který zavedl některé změny v *Prayer Book* 1552 (BCP). Biskup Hooper byl například proti používání církevního roucha. Hlavní program reformace puritánů však přišel až na začátku vlády Alžběty I. Viz KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*. In DUNCAN, J. Ligon. *The Westminster Confession into the 21st Century*. Vol. 2. Ross-shire: Mentor, 2004, s. 69.

⁴⁴⁶ Anglikáni patřící do *Church of England* zachovávají Písma, vyznání, bohoslužbu a duchovní úřady historické křesťanské církve, což je činí „katolickými“, ovšem odmítají uznat autoritu papeže a jiných římskokatolických učením, a tak zastávají „reformační postoj“. SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions*, s. xi. Viz také kapitola 2.2.1.

⁴⁴⁷ Anglikánský teolog a kněz píše o bohoslužbě ve své 5. knize *Of the Laws of Ecclesiastical Polity* z roku 1597 (první čtyři díly byly vydány 1593). HOOKER, Richard. *Of the Laws of Ecclesiastical Polity*, Book V. McGRADE, Arthur Stephen (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2013.

⁴⁴⁸ 1535–1603. V Ženevě se setkal s Theodorem Bezou a opakovaně kritizoval zřízení *Church of England*.

⁴⁴⁹ Jde o základní ustanovující pravidlo bohoslužby, pro zamezení nejasnostem ponecháme v této práci termín v angličtině.

⁴⁵⁰ Hughes O. Old (13. 4. 1933–24. 5. 2016) byl významným presbyteriánským teologem, působil mj. jako profesor na *Princeton Theological Seminary*, NJ a *Erskine Theological Seminary*, SC.

přijatelné. Třetím principem, který se snažili objevit, byla reforma církve „podle Božího slova“.⁴⁵¹

Skotský církevní historik Hetherington (1803–1865) zmiňuje šest změn v bohoslužebné tradici, které přineslo *Anglican Convocation* (1562)⁴⁵²: zrušení všech svátků mimo šabatu a svátků souvisejícím s Kristem, obrácení kněze čelem k lidem, umožnění nemocným a starým, aby nemuseli klekat při přijímání, jen částečné používání oděvu ministrantů a vynechání používání varhan.⁴⁵³ Boje o liturgii probíhaly v Edinburghu i během vlády Karla I. (1625–1649). Bohoslužba se pro reformátory stala ústředním zájmem, usilovali o chválu Boha způsobem, který se mu líbí (Ž 19,15). První snahy o reformu směřovaly proti teatrální pompě bohoslužby. Sto let po Kalvínovi pohlíží na bohoslužbu (a její *regulative principle*) odlišně puritán John Owen ve své knize *Discourse Concerning Liturgies and Their Imposition* z roku 1662.⁴⁵⁴ Owen v ní protestuje proti jakýmkoli formálním ustanovením bohoslužby mimo kázání Slova, zpěvu žalmů a modlitby. Owen nahlíží na jakékoli formální rituály jako na rituály církve uvalené na svědomí člověka a jde tak daleko, že odmítá i používání unisonní modlitby Páně.⁴⁵⁵ John Henry Newton, který se řadí mezi evangelikální anglikány a je autorem řady duchovních písní⁴⁵⁶, při bohoslužbě zdůrazňoval svědectví, které „posiluje víru věrných, povzbuzuje víru slabých a inspiruje víru pochybujících“.⁴⁵⁷

Stručně uvádí *regulative principle* puritánů také Westminsterské vyznání víry z roku 1647 v kapitole XXI/I⁴⁵⁸ WVV v kapitole XX. popisuje teologické „regulace“

---

⁴⁵¹ OLD, Hughes O. *The Shaping of the Reformed Baptismal Rite in the Sixteenth Century*, s. 283–284; s. 102, Old v této knize představuje spor o *regulative principle* na vývoji chápání svátosti křtu dětí.

⁴⁵² *Anglikánské shromáždění* mj. připravilo doktrinní ustanovení a praxi *Church of England* v tzv. 39 artikulech (*The Thirty-Nine Articles of Religion*), které byly přijaty v roce 1571, tedy dvanáct let po vydání BCP.

⁴⁵³ HETHERINGTON, W. M. (Robert Williamson, ed.). *History of the Westminster Assembly of Divines*. Edinburgh: James Gemmell, 1878, s. 23.

⁴⁵⁴ Owen vydal knihu anonymně poté, co byly za vlády Karla II. (1660–1685) přibližně dva tisíce propuritánských kněží nuceny odejít z *Church of England* a jejich práva byla omezena až do tzv. slavné revoluce (*Glorious Revolution*) roku 1688. Viz KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*. In DUNCAN, J. Ligon. *The Westminster Confession into the 21st Century*, s. 74.

⁴⁵⁵ OWEN, John. *A Discourse Concerning Liturgies and Their Imposition*. 1662. EBO Editions, ProQuest, 2011. Kapitola 3.

⁴⁵⁶ Do kancionálu *Trinity Hymnal* bylo zařazeno 13 písní Johna H. Newtona (1725–1807), mimo jiné jeho slavná *Amazing Grace* (1779), dále *Through Troubles Assail Us* (1779) nebo *Come, My Soul, Thy Suit Prepare* (1779).

⁴⁵⁷ Cit. OLD, Hughes Oliphant. *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church*, s. 562.

⁴⁵⁸ „The light of nature showeth that there is a God, who hath lordship and sovereignty over all, is good, and doth good unto all, and is therefore to be feared, loved, praised, called upon, trusted in, and served, with all the heart, and with all the soul, and with all the might. But the acceptable way of worshiping the true God is instituted by himself, and so limited by his own revealed will, that he may not be worshiped according to the imaginations and devices of men, or the suggestions of Satan, under any visible

bohoslužby ve světle svědomí: „Bůh sám je Pán svědomí, a osvobodil ho od doktrín a nařízení člověka, které jsou, pokud nic jiného, v kontrastu s jeho slovem; nebo mimo něj ve věci víry, nebo bohoslužby.“⁴⁵⁹ G. I. Williamson komentuje tento článek ustanovující *regulative principle* pro bohoslužbu jako potřebné vymezení bohoslužby⁴⁶⁰. Bohoslužba je podle Williamsona „omezena“ (*limited*) Boží zjevenou vůlí, Bůh přikázal určité prvky v bohoslužbě (a) modlitbu, (b) čtení a kázání Slova, (c) zpěv žalmů, (d) vysluhování svátostí a (e) sliby, přísahy, slavnostní sliby a držení půstu při zvláštních příležitostech. Zároveň Bůh nenávidí cokoli, co člověk zavádí bez takovéhoho příkazu nebo ustanovení.⁴⁶¹ William Cunningham⁴⁶² požaduje, aby do struktury církve a její bohoslužby nebylo přidáno nic, co by nebylo kladně vyžadováno v Písmu. Zároveň však zmiňuje třetí modifikující prvek – „common sense“.⁴⁶³ V podobném duchu vyznívá text kapitoly I/VI Westminsterského vyznání víry: „The whole counsel of God, concerning all things necessary for his own glory, man’s salvation, faith, and life, is either expressly set down in Scripture, or by good and necessary consequence may be deduced from Scripture ... and that there are some circumstances concerning the worship of God, and government of the church, common to human actions and societies, which are to be ordered by the light of nature and Christian prudence, according to the general rules of the word, which are always to be observed.“⁴⁶⁴

---

representation, or any other way not prescribed in the Holy Scripture“. Více viz WILLIAMSON, G. I. *The Westminster Confession of Faith for Study Classes*. Philadelphia, PA: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1964, s. 205.

⁴⁵⁹ Srov. KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 75.

⁴⁶⁰ G. I. Williamson (americký reformovaný teolog, nar. 1925) v tomto kontextu srovnává bohoslužbu Kaina a Ábela, oběť, kterou Bůh přijal, a kterou nepřijal. Pokud bohoslužba probíhá způsobem, který není stanovený nebo přikázaný Bohem, je marná (Mk 7,7). WVV v článku XXI/II upřesňuje účel bohoslužby takto: „Religious worship is to be given to God, the Father, Son, and Holy Ghost; and to him alone: not to angels, saint, or any other creature: and, since the fall, not without a Mediator; nor in the mediation of any other but of Christ alone.“ WILLIAMSON, G. I. *The Westminster Confession of Faith for Study Classes*. Philadelphia, PA: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 2003 (1. vydání 1964), s. 205–206.

⁴⁶¹ „This principle (that true worship is instituted by God) necessarily involves the fact that it is limited by his revealed will. It is limited because God has commanded only certain things in his worship ... Proof of divine institution of these elements of worship is cited in Scripture. God has told us to observe these things in his worship. But he has also revealed his abhorrence of anything and everything that men may presume to invent or to devise without such divine commandment. This we cannot say that true worship is instituted (or rescribed) without saying that it is limited.“ Ibid., s. 206.

⁴⁶² Skotský teolog William Cunningham (1805–1861) působil jako profesor církevní historie a později ředitel první *Free Church New College* v Edinburghu od 1847 až do své smrti v roce 1861.

⁴⁶³ „The principle must be interpreted and explained in the exercise of common sense.“ CUNNINGHAM, William. *The Reformers and the Regulative Principle*. In *Historical Theology. Vol. 1*. London: Banner of Truth Trust, 1960, s. 64.

⁴⁶⁴ Američtí presbyteriánští teologové navazují na *regulative principle* a jeho interpretace a hledají jeho aplikaci v presbyteriánské bohoslužbě.

3.2 Proměna reformačních forem bohoslužby v presbyteriánství

„... mnohé rysy určité konfesijní liturgie a jejího vývoje lze pochopit pouze jako vliv jiné konfese či naopak jako snahu vyhranit se vůči ní.“⁴⁶⁵

Presbyteriánství⁴⁶⁶ bylo dlouho stavěno na třech pilířích – na církevním vedení (presbyterní), teologii (kalvinismus) a také typu bohoslužby. Presbyteriánské církve se sice otevřeně hlásí ke Kalvínovu odkazu, v oblasti bohoslužby však navazují ve větší míře na pojetí bohoslužby anglikánských puritánů, i když odmítají pevnou liturgickou formu BCP. Kelly tvrdí, že na základě kapitoly XXI/I WVV není v presbyteriánské bohoslužbě místo pro praktikování zbožnosti tak, jak ji požaduje Kalvín,⁴⁶⁷ neboť WVV striktně přijímá *regulative principle* – „cokoli, co není stanoveno v Písmu, je zakázáno“ („what is without scriptural warrant is forbidden“).⁴⁶⁸ James Henley Thornwell⁴⁶⁹ popisuje dvě složky *regulative principle* – pevnou a proměnlivou (*a fixed and a variable*). Pevná složka zahrnuje podstatu věci a je mimo kompetenci církve. Proměnlivá, která se týká pouze okolností činnosti, se může modifikovat v souladu s naléhavostí situace.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁵ VOKOUN, Jaroslav. *Sondy do současné lutherské teologie*. Lutherova společnost: Praha. 2002, s. 31.

⁴⁶⁶ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 13.

⁴⁶⁷ Kelly například tvrdí, že Kalvín ponechával větší svobodu národním církvím v jejich stylu bohoslužby než pozdější puritáni. Viz KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 68. Ve svém tvrzení Kelly vychází z CALVIN, John. *The True Method of Giving Peace to Christendom and Reforming the Church*. In *Tracts and Letters: Vol. 3: Tracts, Pt. 3*. (přel. a ed. BEVERIDGE, Henry). Edinburgh: Banner of Truth Trust, 2009. V souvislosti s formou bohoslužby zde Kalvín uvádí jako hlavní znaky církve zdravé učení, správné užívání svátostí a svatou jednotu na tom závislou. Ibid., s. 263.

⁴⁶⁸ SHEPHERD, Norman. *The Biblical Basis for the Regulative Principle of Worship. The Biblical Doctrine of Worship*. Committee on Worship of the RPCNA, 1974, s. 49. WVV XXI/I: ... „But the acceptable way of worshipping the true God is instituted by himself, and so limited by his own revealed will, that he may not be worshiped according to the imaginations and devices of men, or the suggestions of Satan, under any visible representation, or any other way not prescribed in the Holy Scripture.“

⁴⁶⁹ James Henley Thornwell (1812–1862) byl americkým presbyteriánským kazatelem. Za občanské války stál na straně Konfederace (působil jako duchovní v Jižní Karolíně) a mj. obhajoval otroctví jako morálně přijatelné. Srov. RHEA, Gordon. *Why Non-Slaveholding Southerners Fought. Address to the Charleston Library Society, January 25, 2011* [on-line]. © 2018. Civil War Trust [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<https://www.civilwar.org/learn/articles/why-non-slaveholding-southerners-fought>>.

⁴⁷⁰ Pravidla společenského styku se v různých zemích liší, a proto má církev vycházet těmto zvyklostem vstříc tak, aby nedošlo k rozporu s obecným smyslem pro slušnost. Vysluhování večeře Páně by mělo například navazovat na způsob, jakým jsou příjemci svátostí zvyklí přijímat jídlo, v leže či v sedě apod. Viz *The Collected Writings of James Henley Thornwell. Volume 4. Ecclesiastical*. The Banner of Truth Trust, 1974, s. 248.

Opozice puritánů vůči bohoslužebným knihám (*service books*) pokračovala i po příchodu do Nového světa a puritánské názory tak stály u zrodu presbyteriánské církve na americké půdě.⁴⁷¹ Vzhledem k tomu, že se presbyteriáni už nezapojovali do boje za svobodu, kontext jejich odmítání bohoslužebné tradice se změnil, nicméně obsah zůstal. Věrnost puritánskému dědictví vedla americkou presbyteriánskou církev k rozhodnutí přijmout bohoslužebná doporučení *Directory for Worship* (směrnice) namísto *service book* (bohoslužebné knihy).⁴⁷² Koloniální presbyteriáni měli k dispozici *Westminster Directory* z roku 1644 až do roku 1788, kdy byly směrnice revidovány pro použití v USA a následně jej přijal první *General Assembly*. Význam *Westminster Directory* se v koloniálním presbyterianismu diskutoval na synodu v roce 1729⁴⁷³, který rozhodl přijmout učení Westminsterského vyznání víry.⁴⁷⁴ Ohledně bohoslužby synod svým členům *Directory* pouze „doporučil“, „aby je dodržovali, jak jen jim to okolnosti umožní a křesťanský úsudek dovolí“.⁴⁷⁵ Po revoluci se presbyteriáni znovu přihlásili k WVV a přijali the *Directory a Form of Government* (Formu církevního zřízení) „jelikož v podstatě odpovídá ustanovením Nového zákona“.⁴⁷⁶ Přesto vstoupili američtí presbyteriáni do národní éry bez pevné tradice, která by ustanovovala bohoslužbu denominace. Modlitbu Páně, Apoštolské vyznání víry nebo čtení Písma bez

---

⁴⁷¹ *Church of England* ustanovená na základě jednotné liturgie (BCP) měla za cíl ukazovat vnější jednotu církve jako Těla Kristova ve viditelných náboženských prvcích na základě regulací formy a struktury církevního života a bohoslužby. Cílem bohoslužby byla častá účast na večeři Páně, velká pozornost se věnovala rozličným způsobům vnějších projevů víry, jakými je např. předepsaný způsob modliteb. V náboženských skupinách, které vyrůstaly z radikálního proudu puritánství, byl pohled na bohoslužbu značně odlišný. Tyto skupiny odmítaly vnější formy, vnímaly je jako omezování Ducha svatého. Člověk má podle nich zůstat naprosto svobodný ve způsobu chválení Boha a sdělování jeho zprávy ostatním, proto by měla být chvála upřímným vyjádřením vedení Ducha svatého. Způsob bohoslužby byl tak čistě na rozhodnutí a volbě církevního sboru a jeho interpretaci Boží vůle. Bohoslužba vyjadřovala pohled na církev jako na společenství Ducha svatého (*Community of the Holy Spirit*), do kterého byli lidé povoláváni jako jednotlivci. Jejich víra i uctívání proto musely být vnitřní a duchovní, a nelze předem určit, jak bude Duch svatý skrze jednotlivého křesťana promlouvat. MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 13–14.

⁴⁷² Američtí presbyteriáni dnes mají k dispozici dvě knihy – *Directory for Worship* a *Service Book* (bohoslužebnou knihu), které mají různá postavení. *Directory for Worship* je součástí stanov církve, a tak má autoritu církevního zákona. Směrnice ustanovují standardy a normy pro bohoslužebný řád. Neobsahují však pevný bohoslužebný řád nebo liturgické texty, na rozdíl od bohoslužebných knih. Liturgie bohoslužebných knih (*service books*) je v souladu s *Directory* a je určena pro dobrovolné použití. Většina reformovaných církví má bohoslužebné knihy (na základě reformační tradice), které však nejsou pro místní církve zavazující. Viz The Theology and Worship Ministry Unit. *The Book of Common Worship for the Presbyterian Church (U.S.A.) and the Cumberland Presbyterian Church*. Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 1993, s. 1–2.

⁴⁷³ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 17–21.

⁴⁷⁴ Tzv. *Adopting Act* nicméně vyjadřoval k WVV poněkud rozpačitý postoj vzhledem k nepřátelství, které některá presbyterstva chovala vůči jakémukoli autoritativnímu dokumentu, který by stál mezi nimi a Písmem.

⁴⁷⁵ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 519.

⁴⁷⁶ *Ibid.*, s. 519.

proložených interpretací některé sbory uznávaly a některé odmítaly. V koloniálním presbyteriánství existovala velká rozdílnost, což však vedlo také k velké toleranci. Vizitace probíhaly zřídka, téměř žádná koloniální osídlení neměla kostel, takže se bohoslužby konaly ve školách, obydlích nebo v přírodě, velký význam měly rodinné bohoslužby a jednoduché „domácí bohoslužby“. Presbyteriánství se odlišovalo také díky společným bohoslužbám s ostatními denominacemi. Jeden zvláště důležitý prvek bohoslužeb v koloniích byly tzv. *sacramental seasons* (období svátostí). Šlo o praxi původně ze Skotska⁴⁷⁷ slavení večeře Páně pouze v rámci cyklu bohoslužeb – dnů půstu, kázání, vyznávání hříchů a zpěvů. Tak se také setkávali izolovaní osadníci a mísila se jejich zbožnost.

V polovině 18. století začalo koloniální *velké probuzení* (*Great Awakening*), které zahájila církev v New York City. V rámci hnutí probíhala živá diskuse o tom, zda by při běžné bohoslužbě měla být kniha metrických žalmů Francise Rouse vyměněna za knihu duchovních písní Isaaca Wattse. Presbyteriáni v New Yorku poznali Wattsovy duchovní písně prostřednictvím anglického evangelisty George Whitefielda, který tam horlivě kázal od roku 1740. Kazatelé, jako např. Jonathan Edwards⁴⁷⁸, se zaměřili na náboženské pocity (*affections*) a tento trend vyvolal v letech 1741–1758 první schizma v presbyteriánství. Probuzenecké hnutí bohoslužbu proměnilo směrem k většímu duchovnímu „zápalu“, který nahradil tradiční kritéria Slova a doporučení *Westminster Directory of Worship*. Většina věřících nebyla proti takovéto bohoslužbě, ovšem obavy vzbuzovaly emoce, které George Whitefield a ostatní kazatelé velkého probuzení během bohoslužeb at' úmyslně, či neúmyslně podněcovali. Soudobé moderní písně dokázaly

---

⁴⁷⁷ Na konci 17. století si ve Skotsku vytvořila praxe večeře Páně velmi specifickou formu. Poté, co se král Skotska Jakub VI. (1567–1625) stal roku 1603 Jakubem I. králem Anglie, přešlo Skotsko postupně pod vládu Anglie a *Church of Scotland* byla nucená přijmout praxi anglikánské BCP. Zde započaly snahy Skotska o náboženskou nezávislost, které pokračovaly až do 18. století. Spory se vyhrtyly zvláště na konci 17. století, kdy se vévoda z Cumberlandu pokusil potlačit presbyteriánskou bohoslužbu. Konala se proto tajná shromáždění věřících v přírodě a vytvořila se tzv. tradice *Communion seasons*. Věřící přistupovali k večeři Páně s velkou vážností a slavení svátosti trvalo celý týden. V přípravném týdnu se konala kázání, bohoslužby s vyznáním hříchů a kajícími prosbami i zpěvem příslušných žalmů. V neděli se pak konala hostina a večer a následující dny bohoslužby díkyvdání. U této příležitosti kázali hostující kazatelé a ke slavnostem se připojili věřící ze širokého okolí. Tyto *sacramental seasons* (svátostná období) se konala zvláště na venkově, většinou jen jednou ročně. OLD, Hughes Oliphant. *Worship. Reformed according to Scripture*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2002, s. 139. Podobně MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 16.

⁴⁷⁸ Solomon Stoddard a jeho vnuk Jonathan Edwards byli svědky počátků probuzení v *Connecticut Valley*. Edward začal uplatňovat teologii zážitkového náboženství a jeho přístup byl v zásadě kalvinistický. V Nové Anglii existoval živý zájem o víru, a tak se tam Whitefield na své první evangelizační cestě setkal s velkým ohlasem. Podobně tomu bylo ve středních koloniích, New Jersey nebo Pensylvánii. William Tennent založil v Pensylvánii známou *Log College* v Neshaminy a vyškoloil zde řadu mladých duchovních. Srov. OLD, Hughes Oliphant. *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church*, s. 76.

emoce stimulovat lépe než hebrejské žalmy, a tak se nově obrácení nevzpírali moderním způsobům chvály, které kazatelé začali prosazovat. Pro oficiální vedení presbyteriánů se stala typickou váhavost při přístupu ke kontroverzním otázkám bohoslužby.⁴⁷⁹ V konečném rozhodnutí synod povolil používání duchovních písní, vzhledem k tomu, že většina takovéto oživení vítala. Synod také posoudil Wattsovy písně jako pravověrné a evangelické, přestože je nikdo na těchto základech neposuzoval. Toto rozhodnutí synodu potvrdilo, že americká presbyteriánská církev si již začala vytvářet svůj vlastní model bohoslužby a otevřela tím možnosti dalšího vývoje.

Třicet let po *velkém probuzení*, v roce 1788, se konal první *General Assembly*,⁴⁸⁰ na kterém se mnozí vedoucí církvi nezajímali o historické precedenty, ale zaměřovali se na praxi, současnost církve a vize do budoucnosti. V roce 1786 se nejprve vytvořila komise pro revizi starého *Directory for Worship* a v roce 1787 tato komise vydala návrh revidované *Directory for Worship*, kde se dotkla téměř všech částí směrnic z roku 1644.⁴⁸¹ *General Assembly* nové směrnice schválilo v roce 1788.⁴⁸² Členové komise zůstávali velmi praktičtí a nepředstavili žádnou konkrétní teorii bohoslužby. Dokonce ani pro presbyteriánskou bohoslužbu nepožadovali formu, která by byla ustanovena v Písmu. Hlavním zájmem teologů byly pastore, snaha podpořit praktické náboženství a důstojnou bohoslužbu. Spatřovali bohoslužbu jako „nástroj milosti“ („means of grace“), který může probudit a ovlivnit víru člověka. Jako svůj úkol tedy spatřovali podporu vnějšího uctívání, které by vyjadřovalo vnitřní zbožnost. Komise proto také usilovala o sjednocení bohoslužby presbyteriánů v Americe v rámci všeobecně přijatelné formy. Nekladli si za cíl vytvářet liturgii, ale vzory modliteb, které ovšem vzhledem k malému obdarování členů komise nedosahovaly kvalit modliteb křesťanské historie nebo klasických liturgií.⁴⁸³

---

⁴⁷⁹ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 11–12.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, s. 17–21.

⁴⁸¹ V původních *Directory for Worship* Westminsterského shromáždění z roku 1644 byly problémy v bohoslužbě přičítány na vrub „útočné“ (*offensive*) a těžkopádné (*burdensome*) BCP. Problémy v bohoslužbě v roce 1787 ale už nebyly spojeny s používáním BCP, byly otázkou samotných presbyteriánů. Následující „odchylky“ popisují problémy s jakými se praxe presbyteriánské bohoslužby potýkala: (a) osoby přicházejí a odcházejí během bohoslužby; (b) někteří věřící se nepřipojují ve zpěvu chvály Boha; (c) lidé jsou nesoustředění během veřejné bohoslužby, otáčejí se, zírají okolo, otáčejí se zády ke kazateli (d) čtení svatého Písma se vynechává, (e) objevují se další zlozvyky ... nikdo by neměl vstávat, otáčet se zády ... spát, šeptat nebo se smát. Viz *ibid.*, s. 20.

⁴⁸² Presbyterian Church in the United States of America. *A Draught of the Form of Government and Discipline of the Presbyterian Church in the United States of America*. New York: S. and J. Loudon, 1787. Kniha obsahuje také návrh na *Directory for Worship*.

⁴⁸³ Srov. MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 21.

V polovině 19. století se mezi americkými presbyteriány a dalšími reformovanými církvemi objevilo hnutí, které usilovalo o obnovení liturgické tradice. Začaly se psát jednotlivé bohoslužebné knihy (*service books*) pro použití mezi presbyteriány a poptávka po nich rostla. *Southern General Assembly* jako první schválilo oficiální rozšíření liturgických forem a v roce 1894 byly přijaty upravené směrnice pro bohoslužbu. O devět let později reagoval *General Assembly (Presbyterian Church in the U.S.A)* na velký zájem o bohoslužebné knihy schválením vydání *Book of Common Worship* (dále BCW), která spatřila světlo světa roku 1906⁴⁸⁴. Kniha byla odpovědí na vzrůstající potřebu reformovat presbyteriánskou bohoslužbu, zároveň její vydání oficiálně uznalo význam liturgických řádů a bohoslužebných textů. Tak se BCW stala významným milníkem v reformě presbyteriánské bohoslužby.⁴⁸⁵ Začala se užívat pro bohoslužby k zvláštním příležitostem (např. svatbám, pohřbům atd.), ale většina církví dále rozvíjela individuální svobodu slavit bohoslužbu způsobem, na který byli zvyklí. Tato svoboda spočívala i v možnosti využívat liturgické formy a ustanovení z reformovaného i katolického dědictví, pokud se tím nevytrácí specifický charakter presbyteriánské církve. Na druhé straně měla tato svoboda jisté hranice dané rozhodnutím *General Assembly*, které v BCW potvrdilo určité formy a úkony za přijatelné. Obavy z revolučních změn, které by naprosto zničily individuální charakter presbyteriánské bohoslužby na jedné straně, ani očekávané široké použití BCW na straně druhé, se nenaplnily. Denominace se však již nezdřáhaly uplatňovat změny a variace v bohoslužbě, které smysluplně reagovaly na kulturní změny ve společnosti.

Již okolo roku 1928 byla BCW považovaná za zastaralou a *General Assembly* na základě všeobecné poptávky zvolil radu pro revizi BCW⁴⁸⁶. Revidovaná BCW byla

---

⁴⁸⁴ BCW byla vydávána v letech 1906, 1932 a 1946. *General Assembly* pro první vydání BCW doporučil (1) používat biblické texty a formy, bohoslužba měla být pevně založena na Písmu; požadoval, aby bohoslužba (2) vyjadřovala zkušenost denominace a zároveň (3) vyjadřovala univerzální prvky křesťanské zkušenosti. Bohoslužba se také měla (4) vyhnout ezoterice, která by vědomě souvisela pouze s událostmi a zkušenostmi života členů církve. Všechny tyto čtyři oblasti byly později podrobeny přehodnocení. Srov. MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 136.

⁴⁸⁵ *Book of Common Worship – 1906, 1932, 1946*. In The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship*, 1993, s. 3–4. BCW obsahovala řád s liturgickými texty pro ranní i večerní bohoslužbu pro den Páně, slavnost večere Páně a vzorové eucharistické modlitby, dále texty pro slavnostní příležitosti a pro dny liturgického kalendáře. Součástí BCW jsou také řád a liturgické texty pro křest, obnovení křestních slibů, modlitby včetně rodinných modliteb, žaltář a sbírka chvalozpěvů a duchovních písní. Součástí BCW byly responsoriální modlitby a společné modlitby, které byly přejaty ze široké tradice církvi napříč mnoha staletími.

⁴⁸⁶ V roce 1941 ustanovil severní GA PCUSA trvalou radu pro revizi BCW, která má za úkol monitorovat liturgické potřeby církve a pravidelně navrhuje revize. To vyjadřuje na důležitost, s jakou se v té době k bohoslužebné knize přistupovalo.

vydaná roku 1932⁴⁸⁷ s tímto úvodem: „Among those churches of Christ which follow the Reformed faith and order, liberty of worship has always been held as a precious inheritance from apostolic times. Yet the early reformers, Calvin, Knox, Bucer, and others, all had Books of Common Order and used them in the public services of religion. Their object was to keep the golden mean between an unprofitable laxity and an oppressive uniformity in common worship. In conformity with their example, this book has been prepared in loyalty to the past and to meet the needs of the present.“⁴⁸⁸

Revize vedly k novému vydání BCW v roce 1946⁴⁸⁹, které reagovalo také na vzrůstající ekumenický liturgický výzkum a bohatší znalosti ohledně bohoslužby reformátorů. Zvětšující se rozdíly mezi *Directory* a revidovanými BCW vedly po téměř 170 letech k revizi směrnic (*Directory for Worship*, 1948). V roce 1949 spolu začaly komunikovat *Reformed Church in America* (RCA) a *United Presbyterian church of North America* (UPCNA) ohledně vytvoření společného Žaltáře (*Psalter hymnal*) s vybranými duchovními písněmi. V roce 1950 *General Assembly* PCUS ustanovil komisi, „aby oslovila další presbyterní a reformovaná církevní společenství s nabídkou spolupráce při vytvoření zpěvníku pro všechny presbyterní a reformované církve.“ K této výzvě se okamžitě přidaly *Reformed Presbyterian Church* a *Presbyterian Church in the United States of America* a vznikl zpěvník, který byl výsledkem spolupráce pěti amerických církví presbyteriánsko-reformované tradice. *The Hymnbook* z roku 1955⁴⁹⁰ znovuobjevil ženevskou a skotskou tradici, některé žalmy byly přímo převzaty ze Skotského žaltáře (*Scottish Psalter*) z roku 1650. V roce 1970 byla kniha vydána pod titulem *The Worshipbook-Services*, o dva roky později se stala součástí *The*

---

⁴⁸⁷ Toto vydání bylo rozšířenou verzí knihy z roku 1906 a obsahovalo navíc texty pro přidání svátků, včetně základního lekcionáře (*rudimentary lectionary*). Podoba knihy byla schválena rovněž jižním GA pro použití v kongregacích. Revidovaná verze BCW čerpala mj. z *Book of Common Worship* (1906); *Book of Common Prayer* (1662); *Book of Common Prayer* (1928); *Scottish Presbyterian Book of Common Order*; *The Book of Common Prayer as Amended by the Westminster Divines, A.D. 1661* (1864). Viz Bloga Theologica. *The Book of Common Worship* (Revised, 1932) [cit. 3. července 2013]. Dostupné na WWW: <<https://blogatheologica.wordpress.com/2013/07/03/the-book-of-common-worship-revised-1932/>>.

⁴⁸⁸ Preface to the 1932 Book of Common Worship. In CURLES, Patrick W. *Book of Common Worship: Presbyterian Book of Common Worship and Administration of the Sacraments and Other Ordinances and Rites of the Church*. (2. vydání) Charleston: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.

⁴⁸⁹ Toto vydání obsahovalo rozšířené zdroje pro nedělní ranní a večerní bohoslužbu a pro slavení večere Páně. Důraz na čtení Písma při bohoslužbě byl podtržen přidáním kompletního dvouletého lekcionáře z *Book of Common Order of Church of Scotland* z roku 1940. Zvýšená pozornost se také věnovala liturgickému roku s modlitbami převzatých z bohoslužebných knih jiných církví.

⁴⁹⁰ *The Hymnbook*. Published by Presbyterian Church in the United States, Presbyterian Church in the United States of America, United Presbyterian Church of North America, Reformed Church in America. Richmond; Philadelphia; Pittsburg; New York: John Ribble, 1955, s. 6.

Worshipbook-Services and Hymns.⁴⁹¹ Tato kniha se odloučila od alžbětinské angličtiny a začala hledat současný styl jazyka, který by odpovídal potřebám bohoslužby⁴⁹². Jasně zdůraznil, že normou křesťanské bohoslužby v den Páně je služba Slova a svátostí.

V roce 1980 vyzval ústřední synod *United Presbyterian Church in the U.S.A.* (UPCUSA) k vydání „nové liturgické knihy pro společnou bohoslužbu“ s nadějí, že se tato kniha stane „nástrojem pro obnovu církve v jejím životodárném jádru“.⁴⁹³ Projektu se okamžitě souhlasily zúčastnit *Presbyterian Church in the United States* (PCUS) a *Cumberland Presbyterian Church* (CPC), v letech 1984–1992 vyšlo sedm zkušebních verzí souhrnně vydaných pod titulem: *Supplemental Liturgical Resources*. Konečné sloučení *Presbyterian Church in the U.S.* a *United Presbyterian Church in the U.S.A.* do *Presbyterian Church (U.S.A.)* v roce 1983 vedlo k přípravě nových *Directory for Worship*, které byly ve finální verzi vydány roku 1989. *Book of Common Worship*⁴⁹⁴ vyšla v roce 1993 a odpovídala ustanovením *Directory*.

The *Book of Common Worship* z roku 1993 nabízí svobodu v rámci řádu, a proto obsahuje řadu alternativních možností⁴⁹⁵. Obsahuje návody pro přípravu modlitby, ale

---

⁴⁹¹ Navazuje tak nejen na BCW z roku 1946, ale také na *The Hymnal* z roku 1933 a *The Hymnbook* z roku 1955. Výběr duchovních písní měla na starost speciálně zvolená komise *The Committee on Selection of Hymns*.

⁴⁹² Poukazuje, že „soudobým“ jazykem není myšlen slang či idiomy, nebo nápadně metaforický či důvtipný jazyk, ale jasné a přímé použití slov běžných a srozumitelných v jazyce poslední třetiny 20. století. Užívá jazyk nových překladů Písma, a tak bohoslužba stále stojí na základech Písma svatého. *Worshipbook* je jednak věrná tradici presbyterianismu, a jednak také ekumenická v návaznosti na nejlepší tradice jiných křesťanských církví. Duchovní písně vycházejí z římskokatolické i protestantské tradice církve z dvaceti různých zemí. (Šest let před vydáním předložila komise také nový lekcionář, ale ve stejné době byl dokončen římskokatolický lekcionář, který kvalitou presbyteriánský značně převyšoval. Komise proto pouze upravila římský lekcionář pro účely presbyteriánů a připojila ho ke konečnému vydání *Worshipbook*.) Do kancionálu se přidaly nové duchovní písně a některé původní byly upraveny. Viz Preface. In Joint Committee on Worship pro Cumberland Presbyterian Church, Presbyterian Church in the U.S., United Presbyterian Church in the U.S.A. *Worshipbook: Services and Hymns*. Philadelphia: Westminster Press, 1970, 1972, s. 5–7.

⁴⁹³ The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship*, 1993, s. 5.

⁴⁹⁴ The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship for the Presbyterian Church (U.S.A.) and the Cumberland Presbyterian Church. Commended by the 205th General Assembly (1993) of the Presbyterian Church (U.S.A.) and the 163rd General Assembly (1993) of the Cumberland Presbyterian Church for use in worship*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1993, s. 5. Dostupné na WWW: <<http://bookoforder.info/Book-of-Common-Worship.pdf>>.

⁴⁹⁵ Řád bohoslužby v den Páně s liturgickými texty včetně vysluhování večere Páně obsahuje (A) **Shromáždění** (*Gathering*) – (1) Call to Worship (výzva k bohoslužbě) – pozdravy a úvodní verše z Písma; modlitba dne (nebo také úvodní modlitba); (2) Chvalozpěv, žalm nebo spirituál; (3) Vyznání hříchů a rozhrěšení – výzva k pokání, vyhlášení odpuštění (může zaznít souhrnné Desatero, nebo citace Největších přikázání Krista); (4) Vyhlášení pokoje (*The Peace*); (5) Chvalozpěv, žalm, duchovní píseň nebo spirituál; (B) **Služba slova** (*Word*) – (1) Modlitba za osvěcení (*Prayer for Illumination*); (2) První čtení; (3) Žalm; (4) Druhé čtení; (5) Chvalozpěv, duchovní píseň nebo spirituál; (6) Čtení z evangelia; (7) Kázání; (může následovat vyzvání k obnovení osobního společenství s Kristem); (8) Duchovní píseň, chvalozpěv, žalm nebo spirituál; (9) Potvrzení víry (Vyznání víry), (10) Dary; (11) Pozvání ke stolu Páně; (12) Díkůvzdání; (13) Modlitba Páně, (14) Přijímání; (C) **Vyslání** (*Sending*) – (1) Duchovní píseň,

na rozdíl od jiných bohoslužebných knih (*service books*) vítá i volnou modlitbu.⁴⁹⁶ Každá bohoslužba má strukturu, která dává jasný přehled o obsahu a účelu. Místní potřeby církve pak určují nejvhodnější způsob použití textů a výběr stylu bohoslužby.⁴⁹⁷ Bohoslužebná kniha PCA *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* shrnuje ve své třetí části *The Directory for the Worship of God* základní prvky veřejné bohoslužby a potvrzuje *regulative principle* presbyteriánství.⁴⁹⁸

3.3 Úloha písně při bohoslužbě v presbyteriánství

*V moři žijí ryby – a mlčí,
na zemi žijí zvířata – a řvou,
ale ptáci, jejichž životním prostorem je nebe – ti zpívají.
Člověk má však podíl na všech třech: Nese v sobě hloubku moře, tíhu země i výšku nebe.
Proto mu náleží také všechny tři vlastnosti: mlčení, řev i zpěv.⁴⁹⁹*

Hledání úlohy písně v presbyteriánské tradici a zdrojů, ze kterých čerpala, nám při analýze textů duchovních písní kancionálu *Trinity Hymnal* pomůže objasnit souvislosti a význam daných textů pro presbyteriánství. Duchovní texty písní hrají zvláště v reformační tradici důležitou roli v životě jednotlivce i celého církevního společenství. V presbyteriánství, které postrádá pevnou liturgii, je úloha písní o to zásadnější.⁵⁰⁰

---

spirituál, chvalo zpěv nebo žalm; (2) Povolání a požehnání. The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship*, 1993, s. 48–83.

⁴⁹⁶ Představené formy bohoslužby v BCW nabízí mnoho stylů od volné a spontánní modlitby po použití modlitebních textů, přesto forma bohoslužby jako taková zůstává nezměněná. Modlitby se mohou upravit pro různé příležitosti, v rámci struktury bohoslužby se texty v BCW mohou použít jako vzor pro volný a více spontánní styl modlitby. Jsou přijatelné rozličné styly, pokud zachovávají ustanovení *Directory for Worship*.

⁴⁹⁷ The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship*, 1993, s. 6–7.

⁴⁹⁸ *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* (Sixth Edition, 2015 Reprint). Lawrenceville, GA: The Office of the Stated Clerk of the General Assembly of the Presbyterian Church in America, 2015. Kapitola 47, čl. 1: „Since the Holy Scriptures are the only infallible rule of faith and practice, the principles of public worship must be derived from the Bible, and from no other source. The Scriptures forbid the worshipping of God by images, or in any other way not appointed in His Word, and requires the receiving, observing, and keeping pure and entire all such religious worship and ordinances as God hath appointed in His Word“. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2015/06/2015BCO-Reprint-with-bookmarks.pdf>>.

⁴⁹⁹ BRETSCHNEIDER, Wolfgang: Vox clamantis – hudební skladatel Petr Eben. Nahlédnutí do planoucí duše. In *Salve 2/08*. Z německého originálu Vox Clamantis – der Komponist Petr Eben. Einblicke in eine glühende Seele napsaného přímo pro toto Salve přeložil Petr Kaška. Dostupné na WWW: <http://salve.op.cz/wp-content/uploads/2016/03/Salve02_08.pdf>, s. 76. Wolfgang Bretschneider je známý německý varhaník, muzikolog, liturgik.

⁵⁰⁰ Srov. *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* (2015). Kapitola 51.

„Hudba je jedinečná tím, že může obsahovat slova. A vzhledem k tomu, že slova přinášejí Slovo Boží, jsou hudba a Boží slovo úzce spojeny.“⁵⁰¹ Současní presbyteriánští teologové a hudebníci, kteří se snaží obnovit a udržet klasickou podobu bohoslužby navzdory současným hudebním trendům, hledají kořeny dnešní bohoslužby v období reformace i daleko před ní. Není proto překvapující, že se v současnosti otázka hudby při bohoslužbě těší u reformovaných teologů nebývalému zájmu. Bohoslužebnou hudbou presbyteriánské církve se zabývá například Dr. Paul S. Jones⁵⁰² v knize *Singing and Making Music* a poukazuje zvláště na odkaz Luthera a Johanna Sebastiana Bacha.⁵⁰³ Jones vyzdvihuje postoj Martina Luthera, který pokládal hudbu za jedinečný Boží dar a vedle kázání Božího slova jí věnoval velkou pozornost.⁵⁰⁴ Jones hovoří také o Bachovi jako o „hudebním kazateli“⁵⁰⁵ a dále cituje Georga Motze, který hudbu prohlašuje za zvláště evokující druh „kázání“. Podle něj má dobrá církevní hudba obsahovat kvality dobrého kázání.⁵⁰⁶ Duchovní písně, které vyhlášují základní zvěst evangelia, nazývá Jones „proklamativními chvalozpěvy“ (*proclamatory hymns*) a vyjadřuje tak jedinečný význam duchovních písní jako nositelů poselství evangelia. Podle Jonese by hudba, pokud je přirovnávána ke kázání, měla být posuzována a vnímána se stejnou vážností a na základě stejných kritérií.⁵⁰⁷

Podobně hovoří o významu duchovní hudby H. O. Old, podle kterého píseň při bohoslužbě často přejímá roli společné kongregační modlitby, podobně jako byly žalmy

---

⁵⁰¹ Emeritní profesor církevní hudby na *Luther Seminary* v St. Paul v Minnesotě Paul Westermeyer (nar. 1940) zde hovoří v souvislosti s Lutherovým vztahem k hudbě. WESTERMEYER, Paul. *Te Deum: The Church and Music*. Minneapolis: Augsburg Fortress, 1998, s. 145.

⁵⁰² Jones působil v letech 1998–2014 jako varhaník a vedoucí hudby v *Tenth Presbyterian Church* ve Filadelfii, PA, je autorem řady hudebních skladeb a vydal knihy na téma církevní hudby. Působil na mnoha vzdělávacích institucích, mj. vyučoval hudbu na *Philadelphia College of Bible*. Více na WWW: <<http://www.pjonesmusic.us/html/biography.html>>.

⁵⁰³ JONES, Paul S. *Singing and Making Music*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2006, s. 3–9.

⁵⁰⁴ Některé z Lutherových duchovních písní byly přeloženy do angličtiny a staly se v presbyterním prostředí velmi populární, pět Lutherových písní je součástí také zpěvníku *Trinity Hymnal*. V předmluvách k několika sbírkám duchovních písní vyjadřoval Luther snahu „přilákat mladé“, které je nutné vychovávat a vzdělávat v hudbě a umění, což je aktuální otázkou také pro dnešní presbyteriánské církve. Srov. LUTHER, M. Předmluva. In WALTER, Johann. *Wittenberg Geistliche Gesangbüchlein (1524) [Eyn geystlich Gesangk Buchleyen]*, ed. LEUPOLD, Ulrich S., vol. 53 *Luther's Works*, ed. Helmut T. Lehmann. Philadelphia: Fortress Press, 1965, s. 315/316. Cituje LEUPOLD, Ulrich S. (ed.); LEHMANN, Helmut T. (gen. ed.). *Luther's Works*, Volume 53. *Liturgy and Hymns*. Philadelphia: Fortress Press, 1965. (2. vydání 1967, 3. vydání 1973, 4. vydání 1979). Preface to Georg Rhau's *Symphoniae iucundae*, 1538 (přel. Ulrich S. Leupold), s. 321–324. Dostupné na WWW: <<https://sites.duke.edu/conversions/files/2014/09/Luther-Preface-to-Symphoniae-iucundae.pdf>>.

⁵⁰⁵ JONES, Paul S. J. S. *Bach and Musical Hermeneutics*. In JONES, Paul S. *Singing and Making Music*.

⁵⁰⁶ Srov. MOTZEN, Georgio. *Die vertheidigte Kirchen-Music, Oder Klar und deutlicher Beweis, Welcher Gestalt...* Augspurg, 1703. SLUB (Sächsische Landesbibliothek – Staats und Universitätsbibliothek Dresden) – DFB (Deutschen Forschungsgemeinschaft) Dostupné na WWW: <http://digital.slub-dresden.de/fileadmin/data/341076201/341076201_tif/jpegs/341076201.pdf>.

⁵⁰⁷ JONES, Paul S. *Singing and Making Music*, s. 8.

společnou knihou modliteb pro lid Izraele.⁵⁰⁸ Jak uvádí ve své knize o vývoji bohoslužby⁵⁰⁹, v západní církvi se až do doby sv. Ambrože Milánského (konec 4. století) zpívaly téměř výhradně žalmy a chvalozpěvy vycházející z Písma. Ambrožovy písně si však získaly takovou oblibu, že mnozí křesťanští básníci jeho příklad následovali.⁵¹⁰ Ve středověku se chvály zdokonalovaly zvláště díky pěstování hudby v kláštorech a církev podporovala rozvoj jak sborové, tak instrumentální hudby.

K zásadní proměně došlo v období reformace, kdy bylo snahou posílit aktivní zapojení celého církevního společenství do chvalozpěvu. Proto se podporoval zpěv v rodném jazyce věřících a zdůrazňovala dostatečná jednoduchost hudby. Měnil se hudební styl a hudba mnichů se odmítala.⁵¹¹ V ústředí těchto snah stojí reformovaná církev ve Štrasburku, kde rychle vznikaly žalmy a duchovní písně v německém jazyce.⁵¹² Mezi reformátory rostl zájem o studium biblických žalmů a zkoumání jejich role v modlitebním životě rané církve.⁵¹³ Podobně se i dnes teologové nejen v konzervativních presbyterních kruzích věnují hledání významu žalmů v životě církve, a navazují tak na štrasburské reformátory a jejich zájem o psalmodii.⁵¹⁴ V konzervativních presbyteriánských církvích v současnosti roste zájem o zpěv žalmů

---

⁵⁰⁸ JONES, Paul S. *Singing and Making Music*, s. 11. Jones upozorňuje, že písně jako modlitby jsou charakteristické přímým oslovením Boha (např. *Be Thou My Vision; Holy, Holy, Holy!*; *My Jesus I love Thee* atd.), či osob Boží Trojice jednotlivě (Otc: *Dear Lord and Father of Mankind*, Syna: *O, Jesus*, Ducha svatého: *Breathe on Me, Breath of God*).

⁵⁰⁹ OLD, Hughes Oliphant. *Worship: That Is Reformed According to Scripture (Guides to the Reformed Tradition series*. LEITH, John H.; KUYKENDALL, John W. eds.). John Knox Press: Atlanta, 1984, s. 45.

⁵¹⁰ Z té doby známe písně Prudentia (348–410), Venantia Honoria Clementiana Fortunata (530–610), a Řehoře Velikého (540–604), které byly zařazeny do kancionálu *Trinity Hymnal*.

⁵¹¹ Viz OLD, Hughes Oliphant. *Worship*, s. 47–48.

⁵¹² Německá hymnodie má hlubokou tradici, která sahá k Martinu Lutherovi, protestantské ortodoxii s písněmi Paula Gerhardta, pietismu, a to vše v souvislosti s tvorbou skladatelů jako Michael Praetorius, Johann Cruger a Johann Sebastian Bach. Srov. OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer: A Workbook for Worship*. Grand Rapids, MI/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans, 1995, s. 321.

⁵¹³ Johann Reuchlin (1455–1522), který se před reformací podílel na oživení studia biblické hebrejštiny, vydal latinský překlad drobné knihy Atanáše, patriarchy v Alexandrii (poč. 4. století), na téma modlitby žalmů. Atanášův Dopis Marcellinoviio interpretaci žalmů *Epistula ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum* (ca 367) je nejstarším dochovaným křesťanským průvodcem pro osobní duchovní zamyšlení nad žalmy a je vzácným artefaktem raného křesťanství. Bazilej z Cezareje (ca 330–379) je citoval ve své předmluvě k prvnímu Žalmu, stejně tak si Atanášova díla cenilo středověké křesťanství jako předmluvy k žalmům. Dnes je jeho spis téměř zapomenut. Viz Introduction. In WAYMAN, Benjamin. *Make the Words Your Own. An Early Christian Guide to the Psalms*. Paraclete Press: Brewster, Massachusetts, 2014, s. 4, 6. Orig. Atanášova textu viz *Athanasius Alexandrinus – Magnus – Epistula ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum*. Thesaurus Linguae Graecae [on-line]. © University of California, Irvine. 15. května 2008 [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.documentacatholicaomnia.eu/02g/0295-0373,_Athanasius,_Epistula_ad_Marcellinum_de_interpretatione_Psalmodum,_MGR.pdf>.

⁵¹⁴ OLD, Hughes Oliphant. *Worship*, s. 48.

při bohoslužbě⁵¹⁵, a některé reformované církve dokonce odmítají zpívat jiné duchovní písně než biblické žalmy.⁵¹⁶ Argumentují tím, že žaltář byl základní modlitební knihou rané církve, sám Kristus se modlil slovy žalmů a zpěv žalmů při bohoslužbách a jejich memorování patří k dlouholeté tradici církve.⁵¹⁷

První snahou o reformovanou bohoslužbu byla německy psaná *Štrasburská liturgie* (*Strassburger Kirchenampt*) z roku 1525⁵¹⁸, která obsahuje také dva žalmy Martina Luthera, několik žalmů Matthiase Greitera, vedoucího sboru ve štrasburské katedrále, a Wolfganga Dachsteina, jednoho z nejvýznamnějších varhaníků své doby⁵¹⁹. Ludwig Oehler začal systematicky překládat žaltář a ve *Štrasburské liturgii* je uveřejněno jeho prvních osm žalmů, v každém novém vydání pak počet žalmů stoupal. Štrasburský žaltář se začal vydávat roku 1526.⁵²⁰ Současně vznikala sbírka chval reformované církve v Konstanci, sídla ekumenického koncilu sto let před reformací, kde reformační změny hájili Johannes Zwick (1496–1542) a bratři Ambrosius a Thomas Blarer (1492–1564 a 1499–1570).⁵²¹ Reformovanou bohoslužbu a denní modlitby církve uskutečňovala také reformovaná církev v Augšpurku a ranní a večerní bohoslužby probíhaly v Ženevě.

---

⁵¹⁵ *Trinity Hymnal* obsahuje více než 130 písní, které jsou založeny na textech žalmů a součástí kancionálu je i čtení žalmů.

⁵¹⁶ Příkladem takové církve presbyterního proudu je RPCNA, která odmítá jak zpěv duchovních písní mimo žalmy, tak užívání hudebních nástrojů při bohoslužbě. Podrobněji např. *Singing Psalms Only. Reformed Presbyterian Witness* [online]. © 2011–2018, Reformed Presbyterian Church of North America, 11. červen 2011 [cit. 2018-03-01]. Dostupné na WWW: <<https://rpwitness.org/articles/comments/singing-psalms-only>>.

⁵¹⁷ Introduction. In WAYMAN, Benjamin. *Make the Words Your Own*. Irvine: University of California, 2008.

⁵¹⁸ KÉLER, Yves. *TEUTSCH KIRCHEN AMPT Liturgie de Strasbourg 1525* (francouzsky a německy), 2012 [on-line]. Chants Protestants © 2015 chants-protestants [cit. 25. ledna 2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.chants-protestants.com/index.php/etudes-lithurgiques/4091-a-10-teutsch-kirchen-ampt-liturgie-de-strasbourg-1525>>.

⁵¹⁹ Wolfgang Dachstein (ca 1487–1553) byl hudebník i teolog. Pocházel z rodiny slavných hudebníků původem z Dachstein, nedaleko Štrasburku, studoval teologii na univerzitě v Erfurtu, stejně jako jeho současník Martin Luther. Jeho hudební styl napodoboval tzv. dvorní hudbu, ale pro účely zpěvu na bohoslužbách svůj styl značně zjednodušoval. Napsal melodie k žalmům *Der Töricht spricht: Es ist kein Gott* (Ž 14), *O Herr, wer wird sein Wohnung han* (Ž 15) a *Aus tiefer Not schrei ich zu dir (II)* (Ž 130), a melodii k písni *Ich glaub darum red ich*, v *Strassburger Kirchenampt 1525*; *An Wasserflüssen Babylon* (Ž 137) v *Psalmen, Gebett und Kirchenübung* (Štrasburk, 1525). Dachstein se stal vzorem také pro Ženevský žaltář z roku 1541 (Kalvín jeho dílo slyšel ve Štrasburku v roce 1538). Viz BRAATZ, Thomas. *Wolfgang Dachstein* [on-line]. © 2000–2015, Bach Cantatas Website, posl. úpr. 27. července 2011 [cit. 2017-01-25]. Cit. MÜLLER, Hans-Christian; MIGLIORINI, Angela. Grove Music On-line. Oxford University Press, 2006.

⁵²⁰ Svým biblickým studiem připravil Martin Bucer (1491–1551) podklady pro oživení psalmodie v církvi ve Štrasburku. Pracoval v té době na důležitém komentáři k hebrejskému textu žalmů, ve kterém se vrátil k původnímu textu a komentářům církevních Otců i rabínů. Rovněž podle něj byly texty žalmů pro křesťanskou modlitbu nejvhodnější.

⁵²¹ Všichni tři napsali duchovní písně, které jsou dodnes součástí běžných švýcarských a německých zpěvníků. Více OLD, Hughes Oliphant. *Worship*, s. 49.

V 17. století začal být v církevní praxi kladen důraz na denní modlitbu v rodině, a zvláště v Anglii a Skotsku se pravidelné modlitby v rodinách považovaly za součást zodpovědnosti a funkce rodiny. Richard Baxter (1615–1691) se věnuje ranním a večerním modlitbám v rodinách ve svém díle *Christian Directory*⁵²². O významu rodiny a její pobožnosti v reformovaných kruzích Anglie svědčí i to, že *General Assembly Church of Scotland* v roce 1647 rozhodl o přidání zvláštní kapitoly věnující se rodinné pobožnosti do *Westminster Directory of Worship*.⁵²³ Zde můžeme hledat kořeny role rodiny a rodinných pobožností v konzervativním proudu amerického presbyteriánství.⁵²⁴

Je zřejmé, že současné učení konzervativních (reformovaných) presbyteriánů ve Spojených státech přímo navazuje na výše zmíněné bohoslužebné tradice. H. O. Old však varuje před dvěma extrémů v pohledu na tradici bohoslužby a její vliv na současnou praxi. Jedním z nich je podle něj „archeologická rekonstrukce“ Ženevského žaltáře v anglickém jazyce či doslovné dodržování *Westminster Directory*. Presbyteriánství na obě tyto tradice navazuje (kontinentální reformátoři 16. století a angličtí puritáni století sedmnáctého), což přináší napětí mezi zastánci jedné či druhé tradice.⁵²⁵ Old zdůrazňuje potřebu tradici vždy poměřovat s Písmem a neustále posuzovat a hodnotit její důrazy na základě potřeb dané doby. Za opačný extrém pak Old považuje určitý „liturgický romantismus“, ve kterém se pohled na motto reformované víry *reformovaný a stále se reformující*⁵²⁶ stává voláním po nepřetržité revoluci. V tomto směru se vytrácí hodnota a potřeba pevné liturgie, každá generace si vytváří své vlastní „tradice“ a hledá svou novou liturgii. Namísto interpretace tradice se tradice znovu objevuje.⁵²⁷

S tímto tématem souvisí také způsob interpretace a uplatnění *regulative principle* v presbyteriánské bohoslužebné praxi. Autoři *regulative principle* se snažili stanovit kánon, v němž by pouze to, co Bůh předepisuje v Písmu, bylo při bohoslužbě

---

⁵²² BAXTER, Richard. *Christian Directory*. Orlando, FL: Soli Deo Gloria Publications, 1996. V kapitole III. Baxter popisuje denní modlitbu jako Bohem určenou funkci rodiny a rodinu nazývá malou církví. Součástí rodinné pobožnosti mělo být čtení Písma, zpěv žalmů a na závěr modlitba hlavy rodiny.

⁵²³ Pastor Presbyterní církve v Chesteru Matthew Henry (1662–1714) sepsal pro povzbuzení konání rodinných pobožností *A Method of Prayer* a sestavil sbírku žalmů a chvalozpěvů nazvanou *Family Hymns*. Více viz OLD, Hughes Oliphant. *Worship*, s. 147.

⁵²⁴ O významu rodiny v presbyteriánství svědčí i písně v kancionálu *Trinity Hymnal*, které oslavují rodinu a vyzdvihují také výchovu dětí (viz kapitola 4.3.6).

⁵²⁵ OLD, Hughes Oliphant. *Worship*, s. 157.

⁵²⁶ „reformed and always reforming“.

⁵²⁷ *Ibid.*, s. 163. Rozkoly mezi konzervativním a liberálním proudem presbyteriánství v oblasti bohoslužby (*Worship Wars*) jsou příkladem důsledků takového přístupu.

přijatelné. Otázkou ovšem zůstává ono Thornwellovo *fixed and variable* – tedy které prvky bohoslužby jsou pevně stanoveny, a které ne?⁵²⁸ Mezi zastánce *regulative principle* v presbyteriánské tradici patří například Norman Shepherd⁵²⁹ a John Frame⁵³⁰. Oba souhlasí, že ve věci víry a bohoslužby získávají věřící díky *regulative principle* větší svobodu od podružných lidských autorit.⁵³¹ V souvislosti s *regulative principle* zmiňuje D. Kelly vedle litery Písma ještě „okolnosti ... jež mají být uspořádány ve světle podstaty a křesťanského dobrého úsudku“. Otázkou však stále zůstává, jak rozlišit „pevné a variabilní“ (*fixed and variable*) prvky bohoslužby. John Frame navrhuje hledat Boží vůli ohledně bohoslužby stejnými hermeneutickými metodami jako v ostatních oblastech života.⁵³²

Reformovaná teologie při bohoslužbě zdůrazňuje potřebu kázání Božího slova (Ž 19,8) a budování Kristova těla (Ef 2,15–23).⁵³³ Písmo také vyžaduje jako základní prvek bohoslužby zpěv, který reformace přivedla zpět z katedrálních chórů k lidem.⁵³⁴ Primárním zpěvníkem rané církve byly žalmy krále Davida, stejně jako je tomu dnes u některých reformovaných presbyteriánů. Ohledně *regulative principle* a zpěvu v církvi, tak vyvstávají dvě hlavní otázky. První se týká zpěvu jiných písní v církvi než žalmů⁵³⁵. Žalmy tvoří v konzervativním presbyteriánství základ chvalozpěvu, o čemž svědčí i činnost *Worship Committee of the Presbyterian Church in America*, která za předsednictví Rev. Terry Johnsona vydala Davidovy žalmy upravené pro zpěv spolu

---

⁵²⁸ John Owen se tomuto tématu věnuje v kapitolách 3 a 7 v knize OWEN, John. *A discourse concerning liturgies, and their imposition* (1662). EEBO Editions [on-line], ProQuest, 2011.

⁵²⁹ Americký presbyteriánský teolog Norman Shepherd (nar. 1933) působil v letech 1963–1981 jako profesor systematické teologie na *Westminster Theological Seminary*.

⁵³⁰ John Frame (nar. 1939), americký kalvinistický teolog, se zabývá zvláště epistemologií, etikou a systematickou teologií. Frame je zastáncem *regulative principle*, ale svou interpretací vyvolal mezi reformovanými teology kontroverzi. Podle Frame jsou současná hudba, hudební nástroje i liturgický tanec v rámci bohoslužby v souladu s *regulative principle*. Srov. FRAME, John M. *Contemporary Worship Music: A Biblical Defense*. Phillipsburg, NJ: P & R Publishing, 1997.

⁵³¹ V lidském životě máme obecně svobodu odmítnout to, co je v rozporu s Písmem, zatímco v oblastech víry a bohoslužby „máme svobodu nejen odmítnout, co je v rozporu s Písmem, ale také vše, co stojí mimo Písmo“ FRAME, John M. Some Questions About the Regulative Principle. *Westminster Theological Journal*, č. 54. 1992, s. 358.

⁵³² Srov. KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 78; FRAME, John M. *Contemporary Worship Music: A Biblical Defense*. Phillipsburg, NJ: P & R Publishing, 1997, s. 361.

⁵³³ Písmo přímo zmiňuje části bohoslužby, kterými jsou učení apoštolů, lámání chleba, modlitba (Sk 2,42), sbírky a sliby. Podrobněji viz KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 86.

⁵³⁴ KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 96.

⁵³⁵ Kalvín dával přednost zpěvu žalmů před neinspirovanými duchovními písněmi, i když sám několik písní složil a v jeho bohoslužbě se mimo žalmů zpívalo také Apoštolské vyznání víry, části Písma, jako je Mariin *Magnificat* a Simeonův chvalozpěv *Nunc dimittis*.

s vhodnými melodiemi. Zároveň jsme však vyzýváni zpívat nové písně, zpívat „píseň Božího služebníka Mojžíše a píseň Beránkovu“ (Zj 15,3).

Druhou otázkou spojenou s hudbou při bohoslužbě je využití hudebních nástrojů. Kalvín neschvaloval používání varhan jako bohoslužebného nástroje a puritáni ho v tomto směru následovali. Stejně tak vystupoval zásadně proti používání hudebních nástrojů například velký kalvinista 19. století z Jižní Karolíny John L. Girardeau. Ten tvrdil, že nástroje byly používány při bohoslužbě v chrámu, ale když byl chrám nahrazen Kristem, také nástroje doprovázející starý bohoslužebný řád pominuly. Stejně jako on i další reformovaní teologové trvají na tom, že *regulative principle* puritánů hudební nástroje z pravé křesťanské bohoslužby zcela vylučuje.⁵³⁶ Proti tomuto tvrzení se stavějí texty o používání hudebních nástrojů ve Zjevení při oslavě Boha. Americký protestantský teolog James Jordan⁵³⁷ například tvrdí, že *regulative principle* dává křesťanům svobodu dodržovat svátky nebo je nedodržovat, neboť „církve skutečně má větší volnost při definování bohoslužebné praxe, než jak tomu bylo pod ‚starým stvořením‘, právě proto, že duch přišel, my jsme v Kristu a máme plnost zjevení a lepší přístup k Bohu.“⁵³⁸

Podobně profesor John Frame navrhuje rozlišovat v Písmu dva rozdílné styly bohoslužby. Za první bohoslužbu podle tradičního chápání postoje puritánů, ve které je zakázáno cokoli, co není v Písmu výslovně předepsáno (Kol 2,22), a je zapotřebí přísně dodržovat principy dané v textu (Ex 25,40: „*Hleď, abys všechno udělal podle vzoru, který ti byl ukázán na hoře.*“). Za druhé však Frame hovoří o svátcích a oslavách šabatu popisovaných ve Starém zákoně, o kterých víme jen velmi málo a nemáme jejich detailní popisy (Ex 12,16; Lev 23,2.7.21.24.27.35; Num 28,18.25; 29,1.7.12). Tyto svátky měly s největší pravděpodobností pevná pravidla a strukturu, které byly ustanoveny.⁵³⁹ Podle Frame šlo o svátky, které pokračovaly v tradici bohoslužeb v synagogách a kterých se účastnil také Ježíš (Lk 4,16).

---

⁵³⁶ GIRARDEAU John L. *Instrumental Music in Public Worship*. Havertown, PA: New Covenant Publication Society, 1888 (1. vydání 1983).

⁵³⁷ James Jordan (nar. 1949) působil jako presbyteriánský pastor ve *Westminster Presbyterian Church*, (Tyler, TX) a od roku 1988 pracuje pro vydavatelství *Biblical Horizons* v Niceville na Floridě.

⁵³⁸ „the Church has indeed a greater freedom in determining worship practices than was given to the Old Creation, precisely because the spirit has come, we are in Christ, we have the fullness of revelation, and we have a greater access to God.“ JORDAN, James B. *Rite Reasons: Studies in Worship*, Feb. 1993. *Biblical Horizons*: Niceville, FL, s. 4.

⁵³⁹ FRAME, John M. *Contemporary Worship Music*, s. 365; KELLY, Douglas. *The Puritan Regulative Principle and Contemporary Worship*, s. 82.

Book of Church Order of the Presbyterian Church in America (2015)⁵⁴⁰ se otázkou zpěvu žalmů a duchovních písní věnuje v 51. kapitole (*The Singing of Psalms and Hymns*). Pokládá chválu Boha skrze hudbu za povinnost a výsadu, a proto by měl být zpěv duchovních písní a žalmů stejně jako používání hudebních nástrojů důležitou součástí veřejné bohoslužby. Chvalozpěv má podle BCOPCA (2015) probíhat v bohoslužebném duchu a s „porozuměním v srdci“. Doporučuje se zpěv žalmů společně s duchovními písněmi církve, ale výběr těchto písní má být prováděn s opatrností, aby byly v souladu s pravdou Písma. Hudební složka má mít na vědomí chválu anebo má být v souladu s duchem kázání. Výběr vedení chval je ponechán na rozhodnutí rady starších místní církve (*session*), která má pečlivě zvážit charakter těch, kteří chvály vedou, a zpěv pěveckého sboru nemá potlačovat zpěv celého shromáždění. Také prostor věnovaný chvále je ponechán na zvážení vedení církve, podporu má mít zpěv žalmů a duchovních písní celým shromážděním.⁵⁴¹

---

⁵⁴⁰ *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* (Sixth Edition, 2015 Reprint). Lawrenceville, GA: The Office of the Stated Clerk of the General Assembly of the Presbyterian Church in America, 2015. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2015/06/2015BCO-Reprint-with-bookmarks.pdf>>.

⁵⁴¹ *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America* *The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America*. Kapitola 51. „The Singing of Psalms and Hymns 51-1. Praising God through the medium of music is a duty and a privilege. Therefore, the singing of hymns and psalms and the use of musical instruments should have an important part in public worship. 51-2. In singing the praises of God, we are to sing in the spirit of worship, with understanding in our hearts. 51-3. It is recommended that Psalms be sung along with the hymns of the Church, but that caution be observed in the selection of hymns, that they be true to the Word. Hymns should have the note of praise, or be in accord with the spirit of the sermon. 51-4. The leadership in song is left to the judgment of the Session, who should give careful thought to the character of those asked to lead in this part of worship, and the singing of a choir should not be allowed to displace congregational singing. 51-5. The proportion of the time of public worship given to praise is left to the judgment of the minister, and the singing of psalms and hymns by the congregation should be encouraged.“

4 POETICKÁ IMAGINACE DUCHOVNÍCH PÍSNÍ KANCIONÁLU *TRINITY HYMNAL*

„Duchovně reflektovaný výklad Písma spočívá v poznání, že o Bohu nelze přemýšlet bez naslouchání Bohu a bez chválení Boha, které je odpovědí na toto naslouchání.“⁵⁴²

Po představení poetické teologie jako východiska (kapitola 1) a historického a teologického pozadí presbyteriánské spirituality (kapitola 2) se dostáváme k jádru našeho výzkumu – poetické imaginaci písní presbyteriánského kancionálu *Trinity Hymnal*. Pojem *poetické imaginace*, jak ho v této práci budeme definovat a používat, představíme v první části této kapitoly. Vzhledem k tomu, že bohoslužebná tradice presbyteriánství navazuje jednak na tradici reformátorů 16. století, kteří ve formě bohoslužby kladli na první místo Písmo svaté, a jednak na anglikánskou tradici, jejíž liturgickou knihou se stala BCP, budeme se blíže věnovat také poetické imaginaci Písma svatého a anglikánské liturgické knihy BCP. V analýze poetické imaginace písní kancionálu *Trinity Hymnal* budeme sledovat především teologické, a zčásti i jazykové, propojení s těmito dvěma teologickými proudy, a to na základě McGrathova tematického rozdělení (podrobně v kapitole 4.3). Budeme sledovat také vznik a strukturu kancionálu *Trinity Hymnal* a jeho propojení nejen s tradicemi minulosti, ale také se současnými impulzy americké kultury.

---

⁵⁴² VOKOUN, Jaroslav. *Sondy do současné lutherské teologie*, s. 119.

4.1 Poetická imaginace jako jazyk bohoslužby

Imaginace náboženské tradice⁵⁴³ slovy W. A. Dyrnesse popisuje způsob, jakým lidé utvářejí svůj svět prostřednictvím obrazů a činností. Imaginace odráží dlouhodobý proces vývoje a projevuje se v lidské hmotné kultuře a rituálech – zejména v jejich bohoslužbě.⁵⁴⁴ Podobně L. W. Countryman hovoří o lyrické poezii jako o možném protipólu teologických a filozofických spisů, neboť dokáže „konkretizovat a vytvářet malý svět, ve kterém se skryté síly velkého světa zhmotňují a stávají se na krátký moment pozorovatelné.“⁵⁴⁵ Countryman považuje lyriku za velmi vhodnou k účelu duchovního rozhovoru mimo jiné vzhledem k jejímu dějinnému významu v milostné literatuře, v její nejstarší funkci, tedy oslavě lásky. Lyrika je vnitřní a vztahová, není k ní možný přímý přístup, je pozorovatelná pouze skrze stopy, které zanechává ve vnějším světě, a komunikována pouze pomocí analogií. Posлуhač může jen srovnávat vlastní zkušenost se zkušeností ztělesněnou v básni či písni. Tak citlivý problém, jakým je vnitřní vztah s Nejvyšší skutečností, Absolutní pravdou, Bohem, lze vyřešit přijetím nástrojů, které slouží k vyjádření lidské lásky. Podle Countrymana může být právě poetická imaginace tímto nástrojem.⁵⁴⁶

Platón a Aristoteles používali pojem *poiesis* jako název pro jakoukoli aktivitu tvoření oproti pojmu *theoria*, kterým chápeme pozorování či teoretizování, a *praxis*, tedy činění.⁵⁴⁷ Lidská bytost je tak pojata jako subjekt v *poiesis*. Úžeji pak můžeme hovořit o imitující reprezentaci neboli *mimesis*, reprezentaci citů v próze, ve verších, hudbě či malbě. Nejde zde o vytváření něčeho neskutečného nebo fiktivního, *mimesis* jako napodobující reprezentace představuje stránky věcí, které jsou reálné, existují.⁵⁴⁸ Podle amerického profesora klasické filozofie Paula Shoreyho (1857–1934) není imitace (nápodoba) pouhým obrazem nebo popisem viditelných, hmotných věcí, ale spíše komunikace nálad a pocitů, a tak je podle něj pro nás paradoxně hudba nejvíce

⁵⁴³ V této části práce vycházíme mj. z předchozího výzkumu poetické imaginace anglikánské spirituality viz Spiritualita a poetika. In KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*. [diplomová práce].

⁵⁴⁴ Srov. DYRNESS, William A. *Reformed Theology and Visual Art*, s. 3–7.

⁵⁴⁵ COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 26.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, s. 25. Countryman v tomto smyslu uvádí například tradici čtení *Písň písni*. Mezi současnými autory jmenuje americkou básničku Louise Glück a její schopnost vtáhnout intelektuálního čtenáře do konverzace s Bohem. Podle Countrymana nese její hlas tradici J. Donna a G. Herberta a takovýto hlas překonává osvícenství a vědeckost 19. století a moderního věku. *Ibid.*, 186–187.

⁵⁴⁷ V této práci jsme pojem *poiesis vs. theoria, praxis* podrobněji představili v kapitole 1.1.

⁵⁴⁸ Srov. ELDRIDGE, R. T. Introduction: from representation to poiesis. In *Beyond Representation: Philosophy and Poetic Imagination*, s. 6.

napodobující umění. Poetická imaginace, na rozdíl od *theoria*, slouží jako prostředek reprezentující vzhled, nálady, charakter, morálku i politické zájmy a činnosti a jejich význam. Vytváření poetické imaginace, zapojení do činnosti *poiesis*, je zásadní pro život lidských tvorů. Neustále reagujeme na naše vnímání druhých, vyslovujeme své zájmy, představujeme a charakterizujeme činnosti, které nás naplňují. Projevujeme se v různých rolích, náš charakter se vyvíjí, naše zájmy mění, naše role mohou být v konfliktu ke kultuře, i v nás samých vzniká pnutí nebo protest. Jak uvádí R. T. Eldridge, lidský subjekt je v *poiesis* a skrze *poiesis* subjektem, u kterého literární a poetická praxe není jen reflexí prosté reality, ale skrze tyto aktivity je obnovena, představena i kritizována svobodná lidská činnost. Bez *poiesis* bychom nejen nebyli zdraví, ale sami sebe bychom zesměšňovali, mařili získanou moc, svou přirozenost jako lidských bytostí.⁵⁴⁹

Paul Avis pak hovoří o propojení imaginace a křesťanské víry. Křesťanská víra je podle něj založena na imaginaci, používá symboly, mýty a znaky. „Největší pravdy lze vyjádřit pouze imaginativní formou – skrze obrazy (metafora, symbol, mýtus). Známe pravdu pouze skrze imaginaci. Kreativní imaginace ... leží mimo doménu osobních znalostí, je klíčem k poznání reality. Pravda je obsažená v symbolech a symboly jsou materiálně ztělesněny. Zdá se mi, že toto je důsledek vtěleného a svátostného charakteru křesťanství.“⁵⁵⁰

V díle *Faith, Hope and Poetry* objevuje její autor Malcolm Guite⁵⁵¹ poetickou imaginaci jako způsob poznání, intuitivní poznávání a poznání založené na obrazech

---

⁵⁴⁹ Viz ELDRIDGE, R. T. Introduction: from representation to poiesis. In *Beyond Representation: Philosophy and Poetic Imagination*, s. 13. Podle Eldridge je *poetická imaginace* mezi jiným „prostředkem k vyjádření vnějších podob, nálad, vlastností, morálních a politických zájmů člověka, činností a jejich významů.“ Tyto významy se odrážejí v naší řeči, ne v našich vědeckých teoriích o přírodě. Tyto významy reprezentují subjekty, jejich vlastnosti, zájmy a možné postoje v kultuře, které subjekt sám vytváří a zároveň tyto významy utvářejí subjekt. V aristotelské a platónské terminologii jde o poetické reprezentace (*mimemata*) jako produkty *poiesis*. Eldridge považuje utváření poetické imaginace, a tedy aktivní účast na utváření – *poiesis*, za pravděpodobně „ústřední bod života každého lidského subjektu.“ Ibid., s. 7.

⁵⁵⁰ AVIS, Paul. *God and the Creative Imagination*, s. 8. Podobně jako P. Avis dává imaginativnímu pochopení pravdy ústřední roli také anglikánský a katolický teolog a filozof J. H. Newman (1801–1890).

⁵⁵¹ Malcolm Guite (nar. 1957 v Nigérii) je anglický básník, anglikánský kněz a akademik žijící a působící v Cambridge, zabývá se zejména vztahem náboženství a umění, studuje např. tvorbu J. R. R. Tolkiena, C. S. Lewise, Owena Barfielda, anglických básníků jako např. S. T. Coleridge apod. Mezi jeho díla věnovaná poetické imaginaci patří např. *What Do Christians Believe? (What Do We Believe?)* (Granta Books, 2006); *Our Truest Poetry is the Most Feigning ... Poetry, Playfulness and Truth*. In HART, Trevor A.; GUTHRIE, Steven R. (eds.) *Faithful Performances: Enacting Christian Tradition* (Ashgate Publishing, 2007, kapitola o teologii *Snu noci svatojánské*). Jeho úvahy o poezii C. S. Lewise se objevily v *The Cambridge Companion to C. S. Lewis*, 2010. Mezi jeho nedávná díla patří básnické sbírky *Word in the Wilderness: A poem a day for Lent and Easter* (Hymns Ancient & Modern Ltd, 2014); *Reflections for*

chápe jako důležitou součást širší debaty ve vztahu mezi imaginací a rozumovým poznáním.⁵⁵² Proto i čtení Písma se nemá stát pouze estetickým zážitkem nebo prostředkem k procvičování znalosti literární kritiky nebo teorie, ale má být klíčem k chápání „povahy věcí, jaké skutečně jsou“. Poezie je tak podle Guitea možná zvlášť vhodným médiem, které nám pomáhá tušit něco z tajemství vyjádřeného ve větě „Slovo se stalo tělem“.⁵⁵³

Podobně americký episkopální kněz Ephraim Rahner⁵⁵⁴ považuje poezii za nezbytný aspekt křesťanské víry a tvrdí, že bez vztahu poezie a světa nemůže křesťanská víra fungovat, dokonce ani existovat.⁵⁵⁵ C. S. Lewis necharakterizuje vztah mezi řečí a psaným příběhem jako symbolický, ale svátostný a jako příklad významu poetického jazyka uvádí popis nebes ve Zjevení, který podle něj připomíná jazyk milenců.⁵⁵⁶ Ještě dále v ocenění jazyka poetické imaginace postupuje A. N. Wilder, podle kterého jsou lidská přirozenost a lidská společnost motivovány hlouběji obrazy a fabulacemi než myšlenkami. Wilder v této skutečnosti spatřuje sílu i budoucí směřování. Podle něj je imaginace „nezbytnou součástí veškerého hlubšího poznání a slavení; veškerých vzpomínek, porozumění a předjímání; veškeré víry, naděje a lásky. Pokud imaginace neuspěje, doktríny zkosnatějí, svědectví a prohlášení ztuhnou,

---

Lent 2015 (spoluautor, Church House Publishing, 2014); a *Waiting on the Word: A Poem a Day for Advent, Christmas, and Epiphany* (Canterbury Press Norwich, 2015).

⁵⁵² „... intuitive and image-laden way of knowledge, is part of a wider debate in modernist and post-modernist times about the relations between imagination and reason as ways of knowing. This debate is leading, in almost every field, to a renewed emphasis on imagination as essential for a fuller knowledge of the world and of ourselves, and has ramifications for every subject. Science in particular has come to acknowledge the vital role imagination plays in shaping and making scientific models and theories as well as the experiments designed to test them.“ GUIITE, Malcolm. Introduction – Poetry and Transfiguration: Reading for a New Vision. In GUIITE, Malcolm. *Faith, Hope and Poetry*, s. 1.

⁵⁵³ Guite ve svém vlastním díle navazuje mj. na tradici anglikánských metafyzických básníků (např. John Donne a George Herbert) a přímo na poetickou imaginaci anglikánské liturgické knihy *Book of Common Prayer*. V básních ze sbírky *Waiting on the Word* reaguje na krátké modlitby (kolekty) z liturgické knihy anglikánství *Book of Common Prayer*. Srov. A Second Glance: Transfigured Vision in the Poems of John Donne and George Herbert. In GUIITE, M. *Faith, Hope and Poetry*, s. 103. Poetická imaginace BCP a metafyzických básníků anglikánství je patrná i v dílech autorů písní *Trinity Hymnal* (blíže kapitola 4.2).

⁵⁵⁴ Ephraim Radner (nar. 1956) je americký episkopální teolog a kněz působící na Wycliffe College v Torontu, zapojuje se mj. do misijních činností. Hlavním tématem jeho výzkumu je spolupráce církve (zvláště v rámci anglikánství), propojení teologie, historie a kultury, biblická hermeneutika. Ve své teologii si klade zvláště otázku „What is God doing in the world in Christ Jesus?“ Více viz Ephraim Radner [on-line] © 2018, Wycliffe College [cit. 2018-03-01]. Dostupné na [www: <http://www.wycliffecollege.ca/users/ephraim-radner>](http://www.wycliffecollege.ca/users/ephraim-radner).

⁵⁵⁵ „In the end, I believe there is a strong argument to be made that poetry is a necessary aspect of the Christian faith, in large part because the created world itself is the positive instrument of the Christian faith's practice. The two – poetry and world – go together, and Christian faith itself cannot do, indeed does not exist, without them.“ Introducing and Introduction to Christian Natural Theology. In RADNER, Ephraim. *The World in the Shadow of God*, s. 1, 26.

⁵⁵⁶ LEWIS, Clive Staples. *Transposition and other Addresses* [eBook]. Québec: Samizdat University Press, 2015 (1. vydání 1949), s. 4–5, s. 9. Dostupné na WWW: [<http://www.samizdat.qc.ca/arts/lit/PDFs/Transposition_CSL.pdf>](http://www.samizdat.qc.ca/arts/lit/PDFs/Transposition_CSL.pdf).

doxologie a litanie přestanou mít smysl, útěcha bude prázdná a etika zákonická. Veškerá skutečná účast na životě se odehrává na úrovni imaginace.⁵⁵⁷ Podle Wildera v sázce není jen mělká estetika, ale „základní dynamika srdce a duše“⁵⁵⁸. V této souvislosti také Wilder varuje před náboženským sentimentem, nostalgií v souvislosti s náboženskými rituály a svátky.⁵⁵⁹

4.1.1 Poetická imaginace Písma

William A. Dyrness si vypůjčuje Sidneyho slova,⁵⁶⁰ když hovoří o Davidových žalmech jako o božských básních, které „dávají Bohu tvář“ a umožňují tak čtenáři „vidět“ Boha přicházejícího v jeho majestátnosti, projíždějícího se po mořských vlnách.⁵⁶¹ Tyto básně nejsou jen statickým předáním informací, snaží se motivovat k činům, „nalákat“ na cestu mravnosti, na cestu počestnosti.⁵⁶² Vedle žalmů nabízí Písmo čtenáři imaginace Ježíšových podobností, vize apoštolů a proroků, významné události jsou v Písmu neustále „oděny ve světlo a barvy“ – od rostoucího světla při stvoření, přes světlo oblakového a ohnivého sloupu až po ohnivý jazyky při Letnicích. Jejich cílem není jen vyučit, ale zapálit jiskru radosti a bázně. Podle Dyrnesse tyto biblické precedenty potvrzují, že poetická teologie byla od počátku Božím záměrem.⁵⁶³

Kalvín ve svém úvodu ke komentáři k žalmům o nich mluví takto: „Tuto knihu mám ve zvyku, ne od věci, nazývat ‚anatomín‘ všech částí duše, nikoli bez důvodu, protože nikdo v sobě nenajde žádný pocit, jehož obraz by se neodrážel v tomto zrcadle. Ba co víc, zde Duch svatý živě představil všechny bolesti, smutky, strach, pochybnosti, naděje, starosti, úzkosti a konečně i nepokojná hnutí, která obvykle zneklidňují lidské

---

⁵⁵⁷ „Imagination is a necessary component of all profound knowing and celebration; all remembering, realizing, and anticipating; all faith, hope and love. When imagination fails doctrines become ossified, witness and proclamation wooden, doxologies and litanies empty, consolations hollow, and ethics legalistic. It is at the level of the imagination that any full engagement with life takes place.“ Viz WILDER, Amos Niven. *Theopoetic*, s. 2.

⁵⁵⁸ „essential dynamics of the heart and soul.“ Ibid.

⁵⁵⁹ Ibid.

⁵⁶⁰ DORSTEN, J. A. Van (ed.). *Sidney: Defence of Poetry*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002 (1. vydání 1966), s. 23–25.

⁵⁶¹ DYRNESS, William A. *Poetic Theology*, s. xi. Cituje DORSTEN, J. A. Van (ed.). *Sidney: Defence of Poetry*, s. 23–25.

⁵⁶² Srov. DORSTEN, J. A. Van (ed.). *Sidney: Defence of Poetry*, s. 40.

⁵⁶³ Preface. In DYRNESS, William A. *Poetic Theology*, s. xi. Dyrness tvrdí, že všichni žijeme z příběhů a obrazů, ale často na to v teologii nebereme příliš ohled. V této souvislosti Dyrness navazuje na výzkum Antonia Damasia ohledně fungování lidského mozku, který jsme zmínili v 1. kapitole. Srov. DAMASIO, Antonio. *The Feeling of What Happens*, s. 9–11.

mysli.⁵⁶⁴ Jazyk poezie v *Písmu svatém* je důkazem mimořádné síly poetiky promlouvat k životům jednotlivců i společností. V otázce biblické poezie musíme vycházet ze skutečnosti, že hebrejská Bible je psána ve velké míře v poetickém jazyce, na rozdíl od mnoha jejích překladů.⁵⁶⁵ Základem jedinečné biblické poezie nejsou rým, aliteriční vazby ani básnické metrum, ale příběhy a popisy událostí, kde poetický jazyk v překladech již často není možné rozpoznat.⁵⁶⁶

Jazyk Bible má ráz obrazného východního jazyka, který úzce souvisí s celou povahou a způsobem lidského života, autoři často používají paronomázií (slovní hříčky), protiklady, různé básnické figury a tropy, aby tak dosáhli většího účinku u svých posluchačů nebo čtenářů. Často se v textu objevují přirovnání, podobenství a tropy, především metafora, synekdocha a metonymie. I když to někteří autoři tvrdí, neexistuje žádný překlenující symbolický vzorec v obrazech používaných biblickými básníky. Vychází sice zvláště z obrazů ze života úzce spjatého s přírodou,⁵⁶⁷ života pastýřského, zemědělského, topografického a meteorologického, ale v celém starověkém Blízkém východě je zdrojem imaginace i městská kultura – stavebníci, kováři, hrnčíři atd.⁵⁶⁸

Poezie biblických veršů byla znovuobjevena v polovině 18. století profesorem poetiky na Oxfordské univerzitě a anglikánským biskupem Robertem Lowthem (1710–1787), který je obecně považován za objevitele biblického paralelismu. Jeho objev ovšem nebyl zcela správně dopracován.⁵⁶⁹ Teprve ve 20. století se začalo plně doceňovat množství poezie a veršů, které v Bibli existují. Robert Lowth ve svém spise

---

⁵⁶⁴ CALVIJN, Jean; THOLUCK, Friedrich August Gottreu (ed.). *Ioannis Calvini In librum Psalmorum commentaries (Pars I)*. Berolini. apud Gustavum Eichler (GE), 1836. s. iv.

⁵⁶⁵ ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 171.

⁵⁶⁶ KUGEL, James L. *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1981, s. 1. K estetickému ocenění Bible došlo až v 18. století, kdy německý protestantský básník J. G. Herder (1744–1803) sepsal dílo opěvující formální stránku Bible (dvousvazkový spis *Vom Geiste der Erbräisichen Poesie*. 1782–1783). Důvodem dlouhodobého nedocení Písma po umělecké stránce byla skutečnost, že původní znění *Starého zákona* bylo dlouho nepřístupné pro neznalost hebrejštiny. Středověk se studiu Písma v původních jazycích mnoho nevěnoval, šířily se biblické překlady z překladů. Podle Lewalskiové přinesla větší důraz na poetickou stránku biblického jazyka až reformace, kdy se k zájmu dostávala textová analýza i studium figurativního jazyka interpretací. Srov. LEWALSKI, Barbara Kiefer. *Protestant Poetics and the Seventeenth-Century Religious Lyric*. Princeton: Princeton University Press, 1979, s. 72.

⁵⁶⁷ COL, R. *Biblická stilistika a poesie*, s. 13–70.

⁵⁶⁸ Jako příklad bohatého poetického jazyka Alter uvádí knihu Jób, více viz ALTER, R. *The World of Biblical Literature*, s. 181–182.

⁵⁶⁹ ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 172–173. Lowthovo rozdělení na tři paralelismy – synonymous, antithetical a sythetical nebylo zcela přesné, což se brzy prokázalo. Viz KUGEL, James L. *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1981, s. 13–15.

*De sacra poesi Hebraeorum praelectiones adacademicae*⁵⁷⁰ vědecky propracoval takzvaný **parallelismus membrorum**,⁵⁷¹ typický pro biblickou uměleckou formu. **Parallelismus membrorum synonymus** „opakuje tutéž myšlenku již jednou vyslovenou v první polovici verše, jinými slovy v druhé části verše“, **parallelismus membrorum antitheticus** existuje tam, „kde je poměr obou členů vyjádřen protívou, aby tím více vynikla vůdčí myšlenka“ a **syntheticus**, který „doplňuje myšlenku jednoho členu verše v druhém členu a rozvádí ji do dalších důsledků“.⁵⁷² Příkladem takového paralelismu může být Žalm 37,31–32,

*Má v svém srdci Boží zákon, jeho kroky nezakolísají.
Svévolník však číhá na spravedlivého, chce ho uštvat k smrti,*

u kterého jde o více než zdůraznění. V prvním verši se obě části shodují, je zde kauzalita. Ve druhém verši se uvádí zabití, které je více než lež. Podobně v Žalmu 89,41:

Všechny jeho zdi jsi zbořil, jeho pevnosti obrátils v trosky.

je nejprve zmíněno boření zdí, pak pevnosti samé. V rámci vyprávěcí prózy se objevuje zesilující paralelismus⁵⁷³ např. v Iz 26,17:

*Jako před porodem těhotná se svíjí a v bolestech křičí,
takoví jsme byli před tvou tváří, Hospodine.*

Když Jákob nachází zkrvavený Josefův plášť, spatřujeme ve dvou biblických verších miniaturní elegii (Gen 37,33) od příšerného činu k jeho zrůdným důsledkům.⁵⁷⁴:

*Když si ji prohlédl, zvolal: „Suknice mého syna! Sežrala ho divá zvěř! Rozsápán,
rozsápán je Josef!“*

Biblický paralelismus ještě podrobněji popisuje **James L. Kugel**, který jako základ hebrejské biblické poezie uvádí poměrně krátký verš sestávající ze dvou krátkých vět ve struktuře A-B, jak vidíme například v Žalmu 112,1:

Blaze muži, jenž se bojí Hospodina, / jenž velikou zálibu má v jeho přikázáních!

⁵⁷⁰ Dostupné na WWW: <<https://archive.org/details/desacrapoesihebr00lowt>>.

⁵⁷¹ Nazývá se také *parallelismus poeticus* nebo *rhythmus sententiarum*.

⁵⁷² COL, Rudolf. *Biblická stilistika a poezie*, s. 71–80.

⁵⁷³ Anglicky také *parallelism of intensification*.

⁵⁷⁴ ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 183.

Věty jsou rozděleny krátkou pauzou a ukončeny tečkou, jejich strukturu bychom mohli označit jako A/B//.⁵⁷⁵ Druhá část opakuje, odpovídá nebo jinak koresponduje s první. Kugel ve svém přehledu uvádí následující možné vazby jednotlivých částí veršů:

Pauza mezi větami může mít význam pouhé čárky:

Bud'te rozhodní a bud'te udatného srdce, / všichni, kdo čekáte na Hospodina! (Ž 31,25)

Druhá část (B) opakuje jinými slovy část první (A):

Hospodina budu chválit po celý svůj život, svému Bohu zpívat žalmy, co živ budu.
(Ž 146,2)

Druhá část věty (B) je přímá řeč:

A já jsem si ukvapeně řekl: / „Jsem zapuzen, nechceš mě už vidět.“ (Ž 31,23)

A-B představují sled událostí:

Vinnou révu z Egypta jsi vyňal, / vypudil jsi pronárody a ji jsi zasadil. (Ž 80,9)

A-B označují rozličná podřízení:

Tvoje milosrdenství bud', Hospodine, s námi; / na tebe s důvěrou čekáme! (Ž 33,22)

Paralelismus ustanovují běžné slovní dvojice – *ve dne / v noci*:

Kéž ve dne přikáže Hospodin milosrdenství svému / a v noci své písni být se mnou!
Modlím se k Bohu života mého... (Ž 42,9)

Opakují se určité části textu:⁵⁷⁶

Otcové naši doufali v tebe, / doufali, tys jim dal vyváznout. (Ž 22,5)
Bez důvodů síť mi nastražili, / bez důvodů na mne vykopali jámu. (Ž 35,7)

Každý výraz v části A má paralelu v části B:

Hospodine, tvé jméno je věčné, / budeš připomínán ve všech pokoleních, Hospodine.
(Ž 135,13)

Všechny B jsou přístavky:

Kéž Hospodin zcela vymytí ty úlisné rty, / jazyk, co se velikášsky chvástá (Ž 12,4)
skryj mě, když se zlovolníci tajně radí, když se bouří, kdo páchají ničemnosti (Ž 64,3)

---

⁵⁷⁵ KUGEL, James L. *The Idea of Biblical Poetry*, s. 1.

⁵⁷⁶ R. Alter varuje, abychom opakování téhož jinými slovy mylně nepovažovali za lenost nebo autorovu snahu předvést kreativitu. V případě hebrejských básníků jde u zdánlivého opakování o neustálé zdokonalování významu – o zaměření, zdůraznění nebo upřesnění myšlenky, obrazu, jednání nebo tématu (viz zesilující paralelismus). Viz ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 178.

Struktura sleduje vazbu AB/B'C//:

*Svolává shůry nebesa / i zem, jeho lid aby stanul před soudem (Ž 50,4; B21)
Jejich řeky tehdy ve krev obrátil, / ze svých potoků se napít nemohli! (Ž 78,44; B21)*

Vyskytuje se spojení „požehnaný“ + důvod:⁵⁷⁷

Požehnan bud' Hospodin, že vyslyšel mé prosby! (Ž 28,6)

G. B. Caird uvádí další charakteristický rys jazyka Bible, kterým je **hyperbola** (nadsázka). Jde sice o prvek řeči, který je běžný ve všech jazycích, ale v hebrejštině existuje výrazná tendence přemýšlet v extrémech. Je zapotřebí si uvědomit, že v některých případech nejde v biblických verších o doslovné vyjádření, ale právě o hyperbolu. Běžným příkladem v Písmu jsou slova *nenávidět* a *milovat*, které mohou také znamenat „dávat přednost“, „preferovat“. Tak bychom měli chápat například verše Lk 14,26⁵⁷⁸ nebo řadu prorocství, ve kterých je užití hyperboly běžné. Prorocství varují před zatracením, často jsou vyjádřena v extrémech, přestože pak dojde ke změně těchto soudů. Příkladem mohou být prorocství z Izajáše nebo Jonášův příběh a odsouzení Ninive.⁵⁷⁹

Biblická poezie je charakterizována stupňováním či rozvojem vyprávění v rámci jedné linie, především je spojena s dynamickým procesem vedoucím k určité kulminaci.⁵⁸⁰ Jedinečné kvality dosahuje i biblické metrum a strofika.

Vliv biblického vyjadřování je patrný u mnoha autorů. S tématem naší práce souvisí např. díla anglikánských metafyzických básníků, kteří měli vliv na duchovní poezii v anglickém jazyce a z jejichž tradice čerpají i mnozí autoři písní kancionálu *Trinity Hymnal*.⁵⁸¹ Biblická poetická imaginace je však inspirací pro autory dodnes. Podle Gershoma Scholema⁵⁸² se biblickému vyjadřování podobá také dílo F. Kafky

⁵⁷⁷ KUGEL, James L. *The Idea of Biblical Poetry*, s. 2–6. Podrobněji viz The Paralellistic Line. In *ibid*.

⁵⁷⁸ „Kdo přichází ke mně a nedovede se zřítí svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.“

⁵⁷⁹ CAIRD, G. B. *The Language and Imagery of the Bible*, s. 110.

⁵⁸⁰ ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 185–186.

⁵⁸¹ Podrobněji o vlivu biblické poetické imaginace na díla anglikánských básníků viz Kapitoly 4.3.1 a 4.3.2. In KRPCOVÁ, M. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*.

⁵⁸² Gershard (Gershom) Scholem (1897–1982) byl předním moderním badatelem židovského mysticismu. Jeho práce se zaměřovala na výzkum a analýzu kabalistické literatury, fenomenologii mystického náboženství, židovskou historiografii, sionismus a duchovní a politické podmínky současného judaismu a židovské civilizace. Publikoval více než 40 děl a téměř 700 článků. Vyučoval takřka tři generace vědců, kteří mnozí doposud působí v Izraeli. V roce 1923 imigroval do Palestiny a velmi rychle se stal významnou osobností německo-židovské komunity imigrantů. Srov. SCHOLEM, Gershom. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford, CA: Stanford University, 2013. dostupné na WWW: <<http://plato.stanford.edu/entries/scholem/>>.

v budování nekonečných interpretací, například v jeho románu *Zámek*. V této souvislosti můžeme s Robertem Alterem pouze konstatovat, že specifická poetika textů obecně zůstává bohužel opomíjeným tématem, přestože „poetika může podporovat nebo posilovat zvláštní orientaci směrem k realitě“.⁵⁸³

4.1.2 Poetická imaginace Book of Common Prayer

Anglikánská spiritualita klade důraz na společnou liturgii v kontextu s osobním růstem, bohoslužba a modlitba jsou pro anglikánství ústředními složkami. BCP nabízí denní i celoroční řád pro formální zbožnost celého společenství, nabízí dva cykly biblického čtení, nedělní i každodenní. Na základě zákona parlamentu bylo povinností ji vlastnit v každém farním kostele po celé zemi, kniha si získala oblibu nejen pro účely veřejných bohoslužeb církve, ale také v domácnostech a při soukromých pobožnostech rodin i jednotlivců. Více než kázání pomohla liturgie BCP – díky své známosti, opakovanému používání a povinné účasti věřících na bohoslužbách – hlásat nesporně mimořádnou formu reformovaného křesťanství charakteristické pro *Church of England*.⁵⁸⁴

Ve stejném období reformační vřavy za vlády Alžběty I. procházela velkým vývojem i anglická lyrika. Vedle lyrické poezie si získaly v Anglii 16. a 17. století značnou popularitu také duchovní spisy jako *Pravidla a cvičení svatého života (Rule and Exercises of Holy Living)* Jeremyho Taylora, morální teologie nebo osobní poradenství a také kázání, která v té době byla lyrické poezii velmi blízká v použití živé imaginace. Totéž platilo pro teologické spisy.⁵⁸⁵ Se vznikem anglikánství tedy souvisí rozvoj poetického vyjádření otázek víry v jazyce blízkém každodennímu životu člověka.⁵⁸⁶ Touhou anglických reformátorů bylo nejen to, aby věřící rozuměli liturgii církve, ale aby její slova používali ke svým osobním modlitbám a chválám.⁵⁸⁷

---

⁵⁸³ ALTER, Robert. *The World of Biblical Literature*, s. 185.

⁵⁸⁴ MALTBY, J. Předmluva in BOOTY, J. E. (ed.) *The Book of Common Prayer 1559*.

⁵⁸⁵ COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 31.

⁵⁸⁶ Podle L. W. Countrymana tradice lyrické poezie anglického jazyka stále žije a spolu s ní i tradice anglikánské spirituality, která má schopnost zprostředkovávat hloubku pravé zbožnosti i současnému člověku. *Ibid.*, s. 186–187. Do této tradice můžeme řadit taková jména jako např. S. T. Coleridge, D. L. Sayersová, J. R. R. Tolkien, C. S. Lewis. Bez ohledu na výsledky diskusí o Shakespearově náboženských názorech je jasné, že byl ovlivněn kulturou, ve které byl mateřský jazyk značně vitální. BCP představila anglický jazyk jako schopný nést hodnoty vyjadřující lidskou zbožnost a touhu po Bohu. Srov. MALTBY, J. Předmluva in BOOTY, J. E. (ed.) *The Book of Common Prayer 1559*, s. ix.

⁵⁸⁷ V předmluvě ke své anglické *Litanii* z roku 1544 uvádí T. Cranmer následující: „A tak mezi lidmi, kteří mají knihy a umí číst, ať si je pročítají klidně a v tichosti; a ti, kteří neumějí číst, ať klidně a pozorně poslouchají pronášené modlitby a pozvedají svou mysl k všemohoucímu Bohu a oddaně se modlí ve svých srdcích stejnými modlitbami, které vstupují do jejich sluchu, tak aby jakýmkoli zvukem srdce

Na základě rozboru Řádu ranní modlitby církve (*The Order for Morning Prayer*) v BCP (1662)⁵⁸⁸ nyní představíme základní teologické důrazy, které jsou charakteristické pro anglikánskou spiritualitu,⁵⁸⁹ a příklady jejich poetického vyjádření v liturgických textech. Stejně akcenty sledujeme později například v dílech metafyzických básníků 17. století⁵⁹⁰, kteří ovlivnili nejen jazyk anglikánské poetické imaginace, ale také poetickou imaginaci mnoha autorů písní kancionálu *Trinity Hymnal*.⁵⁹¹

V úvodu liturgie *Řádu ranní modlitby církve (The Order for Morning Prayer)* BCP je zdůrazněno rozpoznání lidské hříšnosti, omezení člověka ve formě hříchu a nedostatečnosti. **Vyznání hříchu** jednotlivce i celého společenství stojí v samém úvodu bohoslužby a je přípravou na následující přijetí rozhřešení – odpuštění hříchu skrze víru v Ježíše Krista.

*Všemohoucí a nejmilostivější Otče; Zhřešili jsme a daleko jsme zbloudili z tvých cest jako ztracené ovce. Příliš jsme následovali záměry a touhy vlastního srdce. Přestoupili jsme tvůj svatý zákon. Nečinili jsme to, co jsme měli činit; a činili jsme, co nám bylo zapovězeno činit; není v nás nic dobrého...*⁵⁹²

Další části bohoslužby jsou reakcí na odpuštění – **vděčnost** a chvála, která se projevuje v **každodenním** spoléhání na Boží milost, chvála všeho jeho stvoření. Tato část

---

a souhlasem byl Bůh oslaven v jeho Církvi.“ Jedna část původní ranní bohoslužby, která byla vedena v angličtině, se nazývala *Bidding of the Bedes* (Výzva k orodování). Obsahovala přímlyvy za potřeby každodenního života, modlitby za duchovní, krále a šlechtu, ale také farníky a jejich různé osudy. Tato forma modlitby zůstala zachována do dnešního dne pod názvem *Bidding Prayer* a její étos silně ovlivnil BCP svým domáckým, praktickým a vtěleným charakterem anglické zbožnosti. Srov. DUNLOP, C. *Anglican Public Worship*, s. 61–62.

⁵⁸⁸ The Order for Morning Prayer, Daily Throughout the Year. In *The Book of Common Prayer of the Church of England, 1662* [on-line]. © 2004, Don C. Warrington. Positive infinity [cit. 2018-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.paludavia.com/anglican/bcp-1662.pdf>>.

⁵⁸⁹ Podrobněji viz Anglikánská spiritualita. In KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*, O anglikánské poetické imaginaci blíže viz COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*.

⁵⁹⁰ Dílo metafyzických básníků vymezil v 18. století Samuel Johnson, který zkoumal díla anglických básníků včele s Johnem Donneem a objevil jedinečné prvky této poezie. Mezi hlavní představitele patří John Donne (1571–1631), George Herbert (1593–1633), Henry Vaughan (1622–1695), Richard Crashaw (1613–1649). Básníci se vyznačovali tzv. vtípnou fantazií/důvtipem (*witty conceits*) a velmi specifickým užíváním metafor. Jejich poezie vyjadřovala emoce v intelektuálním kontextu, reagovala na obrovský rozvoj vědy, jedinečné bádání i silnou náboženskou nejistotu. Používání překvapujících metafor, obrazů a jazyka spolu s hlubokou touhou po originalitě mělo velký vliv i na pozdější básníky a některé autory Modernistického hnutí (*Modernist movement*), jako např. na T. S. Eliota. Srov. Introduction. In GARDNER, H. *Metaphysical Poetry*. London: Penguin Classics, 2006; RICKS, C. (ed.). *Metaphysical Poetry*. London: Penguin Classics, 2006.

⁵⁹¹ V obou vydáních kancionálu *Trinity Hymnal* se přímo objevují díla George Herberta, jednoho z hlavních představitelů metafyzických básníků.

⁵⁹² Srov. HOLMES, David L. *A Brief History of the Episcopal Church*. Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1993, s. 10.

bohoslužby je plná radosti z krásy a dokonalosti stvoření i vděčnosti za každý nový den. L. W. Countryman v tomto kontextu hovoří o tzv. každodenním vtělení (*Incarnation in the Everyday*).⁵⁹³ Vše pak vrcholí ve společném apoštolském vyznání víry. **Společenství**, jednota celé země pod vládou panovníka/panovnice, je dalším charakteristickým znakem této bohoslužby. Všichni společně, vláda, duchovní autority i lid, přicházejí před Boží trůn a prosí o slitování a pomoc:

*Neboť není nikdo, kdo za nás bojoval, jen ty, ó, Bože.*⁵⁹⁴

Modlitba za vládu a duchovní autority, prosba o milost a slitování za všechny lid zrcadlí víru v dokonalý pokoj, napříč sporům, válkám i nedokonalostem vládní moci, který přichází pouze skrze Krista a jeho moc (*Modlitba za pokoj*). Díky Kristově milosti můžeme obstát před zkouškami a **pokoušeními každého dne i noci**.

*Prosвіт naši temnotu, naléhavě tě prosíme, ó, Pane; a svou velkou milostí nás ochraňuj od všech nebezpečí a nástrah této noci..*⁵⁹⁵

S touto perspektivou lid přichází k Bohu s modlitbou za celou zemi – za vládu, královskou rodinu i duchovní autority, neboť svou autoritu získali od Boha a také oni potřebují slitování a vedení Ducha svatého, potřebují spásu, aby mohli vstoupit do Božího království:

*Obdaruj je svým Duchem svatým; svou nebeskou milostí je ozdob; kéž všechna Tvá radost jim přichází na pomoc; a doved' je do svého věčného království.*⁵⁹⁶

Tyto modlitby jsou v první řadě odrazem síly společenství a společné prosby, se kterou církev přichází před Boží trůn. Zároveň nezdůrazňuje moc vládních struktur, ale jejich odpovědnost a potřebu Boží pomoci, aby mohly spravedlivě spravovat a uskutečňovat získanou moc.

Na závěr bohoslužby zaznívá společně hlas lidu, který volá po poznání a věčném životě. Právě toto volání po darech Ducha svatého a Boží milosti, zajímavě zakončuje společnou ranní modlitbu. Je tak zdůrazněno, že tyto nejvyšší dary nejsou odděleny

---

⁵⁹³ COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 108–116.

⁵⁹⁴ „Because there is none other that fighteth for us, but only thou, O God.“

⁵⁹⁵ Z večerní modlitby církve (*The Order for Morning Prayer*).

⁵⁹⁶ Modlitba za královskou rodinu. „Endue them with thy Holy Spirit; enrich them with thy heavenly grace; prosper them with all happiness; and bring them to thine everlasting kingdom.“

pouze pro duchovní či vládce, ale jsou přístupné všemu lidu. Tak můžeme zůstat v **překvapivém** napětí i naději, neboť milost Boží je určena komukoli podle vůle Boží, ne lidské, ve smyslu slov řečených Mojžíšovi: „*Smiluji se však, nad kým se smiluji, a slituji se, nad kým se slituji.*“⁵⁹⁷ S požehnáním jsou pak všichni propuštěni k životu z milosti.⁵⁹⁸

BCP propojovala čtení Bible s každodenním životem věřících v krátkých modlitbách, tzv. kolektech. V nich můžeme najít nejen poetický jazyk, který dokázal verbálně vyjádřit každodenní potřeby a prosby, ale také chválu a vděčnost lidu. Krátké modlitby používají jako vzor starozákonní žalmy a svou poetikou inspirovaly řadu pozdějších básníků a autorů.⁵⁹⁹ Nejsou však pouze literárními díly, ale vyjadřují jasně také zmíněné teologické důrazy BCP. Základními kolekty bohoslužebného řádu jsou modlitba za pokoj a za milost.

Modlitba za pokoj (Collect for Peace) – BCP 1662 (Matin)

*O God, who art the author of peace and lover of concord, in knowledge of whom standeth our eternal life, whose service is perfect freedom; Defend us thy humble servants in all assaults of our enemies; that we, surely trusting in thy defence, may not fear the power of any adversaries, through the might of Jesus Christ our Lord. Amen.*⁶⁰⁰

Tento krátký text popisuje **Boha jako původce** a milovníka pokoje a harmonie, zdůrazňuje **dar věčného života**, který je spojen s poznáním a otázkou dokonalé svobody. Skrze moc Ježíše Krista tedy může i člověk, který se pokoří jako služebník a spoléhá na Boží moc, dosáhnout Božího pokoje a svobody již zde na zemi.

Modlitba za milost (Collect for Grace) BCP 1662 (Matin)

*O Lord, our heavenly Father, Almighty and everlasting God, who hast safely brought us to the beginning of this day; Defend us in the same with thy mighty power; and grant that this day we fall into no sin, neither run into any kind of danger; but that all our doings may be ordered by thy governance, to do always that is righteous in thy sight; through Jesus Christ our Lord. Amen.*⁶⁰¹

---

⁵⁹⁷ Ex 33,19; Ř 9,15.

⁵⁹⁸ Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*.

⁵⁹⁹ Na texty kolektů BCP reaguje ve své básnické sbírce *Waiting on the Word* (Canterbury Press Norwich, 2015) Malcolm Guite.

⁶⁰⁰ *Modlitba za pokoj (Collect for Peace) – BCP 1662 (Matin)* „Bože, který jsi autor míru a milovník svornosti, v jehož poznání spočívá náš věčný život, jemuž sloužit znamená dokonalou svobodu; ochraňuj nás, své pokorné služebníky ode všech útoků našich nepřátel; abychom se my, plně důvěřující Tvé ochraně, nemuseli bát síly protivníků, skrze moc Ježíše Krista, našeho Pána. Amen.“ (podtržení v citacích M. W.).

⁶⁰¹ „Ó, Pane, náš nebeský Otče, všemohoucí a věčný Bože, který jsi nás bezpečně přivedl na začátek tohoto dne; ochraňuj nás v něm svou mocnou silou; a dej, abychom tento den neupadli do žádného hříchu

Bůh je stvořitelem, ale také udržovatelem, **každý nový den** je jeho darem, který vděčně přijímáme. Bůh je také ochranou před **hříchem** každého dne a my se můžeme odevzdávat do jeho moci. Ježíšovo **vtělení** znamená ochranu pro každý den.

Další kolekty používají také svou poetiku, symboly a metafory, slovní spojení, jasně však vyjadřují také teologické důrazy. Hovoří o Písmu jako základu pro naše vyučování a prosí o moudrost, která nám umožňuje mít naději ve věčný život, který máme v Kristu. Prosí o moudrost, abychom dokázali Písmo *slyšet, číst, věnovat mu pozornost, učit se je a vnitřně přijímat*.⁶⁰²

Prosí také o nápravu hříšných srdcí, která jsou neposlušná vůči moudrosti spravedlivých: ... *the hearts of the disobedient to the wisdom of the just*⁶⁰³. Zdůrazňuje křehkost lidského života a nutnosti spoléhání na Boha: ... *we are sore let and hindered in running the race that is set before us*⁶⁰⁴ nebo *by mason of the frailty of our nature we cannot always stand upright; Grant to us strength and protection*.⁶⁰⁵

Modlitba také jasně zdůrazňuje, že **není možné si milost zasloužit**: *O Lord God, who seest that we put not our trust in anything that we do*.⁶⁰⁶ nebo *Almighty God, who seest that we have no power of ourselves to help ourselves; Keep us both outwardly in our bodies and inwardly in our souls*.⁶⁰⁷ *That we, being ready both in body and soul, may cheerfully accomplish those things that though wouldst have done...*⁶⁰⁸

I zde je vyjádřeno spojení těla a duše – vnějšího a vnitřního člověka, obojí může Boha oslavovat. Jasně je také odkud přichází pokušení: „... *the temptations of the world, the flesh and the devil*,“⁶⁰⁹ a odkud vykoupení: *Without thee we are not able to please thee*.⁶¹⁰

Jak uvádí L. W. Countryman, anglikánství má své kořeny v komunitě (společnosti) a v rozhovoru. Není primárně definováno doktrinálně⁶¹¹, ale v kontinuitě

---

ani se nedostali do jakéhokoli nebezpečí, ale aby všechno naše počínání bylo vedeno pod Tvou správou, abychom činili vždy, co je spravedlivé ve tvých očích, skrze Ježíše Krista, našeho Pána. Amen.“

⁶⁰² *hear them, read, mark, learn, and inwardly digest them; The Collect The Second Sunday in Advent, BCP (1662).*

⁶⁰³ „srdce vzpurná vůči moudrosti spravedlivých“, *The Collect The Third Sunday in Advent, BCP (1662).*

⁶⁰⁴ „jsme zranění zadržování v běhu, který je před námi stanoven“, *The Collect The Fourth Sunday in Advent, BCP (1662).*

⁶⁰⁵ *The Collect The Fourth Sunday after the Epiphany, BCP (1662).*

⁶⁰⁶ *The Collect The Sunday called Sexagesima, or The Second Sunday before Lent, BCP (1662).*

⁶⁰⁷ *The Second Sunday in Lent, BCP (1662).*

⁶⁰⁸ *20th Sunday after Trinity, BCP (1662).*

⁶⁰⁹ *18th Sunday after Trinity, BCP (1662).*

⁶¹⁰ *19th Sunday after Trinity, BCP (1662).*

⁶¹¹ Anglikánství bylo rodinné náboženství, odmítlo změny středověkého západního katolictví na Tridentním koncilu, ale stejně tak odmítlo protestantskou definici, kterou nabízelo extrémní puritánství. Pro anglikánství je například charakteristické trvat na „skutečné přítomnosti“ Krista v eucharistii,

vztahu člověka s lidmi navzájem a s Bohem, dokonce v tradicionalistickém smyslu vztahu s ostatními spoluvěřícími minulosti a budoucnosti. Poetická tradice anglikánské spirituality není stále stejná, ale spojuje ji jazyk, který vychází z bohoslužby a začíná a končí ve společenství. Středem této spirituality je podle L. W. Countramana bod překvapení. Bůh nás překvapuje, mění naše myšlení, přináší rozhovor a změnu, objevujeme a znovuobjevujeme milost, někdy v podobách, které nejsou zdaleka náboženské. Dar přítomnosti přichází a odchází bez varování a Boží slovo je překvapením, vzácným momentem, kdy zakoušíme milost poznání a přijetí. Tím největším překvapením není podle Countrymana pozvání k milosti, ale schopnost je svobodně přijmout.⁶¹²

4.2 Kancionál *Trinity Hymnal* (vznik a struktura)

Kancionál *Trinity Hymnal* vydala církev konzervativního proudu presbyteriánství *Orthodox Presbyterian Church* (OPC) nejprve samostatně v roce 1961.⁶¹³ *General Assembly* OPC za tímto účelem ustanovil speciální komisi již v roce 1949.⁶¹⁴ Po propojení publikační činnosti vydavatelství *Great Commission Publications* (GCP) s nově vzniklou *Presbyterian Church in America* (PCA) v roce 1975 snaha o revizi zpěvníku rostla a v roce 1984 zahájila oficiálně svou činnost speciální komise se členy obou denominací⁶¹⁵. Komisi navíc asistovali čtyři teologičtí poradci (dva z každé denominace)⁶¹⁶, kteří dohlíželi na změny z pohledu teologických kritérií. Projekt schválila OPC v roce 1987 a připravila kancionál pro vydání.

Ve 2. vydání zpěvníku v roce 1990⁶¹⁷, kterým se v této práci zabýváme, přibýlo 156 nových písní, klasických i soudobých s důrazem na písně vycházející z biblických žalmů. Zpěvník obsahuje celkem 742 duchovních písní pro použití při

---

a přitom odmítat tradiční pozdně středověké vysvětlení této přítomnosti v doktríně transsubstanciacie, neboť opět slovy L. W. Countramana „není možné předstírat, že víme příliš“. Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 36.

⁶¹² Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 123–137.

⁶¹³ Dostupné na WWW: <<http://www.hymnary.org/hymnal/TH1990>>.

⁶¹⁴ Preface. In *Trinity Hymnal* (1990), s. 7.

⁶¹⁵ Jean Clowney, Ronald DeMaster, Peyton H. Gardner (předseda), Paul D. Kooistra, Calvin R. Malcor, Ronald A. Matthews, Donald M. Poundstone, Lawrence C. Roff (editor), Dennis Stager, Ford S. Williams, William K. Wymond.

⁶¹⁶ John M. Frame a Jack J. Peterson z OPC; Joseph A. Pipa a Robert G. Rayburn z PCA.

⁶¹⁷ Dostupné na WWW: <<http://www.hymnary.org/hymnal/TH1990>>.

běžných bohoslužbách, pro slavnostní příležitosti, jakými jsou křest, večeře Páně, svatby a pohřby, pro oslavu sklizně a dnu díkuvzdání. Součástí kancionálu jsou písně oslavující národ, písně pro manžele a rodinu a také dětské duchovní písně. Datace nejstarších textů sahá do 2. století (například *Gloria Patri*) a kancionál obsahuje také necelých 50 písní autorů 20. století. Celkem 160 písní navazuje na biblické žalmy, přímo z jejich textů vychází (136) nebo jsou žalmy inspirovány (24).

Kancionál obsahuje předmluvu vysvětlující roli, charakter i úpravy zpěvníku. V úvodu editor oslovuje zvláště pastory, hudebníky a církevní společenství s výzvou ke společné chvále Boha a instrukcemi ohledně různého použití zpěvníku. Následují návody pro hudebníky k liturgickému zařazení závěrečného zpěvu „amen“, kytarovými akordy a vysvětlivkami k písním. Za písněmi, které jsou uspořádány tematicky podle kapitol Westminsterského vyznání víry, následuje soubor žalmů upravených pro sponsoriální čtení, text tří vyznání víry (Apoštolské, Nicejské a Westminsterské, čímž se kancionál identifikuje s církvemi, které se k těmto vyznáním hlásí), a otázky a odpovědi **Krátkého Westminsterského katechismu**.⁶¹⁸ Na konci knihy se nachází přehled vydavatelství s autorskými právy, seznam autorů, překladatelů a zdrojů písní, soupis skladatelů, aranžmá a originálních melodií, přehled melodií, metrum i odkazy na Písmo svaté a seřazení písní podle abecedně rozdělených tematických okruhů.

Každá píseň obsahuje odkaz na odpovídající pasáž z Písma, případně uvádí konkrétní verš, název autora textu, případně překladatele, zdroj melodie a časové zařazení vzniku hudby i slov písně. U písně je také uvedeno, byla-li inspirována konkrétním žalmem, u písní vycházejícího přímo z žaltáře je uveden i zdroj. Písně, jejichž texty byly upraveny, obsahují poznámku *alt.* (nejčastějšími úpravami bylo vynechání archaických slovních spojení, kde to bylo možné, zkratka v poznámce však nerozlišuje, zda se jednalo o úpravu čistě jazykovou či teologickou). Některé texty písní získaly v revidovaném vydání novou melodii nebo byla přidána alternativní melodie. Tam, kde došlo k hudebním úpravám ohledně tónin některých písní, aby se přizpůsobily hlasovým možnostem celého společenství, je uvedena zkratka *mod.*⁶¹⁹

Díky uvedení tří vyznání víry, čtení žalmů a také díky obsahové pestrosti si *Trinity Hymnal* zachovává ekumenický charakter, obsahuje písně různých křesťanských kultur a zdůrazňuje funkci bohoslužby, která má přinášet slávu trojjedinému Bohu. Autoři revidované verze kancionálu vyjádřili jeho účel těmito slovy: „Cílem *Trinity Hymnal* je

⁶¹⁸ Ke struktuře zpěvníku viz Preface. In *Trinity Hymnal* (1990), s. 7–8.

⁶¹⁹ Viz Preface. In *Trinity Hymnal* (1990).

přípravit sbírku ‚žalmů a chvalozpěvů‘, které věrně staví na Božím slově, jasně učí doktríny milosti a usnadní biblické uctívání Boha mezi jeho lidem. Modlitbou všech, kteří se na projektu revize podíleli, je, aby se pomocí *Trinity Hymnal* církev poučila a náš trojjediný Bůh byl chválen a oslaven.“⁶²⁰

Řada písní pochází od autorů vycházejících z anglikánské tradice, nechybějí však ani texty původně německé, francouzské či latinské. O pestrosti teologických kořenů svědčí soupis autorů písní, kteří jsou ve zpěvníku zastoupeni největším počtem skladeb. Jsou jimi **Isaac Watts** (1674–1748, 43 písní, anglický nonkonformista), **Charles Wesley** (1707–1788, 19 písní, zakladatel metodistického hnutí), **Horatius Bonar** (1808–1889, 17 písní, *United Free Church of Scotland*), **James Montgomery** (1771–1854, 16 písní, syn duchovního Jednoty bratrské, narozený ve Skotsku), **John Mason Neale** (1818–1866, 15 písní, anglikánský kněz), **Fanny Crosbyová** (1820–1915, 14 písní, *Sixth Avenue Bible Baptist Church in Brooklyn, NY*), **John Newton** (1725–1807, 13 písní, evangelikální anglikánský kněz), **Philip Doddridge** (1702–1751, 11 písní, anglický nonkonformista, vnuk luteránského duchovního), **John Ellerton** (1826–1893, 10 písní, původem z evangelické rodiny), **Frances Ridley Havergalová** (1836–1879, 10 písní, *Church of England*) a 20 písní přeložila **Catherine Winkworthová** (1829–1878, překladatelka německých duchovních písní, ovlivněna anglikánskou a unitářskou církví).

Na základě tematického rozdělení písní v kancionálu můžeme obecně charakterizovat hlavní teologická témata, na která zpěvník klade důraz. Písně jsou sestaveny do jedenácti tematických celků podle kapitol WVV a na základě McGrathovy definice základních teologických témat spirituality můžeme kvantitativně specifikovat pořadí důležitosti námětů, které kancionál přináší do presbyteriánské bohoslužby. Písně se často zabírají více tématy najednou, a proto výčet témat ani množství písní nemůžeme chápat jako jednoznačně určující. Z tohoto přehledu však lze odvozovat na úmysl a zaměření autorů zpěvníku a identifikovat hlavní teologické důrazy kancionálu (přínejmenším zamýšlené).

První oddíl *Trinity Hymnal* je tematický nazván **Bůh** (*God*), zahrnuje písně, které přinášejí svědectví o Božích vlastnostech. Jde v první řadě o Boží **dokonalost** (23 písní),

---

⁶²⁰ „The objective in *Trinity Hymnal* is to furnish a collection of ‚psalms, hymns and spiritual songs‘ that are faithfully based on God’s Word, clearly teach the doctrines of grace, and facilitate the biblical worship of God among his people. The prayer of all who had a part in the revision project is that the church will be edified, and our triune God will be praised and glorified through the use of *Trinity Hymnal*“. *Trinity Hymnal* (1990), s. 8.

nekonečnost (4 písní), **věčnost** (3 písně), **neměnnost** (3 písně), **existenci Boha** („being“, 2 písně), **moudrost** (3 písně), **moc** (7 písní), **svatost** (2 písně), **spravedlnost** (4 písně), **dobrotu** (6 písní), **pravdu** (3 písně), **všemohoucnost** (15 písní), **lásku a milost** (7 písní) a **věrnost** (17 písní). Zjevně zde převládá zaměření na Boží dokonalost, všemohoucnost, lásku a milost, což potvrzuje základní teologické zaměření presbyteriánské spirituality (jak jsme je uvedli v kapitolách 2.3 a 2.5) – spasení skrze Boží milost (*sola gratia*) na základě Boží smlouvy. Bůh sám je strůjce i vykonavatel své smlouvy s vyvoleným lidem, jeho smlouva milosti je dokonalá a reflektuje Boží všemohoucnost (člověk nebyl schopen dostát smlouvy poslušnosti, není schopen spasit sám sebe). Co však ve výčtu Božích vlastností téměř chybí, je pojem Božího hněvu, případně uvedení trestu na Boží lid, který vede k bázni před Bohem a jeho činy. Písně zmiňují potřebu bázně opakovaně ve spojení s Božím milosrdenstvím.

Druhý oddíl obsahuje 8 písní věnovaných **Svaté Trojici** (*Holy Trinity*). Již tento počet naznačuje, že otázka Trojice je z teologického hlediska pro presbyteriánskou spiritualitu podstatná především v souvislosti s činností jednotlivých osob Trojice vůči člověku (stvoření, spasení, posvěcení), otázkou vztahů v rámci Trojice či vlastností jednotlivých osob se písně příliš nezabývají.

Třetí oddíl se týká **Božího díla** (*God's Work*), konkrétně zmiňuje Boží nařízení (*His Decrees*, 2 písně), stvoření (*Creation*, 16 písní) a prozřetelnost (*Providence*, 10 písní). Jednoznačně zde nacházíme vyzdvihování činnosti Boha jako Stvořitele a význam stvoření pro chápání a poznávání Boha a jeho vlastností. Opakuje se znovu téma Boží smlouvy, jeho plán spásy, který podtrhuje Boží prozřetelnost.

Není překvapující, že **Božímú slovu** (*God's Word*) je věnováno 18 písní, a to konkrétně písně o Písmu svatém (*The Holy Scriptures*, 12 písní) a Božím zákoně (6 písní). Je tak i zde potvrzen stěžejní význam Božího slova, jak Nového, tak Starého zákona, pro presbyteriánskou spiritualitu.

Pátý oddíl zpěvníku je obsáhlým popisem **Ježíše Krista** (*Jesus Christ*, 175 písní) jako jediného prostředníka a vykupitele (*The Only Mediator and Redeemer*, 8 písní). Kristovy vlastnosti, život a dílo je rozloženo do následujících témat: jeho božství (*His Deity*, 2 písně), jeho chvála (*His Praise*, 18 písní), jeho láska a milost (*His Love and Grace*, 11 písní), jeho očekávaný příchod (*His Advent*, 6 písní), jeho narození (*His Birth*, 35 písní), jeho život, služba a poslušnost (*His Life, Ministry, and Obedience*, 8 písní), jeho vykupitelské dílo (*His Atoning Work*, 5 písní), jeho utrpení (*His Suffering*, 5 písní), jeho smrt (*His Death*, 13 písní), jeho vzkříšení (*His Resurrection*, 24 písní),

jeho nanebevstoupení (*His Ascension*, 6 písní), jeho vyvýšení (*His Exaltation*, 8 písní), jeho prorocký úřad (*His Prophetic Office*, 2 písně), jeho kněžská přimluva (*His Priestly Intercession*, 4 písně), jeho královský úřad (*His Kingly Office*, 7 písní), jeho druhý příchod a soud (*His Second Coming and Judgment*, 13 písní). Důraz je kladen na vděčnost, chválu Kristovy lásky a milosti, důležitý je odkaz na narození, smrt a vzkříšení Krista, dále jeho druhý příchod a poslední soud. V písních se konkrétně zmiňují i tři Kristovy úřady, proroka, kněze a krále. Naopak poměrně malý prostor zaujímají písně zaměřené na Kristovo utrpení, nanebevstoupení a vyvýšení. Kristovo božství jako by zůstávalo ve stínu jeho sestoupení na zem, do blízkosti člověka. Důrazy na lidství, vtělení, soucit a Kristovy přimluvy za jeho lid podtrhují učení presbyteriánství, jak jsme je představili v kapitole 2.5.

Šestý oddíl písní se týká **Ducha svatého** (*The Holy Spirit*), celkem 13 písní je ve srovnání s oslavou Boha jako Stvořitele (16) či Krista jako druhé osoby Trojice (175) nejnižší počet.

Sedmý oddíl se obrací na **Církev** (*The Church*, 113 písní) jako Církev Kristovu (*The Church of Christ*, 13 písní), společenství svatých (*The Communion of Saints*, 4 písně), lid smlouvy (*The Covenant People*, 6 písní), Boží království (*The Kingdom of God*, 5 písní), dům Boží (*The Lord's House*, 8 písní). Do této části jsou zařazeny také písně pro zahájení bohoslužby (*The Opening of Worship*, 4 písně) a ukončení bohoslužby (*The Close of Worship*, 6 písní), oslavující den Páně (*The Lord's Day*, 6 písní), ranní písně (*Morning*, 5 písní), večerní písně (*Evening*, 10 písní) a písně určené pro dvě svátosti – křest (*Baptism*, 10 písní) a večeři Páně (*The Lord's Supper*, 12 písní). Závěrečné chvalozpěvy v tomto oddíle zdůrazňují službu (*Stewardship*, 4 písně) a misií církve (*Mission*, 19 písní). V tomto oddíle jsou je církve představena jako lid Boží smlouvy (opětovně je zmíněna smlouva jako základ vztahu Boha a jeho lidu), společenství svatých a Boží dům (a to v souvislosti s anglickým označením „church“, které znamená jak „církev“ jako společenství Božího lidu, tak budovu „kostela“). Pojmenovány jsou zde dvě svátosti, které presbyteriánská církev uznává, a zřejmý je také význam služby a misie, jako charakteristiky činnosti presbyteriánských církví (v souladu s Kalvínovým pohledem na důležitost aktivity věřících⁶²¹).

Další oddíl (osmý) popisuje **cesty spásy** (*The Ways of Salvation*, 96 písní). Jednotlivé písně jsou rozděleny do podkapitol spasení skrze milost (*Salvation by Grace*,

---

⁶²¹ Viz kapitola 3.1. Dále také viz KUYPER, Abraham. *Lectures on Calvinism*.

14 písní), vyvolení (*Election*, 3 písně), nabídka evangelia zadarmo (*The Free Offer of the Gospel*, 10 písní), povolání (*Calling*, 3 písně), pokání (*Repentance*, 12 písní), víra v Krista (*Faith in Christ*, 18 písní), jednota v Kristu (*Union with Christ*, 4 písně), ospravedlnění (*Justification*, 6 písní), přijetí (*Adoption*, 2 písně), posvěcení (*Sanctification*, 12 písní) a vzkříšení a věčný život (*The Resurrection and Everlasting Life*, 12 písní). Již název oddílu evokuje pojetí života jako cesty, typické pro presbyteriánskou spiritualitu, na které je křesťan podobně jako Bunyanův poutník **milostí** skrze **víru posvěcován**, aby pak došel **věčného života**. Stěžejní podmínkou na této cestě je obrácení od hříchu, **pokání**.

Podobně je následující část kancionálu je věnována putování, **křesťanskému životu** (*The Christian Life*, 161 písní) a jeho základním prvkům: odpuštění hříchů (*Forgiveness of Sins*, 6 písní), poslušnost (*Obedience*, 9 písní), rozpor s hříchem (*Conflict with Sin*, 4 písně), křesťanský boj (*Christian Warfare*, 13 písní), křesťanská služba (*Christian Service*, 15 písní), putování a vedení (*Pilgrimage and Guidance*, 9 písní), strasti a utrpení (*Tribulation and Suffering*, 6 písní), vykoupení (*Deliverance*, 2 písně), útěcha (*Consolation*, 5 písní), Boží občerstvující milost (*God's Refreshing Grace*, 7 písní), modlitba (*Prayer*, 8 písní), vděčnost (*Thankfulness*, 6 písní), naděje (*Hope*, 4 písně), láska ke Kristu (*Love for Christ*, 9 písní), společenství s Kristem (*Communion with Christ*, 3 písně), láska k Bohu (*Love for God*, 7 písní), důvěra v Boha (*Trust in God*, 19 písní), podřízení se (*Submission*, 7 písní), ujištění (*Assurance*, 6 písní), pokoj a radost (*Peace and Joy*, 9 písní), vytrvalost (*Perseverance*, 5 písní). Tento výčet opět charakterizuje křesťanský život jako cestu poslušnosti, modlitby a lásky ke Kristu, jejímž ovocem je láska, pokoj, radost, důvěra a vděčnost. Lidská aktivita se projevuje službou a podřízením, a neobejde se bez utrpení, boje a vytrvalosti.

Poslední dva oddíly zahrnují **ostatní témata** (*Special Topics*): národ (*The Nation*, 4 písně), sklizeň a díkůvzdání (*Harvest and Thanksgiving*, 3 písně) a manželství a domov (*Marriage and the Home*, 7 písní) a **hudbu při bohoslužbě** (*Service Music*): desatero (*The Ten Commandments*, 1 píseň), modlitby (*Prayers*, 6 písní), chvály (*Praises*, 7 písní), amen (*Amens*, 3 písně) a Apoštolské vyznání víry (*The Apostle's Creed*, 2 písně). Ze skutečnosti, že rodině a manželství jsou věnovány bohoslužebné chvály, vyplývá postavení, které v presbyteriánství manželství a rodina mají. Závěrečné chvály jsou většinou překlady latinské doxologie a textů *Gloria Patri*.

Témata obsahu kancionálu naznačují celkový charakter zpěvníku a jsou jistým nasměrováním pro následující podrobnou analýzu témat presbyteriánské spirituality vyjádřené poetickou imaginací písňových textů.

4.3 Teologická témata presbyteriánské spirituality v písních *Trinity Hymnal*

Poezii a hudbu jako „způsoby poznání“ budeme v této kapitole zkoumat v jednotlivých písních zpěvníku *Trinity Hymnal*. V návaznosti na kapitolu 2.5 budeme v textech hledat poetická vyjádření sedmi McGrathových teologických témat křesťanské spirituality. Porovnáme tak jazyk poezie s jazykem teologických dokumentů církve z kapitoly 2.5 a budeme sledovat, jakým způsobem vyjadřuje tytéž pravdy či teologické koncepty. Z *Trinity Hymnal* budeme v této kapitole vybírat písně, které nejlépe vyjadřují základní teologická témata zpěvníku, a ty, které reprezentují neobvyklé či zajímavé použití jazyka imaginace.

4.3.1 *Sola Scriptura*

Na základě uvedených teologických témat presbyteriánské spirituality s důrazem na reformační princip *sola Scriptura* (kapitola 2.3) nepřekvapí skutečnost, že ve zpěvníku *Trinity Hymnal* je celý jeden oddíl (písně 136–153) věnovaný přímo Božím slovu. Texty těchto písní vycházejí ve velké míře z žalmů (Ž 19; Ž 27; Ž 117,2; Ž 119,9–16; 33–40; 105; 130) a z 2Tim 3,16 (*All Scripture is God-breathed*). Podle 1. kapitoly WVV (*Of the Holy Scripture*) je Písmo svaté Božím slovem, kterým Bůh zjevuje svou vůli skrze vedení Ducha svatého. Boží slovo má být jako takové přijímáno, jako neomylné a božské, sepsané k Boží slávě, které je jedinou cestou ke spasení.

Písně *Trinity Hymnal* zmiňují Písmo z různých pohledů. Isaac Watts je například ve své písni *The Heavens Declare Your Glory, Lord* (1719) nazývá *my guide to heav'n* („můj průvodce do nebes“). Písmo se často zmiňuje jako místo **hledání Boha**:

Edwin Hodder vyjádřil potřebu hledání Boha v Písmu také ve své písni *Thy Word is Like a Garden*. Přirovnává Písmo svaté k **zahradě** plné zářivých a světlých květů, kde si jich každý, kdo hledá, může utrhnout krásný trs. Boží slovo také nazývá **hlubokým dolem**, ve kterém se skrývají drahocenné klenoty, pro každého, kdo v nich bude hledat. Písmo je jako **shluk hvězd**, tisíce světelných paprsků, které vedou cestovatele a osvětlují cestu. Je jako **arzenál**, muniční sklad, kde bojovníci vždy najdou dostatek výzbroje, aby mohli bojovat správný boj, kde Slovo je tou spolehlivou zbraní. Opět zde nacházíme důraz na hledání v Božím slově, lidskou aktivitu studia a meditace nad Božím slovem.

*Thy Word is like a garden, Lord, / With flowers bright and fair;
And ev'ry one who seeks may pluck / A lovely cluster there.*

*Thy Word is like a deep, deep mine; / And jewels rich are rare
Are hidden in its mighty depths / For ev'ry searcher there.*

*Thy Word is like a starry host: / A thousand rays of light
Are seen to guide the traveler, / And make his pathway bright.*

*Thy Word is like an armory, / Where soldiers may repair,
And find, for life's long battle day, / All needful weapons there.*⁶²³

A následuje modlitba, touha po milosti milovat, nalézt a poznávat **vzácné Slovo**:

*O may I love thy precious Word, / May I explore the mine,
May I its fragrant flowers glean, / May light upon my shine.
O may I find my armor there, / Thy Word my trusty sword;
I'll learn to fight with ev'ry foe / The battle of the Lord.*⁶²⁴
(na základě Žalmu 119,18)

⁶²² LATHBURY, Mary Artemesia (1841–1913). *Break Thou the Bread of Life* (1877). „V posvátné stránce tebe hledám, Pane.“ Podtržení v textech písni M. W.

⁶²³ HODDER, Edwin (1837–1904). *Thy Word is Like a Garden*, 1863. „Tvé Slovo je, Pane, jako zahrada s jasnými a zářivými květy; / A každý, kdo hledá, si z nich může natrhat půvabnou kytici. / Tvé Slovo je jako přehluboký důl; drahocenné klenoty jsou vzácné, / Jsou ukryté v jeho mocných hlubinách pro každého, kdo v nich pátrá. // Tvé Slovo je jako souhvězdí: tisíce paprsků světla / Vedou poutníka a osvětlují jeho cestu. / Tvé Slovo je jako zbrojnice, kde vojáci mohou opravit / A najít potřebnou výzbroj pro svůj celoživotní zápas.“

⁶²⁴ „Kéž smím tvé drahé Slovo milovat, / kéž smím prozkoumat ten důl, / kéž smím nasbírat jeho voňavé květy, / kéž osvítlí mne světlo. / Kéž tam mohu najít svou zbroj, / Tvé Slovo můj věrný meč; / Naučím se bojovat s každým nepřitelem / Pánovu bitvu.“

Hodder tak zdůrazňuje nejen hloubku a sílu Božího slova, ale také potřebu na ně reagovat – květiny v zahradě musejí být natrhány, poklad v dole vykopán, hvězdy následovány a zbraně nabity. Člověk tak ze zdroje čerpá, ale zároveň jako by mohl Slovo promarnit, pokud sám nehledá. Ovšem i nalezení je pouze milostnou Boží odpovědí na modlitbu touhy.

Podobně v písni *O Word of God Incarnate* (1867) popisuje William Walsham How Slovo jako **zlatou šperkovnici**, kde jsou uloženy drahokamy pravdy, jako **obraz Ježíše Krista, který namalovala nebesa**, nepochází tedy od lidských autorů. W. W. How zde již neklade důraz na hledání jako aktivitu člověka, ale možnost obraz pozorovat a následovat k jeho zdroji – Kristu samému:

*It is the golden casket, / Where gems of truth are stored;
... It is the heav'n-drawn picture / Of Christ, the living Word.⁶²⁵
It floateth like a banner / Before God's host unfurled;
It shineth like a beacon / Above the darkling world.
It is the chart and compass / That o'er life's surging sea,
'Mid mists and rocks and quicksands, / Still guides, O Christ, to thee.*

Celý popis How doplňuje metaforou církve jako „**lampy vytvořené z nejčistšího zlata**“, která přináší pravé světlo, a také modlitbou, aby církev Spasitele skutečně byla takovým světlem. Autor prosí o posilu pro **putující poutníky**, kteří jsou na cestě vedeni Slovem k setkání s **Bohem tváří v tvář**.

*O make thy church, dear Saviour, / A lamp of purest gold,
To bear before the nations / Thy true light, as of old.
O teach thy wand'ring pilgrims / By this their path to trace,
Till, clouds and darkness ended, / They see thee face to face.⁶²⁶*

Intimní a individuální vztah k Písmu vyjadřuje John Burton v písni *Holy Bible, Book Divine* (1803), kde k Písmu promlouvá jako k „**mé knize**, která existuje „pro mne“: „Svatá Bible, božská kniha, vzácný poklade, ty jsi má“:

*Holy Bible, book divine, / Precious treasure, thou art mine;
Mine to tell me whence I came; / Mine to teach me what I am;*

⁶²⁵ HOW, William Walsham (1823–1897). *O Word of God Incarnate*, 1867. „Je to zlatá šperkovnice, v níž jsou uloženy drahokamy pravdy ... Je to obraz Krista, živého Slova, který namalovala nebesa.“

⁶²⁶ HOW, William Walsham (1823–1897). *O Word of God Incarnate*, 1867. „Ach, učň svou církev, drahý Spasiteli, lampou z nejčistšího zlata, / Aby nesla před národy Tvé pravé světlo, jako dřívě. / Uč tak své poutníky, aby sledovali svou cestu, / Dokud mraky a temnota neskončí a oni tě nespatri tváří v tvář.“

*Mine to chide me when I rove; / Mine to show a Saviour's love;
Mine thou art to guide and guard; / Mine to punish or reward;*

*Mine to comfort in distress, / Suffering in this wilderness;
Mine to show by living faith, / Man can triumph over death;*

*Mine to tell of joys to come, / And the rebel sinner's doom;
O thou holy book divine, / Precious treasure, thou art mine.⁶²⁷*

Podobně intimně probíhá rozhovor s Pánem o významu jeho slova v písni *Lord, Thy Word Abideth* (1861). Slovo je průvodce, zdroj radosti, útěchy, dobré zprávy o spasení, přináší podporu živým a útěchu umírajícím. Spatřujeme zde modlitbu díkyvdání, poznání, modlitbu za **lásku i bázeň**, které nás vedou blíže ke Kristu:

*Lord, thy Word abideth and our footsteps guideth;
who its truth believeth light and joy receiveth.
When our foes are near us, then thy Word doth cheer us;
word of consolation, message of salvation.*

*When the storms are o'er us, and dark clouds before us,
then its light directeth, and our way protecteth.
Who can tell the pleasure, who recount the treasure,
by thy Word imparted to the simple-hearted?*

*Word of mercy, giving succor to the living;
Word of life, supplying comfort to the dying!
O that we, discerning its most holy learning,
Lord, may love and fear thee, evermore be near thee.⁶²⁸*

Vedle Písma jako místa hledání, zdroje světla a vedení je v písních *Trinity Hymnal* popsáno Písmo svaté také jako místo odpočnutí, osvobození. Benjamin Beddome shrnuje poklady Písma a jeho účinky následovně: V Písmu hříšníci mohou okusit jeho milost, poznat jeho Jméno, čtou moudrost, moc a milost Boží ve **vlastnostech krve** (*in characters of blood*), vězňům padají řetězy, unavení spočinou od své bolesti, zajatci jsou uvolněni ze zajetí, truchlící nacházejí pokoj. „Vítající hlas Vykupitele zde přináší nebeský klid, blažený zvuk je plný života a věčných radostí“:

*Here sinners of a humble frame / May taste his grace, and learn his Name;
May read, in characters of blood, / The wisdom, pow'r, and grace of God.*

⁶²⁷ BURTON, John (1773–1822). *Holy Bible, Book Divine*, 1803.

⁶²⁸ BAKER, Henry Williams (1821–1877, anglikánský kněz). *Lord, Thy Word Abideth*, 1861.

*The pris'ner here may break his chains; / The weary rest from all his pains;
The captive feel his bondage cease; / The mourner find the way of peace.*

*Here the Redeemer's welcome voice / Spreads heav'nly peace around;
And life and everlasting joys / Attend the blissful sound.*⁶²⁹

Modlitba Anne Steelové v písni *Father of Mercies, in Your Word* (1760) opět vyjadřuje hlubokou touhu po poznání a čerpání z pokladů Písma, patření na Krista skrze Písmo. Prosí o to, aby ji Božský Mistr učil, jak Slovo milovat a **vidět** v něm svého Spasitele:

*O may these heav'nly pages be / My ever dear delight;
And still new beauties may I see, / And still increasing light.*

*Divine Instructor, gracious Lord, / Be thou for ever near;
Teach me to love thy sacred Word, / And view my Saviour there.*⁶³⁰

Božský původ Písma, přestože bylo sepsáno lidmi, vyjadřuje také píseň *O God of Light, Your Word, a Lamp Unfailing* (1952) metaforou „**nesmrtelného pera**“, které autoři Písma použili.

*Speaking to saints, to prophets, kings, and sages,
who wrote the message with immortal pen*⁶³¹.

Podobně Písmo skrze Ducha svatého zjevuje Pravdu, přináší posvěcující světlo:

*The Spirit breathes upon the Word, / And brings the truth to sight;
Precepts and promises afford / A sanctifying light, / A sanctifying light.*⁶³²

Přináší zprávu o větší moci, než spatřujeme v jeho stvoření, lásce, která kráčí na Kalvárii, nekonečné milosti:

---

⁶²⁹ BEDDOME, Benjamin (1717–1795, anglický reformovaný baptistický kazatel). *God in the Gospel of His Son* (1787, upr. Thomas Cotteril 1819).

⁶³⁰ STEELEOVÁ, Anne (1717–1778). *Father of Mercies, in Your Word*, 1760. „Kéž jsou tyto nebeské stránky mou předrahou radostí; / Kéž smím neustále spatřovat nové krásy a stále se rozjasňující světlo. / Božský Mistr, milosrdný Pane, Buď navěky blízko; / Uč mne milovat tvé posvátné Slovo a vidět v něm svého Spasitele.“

⁶³¹ TAYLOROVÁ, Sarah E. (1883–1954). *O God of Light, Your Word, a Lamp Unfailing*, 1952, upr. „... svou vůli jsi zjevil smrtelníkům, hovořil k svatým, prorokům, králům a mudrcům, / kteří napsali toto poselství nesmrtelným perem.“ V původním textu, který se objevil v *Lutheran Service Book* č. 836, je namísto slovního spojení „nesmrtelným perem“ uveden výraz „dychtivým či zdráhavým perem“ (*with eager or reluctant pen*).

⁶³² COWPER, William (1731–1800). *The Spirit Breathes Upon the Word*, 1779. „Duch na Slovo dýchá a vyjevuje pravdu; příkazy a přísliby nabízí posvěcující světlo.“

*Here does your Word disclose more than your power shows,
love that to Calv'ry goes, infinite grace!*⁶³³

O důležitosti potřeby **překládat Písmo do jazyků všech národů** s bázni před Bohem, aby jej všechny národy mohly chválit a skrze Písmo měly naději, jak ji vyjadřuje Westminsterský katechismus v kapitole *O Písmu svatém*, pojednává píseň *O God of Light, Your Word, a Lamp Unfailing* (1952) takto:

*To all the world the message you are sending,
To every land, to every race and clan;
And myriad tongues, in one great anthem blending,
acclaim with joy your wondrous gift to man.*⁶³⁴

Rozličné role Písma a také jeho učení shrnuje píseň *The Law of God is Good and Wise* Matthiase Loye (1863). Boží zákon podle něj představuje Boží vůli, cestu ke spravedlnosti i cestu ke smrti. Teprve poznání našeho hříšného srdce nás vede k hledání spásy, teprve v Kristu nacházíme pomoc, kterou následují spravedlivé skutky. Pokud ovšem člověk úmyslně v hříchu zůstává a odmítá nabízenou pomoc, zůstává v zajetí zla. Zákon je dobrý, ale od Pádu člověka nás jeho svatost odsuzuje. Kristus nás z otroctví zlého **osvobozuje skrze milost a pouhou vírou:**

*The law of God is good and wise / And sets his will before our eyes,
Shows us the way of righteousness, / And dooms to death when we transgress.*

*Its light of holiness imparts / The knowledge of our sinful hearts
That we may see our lost estate / And seek deliv'rance ere too late.*

*To those who help in Christ have found / And would in works of love abound
It shows what deeds are his delight / And should be done as good and right.*

*When men the offered help disdain / And wilfully in sin remain,
Its terror in their ear resounds / And keeps their wickedness in bounds.*

*The law is good; but since the fall / Its holiness condemns us all;
It dooms us for our sin to die / And has no pow'r to justify.*

*To Jesus we for refuge flee, / Who from the curse has set us free,
And humbly worship at his throne, / Saved by his grace through faith alone.⁶³⁵*

---

⁶³³ CLOWNEY, Edmund P. *Vast the Immensity, Mirror of Majesty*, 1985. „Tady tvé Slovo odhaluje více, než ukazuje tvá moc, / lásku, která kráčí na Kalvárii, nekonečnou milost!“

⁶³⁴ TAYLOROVÁ, Sarah E. (1883–1954). *O God of Light, Your Word, a Lamp Unfailing*, 1952, upr. „Posíláš zprávu do celého světa, / Do každé země, ke každé rase a národu; / a myriády jazyků se spojují v jeden velký chvalo zpěv, / a radostně oslavují tvůj nádherný dar člověku.“

Na příkladech těchto textů můžeme sledovat vliv obou tradic, na které presbyteriánství navazovalo. Anglikánství vytvořilo pro čtení Písma specifický kontext v rámci BCP a opakovaný poslech biblických veršů v liturgickém kontextu modliteb a chval podpořil vliv Písma na anglikánskou poezii.⁶³⁶ Tak byla Bible například i pro anglikánské metafyzické básníky více než souhrnem pravidel a zákonů nebo pravidel pro život církve a víry. Stala se zdrojem ujištění o milosti, základem poznání a zdrojem života již od útlého dětství.⁶³⁷ Metafyzičtí básníci dávají přednost lásce v Písmu nad biblickým hněvem (viz báseň *Discipline* George Herberta) a zprávě o milosti v Písmu před jinými interpretacemi (Henry Vaughan – *To The Holy Bible*). Zároveň zachycují a udržují vědomí lidského prvku v Písmu. Kalvinistické pojetí Písma staví Písmo také do středu bohoslužby i života církve, nicméně pohlíží na něj výrazněji jako na Boží zákon a instrukce pro život. Písně *Trinity Hymnal* jako by tyto dva pohledy propojovaly, básníci užívají poetické imaginace anglikánství pro vyjádření hlubokého vnitřního vztahu k Písmu a zároveň v něm spatřují i konkrétní pokyny „průvodce do nebes“ a „lampy“ svítící na cestu, na kterou se poutník musí vydat.

4.3.2 Stvoření

V reformované presbyteriánské tradici⁶³⁸ je „svět“ chápán jako nepřátelský, to ovšem neplatí o Božím stvoření jako celku, které zrcadlí Boží slávu (Ž 97,6: „Nebesa hlásají jeho spravedlnost a všechny národy vidí jeho slávu.“). Chvály Božího stvoření v písních napodobují žalmy, ukazují na krásu hor, údolí, nebeských těles. Jsou to písně různých staletí, od *All Creatures of Our God and King* Františka z Assisi (cca 1225, přel. William H. Draper, 1926), přes *The Spacious Firmament on High* (Joseph Addison, 1712), po píseň *For the Beauty of the Earth* (Folliott S. Pierpoint, 1864) chválící stvoření Všemohoucího, které v důsledku ukazuje na jeho milost, propojuje lidské a božské, vyhlašuje chválu svému Stvořiteli:

---

⁶³⁵ LOY, Matthias (1828–1915). *The Law of God is Good and Wise*. 1863.

⁶³⁶ Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 38.

⁶³⁷ G. Herbert například ve své básni „*Discipline*“ vyzdvihuje důležitost Písma jako jediného zdroje života: *Not a word or look / I affect to own, / But by book, / And thy book alone*. H. Vaughan ve své básni *The Agreement*, kde Písmo uvádí jako zdroj naděje, zatímco ostatní jej matou pohledem na Písmo jen jako na odsuzující zákon: *Each page of thine hath true life in't, / And God's bright mind expressed in print*.

⁶³⁸ V této kapitole navazujeme na presbyteriánské učení o stvoření, jak jsme je představili v oddílu 2.5.1.

... *forever singing as they shine, „The hand that made us is divine.”*⁶³⁹

„Květiny země“ a „poupata nebes“ v písni *For the Beauty of the Earth* ukazují na svět viditelný a svět, který ještě „nerozkvetl“, vyjadřují poetickým jazykem napětí mezi světem „nyní“ a „ještě ne“:

*For each perfect gift of thine to our race so freely giv'n,
graces human and divine, flow'rs of earth and buds of heav'n,
Lord of all, to thee we raise this our hymn of grateful praise.*⁶⁴⁰

Velmi pozitivně vyznívá i možnost člověka poznávat Boha jako Stvořitele z jeho stvoření v písni *This Is My Father's World* (1901). Maltbie D. Babcock⁶⁴¹ však zároveň neopomíná zdůraznit potřebu „být schopen a připraven naslouchat“, neboť příroda zpívá „naslouchajícímu uchu“ – není zde pasivita, ale touha či schopnost tento „sluch“ mít. Ptáci přímo prozpěvují „koledy“, písně o Kristovu zrození, Boží kroky šumí v trávě, když se On sám po ní prochází:

*This is my Father's world, / And to my list'ning ears,
All nature sings, and round me rings / The music of the spheres.
This is my Father's world: / I rest me in the thought
Of rocks and trees, of skies and seas; / His hand the wonders wrought.*

*This is my Father's world, / The birds their carols raise,
The morning light, the lily white, / Declare their Maker's praise.
This is my Father's world: / He shines in all that's fair;
In the rustling grass I hear him pass, / He speaks to me everywhere.*⁶⁴²

⁶³⁹ „[hvězdy] vydávají světlo a navěky zpívají: ‚Ruka, která nás učinila, je božská.‘“ ADDISON, Joseph. (1672–1719, anglický politik a spisovatel) *The Spacious Firmament on High*, 1712.

⁶⁴⁰ PIERPOINT, Folliot Sandford (1835–1917). *For the Beauty of the Earth*, 1864. „Za každý tvůj dokonalý dar, který nám lidem zdarma nabízíš, / lidské a božské milosrdenství, květy země a poupata nebes, / k tobě, Pane všeho, pozvedáme tento náš hymnus vděčné chvály.“

⁶⁴¹ Maltbie Davenport Babcock (1858–1901) americký presbyteriánský duchovní působil jako kazatel v Lockportu, NY, *Brown Memorial Presbyterian Church* v Baltimoru, MD a *Brick Church of New York City*. Srov. HAWN, C. Michael. *History of Hymns: „This Is My Father's World“* [on-line] © 2018 Discipleship Ministries. The United Methodist Church [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: <<https://www.umcdiscipleship.org/resources/history-of-hymns-this-is-my-fathers-world>>.

⁶⁴² „Toto je mého Otce svět, a veškerá příroda zpívá mému uchu, a hudba sfér kolem mne vytváří kruhy. Toto je mého Otce svět, a já odpočívám v myšlenkách na skály a stromy, nebesa i moře, jeho ruka učinila divy. // Toto je mého Otce svět, ptáci zpívají své koledy, ranní světlo, bělost lilie provolávají chválu svému Stvořiteli (Tvůrci). // Toto je mého Otce svět, on září ve všem, co přináší světlo, slyším ho procházet v šustění trávy, všude ke mně promlouvá.“ Pojem „hudby sfér“ si Babcock vypůjčil z řecké filozofie jako pojem představující dokonalost zvuku, který nelze slyšet pouhým uchem a jehož ozvěny, které slyšet můžeme, jsou pouhé imitace. Pojem je spojován s Pythagorem a jeho žáky (6. stol př. Kr.), kteří objevili numerické vztahy určující základní intervaly hudby – oktávu, kvintu, kvartu a sekundu, a tyto propočty stojí u zrodu „harmonie sfér“, neslyšitelné harmonie založené na základních hudebních vztazích. Viz Pythagoras and the Numerical Properties of Music. In WEISS, Piero; TARUSKIN, Richard.

I tato schopnost „vidět“ a „naslouchat“ je Božím darem, jak doplňuje F. A. Cecil:

*He gave us eyes to see them, and lips that we might tell
how great is God Almighty, who has made all things well.*⁶⁴³

„Svět“ se ukazuje v různých podobách, ale obzvláště důležitý je v písních obraz přírody a přírodního řádu. Duchovní písně kladou velký důraz na oslavu stvoření, které reflektuje Boží dobrotu. Bůh je stvořitel a udržovatel světa. Důrazem je zde chápání přírody jako Božího stvoření jako tzv. **obecného** (nebo přirozeného) **zjevení** existence Boha i jeho vlastností (viz kapitola 2.5.1). Dobrota stvoření ukazuje na Boží dobrotu, proto je o ní důležité hovořit a aktivně na ni poukazovat.⁶⁴⁴ Píseň *God, My King, Thy Might Confessing* vychází z Žalmu 145 a hovoří o **Boží dobrotě** slovy žalmu:

*Speak of thy dread acts the story, / And thy deeds of wonder tell.
God is good to all creation; / All his works his goodness prove.
All thy works, O Lord, shall bless thee;⁶⁴⁵*

Z krásy stvoření a dobroty Stvořitele vyvěrá chvála **Boží věrnosti** v písni *Great Is Thy Faithfulness*, která vede až k odpuštění a pokoji, naději, která vytrvá. Pravidelné střídání ročních období, střídání dne a noci, to vše svědčí o Boží věrnosti:

Music in the Western World. A History in Documents. Belmont, CA: Thomson Schirmer, 2008 (1. vydání 1984), s. 2–3. Srov. také HAWN, C. Michael. History of Hymns: „This Is My Father’s World“ [on-line] © 2018 Discipleship Ministries. The United Methodist Church [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: <<https://www.umcdiscipleship.org/resources/history-of-hymns-this-is-my-fathers-world>>.

⁶⁴³ ALEXANDEROVÁ, Cecil Frances (1818–1895). *All Things Bright and Beautiful*, 1848, alt. 1961. „Daroval nám oči, abychom je viděli, a rty, abychom mohli říci, / jak velký je Bůh Všemohoucí, který všechno učinil dobře.“

⁶⁴⁴ V tradici pohledu na stvoření navazuje presbyteriánství na anglikánství. U. T. Holmes hovoří o dvou charakteristikách anglikánské spirituality: jednak vychází z *liturgie*, z denního řádu církve, a jednak oslavuje *stvoření*. Srov. HOLMES, Urban. T. *A History of Christian Spirituality. An Analytical Introduction*. Harrisburg, PA: Morehouse Publishing., s. 114. Anglikánství jako celek se vyhýbá extrémní reformační tendenci označovat „svět“ za „nepřítele“, naopak, na základě víry v Boha jako „stvořitele nebe i země“ je tentýž Bůh spatřován jako stavitel, který pracuje uvnitř církve i mimo ni. V běžné řeči je „svět“ často úmyslně dáván do protikladu k církvi, jako oblast sekulární, nenáboženská. Anglikánství ovšem tento ostrý dualismus odmítá a uvádí, že svět má hodně co říci o životě ducha. „Svět“ se ukazuje v rámci tradice anglikánské poezie v různých podobách, ale zvláště důležitý je obraz přírody a přírodního řádu. Raní metafyzičtí básníci ji často alegorizovali a přisuzovali jí zvláštní náboženské významy, byli fascinováni a inspirováni přírodní imaginací jako cestou k Bohu. Presbyteriánská teologie v kalvinistickém pojetí stvoření nevnímá takto mysticky, a anglikánská tradice je tak z textů písní zjevná. Srov. KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*. s. 74.

⁶⁴⁵ MANT, Richard (1776–1848, anglikánský kněz, biskup v Irsku, napsal knihu o historii *Church of Ireland*). *God, My King, Thy Might Confessing*, 1824. „Bůh je dobrý k celému stvoření a všechno jeho dílo jeho dobrotu dokazuje.“

*Summer and winter, and springtime and harvest,
Sun, moon and stars in their courses above,
Join with all nature in manifold witness
To thy great faithfulness, mercy and love.*⁶⁴⁶

Podobně píseň *The God of Abraham Praise* potvrzuje Hospodinovu velikost, kterou doznávají nebesa i země.

*Jehovah! great I AM! / By earth and heav'n confessed,*⁶⁴⁷

Nádhera stvoření je vystupňována až nad úžas samotných serafů a ukazuje nejen na Boží **moc**, ale i na jeho vlastnosti – **tvořivost a laskavost**:

*For the grandeur of thy nature, / Grand beyond the seraph's thought;
For created works of power, / Works with skill and kindness wrought.*⁶⁴⁸

Bůh je také oslavován jako **udržovatel** všeho stvoření, který neustále střeží svoje dílo ve své milosti. Je moudrým Stvořitelem řádu vesmíru a také zdrojem života, jak to vyjadřuje Isaac Watts v písni *I Sing the Almighty Power of God* (1715, mod.)⁶⁴⁹ takto:

*I sing the wisdom that ordained the sun to rule the day;
the moon shines full at his command and all the stars obey.
... There's not a plant or flow'r below but makes your glories known;
and clouds arise and tempest blow by order from your throne;
while all that borrows life from you is ever in your care,
and everywhere that man can be, you, God, are present there.*⁶⁵⁰

---

⁶⁴⁶ CHISHOLM, Thomas O. (1866–1960, metodista) *Great Is Thy Faithfulness*, 1923. „Léto a zima, jaro a sklizeň, slunce, měsíc a hvězdy na oběžných drahách / se sjednocují s celou přírodou a mocně vypovídají o tvé velké věrnosti, milosrdenství a lásce.“

⁶⁴⁷ OLIVERS, Thomas. *The God of Abraham praise*, ca 1770.

⁶⁴⁸ ROBINSON, Robert (1735–1790). *Mighty God, While Angels Bless Thee*, 1774. „Za tvou velkolepost, větší než mohou serafové pomyslet; / Za mocně stvořené dílo, dílo vykonané s umem a laskavostí.“

⁶⁴⁹ Z Wattsových písní je patrná jeho láska ke stvoření, vědě a teologii. Isaac Watts věřil v důležitost lidského rozumu, ale byl si vědom velkých tajemství víry a naděje. Srov. WATSON, J. R. (ed.) *An Annotated Anthology of Hymns*. Oxford: Oxford University Press, 2007 (1. vydání 2002), s. 121. Svět si podle něj zaslouží úžas, ale jen pokud se díváme skrze něj a za něj, tedy ne pro jeho empirickou nebo vědeckou hodnotu. Srov. MURSELL, Gordon. *English Spirituality. From 1700 to the Present Day*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 65. Takto je třeba vnímat i Wattsovy texty opěvující stvoření a jeho řád.

⁶⁵⁰ WATTS, Isaac (1674–1748). *I Sing the Almighty Power of God*, 1715, mod. „Zpívám o moudrosti, která nařídila slunci, aby vládlo nade dnem; / měsíc svítí na jeho příkaz a všechny hvězdy ho poslouchají. ... / Neexistuje na zemi rostlina nebo květ, které by nezrcadlily tvou slávu; / Mraky se tvoří a vichřice vane na příkaz od tvého trůnu.“

Boží **štedrá péče** je nevyslovitelná, dýchá ve vzduchu, září ve světle, stéká z kopců a sestupuje na planiny, sladce prýští z rosy a deště.

*Thy bountiful care what tongue can recite?
It breathes in the air; it shines in the light;
It streams from the hills; it descends to the plain;
And sweetly distils in the dew and the rain.*⁶⁵¹

Pohled na přírodu a její krásy jsou až patetickou výpovědí o obrazu Boha jako **pečovatele a udržovatele**. Pro tyto písně jsou příznačné často přejemnělé metafory, naivní konstrukce a velký důraz na city. Výše zmiňovaná krása stvoření a věrnost Boží péče o něj nás učí důvěřovat, že „Pán se postará“. Všeobjímající láska, o které „**čteme**“ na nebesích, dole na zemi, v dmoucích se mořích a plynoucích potocích, překonává obtíže, připomíná Boží slib, že se Bůh postará.

*O wide embracing, wondrous love! / We read thee in the sky above,
We read thee in the earth below, / In seas that swell, and streams that flow.*⁶⁵²

Newton v této souvislosti připomíná podobenství o ptácích, o které Bůh pečuje (Mt 6,26) a od kterých se máme učit důvěřovat Božímu slibu.

*Though troubles assail us, and dangers affright,
Though friends should all fail us, and foes all unite,
Yet one thing secures us, whatever betide,
The promise assures us, „The Lord will provide.“*

*The birds, without garner or storehouse, are fed;
From them let us learn to trust God for our bread.*⁶⁵³

Autoři připisují stvoření lidské vlastnosti, a samotné stvoření je nám tak příkladem k následování: slunce na svém orbitu **poslušně** svítí, kopce a hory, vodní toky i hlubiny oceánu je **prohlašují božským**, proto i my se máme přidat a vyslovit svou lásku a radost, dokud se všechno živé stvoření nesjednotí k díkůvzdání Bohu na výšinách:

---

⁶⁵¹ GRANT, Sir Robert (1779–1838, člen anglického Parlamentu). *O Worship the King*, 1833. „Jakým jazykem můžeme vyjádřit štedrost tvé péče? / Dýchá ve vzduchu; svítí ve světle; / proudí z kopců; sestupuje na planiny; / A sladce prýští z rosy a deště.“

⁶⁵² BONAR, Horatius (1808–1889, pastor *Free Church of Scotland*). *O Love of God, How Strong and True*, 1861. „Ach, hluboká, nádherná láska! Čtete o tobě na obloze nad námi, / Čtete o tobě dole na zemi, v dmoucích mořích a plynoucích potocích.“

⁶⁵³ NEWTON, John (1725–1807). *Though Troubles Assail Us, and Dangers Affright*, 1779.

*His law he enforces; / the stars in their courses / and sun in its orbit obediently shine;
the hills and the mountains, / the rivers and fountains, / the deeps of the ocean
proclaim him divine. // We too should be voicing / our love and rejoicing;
with glad adoration / a song let us raise, / till all things now living
unite in thanksgiving: / to God in the highest, / hosanna and praise!*⁶⁵⁴

Stvoření je před Bohem **pokorné**, navzdory své nedokonalosti „šišlá“ Boží chválu:

*The humbler creation, though feeble their lays,
With true adoration shall lisp to thy praise.*⁶⁵⁵

Stvoření bylo také **svědkem Kristova života** a vítězství:

*Cold mountains and the midnight air / witnessed the fervor of your prayer;
the desert your temptations knew, / your conflict and your vict'ry too.*⁶⁵⁶

Bůh je tak **tajemně jednající** ve svém díle a skrze své stvoření, bezchybný, zjevuje svou moc a svou svrchovanou vůli. Až divoké metafory stvoření používá William Cowper (1731–1800) pro vyjádření Božího charakteru v jeho tajemství. Bůh zasívá své stopy **v moři**, projíždí se **na bouři**, hluboko **v tajemných dolech** neomylných schopností střeží své dokonalé plány a uskutečňuje svou svrchovanou vůli:

*God moves in a mysterious way / His wonders to perform;
He plants his footsteps in the sea, / And rides upon the storm.*

*Deep in unfathomable mines / Of never-failing skill
He treasures up his bright designs, / And works his sovereign will.*⁶⁵⁷

Bůh se zjevuje a zároveň zůstává tajemný, je světlem, které nezná úsvit, nemá počátek. Vše na zemi i na nebi je osvětleno jeho paprsky, ale **oko** jeho trůn nezahlédne a **mysl** jeho dokonalost nepochopí.

---

⁶⁵⁴ DAVISOVÁ, Katherine (1892–1980). *Let All Things Now Living*, 1939. „On prosazuje svůj zákon; / hvězdy na svých oběžných drahách a slunce na svém orbitu poslušně svítí; / kopce a hory, řeky a proudy, hlubiny oceánu ho prohlašují Bohem. / I my bychom měli vyjádřit svou lásku a radost; / pojďme zpívat píseň s radostnou úctou, dokud se všechno živé / nesjednotí ke společnému díkyvdání.“

⁶⁵⁵ GRANT, Sir Robert (1779–1838). *O Worship the King*, 1833.

⁶⁵⁶ WATTS, Isaac (1674–1748). *My Dear Redeemer and My Lord*, 1709; upr. 1990, mod. „Chladné hory a půlnoční vzduch byly svědky horlivosti tvé modlitby; / poušť poznala tvé pokušení, tvůj zápas i tvé vítězství.“

⁶⁵⁷ COWPER, William (1731–1800). *God Moves in a Mysterious Way*, 1774. „Bůh záhadným způsobem činí své zázraky; / Zasívá své stopy v moři, projíždí se na bouři. // Hluboko v tajemných dolech neomylných schopností / střeží své dokonalé plány a uskutečňuje svou svrchovanou vůli.“

*O light that knew no dawn, / That shines to endless day,
All things in earth and heav'n / Are lusted by thy ray;
No eye can to thy throne ascend, / Nor mind thy brightness comprehend.⁶⁵⁸*

Světlo a Boží laskavou péčí vyrovnává pohled na stvoření, skrze které Bůh zjevuje i svůj **hněv**, moc stavět i bořit.

*Know that the Lord is God alone, / He can create, and he destroy.*⁶⁵⁹

Boží hněv a soud je však v písních *Trinity Hymnal* značně převýšen pohledem na Boží milosrdenství a dobrotu.

Pokračující linií vnímání stvoření a jeho významu je vedle poukazu na Boží vlastnosti také chápání **člověka uprostřed stvoření** s jeho jedinečnou rolí a Boží jedinečnou péčí o něj (a zvláštní péčí o jeho svatý lid). Ve třetí a čtvrté sloce písně *O Worship the King*, jejíž části jsme již citovali, se po chvále stvoření, které zjevuje Boží moc a slávu, objevuje vyznání křehkosti člověka stvořeného z prachu, který v milosti může plně důvěřovat a spoléhat na svého Stvořitele. Pokorné stvoření tak vzdává chválu dokonalé Lásce, v opravdové adoraci spolu s anděly:

*Frail children of dust, and feeble as frail,
In you do we trust, nor find you to fail;
Thy (Your) mercies how tender, how firm to the end,
Our Maker, Defender, Redeemer, and Friend!*

*O measureless Might! Ineffable Love!
While angels delight to hymn thee (you) above,
the humbler creation, though feeble their lays,
With true adoration shall lisp to your praise.*⁶⁶⁰

Význam stvoření pomyslně završuje text na hudbu Beethovenovy Ódy na radost, radostné opěvování stvoření, které **chválí Trojici**:

---

⁶⁵⁸ Řehoř Naziánský, *O Light That Knew No Dawn*, přel. John Brownlie (325–390/1859–1925). „Světlo, které nepoznalo svítání, které září po celý nekonečný den, / Vše na zemi i v nebesích je osvětleno tvým paprskem; / Žádné oko nemůže vzhlednout k tvému trůnu, ani mysl nedokáže pochopit tvůj jas.“

⁶⁵⁹ WATTS, Isaac (1674–1748) / alt. John Wesley. *Before Jehovah's Awful Throne*, 1705, 1719.

⁶⁶⁰ GRANT, Sir Robert (1779–1838). *O Worship the King*, 1833. „Křehké děti z prachu, a stejně tak slabé, / Tobě důvěřujeme, Ty nikdy neselžeš. Tvé milosrdenství je tak něžné a pevné až do konce. Náš Tvůrce, Zastávce, Vykupitel a Příteli! Nezměrná Moci! Nevýslovná Lásko! / Když Tě andělé radostně oslavují písněmi na výšinách, / pokornější stvoření, i když je tak slabé, / bude s opravdovou úctou / šířlat tvou chválu.“

*God, all nature sings Thy glory, and Thy works proclaim Thy might;
Ordered vastness in the heavens, ordered course of day and night;
Beauty in the changing seasons, beauty in the storming sea;
All the changing moods of nature praise the changeless Trinity.*⁶⁶¹

Bohatě je ve zpěvníku zastoupena teologie „zvláštního zjevení“ oproti teologii „přirozeného zjevení“ (*special vs. natural revelation*, viz kapitola 2.5.1). Na jejich kontrastu je založena píseň Isaaca Wattse *The Heavens Declare Your Glory, Lord* z roku 1719. Watts v ní vychází z Žalmu 19 a jeho verše originálně „dokončuje“ novozákonním poselstvím zjeveného Božího slova, sleduje linii žalmu od zjevení Boží slávy po zjevení jeho milosti v odpuštění hříchů.⁶⁶² V prvním dvojverší cituje slova žalmu, poté pokračuje oslavou zjeveného Písma:

*The heav'ns declare your glory, Lord / in ev'ry star your wisdom shines;
but when our eyes behold your Word, / we read your name in fairer lines.*⁶⁶³

Následuje slunce a světlo, noc a den, které doznávají Boží moc, ale „požehnaný svazek, který jsi napsal, zjevuje tvou spravedlnost a milost.“

*The rolling sun, the changing light, / and nights and days, your pow'r confess;
but the blest volume you did write / reveals your justice and your grace.*

Watts napodobuje i závěrečnou modlitbu žalmu „Těž před opovážlivci chraň svého služebníka, nedopusť, aby mi vládli. Pak budu bez vady a shledán čistý, prost množství nevěrností. Kéž se ti líbí řeč mých úst i to, o čem rozjímám v srdci, Hospodine, má skálo, vykupiteli můj!“ (Ž 19,14–15) vyznáním důvěry v Písmo, průvodce do nebes:

*Your noblest wonders here [in your gospel] we view
in souls renewed, and sins forgiv'n:
Lord, cleanse my sins, my soul renew,
and make your Word my guide to heav'n.*⁶⁶⁴

---

⁶⁶¹ CLOWNEY, David. *God, All Nature Sings Thy Glory*, 1960 na melodii Beethovenovy *Ódy na radost*.

⁶⁶² Watson uvádí, že I. Watts položil základy a inspiraci pro jeho následovníky také způsobem, jakým ve svých písních dával starozákonním žalmům novozákonní interpretaci. WATSON, J. R. (ed.) *An Annotated Anthology of Hymns*. s. 122.

⁶⁶³ „Nebesa vypravují o Tvé slávě, Pane, v každé hvězdě září tvá moudrost; / Ale když naše oči spatří tvé Slovo, čteme tvé jméno v jasnějších řádcích.“

⁶⁶⁴ WATTS, Isaac (1674–1748). *The Heavens Declare Your Glory, Lord*, 1719; Alt. 1990, mod. „Zde [v evangeliu] spatřujeme tvé nejušlechtlejší zázraky v obnovených duších a odpuštění hříchů: Pane, oprostí mne od hříchů, obnov mou duši a dej, ať je Tvé slovo mým průvodcem do nebe.“

Přestože stvoření je oslavou Boha, je pouze jeho *omezeným* zjevením. Bůh se zcela zjevil v Ježíši Kristu, v jeho Slovu, které „čteme“, jak jsme se o tom již výše zmínili v souvislosti s písní *O Love of God, How Strong and True*. O Bohu „čteme“ v nebesích i na zemi, ale nejlépe o Bohu „čteme“ **v tom, který přišel**, aby za nás nesl kříž hanby, který byl poslán Otcem na výsostech, aby žil náš život a zemřel naší smrtí:

*We read thee in the sky above, / We read thee in the earth below,
In seas that swell, and streams that flow. / We read thee best in him who came
To bear for us the cross of shame; / Sent by the Father from on high,
Our life to live, our death to die.*⁶⁶⁵

Stvoření je tedy z velké části vzýváno jako Boží obraz, slovy Kalvína jako „kniha“ o Bohu (viz kapitola 2.5.1), důležité však zůstává varování před adorací stvoření namísto Stvořitele, chápání stvoření jako nedokonalý Boží obraz, který místo řeči „šišlá“ a který je jen předzvěstí toho, jenž přichází na svět z výšin, aby byl Bohem uprostřed svého lidu.

Pohled na stvoření ve 20. století či reakci na spor vědy a víry zastupuje píseň pilota US Air Force Johna W. Petersona z roku 1965⁶⁶⁶. Podle něj Boží divy sledujeme všude, i „sondováním pomocí teleskopů ve vzdálenostech světelných let od naší země“. V teorii struktury atomů se věda rozvinula, lety do vesmíru, kterými se posunuly hranice člověka v dobývání hvězd a planet dokazují Boží činnost, hojné zázraky stvoření se ukrývají v tichu laboratoří. Všechna fakta dokazují vzory Mistra stavitele, „impozantní koncept vesmíru kolem nás, vypracovaný Božíma rukama“. Skutečně jsme však „viděli“ Boha v jeho Synu, který nás přišel spasit a přinesl naději:

*... everywhere your wonders open to our searching eye:
In our telescopic probing – light years from our world,
In the atom's theoried structure Science has unfurled.*

*As we push man's frontiers forward into outer space,
reaching for the stars and planets, still your hand we trace;
in the lab'ratory's silence, where your secrets hide,
there the marvels of creation are for us supplied.*

---

⁶⁶⁵ BONAR, Horatius (1808–1889). *O Love of God, How Strong and True*, 1861.

⁶⁶⁶ Téma evoluce se v písních neobjevuje, ovšem Wilder v poezii vidí i odpovědi na tyto otázky vědy. Podle něj je pohled na přírodu ve Starém zákoně a v Ježíšově učení, stejně jako je tomu ve zpěvech sv. Františka, podobný dnešní environmentální úctě. Je důležité současné problémy správně zkoumat, ale podle Wildera je to možné jen na úrovni teopoezie. Podle něj se „můžeme dozvědět o vztahu člověka k zemi a jejím tvorům více z žalmů a knihy Job, jak tomu učí Bible, než z polemického překroucení verše z Genesis.“ Viz WILDER, Amos Niven. *Theopoetic*, s. 5.

*In the open book of nature faith remains unmoved
patterns of the Master Builder by each fact are proved;
so with rev'rent hearts we ponder all the grand design
of the universe around us, wrought by hands divine.*

*Through the course of human hist'ry has your purpose run,
and in substance have we seen you in your glorious Son:
he it was who came to save us and our hopes to raise-
God of everlasting glory, your great name we praise!⁶⁶⁷*

4.3.3 Lidská přirozenost a úděl

Podle reformované teologie je člověk chápán pozitivně, je stvořen k obrazu Božimu, tělo i duše jsou v jeho plánu. Obraz Stvořitele v lidské tvořivosti, včetně umění, spatřuje David Clowney v písni *God, All Nature Sings Thy Glory* (1960)⁶⁶⁸:

*Clearer still we see Thy hand in man whom Thou hast made for Thee;
Ruler of creation's glory, image of Thy majesty.
Music, art, the fruitful garden, all the labor of his days,
Are the calling of his Maker to the harvest feast of praise.⁶⁶⁹*

Bůh nejen člověka stvořil bez lidského přičinění, ale také se o něj **stará**. Lidé jsou Božími dětmi, Božím lidem, jsou jeho stádem:

*Without our aid he did us make; / We are his folk, he doth us feed,
And for his sheep he doth us take.⁶⁷⁰*

---

⁶⁶⁷ PETERSON, John W. *God of Everlasting Glory*, 1965. "... tvé divy se otevírají našemu pátrajícímu zraku všude: / V sondování pomocí teleskopů – ve vzdálenostech světelných let od naší země / V teorii struktury atomů se věda rozvinula. // Jak posunujeme hranice člověka dále do vesmíru / A dosahujeme ke hvězdám a planetám, stále vidíme tvé stopy; / V tichu laboratoří se ukrývají tvá tajemství, / tam pro nás leží zásoby zázraků stvoření. // V otevřené knize přírody zůstává víra neměnná, / Každá skutečnost dokazuje vzory Mistrovského stavitele; / A tak se zbožným srdcem uvažujeme o všech velkolepých konceptech / vesmíru kolem nás, které vykonala božská ruka. // Tvůj záměr prochází celými lidskými dějinami / a v pravdě jsme tě spatřili ve tvém obdivuhodném Synu: / on byl ten, který nás přišel zachránit a pozvedl naši naději / – Bože věčné slávy, chválíme tvé úžasné jméno!"

⁶⁶⁸ Píseň shrnuje několik citlivých otázek 20. století – řád přírody jako podstata vědy je Božím plánem, ne jejím protipólem, člověk má stále panovat nad stvořením a jeho umění a tvořivost včetně každodenní činnosti jsou obrazem Boží vznešenosti, ne popřením Boha.

⁶⁶⁹ CLOWNEY, David. *God, All Nature Sings Thy Glory*, 1960. „Jasněji spatřujeme Tvé plány v člověku, kterého jsi učinil pro sebe; / Vládce slávy stvoření, obraz Tvého majestátu. / Hudba, umění, úrodná zahrada, veškerá práce jeho dnů, / jsou pozváním jeho Tvůrce k oslavě sklizně chvály.“

⁶⁷⁰ KETHE, William. *All People That on Earth Do Dwell*, 1561. „Bez naší pomoci nás učinil; Jsme jeho lid, on nás sytí, / a za své ovce nás přijal.“

Stvoření člověka popisuje také Isaac Watts ve své písni *Before Jehovah's Awful Throne*, kde zdůrazňuje stvoření jak duše, tak smrtelného těla:

*His sovereign pow'r, without our aid, / Made us of dust, and formed us men;
We are his people, we his care, / Our souls, and all our mortal frame;
What lasting honors shall we rear, / Almighty Maker, to my name?*⁶⁷¹

Podobně luteránský teolog Johann Mentzer (1658–1734) v písni *O That I Had a Thousand Voices* neodděluje duši od těla, ale sjednoceně jsou připraveny přivítat Pána:

*O soul and body, be ye meet / with heartfelt praise your Lord to greet!*⁶⁷²

Řada písní zpěvníku hovoří o Boží péči, vedení, ochraně. Píseň *Let All Things Now Living*, Katherine Davisové radostně popisuje Boha jako Stvořitele, který nás stvořil, ochraňoval a vede nás až ke konci našich dnů. Jeho světlo nás vede, ohnivý sloup září i v noci, cestujeme, dokud se stíny nevytratí a tma nepomine, vcházíme **ze světla do světla**:

*Let all things now living / a song of thanksgiving
to God the Creator triumphantly raise,
who fashioned and made us, / protected and stayed us,
who guides us and leads to the end of our days.
His banners are o'er us, / his light goes before us,
a pillar of fire shining forth in the night,
till shadows have vanished / and darkness is banished,
as forward we travel from light into light.*⁶⁷³

Stvořitelova péče trvá navěky, vede nás do nebeského sídla, které bude pokračovat i po konci tohoto **světa marnosti**:

*Through this vain world he guides our feet, / And leads us to his heavenly seat:
His mercies ever shall endure, / When this vain world shall be no more.*⁶⁷⁴

Člověk však není Bohem, je slabým stvořením, jeho život v tomto světě je krátký, a jak již bylo řečeno, plný marnosti:

---

⁶⁷¹ WATTS, Isaac (1674–1748). *Before Jehovah's Awful Throne*, 1705/1719. „Jeho svrchovaná moc nás bez naší pomoci z prachu učinila a stvořila z nás člověka; / Jsme jeho lid, v jeho péči, naše duše i celé naše smrtelné schránky; / Jaké trvalé zásluhy si můžeme přisvojit pro vlastní jméno, Všemohoucí Stvořiteli?“

⁶⁷² MENTZER, Johann. (1658–1734). *O That I Had a Thousand Voices*, 1704.

⁶⁷³ DAVISOVÁ, Katherine (1892–1980). *Let All Things Now Living*, 1939.

⁶⁷⁴ WATTS, Isaac (1674–1748). *Give to Our God Immortal Praise*, 1719.

*Great God, how infinite art thou! / How poor and weak are we!*⁶⁷⁵

Léta života jsou jako stíny na slunných kopcích, louky, které kvetou jen proto, aby zemřely, život je jen spánek, sen, příběh rychle odvyprávěný cizinci, pomíjející sláva věcí, které rychle zestárnou:

*Our years are like the shadows / On sunny hills that lie,
Or grasses in the meadows / That blossom but to die;
A sleep, a dream, a story / By strangers quickly told,
And unremaining glory / Of things that soon are old.*⁶⁷⁶

Bickersteth zde navazuje na Kazatele, především vychází z Žalmu 90, kde přímo sleduje i tematickou linii žalmu. Prosí Boha, podobně jako žalmista v Žalmu 90, o schopnost počítat naše dny dříve, než odejdou:

*Teach us aright to number / Our years before they fail;
On us thy mercy lighten, / On us thy goodness rest,
And let thy Spirit brighten / The hearts thyselves hast blessed.*⁶⁷⁷

Surovější metafory vodního proudu potopy používá Isaac Watts v písni *Our God, Our Help in Ages Past* (1719): lidská rasa je unášena Boží potopou a ztracena v budoucnosti. Čas je jako neustále tekoucí proud, který odnáší své syny do zapomnění; jejich život je jen sen, který končí s počátkem nového dne:

*The busy tribes of flesh and blood, / With all their lives and cares,
Are carried downward by thy flood, / And lost in following years.*

*Time, like an ever-rolling stream, / Bears all its sons away;
They fly forgotten, as a dream / Dies at the opening day.*⁶⁷⁸

---

⁶⁷⁵ WATTS, Isaac (1674–1748). *Great God, How Infinite Art Thou!* 1707, alt. 1961.

⁶⁷⁶ Naše roky jsou jako stíny / ležící na slunných kopcích, / jako tráva na loukách / která kvete, aby zemřela; / Spánek, sen, příběh / spěšně vyprávěný cizinci / a pomíjívá sláva / věcí, které brzy zestárnou.

⁶⁷⁷ BICKERSTETH, Edward H. (1825–1906, anglikánským biskupem v Exeteru) *O God, the Rock of Ages*, 1860.

⁶⁷⁸ WATTS, Isaac (1674–1748). *Our God, Our Help in Ages Past*, 1719. Watts navazuje na Žalm 90 a žalmistovu závěrečnou prosbu o pomoc a vlídnost (Vlídnot Panovníka, Boha našeho, buď s námi. Upevni nám dílo našich rukou, dílo našich rukou učiň pevným!) dokončuje vyznáním: Náš Bože, jenž jsi nám byl pomocí v letech minulých, jsi naše pomoc v letech nadcházejících: Buď naší ochranou, když starosti přicházejí, buď naším věčným domovem.“

Slabost člověka je patrná ve snaze zkoumat svět, objevovat stvoření, lidský rozum rozpoznává své hranice a končí v marnosti. Ray Palmer⁶⁷⁹ svou metaforou marného letu připomíná Ikarův pád:

*Lord, my weak thought in vain would climb / to search the starry vault profound;
In vain would wing her flight sublime / to find creation's utmost bound.⁶⁸⁰*

Nejzřejměji je však lidská slabost patrná v zatemněné mysli člověka, když se snaží najít Boha, jeho věčný plán, všemohoucí pomoc, která se „z lásky zrodila hluboko před počátkem světa“:

*But weaker yet that thought must prove / to search thy great eternal plan
Thy sovereign counsels, born of love / Long ages ere the world began.*

*When my dim reason would demand / why that, or this, thou dost ordain,
By some vast deep I seem to stand, / whose secrets I must ask in vain.⁶⁸¹*

V beznaději však přichází naděje v Bohu, který je temnotou ukrytý a oko hříšného člověka jeho slávu nemůže vidět:

*Holy, holy, holy! Though the darkness hide thee,
though the eye of sinful man thy glory may not see,⁶⁸²*

Každé ráno přináší z Božích rukou nová požehnání se vším, co potřebuji (opět je zapotřebí mít schopnost tato požehnání „vidět“):

*Morning by morning new mercies I see:
All I have needed thy hand hath provided-
„Great is thy faithfulness,“ Lord unto me!⁶⁸³*

Odpovědí na marné pátrání po Bohu je chvála, přistoupení k jeho trůnu jako jeho vyvolený lid a „přivlastnění si svého milostivého Boha“⁶⁸⁴:

---

⁶⁷⁹ PALMER, Ray (1808–1887). *Lord, My Weak Thought in Vain Would Climb*, 1858.

⁶⁸⁰ „Pane, má slabá mysl by jen marně stoupala ke klenbě hvězdné oblohy, aby ji prozkoumala, marně by její kouzelný let hledal nejkrajnější hranice stvoření.“

⁶⁸¹ „Když se můj temný rozum dotazuje, proč jsi to či ono ustanovil, zdá se, že stojím v obrovské hlubině, na jejíž tajemství se marně dotazuji.“

⁶⁸² HEBER, Reginald (1783–1826, anglikánský kněz, působil jako biskup v Kalkatě). *Holy, Holy, Holy! Lord God Almighty!* 1826.

⁶⁸³ CHISHOLM, Thomas O. *Great is Thy Faithfulness*, 1923.

⁶⁸⁴ WATTS, Isaac (1674–1748). *Come, Sound His Praise Abroad*, 1719.

*Come, worship at his throne; / come, bow before the Lord:
we are his works, and not our own; / he formed us by his word.
Today attend his voice, nor dare provoke his rod;
come, like the people of his choice, / and own your gracious God.*⁶⁸⁵

Podobně varuje před snahou chápat Boha a Boží prozřetelnost „mdlým rozumem“ William Cowper, ale vyzývá k důvěře Bohu „pro jeho milost“ neboť „za zamračenou prozřetelností se ukrývá usměvavá tvář“: Boží plán dojde svého naplnění, „mračna, kterých se tolik bojíte, jsou naplněna milosrdenstvím a protrhnou se plna požehnání dopadajícího na vaši hlavu. Jeho záměry uzrají rychle, s každou hodinou. Poupě možná chutná hořce, ale jeho květ bude sladký“:

*Judge not the Lord by feeble sense, / but trust him for his grace;
behind a frowning providence / he hides a smiling face.*

*Ye fearful saints, fresh courage take; / the clouds ye so much dread
are big with mercy, and shall break / in blessings on your head.*

*His purposes will ripen fast, / Unfolding every hour;
The bud may have a bitter taste, / But sweet will be the flower.*⁶⁸⁶

Člověk však svou neposlušností tento dokonalý obraz Boží zničil, do světa vstoupil **hřích**. Příroda a svědomí jen připomínají hněv, který si zasloužíme. Melodie Beethoveny Ódy na radost v písni Davida Clowneyho *God, All Nature Sings Thy Glory* (1960) po opěvování krásy a řádu stvoření i lidské tvořivosti pokračuje vyznáním lidské hříšnosti i konečné spásy v Kristu:

*But our sins have spoiled Thine image; nature, conscience only serve
As unceasing, grim reminders of the wrath which we deserve.*

*Yet Thy grace and saving mercy in Thy Word of truth revealed
Claim the praise of all who know Thee, in the blood of Jesus sealed.*

Závěr písně ukazuje na skutečný cíl lidského života a význam spásy člověka – totiž z Boží síly vyvyšovat Boží dobrotu, činit jeho vůli a dodržovat jeho přikázání slovy i činy:

---

⁶⁸⁵ „Přijď a chval jej před trůnem, přijď a pokloň se před Pánem, jsme jeho dílo, ne naše vlastní, on nás stvořil svým slovem. ... Naslouchej dnes jeho hlasu, neodvažuj se provokovat jeho hůl. Pojď, jako jeho vyvolený lid a přivlastni si svého milostivého Boha.“

⁶⁸⁶ COWPER, William (1731–1800). *God Moves in a Mysterious Way*, 1774.

*Saved to magnify Thy goodness, grant us strength to do Thy will;
With our acts as with our voices Thy commandments to fulfill.*⁶⁸⁷

Jedinou nadějí na nápravu porušeného Božího obrazu v člověku je proměna skrze Kristův kříž, o kterém je možné s vděčností a současně úžasem rozjímat⁶⁸⁸:

*And when I think of God, His Son not sparing / Sent Him to die, I scarce can take it in
That on the Cross, my burden gladly bearing / He bled and died to take away my sin
Then sings my soul... my God, how great thou art.*⁶⁸⁹

Ve zpěvníku vždy nacházíme lidskou hříšnost v souvislosti se spásnou nadějí v Kristu – lidská celková/naprostá zkaženost (*total depravity*, viz kapitola 2.5.2) je napravena jen a pouze Kristovou obětí.

Důsledkem takovéto spásy jsou také **dobré skutky**, jak se jim věnuje kapitola XVII. WVV, které Bůh předepisuje ve svém Slově, konané na základě poslušnosti Bohu a jeho přikázání a vycházející pouze od Boha, z Ducha svatého, který v člověku působí, že chce i činí to, v čem má Bůh zalíbení. O dobrých skutcích a lidské práci včetně umění a hudby, ze kterých „se Boží láska raduje“, zpívá Pott Francis ve své písni *Angel Voices, Ever Singing*⁶⁹⁰:

*Yea, we know thy love rejoices / O'er each work of thine;
Thou didst ears and hands and voices / For thy praise combine;
Craftsman's art and music's measure / For thy pleasure / Didst design.*⁶⁹¹

Konečný Boží plán pro člověka je Boha chválit a oslavovat, být jeho slávou – on „triumfuje skrze nás“, jak uvádí slavná *A Mighty Fortress Is Our God* (1529) Martina Luthera v překladu Fredericka H. Hedge (1853):

---

⁶⁸⁷ CLOWNEY, David. *God, All Nature Sings Thy Glory* (1960). Odráží se zde úvodní slova Rozšířeného westminsterského katechismu: „Co je hlavním a nejvyšším cílem člověka? Hlavním a nejvyšším cílem člověka je oslavit Boha a věčně se radovat v jeho přítomnosti.“ (RWK, s. 9)

⁶⁸⁸ Podrobněji o tomto tématu v kapitole Vykoupení 4.3.6.

⁶⁸⁹ „A když přemýšlím o Bohu, který neušetřil vlastního Syna a poslal ho zemřít, jen těžko mohu pochopit, že radostně vzal na kříž má břemena, krvácel a zemřel, aby smyl můj hřích. Pak má duše zpívá ... můj Bože, jak ohromný jsi.“ HINE, Stuart K. (1899–1989) *How Great Thou Art*, 1949, upr. Hine působil řadu let jako anglický misionář na Západní Ukrajině, po návratu do Velké Británie napsal mnoho duchovních písní, které se ve Spojených státech staly hity.

⁶⁹⁰ Podrobněji se budeme tématu dobrých skutků věnovat v rámci *Vykoupení* v kapitole 4.3.6.

⁶⁹¹ POTT, Francis (1832–1909). *Angel voices, ever singing*, 1861.

Our helper he amid the flood / Of mortal ills prevailing. / For still our ancient foe / Doth seek to work us woe; / His craft and power are great; / And armed with cruel hate, / On earth is not his equal. // Did we in our own strength confide, / Our striving would be losing; / Were not the right Man on our side, / The Man of God's own choosing. / Dost ask who that may be? / Christ Jesus, it is he, / Lord Sabaoth his name, / From age to age the same, / And he must win the battle. // God hath willed / His truth to triumph through us.⁶⁹²

Člověk jako součást stvoření jej napodobuje ve chvále. Nebesa radostně činí vůli svého Tvůrce, hvězdy slavnostně zpívají chvály, a tak necht' i já „celé mé chování, myšlenky, slova a činy“ jsou „nepřetržitou písní“ Pánu, mé Síle a mému Spasiteli:

*All heav'n on high rejoices / to do its Maker's will,
the stars with solemn voices / resound thy praises still;
so let my whole behavior, / thoughts, words, and actions be,
O Lord, my Strength, my Savior, / one ceaseless song to thee.⁶⁹³*

4.3.4 Trojice

*Glory be to the Father, / and to the Son, and to the Holy Ghost;
as it was in the beginning, / is now, and ever shall be.
world without end. Amen, amen.*⁶⁹⁴

Trinity Hymnal se věnuje tématu vztahů uvnitř Trojice poměrně málo⁶⁹⁵, v sekci zpěvníku věnované Svaté Trojici je pouze osm písní. To ovšem neznamená, že by v presbyteriánství skutečnost trojjediného Boha nehrála zásadní roli. Existence Boha ve třech osobách je součástí vyznání víry, ke kterému se presbyteriánství hlásí (WVV. Kapitola II. *O Bohu a svaté Trojici – Of God, and of the Holy Trinity*), i když téma trojjedinosti je nahlíženo téměř jako samozřejmost (otázka *filioque* je přijata z Nicejského vyznání víry bez dalších komentářů). Velká pozornost se ale soustředí na činnosti jednotlivých osob, případně jejich společné působení, a to především vůči člověku a jeho spáse. Důraz na vtělení jako každodenní zkušenost věřícího

⁶⁹² LUTHER, Martin (1483–1546). *A Mighty Fortress Is Our God* (přel. Frederick H. Hedge), 1529.

⁶⁹³ BIRKS, Thomas R. (1810–1883, anglikánský teolog). *The Heavens Declare Thy Glory*, 1874 (na téma Ž 19,1–14).

⁶⁹⁴ Gloria Patri, 2. století. Součástí *Trinity Hymnal* jsou tři různá hudební zpracování na závěr kancionálu, která slouží k uzavření bohoslužby.

⁶⁹⁵ Podobně je tomu ve spiritualitě anglikánství a tradici tzv. metafyzických básníků, kteří také uvažují o trojjediném Bohu, ovšem toto téma není zdaleka stěžejní otázkou jejich díla, spíše samozřejmým faktem.

(v anglikánství Countryman nazývá „každodenním vtělením“⁶⁹⁶) se odráží v modlitbách k jednotlivým osobám Trojice (v některých písních v rámci jednotlivých strof, např. *Come, Though Almighty King*, anon., ca 1757) v souvislosti s různými životními okolnostmi. Ze tří osob Trojice je ve zpěvníku kvantitativně věnována hlavní pozornost Kristu v jeho třech úřadech Kněze, Krále a Proroka. Otec Bůh je vzýván především jako Stvořitel a všemocný vládce. Duch svatý je v porovnání s ostatními osobami Trojice zmiňován méně, především v souvislosti s vyučováním a posvěcováním (*sanctification*).

Reformovaná teologie presbyteriánství⁶⁹⁷ vychází ohledně Trojice z Nicejského a Apoštolského vyznání, což se odráží také ve skutečnosti, že tomuto tématu se ve zpěvníku často věnují písně autorů 2.–5. století (např. *All Glory Be to Thee, Most High*, 4. století; *Holy God, We Praise Your Name*, 4. století; *O God, We Praise Thee*, 4. století apod.). Bůh ve třech osobách, které jsou stejné podstaty a mají všechny podíl na díle spasení, je často oslovován v textech písní, které jsou v podstatě modlitbami k jednotlivým osobám Trojice.⁶⁹⁸ Ve strofách písně *Come, Though Almighty King* (anon., ca 1757) je v první sloce nejprve oslovován Bůh Otec jako „všemohoucí král“:

Come, thou Almighty King, (...) / Father, all glorious, / o'er all victorious,

ve druhé sloce Bůh Syn jako „vtělené Slovo“:

Come, thou Incarnate Word, / gird on thy mighty sword, / our prayer attend.

a ve třetí Duch svatý jako „svatý utěšitel“:

Come, Holy Comforter, / thy sacred witness bear / in this glad hour.

Závěrečná sloka pak vyzývá k věčné chvále „Jednoho ve třech“:

---

⁶⁹⁶ Podle Countrymana klade anglikánství důraz na liturgickou a biblickou spiritualitu každého dne. Neexistují situace každodenního života, které by nebyly hodny Boží přítomnosti nebo by stály mimo Boží působení. Společné denní modlitby církve (ranní modlitba, polední modlitba, večerní modlitba, večerní pobožnost BCP) se týkají každodenních potřeb, např. počasí, dobré úrody, pokoje. To Countryman nazývá „každodenní vtělení“ (*Incarnation in the Everyday*). COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 108–116.

⁶⁹⁷ Jak jsme ji představili v kapitole 2.3.

⁶⁹⁸ Podobně např. *All Glory Be to Thee, Most High*, přel. z něm. překladu *Gloria in Excelsis*, 4. stol.

To the great One in Three / eternal praises be, / hence evermore.

Jednotlivé sloky pak podrobně popisují osoby Trojice a jejich roli: Otec jako všemocný vládce a Král, který vítězí, nám pomáhá jeho samotného chválit a přichází, aby nám **kraloval**:

Help us to praise (...) Come, and reign over us, / Ancient of days.

V ruce Syna jako vtěleného Slova tkví **mocný meč**⁶⁹⁹. Syn žehná svému lidu a dává uspět svému slovu:

*Gird on thy mighty sword, / Our prayer attend:Come and thy people bless,
And give thy Word success;*

Duch svatý nám pak jako svatý utěšitel přináší posvátné svědectví a my prosíme: „Nyní **panuj v každém srdci** a nikdy nás neopouštěj, Duchu moci.“⁷⁰⁰

*Thou who almighty art, / Now rule in every heart, / And ne'er from us depart,
Spirit of power.*

Věčná chvála patří celé Trojici, Bohu Otcí, Synu a Duchu svatému, bohoslužba, jak zdůrazňuje Westminsterským vyznáním víry⁷⁰¹:

*To the great One in Three / Eternal praises be, / Hence evermore.
His sovereign majesty may we in glory see, / and to eternity love and adore.*

Jednoho Boha ve třech osobách chválí píseň *Holy, Holy, Holy* a nazývá Boha ve třech osobách „požehnanou Trojicí!“ (Reginald Heber, 1783–1826):

*Holy, holy, holy! Lord God Almighty! ...
God in three Persons, blessed Trinity!*

V písni *Holy God, We Praise Your Name*⁷⁰² je existence jednoho Boha ve své podstatě, nerozdělitelného, přesto ve třech osobách označena jako **tajemství**:

---

⁶⁹⁹ Propojení Syna jako Slova, které bylo u Boha, a „meče Ducha, jímž je slovo Boží“. Ef 6,17.

⁷⁰⁰ Jen z moci Ducha je možné činit dobré skutky. Kralování Ducha v našich srdcích by mělo vést i k našim činům v jeho moci. Presbyteriánství vyzývá k chození v moci Ducha, viz WVV. Kapitola XVI. O dobrých skutcích (*Of Good Works*).

⁷⁰¹ Srov. WVV. Kapitola XI.

*Holy Father, Holy Son, Holy Spirit, Three we name you;
while in essence only One, undivided God we claim you,
and adoring bend the knee, while we sing this mystery.*⁷⁰³

Otec, Syn i Duch svatý jsou „spolu-věční“, Bohem od věčnosti:

*Hear us, O Father, gracious and forgiving, / through Jesus Christ thy co-eternal Word,
who, with the Holy Ghost, by all things living / now and to endless ages art adored.*⁷⁰⁴
*Come, O come, thou quick'nig Spirit, God from all eternity!*⁷⁰⁵

V písních v souvislosti s Trojicí se odráží také učení ohledně **neodolatelné milosti** (*irresistible grace*) neboli „účinného povolání Duchem“ (viz kap. 2.3), podle nichž má každá osoba Boží Trojice – Otec, Syn a Duch svatý – svůj úkol v každé oblasti Božího konání, Bůh vždy jedná v souladu své trojjedinosti.

V písni *All Glory Be to Thee, Most High*⁷⁰⁶, je popsána Otcova spravedlivá vláda, neměnná moudrost, vůle, která je pro člověka dobrá:

*... O Father, for thy rule is just / And wise, and changes never;
Thy hand almighty o'er us reigns, / Thou doest what thy will ordains;
'Tis well for us thou rulest.*

Ježíš je nazván naším Bohem a Pánem, Syn nebeského Otce, tím, který obnovil náš pokoj, sjednotil zbloudilé ovce, je Beránkem Božím, který se smilovává. Tato sloka je zakončena tradičním křesťanským vyznáním – *Kyrie eleison*:

*O Jesus Christ, our God and Lord, / Son of the Heavenly Father,
O thou who hast our peace restored, / The straying sheep dost gather,
Thou Lamb of God, to thee on high / Out of the depths we sinners cry:
Have mercy on us, Jesus!*

V poslední sloce písně je pak Duch svatý osloven jako vzácný dar, spolehlivý Utěšitel, ten, který naše duše pozvedá nad satanovy nástrahy, odvrací naše trápení a strasti a utěšuje naše obavy. Pro nás tekla krev Spasitele a **důvěřujeme Duchu ohledně své**

---

⁷⁰² Píseň pochází z cca 4. století, byla upravena okolo roku 1774 a přeložena v roce 1853.

⁷⁰³ „Svatý Otče, svatý Synu, Duchu svatý, oslovujeme tě jako tři zatímco tvrdíme, že jsi v podstatě pouze jeden, nerozdělitelný Bůh a zbožně klekáme zpívající toto tajemství.“

⁷⁰⁴ ELLERTON, John (1826–1893). *O Perfect Love*, 1875.

⁷⁰⁵ HELD, Heinrich (1620–1659). *Come, O Come, Thou Quickening Spirit*, ca 1664, přel. Charles W. Schaeffer, 1866, upr. 1961 (zkráceno).

⁷⁰⁶ *Gloria in Excelsis*, 4. století, německý překlad Nicolaus Decius (1522), překlad do angličtiny anonym.

spásy. Role Ducha svatého v plánu spasení je tak jednoznačně spojená s rolí dalších dvou osob Trojice a je neméně důležitá. Následující jednoznačné oslovení Ducha svatého v našem spasení „věříme, že nás zachráníš“ je pro písně *Trinity Hymnal* neobvyklé a v této podobě jedinečné:

*O Holy Spirit, precious gift, / Thou Comforter unfailing,
From Satan's snares our souls uplift, / And let thy power, availing,
Avert our woes and calm our dread. / For us the Saviour's blood was shed;
We trust in thee to save us.*

Chválou tří osob Trojice končí text *Te Deum* svatého Ambrože v překladu Johna Patricka *O God, We Praise Thee, and Confess* (4. století, přel. 1708). Zdůrazňuje věčnost a nekonečný majestát Boha Otce, jeho pravý, uctívaný a jediný Syn a Duch svatý jako „pramen nikdy neutuchající radosti“. Kristus je „Králem slávy“:

*... that thou Eternal Father art, / Of boundless majesty;
Thine honored, true, and only Son, / And Holy Ghost, the Spring
Of never ceasing joy: O Christ, / Of glory thou art King.*

Osoby Trojice jsou jednotlivě oslovovány i v písni z roku 1979 *Father, Father of All Things*⁷⁰⁷, ovšem dochází zde k zajímavému posunu. U textu 20. století je patrný soudobý důraz na emoce a intimní vztah ke každé osobě Boží Trojice, založený na lásce. Centrálním tématem je **naše** láska dětí k Otci, láska, kterou **nás** trpící Ježíš učí, a kterou skrze Ducha ukazujeme, kterou v **nás** Duch působí:

*Father of all things, we bless you. Father we love you and adore you. (...)
Jesus, only Son of the living God, (...) through you we might know his love.
Spirit, sent by Son to dwell in us (...) draw from us love and praise to the Lord.*

Pojem lásky a schopnost milovat je spojená s člověkem, i když její zdroj je v trojjediném Bohu. Tento posun je značný srovnáme-li pohled na člověka a lásku s obdobnou písní *Praise Ye the Father!* z poloviny 19. století. Elizabeth R. Charlesová v ní také oslovuje Otce, Spasitele a Ducha, ovšem chválí je za „milující laskavost, laskavou péči, slitování a požehnání“. Člověka popisuje jako „chybující děti“, „vyvolený lid“, „mladíky a dívky, starce a děti“, „Israel“, který Boha chválí:

---

⁷⁰⁷ Slova Lyn Riley, hudba Neil Riley, 1979.

*Praise ye the Father! For his loving-kindness,
tenderly cares he for his erring children; ...
Praise ye the Savior! Great is his compassion,
graciously cares he for his chosen people; ...
young men and maidens, ye old men and children,
Praise ye the Spirit! Comforter of Israel, ...
sent of the Father and the Son to bless us;*

Otec a Syn žehnají skrze Ducha, na rozdíl od předchozího textu, kdy my žehnáme Otci („Father of all things, we bless you“). Zajímavé je také pojetí *filioque* – v písni z 19. století, kde je plně oznámeno vyslání Ducha od Otce i Syna (of the Father and the Son), zatímco v novějším textu je zmíněno poslání Synem (sent by Son). Duch poslaný Synem **v nás** přebývá a proměňuje **nás** do podoby Ježíše. Duch je popisován jako oheň, který **nás** zapaluje a uschopňuje milovat a chválit Pána.

*Spirit, sent by the Son to dwell in us, / living and working within us
to make us more like Jesus;
Spirit, fall down upon us as fire. / Fill and equip us with power*

V další písni 20. století *Vast the Immensity, Mirror of Majesty* (1985) popisuje Edmund P. Clowney Boží Trojici jako „trojnásobnou v majestátu“ a „trojnásobnou v lásce **ke mně**“:

*Triune your magesty, triune your love to me,
fixed from eternity in heav'n above.*

Spásu člověka, která je společným dílem celé Trojice, popisuje chvalozpěv J. S. B. Monsella *Sing to the Lord of Harvest*⁷⁰⁸. Bůh Otec nás „velmi dobře“ stvořil, Kristus nás obnovil svou krví a Duch svatý na nás vylil svou požehnanou rosou a sluneční svit:

*To God the gracious Father, who made us „very good,“
to Christ, who, when we wandered, restored us with his blood,
and to the Holy Spirit, who doth upon us pour
 his blessed dews and sunshine, be praise forevermore.*

A na tuto skutečnost by měl navazovat i náš život jako „dětí nebes“ – měli bychom si uvědomovat, „jaký **Duch** v tobě spočívá“, „jaký ti patří **Otcův úsměv**“ a jaký **Spasitel** za tebe umíral, aby tě získal“, a tak zažívat spokojenost a život bez obav:

---

⁷⁰⁸ MONSELL, John S. B. (1811–1875). *Sing to the Lord of Harvest*, 1866.

... think what Spirit dwells within thee, / what a Father's smile is thine,
what a Savior died to win thee: / child of heav'n, shouldst thou repine?⁷⁰⁹

Spolupráci, vzájemné vztahy v rámci Trojice vyjadřuje i skutečnost, kdy Duch svatý nám ukazuje Otce a dává nám poznat věčného Syna...

*Show us the Father, Holy One, / help us to know th'eternal Son;*⁷¹⁰

... a je nazýván „Nebeskou slávou, zářící dolů od Otce a Syna“:

*Heav'nly Glory, shining down / from the Father and the Son*⁷¹¹

Trojediný Bůh je také udržovatelem **manželství a rodiny** – pokud jej nebuduješ ty, Otče, buduje se marně, pokud mu Spasitel nepožehná, radost se promění v bolest; láska, kterou posvěcuje Duch, je počátek nekonečné lásky:

*O Father all-creating, / whose wisdom, love, and pow'r
first bound two lives together / in Eden's primal hour,
today to these thy children / thine earliest gifts renew,
a home by thee made happy, / a love by thee kept true.*

*O Savior, guest most bounteous / of old in Galilee,
vouchsafe today thy presence / with these who call on thee;
their store of earthly gladness / transform to heav'nly wine,
and teach them in the tasting / to know the gift is thine.*

*O Spirit of the Father, / breathe on them from above,
so mighty in thy pureness / so tender in thy love,
that, guarded by thy presence, / from sin and strife kept free,
their lives may own thy guidance, / their hearts be ruled by thee.*

*Except thou build it, Father, / the house is built in vain;
except thou, Savior, bless it, / the joy will turn to pain;
but naught can break the union / of hearts in thee made one;
and love thy Spirit hallows / is endless love begun.⁷¹²*

Silným provoláním moci Trojice je píseň *We Lift Up as Our Shield God's Name* podle irského chvalozpěvu sv. Patrika z 5. století, který upravil Edmund P. Clowney (1986).

⁷⁰⁹ LYTE, Henry F. (1793–1847). *Jesus, I My Cross Have Taken*, 1824, 1833, upr. 1990.

⁷¹⁰ Latinská píseň z 10. století *Come, O Creator Spirit Blest*.

⁷¹¹ GERHARDT, Paul (1607–1676). *Holy Ghost, Dispel Our Sadness*, 1648, přel. John Christian Jacobi, 1725, a Augustus M. Toplady, 1776, upr. 1990.

⁷¹² ELLERTON, John (1826–1893). *O Father, All-Creating*, 1876.

Jde o vyznání víry v Trojici, kde můžeme sledovat důraz na emoce, v tomto případě odhodlanost bojovat se jménem trojjediného Boha jako štítem, podobně jako je tomu v Lutherově *A Mighty Fortress*:

*We lift up as our shield God's name, the strong name of the Trinity,
by invocation of the same: the Three in One and One in Three,
our Rock and Tower, God of Light, Eternal Father, Spirit, Word;
we claim the name of grace and might: salvation is of Christ the Lord.*

*Immanuel, incarnate Lord, from Mary's womb was given breath,
was baptized at the Jordan's ford, and gave his life to conquer death.
He rose triumphant from the tomb, was lifted to the Father's throne
to come on God's dread day of doom and bring salvation for his own.*

*By faith we claim his grace today: the pow'r of God to hold and lead,
his eye to watch, his might to stay, his ear to hearken to our need;
the wisdom of our God to teach, his hand to guide, his shield to ward,
the word of God to give us speech, his heav'nly host to be our guard.⁷¹³*

4.3.5 Vtělení

Druhá osoba Trojice – Ježíš Kristus, Logos neboli Slovo – je plně Bohem a plně člověkem, Kristovo vtělení je vnímáno jako Boží pokoření se na úroveň člověka a opět je zde zdůrazněna role Boží milosti, která zachraňuje, a která jediná přináší spásu (viz reformační učení *sola gratia*). Kristovo vtělení⁷¹⁴ je v první řadě chápáno ve vztahu k člověku, smíření a odpuštění skrze Kristovo vtělení, utrpení, smrt a zmrtvýchvstání. Slovo, které se stalo tělem, potvrzuje dobrotu stvoření, usmiřuje božské a lidské.

Podle WVV kapitoly XIII. je Kristus plně Bůh a plně člověk, jediný zplozený Boží Syn, který je Prostředníkem mezi člověkem a Bohem, Prorok, Kněz a Král, Hlava a Spasitel své církve, Dědic všech věcí a Soudce světa, stal se člověkem, byl zplozen Duchem svatým v lůně Marie Panny, je jediným Prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Otec vložil do jeho rukou všechnu moc a soud. Kristus trpěl ve své duši i na svém těle, byl ukřižován a zemřel, byl pohřben a stál pod mocí smrti. Přesto nepropadl zkaženosti, svou dokonalou poslušností a obětováním sebe sama plně vykonal spravedlnost svého Otce.

---

⁷¹³ COWNEY, Edmund P. *We Lift Up as Our Shield God's Name*, 1986, 1989.

⁷¹⁴ Blíže viz kapitola 2.5.4.

Tématu Božího vtělení se v první řadě věnují písně oslavující Kristovo narození. „Bůh z Boha, Světlo ze Světla, hle, **nemá odpor** ani vůči lůnu panny, pravý Bůh, zrozený, nestvořený“, „Slovo od Otce se **nyní zjevuje v těle**“:

*God of God, Light of Light; / lo, he abhors not the Virgin's womb;
very God, begotten, not created;*

...

*Word of the Father, now in flesh appearing;*⁷¹⁵

John Byrom⁷¹⁶ nazývá vtělení „**tajemstvím lásky**“:

*... the Savior of the world was born; / rise to adore the mystery of love*⁷¹⁷

Kristus je „dítětem naděje“:

*To us a child of hope is born*⁷¹⁸

Další vánoční písně o narození nazývají Krista „jasnou ranní hvězdou“, která „přinesla světlo pohanům a potměným vzdáleným ostrovům“:

*Know ye not that lowly baby / was the bright and morning Star?
He who came to light the Gentiles / and the darkened isles afar?*⁷¹⁹

... je „nejjasnějším a nejlepším ze **synů rána**, úsvitem nad naší temnotou“:

*Brightest and best of the sons of the morning,
dawn on our darkness and lend us your aid...*⁷²⁰

Slavná *Tichá noc* hovoří o Kristu jako „Synu Božím, čistém světle lásky“, z jehož svaté tváře pronikají „zářivé paprsky“ a který se rodí s „úsvitem vykupující milosti“:

*Son of God, love's pure light
radiant beams from thy holy face,
with the dawn of redeeming grace,
Jesus, Lord, at thy birth!*⁷²¹

---

⁷¹⁵ Autor údajně John Francis Wade. *O Come, All Ye Faithful*, 1751, přel. Frederick Oakeley, 1841; alt.

⁷¹⁶ 1692–1763, anglikánský básník známý především svými vánočními koledami.

⁷¹⁷ BYROM, John (1692–1763). *Christian, Awake Salute the Happy Morn*, 1749.

⁷¹⁸ MORISON, John (1750–1798). *To Us a Child of Hope Is Born*, 1781.

⁷¹⁹ ALEXANDEROVÁ, Cecil Frances (1818–1895). *Saw You Never, In the Twilight*, 1853.

⁷²⁰ HEBER, Reginald (1783–1826). *Brightest and Best of the Sons of the Morning*, 1811, upr. 1961.

Německá píseň *Lo, How a Rose E'er Blooming* (okolo 1500) v překladu Harrietta R. Spaetha (1875) charakterizuje Krista jako „květinu, jejíž sladká vůně naplňuje ovzduší a všude s božskou vznešeností rozptyluje temnotu. **Pravý člověk, přesto pravý Bůh** nás vysvobozuje od hříchu a smrti a zlehčuje každou zátěž“:

*This flow'r, whose fragrance tender / with sweetness fills the air,
dispels with glorious splendor / the darkness ev'rywhere.
True man, yet very God, / from sin and death he saves us, / and lightens ev'ry load.*⁷²²

Kristus Bůh přichází na svět jako člověk, z lásky opouští bohatství a slávu, aby zakoušel chudobu a ponížení: bohatý se stává chudým, vyměnil trůny za krmelec, safíry vydlážděné dvorce za podlahu stáje. Ten, který byl Bohem, se stal člověkem, sestoupil hluboko, ale **povýšil hříšníky k nebi...**

*Thou who wast rich beyond all splendor / All for love's sake becomest poor;
Thrones for a manger didst surrender, / Sapphire-paved courts for stable floor.*

...

*Thou who art God beyond all praising, / All for love's sake becomest man;
Stooping so low, but sinner's raising / Heavenwards by thine eternal plan.*⁷²³

Je Králem králů, přesto se rodí z Marie, Pánem pánů v lidském rouchu, **v těle a krvi**.
On dá **všem věrným** sám sebe za **nebeský pokrm**:

*King of kings, yet born of Mary, / as of old on earth he stood;
Lord of lords, in human vesture, in the body and the blood.
He will give to all the faithful / his own self for heav'nly food.*⁷²⁴

Kristovo lidství a sjednocení lidského a božského zajímavě propojuje píseň *All My Heart This Night Rejoices*: „Bůh je člověk, aby člověka vysvobodil. Jeho milovaný Syn je navěky **sjednocen s naší krví**“:

*God is man, man to deliver; / his dear Son now is one / with our blood forever.*⁷²⁵

---

⁷²¹ MOHR, Joseph (1792–1848, katolický kněz nar. v Salzburgu). *Silent Night! Holy Night!* 1818, přel. ca 1850.

⁷²² Německá píseň, ca 1500, *Lo How a Rose E'er Blooming*, 4. sloku přeložil Harriett R. Spaeth, 1875.

⁷²³ HOUGHTON, Frank (1894–1972). *Thou Who Wast Rich beyond All Splendor*.

⁷²⁴ MOULTRIE, Gerard (1829–1885, anglikánský kněz). *Let All Mortal Flesh Keep Silence*, 1864.

⁷²⁵ GERHARDT, Paul (1607–1676). *All My Heart This Night Rejoices*, 1653, přel. Catherine Winkworth, 1858.

Kristus je **pravým Božím Synem i člověkem**, je počátkem veškerého života, jak vyznává píseň *We Come, O Christ, to You*:

*We come, O Christ, to you, / true Son of God and man,
by whom all things consist, / in whom all life began*⁷²⁶

Slezská píseň ze 17. století definuje Krista jako „spravedlivého Pána, vládce veškeré přírody, **Syna Boha a Syna člověka**“:

*Fairest Lord Jesus, Ruler of all nature, / Son of God and Son of Man!*⁷²⁷

V souvislosti s vtělením Krista se opět objevuje důraz autorů 20. století – Edith M. G. Reedová zdůrazňuje, že Kristus je **Pánem všech**, ale zároveň poukazuje na skutečnost, že se narodil **pro tebe**.⁷²⁸

*Christ the babe is Lord of all! ... Christ the babe was born for you.*⁷²⁹

Intimní vztah k narozenému Kristu vyjadřuje také Emily Steele Elliottová (1836–1897) v písni *Thou Dost Reign on High*. Hovoří přímo ke Kristu a vyzývá jej, aby vstoupil do jejího srdce, protože na rozdíl od Betléma, kde se pro něj místo nenašlo, **v jejím srdci** pro něj místo existuje:

*Thou dost reign on high with a kingly crown, / yet thou camest to earth for me,
and in Bethlehem's home was there found no room / for thy holy nativity:
O come to my heart, Lord Jesus, / there is room in my heart for thee.*⁷³⁰

Boha, který se stal člověkem, popisuje také metafora „Božství, které je **zahalené v těle**“ ve slavné písni Charlese Wesleyho *Hark! The Herald Angels Sing*⁷³¹:

⁷²⁶ CLARKSONOVÁ, E. Margaret (1915–2008). *We Come, O Christ, to You*, 1957, 1985.

⁷²⁷ Slezská píseň (Münster Gesangbuch), *Fairest Lord Jesus*, 1677, přel. 1850, 1873.

⁷²⁸ Osobní zkušenost spasení zdůrazňuje ve svém učení a tvorbě Charles Wesley. Wesley často oslovoval ty, kteří se hlásili k *Church of England*, ale postrádali osobní živou víru. Luteránské „*pro me*“ se ve Wesleyho písních proměnilo v kerygmatickou výzvu „*for you*“! Wesley často používal také „*for me*“ jako nařízení, příkazově, jako pozvání k osobní zkušenosti. Toto spasení je spojeno s osobním vědomím vlastního hříchu a se sklonem k hříchu před obrácením. Srov. BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 116–117.

⁷²⁹ Podle polské koledy REEDOVÁ, Edith M. H. (1885–1933). *Infant Holy, Infant Lowly*, ca 1925.

⁷³⁰ ELLIOTOVÁ, Emily S. (1836–1897). *Thou Dost Reign on High*, 1864; upr. 1961.

⁷³¹ WESLEY, Charles (1707–1788). *Hark! The Herald Angels Sing*, 1739.

... *Veiled in flesh the Godhead see; / hail th'incarnate Deity*

V písních nechybí naivní vánoční idealizace Kristovy dokonalosti, kdy např. malý Ježíš nepláče, ani když ho vzbudí bučící dobytek:

*The cattle are lowing, the baby awakes, / but little Lord Jesus no crying he makes;*⁷³²

Ježíš po celé své podivuhodné dětství nikdy nehřeší, „respektuje a je poslušný“, a tak i „všechny křesťanské děti musejí být mírné, poslušné a dobré jako on“:

*And through all his wondrous childhood / he would honor and obey,
love and watch the lowly maiden / in whose gentle arms he lay:
Christian children all must be / mild, obedient, good as he.*⁷³³

Kristus se rodí slabý a bezmocný, je dítětem chudé Hebrejky, **nehodně** ukrytý ve stáji a **chladně** uložený v jesličkách. To je ten **Pán všeho stvoření**, který šel touto podivuhodnou cestou, **je Bohem od věčnosti na věčnost**:

*Who is this so weak and helpless, / child of lowly Hebrew maid,
rudely in a stable sheltered, / coldly in a manger laid?
'Tis the Lord of all creation, / who this wondrous path has trod;
he is God from everlasting, / and to everlasting God.*⁷³⁴

Vtělení z pohledu německého pietismu představuje ve zpěvníku Gerhardt Tersteegen (1697–1769), který vykresluje mystickou přítomnost a blízkost Boha atmosférou chrámového ticha – **sám Bůh je s námi**, je ve svém chrámu, všichni uvnitř mlčí, leží tváří k zemi v nejhlubší úctě – jeho samotného Boha vlastníme, jeho, svého Boha a Spasitele, chválíme na věky:

*God himself is with us: ... / God is in his temple –
all within keep silence, / prostrate lie with deepest rev'rence.
Him alone God we own, / him, our God and Savior;
praise his name forever.*⁷³⁵

⁷³² *Away in a Manger*, anon. 1885, 1892.

⁷³³ ALEXANDEROVÁ, Cecil Frances (1818–1895). *Once in Royal David's City*, 1848.

⁷³⁴ HOW, William Walsham (1823–1897). *Who Is This, So Weak and Helpless*.

⁷³⁵ TERSTEEGEN, Gerhardt (1697– 1769, německý mystik). *God Himself Is With Us*, 1729 (přel. Frederick W. Foster a John Miller, 1789).

Bůh se stal člověkem i v utrpení a i v této cestě utrpení jej máme následovat. Je naším cílem napodobovat Krista jako děti a v jeho vtělení mít posilu, jít po cestě, kterou kráčel On sám:

*Go, labor on: spend, and be spent, / Thy joy to do the Father's will;
It is the way the Master went; / Should not the servant tread it still?⁷³⁶*

Vtělený Kristus je v našich myšlenkách a v naší vůli, ve slovech i činech.

*Lord, as the day begins / lift up our hearts in praise;
take from us all our sins, / guard us in all our ways:
our every step direct and guide / that Christ in all be glorified!⁷³⁷
... Christ be in work and skill, / serving each other's need;
Christ be in thought and will, / Christ be in word and deed.⁷³⁸*

Presbyteriánství ve svém učení sice zdůrazňuje lidskou slabost a „celkovou / naprostou zkaženost“ člověka, jak dokazují i písně kancionálu, ale Kristovo Božství, které se stalo tělem, lidství vykoupilo, skutečnost, že Bůh se sklonil k člověku, **lidství pozvedá a proměňuje**.

4.3.6 Vykoupení (kříž)

*Upon a cross my Savior died, to ransom sinners, crucified,
his loving arms still open wide: all glory be to Jesus!⁷³⁹*

Vykoupení, spása člověka v jeho praktické podobě, je významným tématem reformované teologie a presbyteriánské spirituality. Na učení o naprosté zkaženosti člověka (*total depravity*, viz kapitola 2.5.2) odpovídají stejně zásadní principy kalvinismu týkající se vykoupení – nepodmíněné vykoupení (*unconditional election*),

---

⁷³⁶ „Jdi, pokračuj v práci: vydávej sám sebe, / Tvou radostí je činit Otcovu vůli; / To je cesta, po které kráčel Pán, neměl by tak sluha kráčet také?“ BONAR, Horatius (1808–1889). *Go, Labor On*, 1843, upr.

⁷³⁷ Píseň zrcadlí Řád ranní modlitby církve v BCP, pozdvižení srdcí vede k chvále, vyznání hříchu, vedení Bohem, vše směřuje ke Kristově slávě. Píseň jazykem a formou připomíná krátké motlitby (kolekty) z liturgie *Church of England*.

⁷³⁸ DUDLEY-SMITH, Timothy (nar. 1926). *Lord, As the Day Begins*, 1980. Dudley-Smith je anglikánský kněz, přestože jde o píseň 20. století uchovává si formu i jazyk anglikánství 17. století.

⁷³⁹ „Na kříži můj Spasitel umíral, aby vykoupil hříšníky, byl ukřižován, jeho milující náruč je stále otevřena dokořán: všechna sláva patří Ježíši.“ Timothy Dudley-Smith, *Within a Crib My Savior Lay*. 1968.

neodolatelná milost (*irresistible grace*) a částečné vykoupení (*limited atonement*)⁷⁴⁰. Vše propojují reformační principy (*sola gratia, sola fide, solus Christus*), které dovršují radostnou zvěst o vykoupení skrze utrpení kříže, čin Kristovy lásky.

Kristus jako „tiché Slovo“ prosí za hříšníky, „hřeby a kopí jej protnou, ponese kříž **za mne i za tebe**... Slovo se stalo tělem, dítětem, synem Marie“:

*... for sinners here / the silent Word is pleading.
Nails, spear, shall pierce him through; / the cross be borne for me, for you;
hail, hail the Word made flesh, / the babe, the son of Mary.⁷⁴¹*

Pro člověka neexistuje jiná naděje vykoupení než aktivita samotného Boha, který zná naše „slabé tělesné schránky“⁷⁴²:

*Well our feeble frame he knows; / In his hands he gently bears us,
Rescues us from all our foes;⁷⁴³*

Sám Spasitel nás oslovuje jako „děti slabosti“ a zve k sobě, nejde o naše rozhodnutí, ale Boží vůle:

*I hear the Savior say, / „Your strength indeed is small,
child of weakness, watch and pray, / find in me your all in all.“⁷⁴⁴*

Ježíš mne vyhledal, když jsem byl cizincem, který zbloudil z Boží ohrady, vysvobodil mne z nebezpečí a vykoupil svou vzácnou krví:

*Jesus sought me when a stranger, / wandering from the fold of God;
he, to rescue me from danger, / bought me with his precious blood.⁷⁴⁵*

Podobně Faber oslovuje Boha jako toho, který se sklonil, který rozhovor nabídl:

for thou hast stooped to ask of me the love of my poor heart.⁷⁴⁶

---

⁷⁴⁰ Viz kapitola 2.3.

⁷⁴¹ *What Child Is This*. Tradiční anglická koleda, upravil William C. Dix, ca 1865.

⁷⁴² Viz WVV. Kapitola IX *O svobodné vůli (Of Free Will)*, dále kapitola 2.5.5. Vykoupení.

⁷⁴³ LYTE, Henry F. (1793–1847). *Praise, My Soul, the King of Heaven*, 1834.

⁷⁴⁴ HALLOVÁ, Elvina M. (1820–1889). *Jesus Paid It All*, 1865, upr.

⁷⁴⁵ ROBINSON, Robert (1735–1790). *Come Thou Fount of Every Blessing*, 1757. Robinson byl anglický dissenter a vlivný baptistický teolog. Píseň napsal, když ve věku 22 let konvertoval k metodismu.

⁷⁴⁶ „Ty ses sklonil a požádal mne o lásku mého ubohého srdce.“ FABER, Frederick W. *My God, How Wonderful Thou Art*, 1848, upr. 1961, 1990.

Hledal jsem Pána a následně poznal, že to **on hledal mne**:

*I sought the Lord, and afterward I knew / he moved my soul to seek him, seeking me;
it was not I that found, O Savior true, / no, I was found of thee.⁷⁴⁷*

Greenwellová prostým jazykem konstatuje, že jako člověk „nejsem schopen chápat Boží plán a jeho vůli, jen vím, že po jeho pravici je Ten, který je mým Spasitelem! Ten, který žije jako můj Král, jednou umíral jako můj Spasitel“:

*I am not skilled to understand / what God has willed, what God has planned;
I only know that at his right hand / is One who is my Savior!
...
he who lives to be my King / once died to be my Savior.⁷⁴⁸*

Charles Wesley ve své slavné písni *And Can It Be That I Should Gain*⁷⁴⁹ vyjadřuje údiv nad Božím rozhodnutím zachránit právě toho, který způsobil jeho bolest a usiloval o jeho smrt. „Úžasná lásko! Jak je možné, že jsi za mne ty, můj Bůh, umíral? ... Je to vše tajemství! Nesmrtelný umírá“:

*And can it be that I should gain / an int'rest in the Savior's blood?
Died he for me, who caused his pain? / For me, who him to death pursued?
Amazing love! How can it be / that thou, my God, shouldst die for me?
...
'Tis myst'ry all! Th'Immortal dies: / who can explore his strange design?*

---

⁷⁴⁷ Anonym. *I Sought the Lord, and Afterward I Knew*, 1878. „Hledal jsem Pána, a později jsem poznal, že to on vedl mou duši, aby ho hledala, zatímco on hledal mne. Nebyl jsem to já, kdo našel pravého Spasitele, ne, to ty jsi našel mne.“

⁷⁴⁸ GREENWELLOVÁ, Dora (1821–1882). *I Am Not Skilled to Understand*, 1873 – anglická básnička je často přirovnávaná ke Christině Rosettiové (1830–1894). Greenwellová prostým veršem popisuje cestu k poznání Spasitele. Její báseň zhudebnil současný americký křesťanský hudebník Aaron Michael Shust (nar. 1975) v albu *Anything Worth Saying* z roku 2005. Shust ponechal původní text o Kristu, který zemřel za hříšníky, mimo čtvrté sloky a přidává refrén s formou a pojetím spirituality typickým pro americkou kulturu 21. století – zaměřený na lásku a vlastní osobu: „My Savior Loves, my Savior Lives, My Savior's always there for me, / My God; He was, my God; He is, My God; is always gonna be“ („Můj Spasitel miluje, můj Spasitel žije, můj Spasitel je tu vždy pro mne, můj Bůh, byl, můj Bůh, je, můj Bůh navždy bude“).

⁷⁴⁹ WESLEY, Charles (1707–1788). *And Can It Be That I Should Gain*, 1738, upr. 1990. Píseň je spojena přímo s konverzí C. Wesleyho 21. května 1738, jeho osobním zakoušením spásy v Kristu. Objevuje se zde pět otázek „can it be“ (2×) a „for me“ (3×) a leitmotiv písně je zachycen v otázce na Krista „can it be that thou, my God, shouldst die for me?“ Téma „for me“ (za mne) je podle Bergerové po univerzálním vykoupění („for all“) druhým hlavním tématem písní C. Wesleyho. Srov. BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 118–119.

Wesleyánský soteriologický univerzalismus, Boží vůle po univerzálním spasení, je patrný v písni *Hark! The Herald Angels Sing*⁷⁵⁰, kde ve třetí sloce „Kníže Pokoje narozený v nebesích“ a „Slunce spravedlnosti“ přináší světlo a život **všem**⁷⁵¹, pokorně odkládá svou slávu a rodí se, abychom my už nemuseli umírat:

*Hail the heaven-born Prince of Peace! / Hail the Sun of Righteousness!
Light and life to all he brings, / risen with healing in his wings.
Mild he lays his glory by, / born that we no more may die,
born to raise us from the earth, / born to give us second birth.*

Toto Wesleyho pojetí je v přímém rozporu s reformovanou teologií a principem kalvinismu „omezeného vykoupení“ (*limited atonement*). Wesleyho text v již zmíněné písni *And Can It Be That I Should Gain*, byl tentokrát pro teologickou správnost upraven. Slova o Kristu, který opustil trůn svého Otce, stal se pokorným a krvácel „for Adam’s helpless race“ (pro Adamovo bezmocné pokolení) byla pro účely kancionálu nahrazena výrazem „for all his chosen race“ (pro celé jeho vyvolené pokolení):

*He left his Father’s throne above / (so free, so infinite his grace!),
humbled himself (so great his love!) / and bled for all his chosen race!⁷⁵²*

Bůh si **vyvolí svůj lid** (*limited atonement*), **své stádo** neopouští, pro svou **vyvolenou generaci** je útočištěm, skálou, pokojem a spasením; **své vlastní**, své **vyvolené** vede „něžnou mateřskou rukou“:

*The Lord forsaketh not his flock, / his chosen generation;
he is their refuge and their rock, / their peace and their salvation.
As with a mother’s tender hand / he leads his own, his chosen band.
To God all praise and glory!⁷⁵³*

Bůh svému **vyvolenému rodu** v nehospodárné pustině požehnal, neboť jeho milost je neměnná, on zůstává věrný:

---

⁷⁵⁰ WESLEY, Charles (1707-1788). *Hark! The Herald Angels Sing*, 1739.

⁷⁵¹ Téma Boží vůle po univerzálním spasení přináší do Wesleyho písni zaměření na Krista jako „milujícího spasitele, smírného beránka pro všechny, přítele lidstva“, objevují se neustálé odkazy na život a smrt Krista „for all“ (za všechny). Viz např. *Hymns on God’s Everlasting Love*, které byly vydány v letech 1741 a 1742, řada z těchto písni používala kousavou ironii v odmítání kalvinistického učení o predestinaci. Srov. BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 108–109.

⁷⁵² WESLEY, Charles (1707–1788). *And Can It Be That I Should Gain*, 1738, upr. 1990.

⁷⁵³ SCHÜTZ, Johann J. (1640–1690). *All Praise to God, Who Reigns Above (Mit Freuden zart)*, 1675, přel. Frances E. Cox, 1864.

*He his chosen race did bless in the wasteful wilderness:
for his mercies shall endure, ever faithful, ever sure.*⁷⁵⁴

Existuje **listina Božích vyvolených**, kterým náleží slavné spasení, Beránek, který se za hříšníky obětoval...

*Bring near thy great salvation, / thou Lamb for sinners slain;
fill up the roll of thine elect, / then take thy pow'r, and reign.*⁷⁵⁵

a ani jeden z **jeho svatých** se neztratí:

*None of all his saints is lost: / Jesus is my hope and trust.*⁷⁵⁶

Vyvolení je výsledkem pouze **Boží milosti** (*sola gratia*), která je dána zadarmo. Když se „hřích před Tvou milostí ztrácí, přichází na jeho místo život a zdraví a andělé společně s lidmi radostně zpívají chválu nově narozenému Králi:

*when sin departs before Your grace, / then life and health come in its place;
angels and men with joy may sing, / all for to see the new-born King.*⁷⁵⁷

Milost vítězí nad temnotou a zmatkem, slabé duše naplňuje mocí a triumfuje nad hněvem:

*Be darkness, at thy coming, light; / confusion, order in thy path;
souls without strength inspire with might; / bid mercy triumph over wrath.*⁷⁵⁸

Nevýslovná milost ukazuje na útočiště – **mocný kříž**:

*grace untold, points to the Refuge, the mighty cross.*⁷⁵⁹

Frederick W. Faber opěvuje krásu Božího „**milosrdného sídla v hlubinách planoucího světla**“:

---

⁷⁵⁴ MILTON, John (1608–1674). *Let Us with a Gladsome Mind*, 1624, upr., 1990. mod.

⁷⁵⁵ ALFORD, Henry (1810–1871). *Ten Thousand Times Ten Thousand*, 1867.

⁷⁵⁶ GELLERT, Christian F. (1715–1769). *Jesus Lives, and So Shall I* (Jesus, meine Zuversicht), 1757, přel. J. D. Lang, 1826.

⁷⁵⁷ WADDING, Luke (1628–1691). *On Christmas Night All Christians Sing*, tradiční anglická koleda, upr.

⁷⁵⁸ MONTGOMERY, James. *O Spirit of the Living God*, 1823.

⁷⁵⁹ JOHNSTON, Julia Harriette (1849–1919). *Marvelous Grace of Our Loving Lord*, 1910.

*How beautiful thy mercy seat, / in depths of burning light!*⁷⁶⁰

Podivuhodné dílo milosti náleží Bohu a my ho za to máme chválit písní:

*wonders of grace to God belong; / repeat his mercies in your song.*⁷⁶¹

Učení *sola gratia* shrnuje v písni *Redeemed, How I Love to Proclaim It!* Fanny J. Crosbyová slovy „jsem vykoupěna skrze jeho nekonečnou milost a navždy jsem jeho dítětem“:

*Redeemed, how I love to proclaim it! / Redeemed by the blood of the Lamb;
redeemed thro' his infinite mercy, / his child and forever I am.
... I think of my blessed Redeemer, / I think of him all the day long;
I sing, for I cannot be silent; / his love is the theme of my song.*⁷⁶²

Podobně John Newton opěvuje „nesmírnou milost“ v písni *Amazing Grace*⁷⁶³. Právě milost naučila jeho srdce bázni a milost jej od strachu také osvobodila:

*Amazing grace (how sweet the sound) / that saved a wretch like me!
I once was lost, but now am found, / was blind, but now I see.
'Twas grace that taught my heart to fear, / and grace my fears relieved;
how precious did that grace appear / the hour I first believed!*

Boží vyvolení je založeno na **smlouvě milosti**, kterou Bůh uzavřel s Abrahamem. Bůh „sám mu dal slib, na který i já mohu spoléhat, vznesu se na křídlech orla a vystoupím do nebes“. Je to Bůh Abrahamův a Bůh **můj**:

*He by himself hath sworn, I on his oath depend;
I shall, on eagles' wings upborne, to heav'n ascend*

...
*Hail Abraham's God and mine!*⁷⁶⁴

⁷⁶⁰ FABER, Frederick W. *My God, How Wonderful Thou Art*, 1848, upr. 1961, 1990. Srov. Ž 113,4–5: „Hospodin je vyvýšen nad všemi národy, nad nebesa se tyčí jeho sláva. Kdo je jako Hospodin, náš Bůh, jenž tak vysoko trůní?“

⁷⁶¹ WATTS, Isaac (1674–1748). *Give to Our God Immortal Praise*, 1719.

⁷⁶² CROSBYOVÁ, Fanny J. (1820–1915). *Redeemed, How I Love to Proclaim It!* 1882.

⁷⁶³ NEWTON, John (1725–1807). *Amazing Grace*, 1779. Newton napsal píseň po svém obrácení během divokého života na moři a uprostřed obchodování s otroky. Později zvláště pod vlivem Williama Wilberforce obchod s otroky opustil a byl ordinovaným duchovním. Stal se blízkým přítelem Williama Cowpera a společně vytvořili „Olney hymns“ (1779), které se staly jedny z nejvýznamnějších evangelikálních duchovních písní. Srov. SMITH, Jane Stuart; CARLSON, Betty. *Great Christian Hymn Writers*. Wheaton, IL: Crossway Books, 1997, s. 129–131.

⁷⁶⁴ OLIVIERS, Thomas (1725–1799). *The God of Abraham Praise*, 1770.

Jsem dlužníkem milosti, o smlouvě milosti zpívám... Boží slib je neměnný, „je Ano a Amen⁷⁶⁵ a nikdy nebyl porušen. Ani věci budoucí, ani současné, věci dole ani nahoře, ho nepřinutí tento slib zrušit nebo oddělit mou duši od jeho lásky“:

A debtor to mercy alone, / of covenant mercy I sing;

...
*His promise is yea and amen, / And never was forfeited yet.
Things future, nor things that are now, / Nor all things below or above,
Can make him his purpose forgo, / Or sever my soul from his love.⁷⁶⁶*

Bůh je ten, který povolává svým Slovem a Duchem ze stavu hříchu a smrti, do stavu milosti a spasení skrze Ježíše Krista (*irresistible grace*). Člověk nemůže vykonat, cítit nebo prožít nic, co by mu mohlo přinést spasení – spásu přináší jen dílo Kristovo, krev Beránka, jeho láska a jeho milost. Já miluji, protože on mě miloval, žiji, protože on žije:

*Not what my hands have done / can save my guilty soul;
not what my toiling flesh has borne / can make my spirit whole.
Not what I feel or do / can give me peace with God;
not all my pray'rs and sighs and tears / can bear my awful load.*

...
*Thy work alone, O Christ, ... Thy blood alone, O Lamb of God, ...
Thy love to me, O God, not mine, ...
Thy grace alone, O God, ... thy pow'r alone, O Son of God ...
I love because he loveth me, I live because he lives.⁷⁶⁷*

O spasení skrze milost není třeba pochybovat, neboť tak hovoří Písmo – a učilo někdy Písmo nepravdy?

*By grace I'm saved, grace free and boundless; / my soul, believe and doubt it not.
Why stagger at this word of promise? / Has Scripture ever falsehood taught?
No; then this word must true remain: / by grace you, too, shall heav'n obtain.⁷⁶⁸*

Boží vyvolení přicházejí k Bohu **svobodně**, pohnuti jeho milostí (*irresistible grace*). Ovšem člověk zůstává pasivní, dokud není obnoven (*regenerated*) Duchem svatým. Ten připravuje celý svět na setkání s Bohem, dává svůj dech, dokud **srdce z kamene nezačnou tlouci**:

---

⁷⁶⁵ Viz 2Kor 1,20: „Ke všem zaslíbením Božím, kolik jich jen jest, bylo v něm řečeno ‚Ano‘. A proto skrze něho zní i naše ‚Amen‘ k slávě Boží.“

⁷⁶⁶ TOPLADY, Augustus Montague (1740–1778). *A Debtor to Mercy Alone*, 1771, upr.

⁷⁶⁷ BONAR, Horatius (1808–1889). *Not What My Hands Have Done*, 1861.

⁷⁶⁸ SCHEIDT, Christian Ludwig (1709–1761). *By Grace I'm Saved, Grace Free and Boundless*, 1742.

*O Spirit of the Lord, prepare / all the round earth her God to meet;
breathe thou abroad like morning air, / till hearts of stone begin to beat.⁷⁶⁹*

James Montgomery pokračuje připomínkou, že Boží věčná vůle je, aby všichni poznali jeho spásu. Ale i Spasitelovo utrpení musí být „**korunováno**“ **skrze Ducha**:

*God from eternity hath willed / all flesh shall his salvation see:
so be the Father's love fulfilled, / the Savior's sufferings crowned through thee.⁷⁷⁰*

Z následujícího textu se může zdát, že přijetí Kristova vykoupení, je lidskou volbou: „ach, šťastný den, kdy **má volba** padla na tebe, můj Spasiteli a můj Bože! Šťastné spojení, které zpečetuje můj slib tomu, kdo si zaslouhuje veškerou mou lásku!“

*O happy day, that fixed my choice on you, my Savior and my God!
O happy bond, that seals my vows to him who merits all my love!*

Ale již třetí sloka písně vše směle, až bujaře vysvětluje: „Je hotovo, skvělá transakce proběhla – já jsem Pána a on je můj; **on mne vybral a k sobě přitáhl**, já jej následoval, okouzlen poznáním božského hlasu“:

*'Tis done! the great transaction's done! / I am my Lord's, and he is mine;
he drew me, and I followed on, / charmed to confess the voice divine.⁷⁷¹*

Rozhovor člověka s Kristem a lidskou reakci na Ježíšův hlas vyjadřuje nejen textem, ale také melodií, píseň *I Heard the Voice of Jesus Say*⁷⁷². Střídání molové a durové tóniny vykresluje tíhu života bez Krista a radost v životě s ním. Horatius Bonar parafrázuje Kristovo volání podle Mt 11,28⁷⁷³ slovy: „Pojď ke mně a já ti dám odpočinout ... ulehni a polož svou hlavu na mou hrud“:

*I heard the voice of Jesus say, / „Come unto me and rest;
lay down, O weary one, lay down / your head upon my breast.“*

A člověk odpovídá: „Přistoupil jsem k Ježíši tak, jak jsem byl, znavený, vyčerpaný a smutný, a našel jsem v něm místo odpočinku, on mě rozradostnil.“

⁷⁶⁹ MONTGOMERY, James (1771–1854). *O Spirit of the Living God*, 1823.

⁷⁷⁰ Ibid.

⁷⁷¹ DODDRIDGE, Philip (1702–1751). *O Happy Day, That Fixed My Choice*.

⁷⁷² BONAR, Horatius (1808–1889). *I Heard the Voice of Jesus Say*, 1846, upr. 1990.

⁷⁷³ „Pojďte ke mně, všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout.“

*I came to Jesus as I was, / weary and worn and sad;
I found in him a resting place, / and he has made me glad.*

Obdobně Kristus nabízí žíznivému zdarma vodu života a on k němu přichází, žízeň je uhašena a duše obnovena. Ježíš se nakonec člověku představuje jako světlo tohoto temného světa a reakcí je vyznání: on se stal „mou Hvězdou, mým Sluncem; a v tom světle života budu kráčet, dokud dny putování neskončí“:

*I heard the voice of Jesus say, / „Behold, I freely give
the living water; thirsty one, / stoop down and drink, and live.“
I came to Jesus, and I drank / of that life-giving stream;
my thirst was quenched, my soul revived, / and now I live in him.*

*I heard the voice of Jesus say, / „I am this dark world's Light;
look unto me, your morn shall rise, / and all your day be bright.“
I looked to Jesus and I found / in him my Star, my Sun;
and in that light of life I'll walk, / till trav'ling days are done.⁷⁷⁴*

Z výše uvedeného je zřejmá důležitost vztahu člověka s Bohem, potřeba svobodné odpovědi člověka na Boží nabídku spásy. Bůh je ten, který přichází do lidské beznaděje, ani ve smrtelných bolestech není volání k Bohu marné:

In my distress thou com'st to me; / what thanks shall I return to thee?⁷⁷⁵

*while in our mortal pain, / none calls on you in vain: / help you do not disdain,
help from above.⁷⁷⁶*

Crosbyová hovoří o dokonalém vykoupení skrze krev na základě víry (princip *sola fide*). Boží slib je dán každému, **kdo věří**, i ten „nejohavnější zločinec“, pokud **skutečně věří**, získává od Ježíše okamžité odpuštění:

*O perfect redemption, the purchase of blood! / To ev'ry believer the promise of God;
the vilest offender who truly believes, / that moment from Jesus forgiveness receives.⁷⁷⁷*

---

⁷⁷⁴ BONAR, Horatius (1808–1889). *I Heard the Voice of Jesus Say*, 1846, upr. 1990.

⁷⁷⁵ LUTHER, Martin (1483–1546). *From Heaven High I Come to You*, 1535 (Vom Himmel Hoch L. M.), přel. Catherine Winkworthová, 1855, upr. 1961.

⁷⁷⁶ Píseň je připisována Klementu Alexandrijskému. *Shepherd of Tender Youth* (ca 200), přel. Henry M. Dexter, 1846, upr. 1990, mod.

⁷⁷⁷ CROSBYOVÁ, Fanny J. (1820–1915). *To God Be the Glory*, 1875, upr., mod.

Boží vyvolení tak mají na základě smlouvy milosti přístup k odpuštění a vzkříšení **skrze víru** v Ježíše Krista.⁷⁷⁸ Syn poslaný Otcem má moc spasit od „hříchu, temnoty a hrobu“:

*He sent his Son with pow'r to save / from guilt and darkness and the grave*⁷⁷⁹

On se stává Beránkem, který snímá hříchy a je plnou smírnou obětí, svůj život nabízí za náš, z milosti nabízí našemu pokolení slávu:

*He becomes the Lamb that taketh / sin away and for aye
full atonement maketh. / For our life his own he tenders;
and our race, by his grace, / meet for glory renders.*⁷⁸⁰

Základní podmínkou pro naše odpuštění je tzv. **pokání k životu**⁷⁸¹. I zde jde o činnost Ducha svatého, který je původcem našeho pokání. Pokornou prosbou nehodného služebníka je píseň *O Light That Knew No Dawn*⁷⁸²:

*In supplication meek to thee I bend the knee;
O Christ, when thou shalt come, in love remember me,
and in thy kingdom, by thy grace, grant me a humble servant's place*

Podobně Matthias Claudius v závěru písně *We Plow the Fields*⁷⁸³ připomíná, že nemáme Otcí za jeho lásku co nabídnout, pouze to, po čem Otec touží – pokorná a vděčná srdce:

*... no gifts have we to offer / for all your love imparts,
but that which you desire now: / our humble, thankful hearts.*

O pokání jako daru se zmiňuje také skotský duchovní John Brownlie v písni *Let Thy Blood in Mercy Poured*⁷⁸⁴:

---

⁷⁷⁸ Srov. WVV. Kapitola XV.

⁷⁷⁹ WATTS, Isaac (1674–1748). *Give to Our God Immortal Praise*, 1719.

⁷⁸⁰ GERHARDT, Paul (1607–1676). *All My Heart This Night Rejoices*, 1653, přel. Catherine Winkworthová, 1858.

⁷⁸¹ Viz WVV. Kapitola XV. *Of Repentance unto Life*.

⁷⁸² Řehoř Naziánský (325–390), přel. John Brownlie (1859–1925).

⁷⁸³ CLAUDIUS, Matthias (1740–1815). *We Plow the Fields* (Wir pflügen), 1782, přel. Jane M. Campbell, 1861; upr. 1990, mod.

⁷⁸⁴ BROWNLIE, John (1857–1925). *Let Thy Blood in Mercy Poured*, 1907. Skotský duchovní ve *Free Church*, Portpatrick.

*Wilt thou own the gift I bring? / All my penitence I give thee;
thou art my exalted King, / of thy matchless love forgive me.*⁷⁸⁵

Zatímco hladoví a pokorní jsou vyvýšeni, pyšní a tvrdohlaví se před Boží mocí a vládou dávají na útěk:

*Tell out, my soul, the greatness of his might:
pow'rs and dominions lay their glory by;
proud hearts and stubborn wills are put to flight,
the hungry fed, the humble lifted high.*⁷⁸⁶

Vykoupení je tedy výsledkem Božího působení skrze Ducha svatého, který vede člověka k pokoře a pokání, a to vše na základě Boží milosti, vyjádřené Boží smlouvou milosti. Tato smlouva vykoupení člověka na základě milosti skrze Kristovu oběť se v lidském životě uskutečňuje v **kázání Božího slova** a udílení **svátostí křtu a večeře Páně**⁷⁸⁷. Křtem ve jméno Otce, Syna a Ducha člověk prohlašuje, že ač je slabý a pokorný, patří mezi Boží „símě“, Boží vyvolený lid:

*Baptized into your name most holy, O Father, Son, and Holy Ghost,
I claim a place, though weak and lowly, among your seed, your chosen host.*⁷⁸⁸

Večeře Páně⁷⁸⁹ je pak blažený cíl, hostina, která volá k odpočinku tak **dlouho rozděleného srdce**. Vždyť „kdo by se zdráhal rozloučit se s prachem, když ho volají k ochutnání andělského chleba?“:

*Now rest, my long-divided heart; / fixed on this blissful center, rest;
with ashes who would grudge to part, / when called on angels' bread to feast?*⁷⁹⁰

Imaginaci anglikánství reprezentuje Monsellovo⁷⁹¹ vyznání o životní nezbytnosti eucharistie:

---

⁷⁸⁵ „Přijmeš dar, který přináším? Dávám ti všechno mé pokání; ty jsi můj vyvýšený Král, odpusť mi svou nedostižnou láskou.“

⁷⁸⁶ DUDLEY-SMITH, Timothy. *Tell Out, My Soul, the Greatness of the Lord*, s. 1965.

⁷⁸⁷ WVV. Kapitola VII. *O Boží smlouvě s člověkem (Of God's Covenant with Man)*.

⁷⁸⁸ RAMBACH, Johann J. (1693–1735). *Baptized into Your Name Most Holy*, 1723, přel. Catherine Winkworthová, 1863.

⁷⁸⁹ Eucharistie stojí ve středu anglikánské liturgie v BCP a jazyk eucharistie je zajímavým způsobem používán v poetických dílech anglikánských básníků (např. G. Herbert v básni *Love III*). Tento jazyk do jisté míry přebírají také autoři písní *Trinity Hymnal* (např. Isaac Watts v písni *How Sweet and Awful Is the Place*), jak je patrné z této části zaměřené na vykoupení.

⁷⁹⁰ DODDRIDGE, Philip (1702–1751). *O Happy Day, That Fixed My Choice*.

*Thou bruised and broken Bread, / my life-long needs supply;
as living souls are fed, / O feed me, or I die!*⁷⁹²

... zatímco presbyteriánský důraz tkví v reakci na spatření Boží tváře a prožívání Boží přítomnosti v podobě slov a činů milosrdenství:

*Here have we seen your face, / and felt your presence here;
so may the savor of your grace / in word and life appear.*⁷⁹³

Přijímání chleba a vína je místem, kde jsme vyučováni milovat Boží lid:

*For they are brethren, far and wide, since thou, O Lord, for them hast died;
then teach us, whatsoe'er betide, to love them all in thee.*⁷⁹⁴

a daru štědrosti:

*Grant us then the grace of giving / with a spirit large and free,
that our life and all our living, / we may consecrate to thee.*⁷⁹⁵

Jedinečný význam má v reformované teologii role Krista jako **Nejvyššího kněze**, který „hostinu nebeské lásky“ připravil:

*You are the great High Priest, you have prepared the feast of heav'nly love.*⁷⁹⁶

Isaac Watts v písni *Shepherd of Tender Youth* dále oslovuje Krista „můj Nejvyšší kněz“. Kristova oběť je pro něj dostatečná, Kristus jako Nejvyšší kněz „nabídl svou krev a zemřel“ a „mé špatné svědomí nehledá žádnou jinou oběť“. Je to mocná krev

---

⁷⁹¹ MONSELL, John Samuel Bewley (1811–1875). *I Hunger and I Thirst*, 1866, upr. 1990. Monsell byl irský anglikánský kněz a básník.

⁷⁹² „Potlučený a zlomený chléb naplňuje mé celoživotní potřeby; jako se krmí živé duše, nakrm mne, nebo zemřu!“

⁷⁹³ WOLFE, Aaron Robarts (1821–1902). *A Parting Hymn We Sing*, 1858, mod. „Viděli jsme zde tvou tvář a cítili zde tvou přítomnost; kéž se vůně tvé milosti projeví ve slově i v životě.“

⁷⁹⁴ THRING, Godfrey (1823–1903). *O God of Mercy, God of Might*, 1877, alt. 1961. „Neboť jsou to bratří, široko daleko, protože jsi za ně, Pane, zemřel; Vyuč nás tak, ať se stane cokoli, je všechny v tobě milovat.“

⁷⁹⁵ MURRAY, Robert (1832–1910, kanadský presbyteriánský duchovní). *Lord, Thou Lov'st the Cheerful Giver*, 1898. „Daruj nám milost dávání s velkým a svobodným duchem, abychom svůj život a celé naše žití zasvětili tobě.“

⁷⁹⁶ Klement Alexandrijský. *Shepherd of Tender Youth*, ca 200, přel. Henry M. Dexter. 1846; upr. 1990, mod.

samotného Krista, která „jednou provždy přinesla smír a teď se přimlouvá před trůnem“:

*Jesus, my great High Priest, / offered his blood, and died;
my guilty conscience seeks / no sacrifice beside:
his pow'rful blood did once atone / and now it pleads before the throne⁷⁹⁷*

Jeho krev **se obětovala** za všechny národy, všechny rasy, a nyní kropí trůn milosti:

his blood atoned for ev'ry race, and sprinkles now the throne of grace.⁷⁹⁸

Opakovaně se v písních objevuje princip *solus Christus*, Kristus jako jediný, který může zaplatit cenu za hřích, jediný, který může odemknout nebeské brány a vpustit nás dovnitř:

*There was no other good enough / to pay the price of sin;
he only could unlock the gate / of heav'n, and let us in.⁷⁹⁹*

A podobně oslovuje přímo Krista také E. Margaret Clarksonová: „Ty jediný jsi skutečný Život, znát tebe znamená žít život plnější, než jaký může nabídnout tato země...“

*You only are true Life, / to know you is to live
the more abundant life / that earth can never give.⁸⁰⁰*

Kristus jako naše naděje a touha srdce je „**jediným pramenem vykoupení**“:

O Christ, our hope, our heart's desire, / redemption's only spring.⁸⁰¹

Učení *solus Christus* vyjadřuje intimně a naléhavě Christina Rosettiová⁸⁰² v textu písně *None Other Lamb, None Other Name*: „**Není jiného** Beránka, jiného jména, jiné naděje v nebesích, na zemi i v moři, není jiného úkrytu před vinou a hanbou“ než v Kristu samotném:

---

⁷⁹⁷ Klement Alexandrijský. *Shepherd of Tender Youth*, ca 200, přel. Henry M. Dexter. 1846; upr. 1990, mod.

⁷⁹⁸ WESLEY, Charles (1707–1788). *Arise My Soul Arise*, 1742, upr. 1961.

⁷⁹⁹ ALEXANDEROVÁ, Cecil Frances (1818–1895). *There Is a Green Hill Far Away*, 1848.

⁸⁰⁰ CLARKSONOVÁ, E. Margaret (1915–2008). *We Come, O Christ, to You*, 1957, 1985.

⁸⁰¹ *O Christ, Our Hope, Our Heart's Desire*, lat. píseň ze 7.–8. století, přel. John Chandler, 1837.

⁸⁰² Christina Rosettiová (1830–1894) ve svém díle navazuje na anglikánské metafyziky 17. století a v básních často používá jazyk liturgie BCP. Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 48.

None other Lamb, none other name, none other hope in heav'n or earth or sea, none other hiding place from guilt and shame, none beside thee!

Skutečnost dokonalosti existence Krista není závislá na člověku: „Pane, ty jsi Život, i kdybych byla mrtvá, jsi oheň lásky, ať jsem jakkoli chladná, nemám ani nebesa, ani místo, kde bych složila hlavu, ani domov, jen tebe“:

*... Lord, thou art Life, though I be dead; love's fire thou art, however cold I be: nor heav'n have I, nor place to lay my head, nor home, but thee.*⁸⁰³

Skrze víru jsou vyvolení přijati (*adopted*) jako Boží děti, jsou ospravedlněni (*justified*) a získali **svobody**⁸⁰⁴ a výsady Božích dětí.⁸⁰⁵ V první řadě jde o svobodu od hříchu, „který mne tak dlouho zotročoval“, a vítězství nad smrtí v podobě věčného života:

*Joy floods my soul for Jesus has saved me,
Freed me from sin that long had enslaved me
His precious blood, He came to redeem, / Now I belong to Him; ...
not for the years of time alone, / but for eternity.*⁸⁰⁶

Jsme osvobozeni od všech neduhů, které nás trápí, Bůh nám jistě dá vše, co potřebujeme:

*Brethren, from all ills that grieve you,
you are freed; all you need I will surely give you.*⁸⁰⁷

V blízkosti Pána jsme volní od „otrockého strachu“⁸⁰⁸, čeho bych se bál v **nekonečném náručí**:

*What have I to dread, what have I to fear, / leaning on the everlasting arms?
I have blessed peace with my Lord so near, / leaning on the everlasting arms.*⁸⁰⁹

Dokonalý život nezná **strach z bolesti ani ze smrti**:

---

⁸⁰³ ROSSETTIOVÁ, Christina G. (1830–1894). *None Other Lamb, None Other Name*.

⁸⁰⁴ WVV. Kapitola XX. *O křesťanské svobodě a svobodě svědomí. (Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience)*.

⁸⁰⁵ Viz WVV. Kapitola XII. *O přijetí za syny a dcery (Of Adoption)*.

⁸⁰⁶ CLAYTON, Norman J. *Now I Belong to Jesus*, 1943.

⁸⁰⁷ GERHARDT, Paul (1607–1676). *All My Heart This Night Rejoices*, 1653; přel. Catherine Winkworthová, 1858.

⁸⁰⁸ *Slavish fear*, viz WVV. Kapitola XX. *O křesťanské svobodě a svobodě svědomí. (Of Christian Liberty, and Liberty of Conscience)*.

⁸⁰⁹ HOFFMAN, Elisha A. (1839-1929). *Leaning on the Everlasting Arms*, 1887.

*O perfect Life (...) with childlike trust that fears nor pain nor death.*⁸¹⁰

Nezná ani prokletí morálního zákona. Podle slov Charlese Wesleyho voláme svou duši k životu, který je zbaven **strachu z provinění**, protože krvácející oběť se objevila v můj prospěch: „moje jistota stojí před trůnem a mé jméno je zapsáno na jeho dlani“.

*Arise, my soul, arise, / shake off your guilty fears:
the bleeding Sacrifice / in my behalf appears:
before the throne my Surety stands, ...
my name is written on his hands.*⁸¹¹

Plnost odpuštění zakoušíme, když z „pěti krvácejících ran“ z Kalvárie „proudí účinné modlitby“, které „za mne naléhavě prosí: Odpust' mu ... a nenech tohoto vykoupeného hříšníka zemřít!“:

*Five bleeding wounds he bears, / received on Calvary;
they pour effectual prayers, they strongly plead for me.
„Forgive him, O forgive,“ they cry, ...
„nor let that ransomed sinner die!“⁸¹²*

Wesley pokračuje Božím odpuštěním: „Můj Bůh je smířen, slyším jeho slova odpuštění, jsem jeho dítě a nemám už strach, s jistotou se k němu nyní přibližuji a volám, „Otče, Abba, tatínku!““:

*My God is reconciled; / his pard'ning voice I hear;
he owns me for his child, / I can no longer fear;
with confidence I now draw nigh, / with confidence I now draw nigh,
and „Father, Abba, Father!“ cry.*⁸¹³

Ti, kteří přijali nové „srdce“ a byl v nich stvořen „nový duch“, byli obnoveni (*regenerated*) a jsou dále posvěcováni (*sanctified*) Slovem a Duchem, který v nich přebývá, skrze Kristovu smrt a vzkříšení. V tomto významu nazývá latinská píseň z 10. století *Come, O Creator Spirit Blest* Ducha svatého „Duchem Stvořitelem“, který přináší pokoj srdcím, je duchem milosti, vytvořil naše duše, je „pramenem života, ohněm lásky a naším pomazáním z nebes“:

⁸¹⁰ GURNEYOVÁ, Dorothy F. (1858–1932). *O Perfect Love*, 1883. 1–3.

⁸¹¹ WESLEY, Charles (1707–1788). *Arise My Soul Arise*, 1742, upr. 1961.

⁸¹² Ibid.

⁸¹³ Ibid.

*Come, O Creator Spirit blest, / and in our hearts take up your rest;
Spirit of grace, with heav'nly aid / come to the souls whom you have made.
... fountain of life and fire of love, / and our anointing from above.*

Duch svatý je jako zdroj „posvěcování“ také oslovován jako **autor „nového stvoření“**:

... *author of the new creation, / make our hearts your habitation.*⁸¹⁴

„Dech života“ přichází, aby obnovil církev, „Boží vítr“ nás přichází pokořit a „Dech lásky“ v nás dýchá a obnovuje naše myšlení, vůli a srdce:

*O Breath of life, come sweeping through us, revive your church with life and pow'r
... O Wind of God, come bend us, break us, till humbly we confess our need;
... O Breath of love, come breathe within us, renewing thought and will and heart;*⁸¹⁵

Život posvěcování (*sancification*) je proces křesťanského života, který přináší ovoce v podobě **dobrých skutků**. Jsou to „nebeské plody na povrchu zemském rostoucí z víry a naděje“:

... *celestial fruits on earthly ground from faith and hope may grow.*⁸¹⁶

Takovéto plody vychází pouze od Boha, z Ducha svatého a jsou důkazem skutečné a živé víry.⁸¹⁷ Poznání, rozum i náš zrak leží zahalené v nejhlubší temnotě, dokud Duch naší noc neprolomí „paprskem odhalené pravdy“:

*All our knowledge, sense, and sight / lie in deepest darkness shrouded,
till your Spirit breaks our night / with the beams of truth unclouded.*⁸¹⁸

Jen ty (Duchu) nás můžeš pro Boha získat a vypracovat v nás vše dobré:

*You alone to God can win us; / you must work all good within us.*⁸¹⁹

---

⁸¹⁴ GERHARDT, Paul. (1607–1676). *Holy Ghost, Dispel Our Sadness*, 1648, přel. John Christian Jacobi, 1725 a Augustus M. Toplady, 1776, upr. 1990.

⁸¹⁵ HEADOVÁ, Bessie P. (1850–1936). *O Breath of Life, Come Sweeping through Us*, ca 1914, upr.

⁸¹⁶ WATTS, Isaac (1674–1748). *Come, We That Love the Lord*, 1707.

⁸¹⁷ Viz WVV. Kapitola XVI. O dobrých skutcích (*Of Good Works*).

⁸¹⁸ CLAUSNITZER, Tobias (1619–1684). *Blessed Jesus, at Your Word*, 1663.

⁸¹⁹ Ibid.

Dar Ducha svatého je mocí, která **obnovuje** naše životy, činí Boží život „naším vlastním“, „probouzí naše duše ze spánku“, „probodává nás vědomím hříchu“, „oživuje svaté Písmo“ a zjevuje nám „vzkříšeného Pána“:

*For your gift of God the Spirit, pow'r to make our lives anew
... come to make your life our own (...) moves to wake our souls from sleep
... thrusts us through with sense of sin (...) and reveals our risen Lord.*⁸²⁰

V jeho moci si troufáme bojovat proti zuřícím „hostitelům hříchu“ a jen s ním samotným „porážíme nepřátele venku i uvnitř“:

*... In his strength we dare to battle / all the raging hosts of sin,
and by him alone we conquer / foes without and foes within.*⁸²¹

Takováto „práce“ není zbytečná, co je nám na zemi „ztrátou“, to je nebeským „ziskem“⁸²². Ačkoli si nezískává pozornost, lásku a chválu od lidí, získává ji „od Mistra“, „žádná dřina pro něj není promarněná“, a proto je třeba neochabovat, pokračovat v díle, stát na stráž, modlit se a moudře získávat chybující duše:

*Go, labor on: 'tis not for naught; / Thine earthly loss is heav'nly gain;
Men heed thee, love thee, praise thee not; / The Master praises-what are men?*

...

No toil for him shall be in vain.

...

*Toil on, faint not, keep watch and pray; / Be wise the erring soul to win;
Go forth into the world's highway, / Compel the wand'rer to come in.*⁸²³

Takto proměněné životy pak vydávají ovoce, o kterém hovoří například píseň *Gracious Spirit, Dwell with Me* Thomase Tokea Lynche⁸²⁴. Autor prosí Ducha svatého o jeho plody: vděčnost, hojivá slova, sdílení poselství „Krista, mého Spasitele“:

---

⁸²⁰ CLARKSONOVÁ, E. Margaret (1915–2008). *For Your Gift of God the Spirit*, 1984.

⁸²¹ Ibid.

⁸²² Srov. *Fil 3,7–8: Ale cokoliv mi bylo ziskem, to jsem pro Krista odepsal jako ztrátu. A vůbec všechno pokládám za ztrátu, neboť to, že jsem poznal Ježíše, svého Pána, je mi nade všechno. Pro něho jsem všechno ostatní odepsal a pokládám to za nic*

⁸²³ „Jdi, pokračuj v práci: není to zbytečné; / tvá pozemská ztráta je nebeský zisk; Lidé o tebe nedbají, nemáš jejich lásku, pochvalu, ale Mistr tě chválí – co je člověk? ... Žádná dřina pro něj [Krista] není zbytečná ... Pokračuj v práci, neochabuj, modli se, zůstaň bdělý. Buď moudrý, abys získal chybující duši. Vyjdi na cesty světa a přijmi bloudícího, aby vstoupil.“ BONAR, Horatius (1808–1889). *Go, Labor On*, 1843, upr.

⁸²⁴ LYNCH, Thomas Toke (1818–1871). *Gracious Spirit, Dwell with Me*, 1855.

*Gracious Spirit, dwell with me: / I myself would gracious be;
and with words that help and heal / would thy life in mine reveal;
and with actions bold and meek / would for Christ my Savior speak.*

... pravdomlupnost, moudrost a laskavost:

*Truthful Spirit, dwell with me: / I myself would truthful be;
and with wisdom kind and clear*

... sílu vítězit tam, kde samotný člověk selhává:

Mighty Spirit, dwell with me: / I myself would mighty be; / mighty so as to prevail

... svatost a oddělení od hříchu:

Holy Spirit, dwell with me: / I myself would holy be; / separate from sin,

O nový život a konkrétní dary Ducha prosí také Edwin Hatch – schopnost milovat a činit to, co miluje a činí On sám, i věčný a dokonalý život:

*Breathe on me, Breath of God, / fill me with life anew,
that I may love what thou dost love, / and do what thou wouldst do.
(...) Breathe on me, Breath of God, / so shall I never die,
but live with thee the perfect life / of thine eternity.⁸²⁵*

Kázání evangelia pochází také z moci Ducha, On dává oheň jazyka, lásku, moc a pomazání shůry k šíření slov smíření:

*Give tongues of fire and hearts of love / to preach the reconciling word;
give pow'r and unction from above, / whene'er the joyful sound is heard.⁸²⁶*

Zpěvník v kontextu práce Ducha svatého v našich životech oslavuje **radostný domov**, rodinu a manželství idylickým až sentimentálním způsobem. V písni *O Happy Home, Where Thou Art Loved*⁸²⁷ je „šťastný domov tam, kde ty jsi milovaný jako nejdražší

---

⁸²⁵ HATCH, Edwin (1835–1889). *Breathe on Me, Breath of God*, 1878.

⁸²⁶ MONTGOMERY, James (1771–1854). *O Spirit of the Living God*, 1823.

⁸²⁷ SPITTA, Carl J. P. (1801–1859, luterán). *O Happy Home, Where Thou Art Loved*, 1833, z němčiny přel. Sarah B. Findlaterová, 1858; upr.

milující Přítel a Spasitel našeho rodu“ a kde mezi všemi hosty nemá nikdo čestnější místo:

*O happy home, where thou art loved the dearest,
thou loving Friend and Savior of our race,
and where among the guests there never cometh
one who can hold such high and honored place!*

Šťastný domov je tam, kde jsou **dva v srdci sjednocení** ve svaté víře, v požehnané naději, které smrt na chvíli rozdělí, ale nemůže ukončit jednotu, která zde začala:

*O happy home, where two in heart united / in holy faith and blessed hope are one,
whom death a little while alone divideth, / and cannot end the union here begun!*

Ve šťastném domově ti každý pokorně slouží (...), každá běžná činnost je významná a svatá, konaná jako pro tebe:

*O happy home, where each one serves thee, lowly
(...) till ev'ry common task seems great and holy,
when it is done, O Lord, as unto thee!*

Šťastný domov na Boha nezapomíná, překypuje radostí a každá zraněná duše je přivedena k tobě – Lékaři a Utěšiteli, dokud se nakonec všichni nesejdou „v tvém nekonečném domově pokoje a lásky“:

*O happy home, where thou art not forgotten / when joy is overflowing, full and free, (...
)where ev'ry wounded spirit / is brought, Physician, Comforter, to thee –
Until at last (...) all meet thee in the blessed home above
(...) thine everlasting home of peace and love.*

Tématem šťastného domova se zabývá i Henry Ware, Jr. v písni *Happy the Home When God Is There*⁸²⁸. Charakterizuje šťastný domov jako místo, kde Ježíšovo jméno zní sladce, kde děti „mumlají“ jeho slávu, rodiče milují svaté Slovo a Ježíš je jim drahý:

*Happy the home where Jesus' name / is sweet to ev'ry ear;
where children early lisp his fame, / and parents hold him dear.
where parents love the sacred Word, / that makes us truly wise.*

---

⁸²⁸ WARE, Henry Jr. (1794–1843, unitář). *Happy the Home When God Is There*, upr.

Také zde nacházíme prosbu o pokoj, o srdce sjednocená v lásce ke Kristu a o lásku, která bude všem kralovat:

*Lord, let us in our homes agree, / this blessed peace to gain;
unite our hearts in love to thee, / and love to all will reign.*

V písni *A Christian Home*⁸²⁹ prosí Barbara B. Hartová za **zbožné otce a matky**, kteří důvěřují a doufají v Krista, jsou trpěliví a laskaví uprostřed zmatku, neztrácejí klid a odvalu; za domov, kde všichni radostně slouží jeden druhému, láska stále září i v chmurných dnech. Domov je tam, kde Kristus je Pán, kde se čte Písmo a zpívají duchovní písně, kde modlitba je na prvním místě a neustále zní chvála ... a pokud v něm panuje Kristus, pouta lásky nemůže zpřetrhat žádný nepřítel:

*O give us homes with godly fathers, mothers,
Who always place their hope and trust in Him;
Whose tender patience turmoil never bothers,
Whose calm and courage trouble cannot dim;
A home where each finds joy in serving others,
And love still shines, tho' days be dark and grim.*

*O give us homes where Christ is Lord and Master,
The Bible read, the precious hymns still sung;
Where prayer comes first in peace or in disaster,
And praise is natural speech to ev'ry tongue;*

...

*We trust to Thee their problems, toil, and care;
Their bonds of love no enemy can sever
If Thou art always Lord and Master there ...*

Jakoby v rozporu s touto idylickou představou domova je naléhavá touha napodobovat Krista v jeho **utrpení a zkouškách**, být „následovníkem Beránka“, Bůh-Soudce pak bude mít mé jméno zaznamenané mezi následovníky Beránka:

*Be thou my pattern; make me bear / more of your gracious image here;
then God the Judge shall own my name / amongst the foll'wers of the Lamb.⁸³⁰*

George Croly prosí, aby se naučil bez zvláštních znamení – snů, prorockých vidění, vizitace anděla nebo otevření nebes – **vidět kříž** a k němu „přilnout své srdce“:

⁸²⁹ HARTOVÁ, Barbara B. *A Christian Home*, 1965.

⁸³⁰ WATTS, Isaac (1674–1748). *My Dear Redeemer and My Lord*, 1709; upr. 1990, mod.

*I ask no dream, no prophet ecstasies, / no sudden rending of the veil of clay,
no angel visitant, no op'ning skies; / but take the dimness of my soul away ...
I see the cross – there teach my heart to cling: / O let me seek thee, and O let me find.⁸³¹*

Henry Francis sleduje Kristovu cestu a srovnává ji se svou vlastní: „At' mnou svět opovrhne, at' mne opustí, vždyť opustili i mého Spasitele ... zatímco ty, Bůh moudrosti, lásky a moci, **se na mne usmíváš**, nepřátelé mne mohou nenávidět a přátelé se mi stranit, ukaž mi svou tvář a vše se opět rozzáří“:

*Let the world despise and leave me, / they have left my Savior too;
human hearts and looks deceive me; / thou art not, like man, untrue;
and, while thou shalt smile upon me, / God of wisdom, love, and might,
foes may hate and friends may shun me; / show thy face, and all is bright.⁸³²*

Zkoušky a utrpení (podle WVV proces posvěcování – **sanctification**) přichází v podobě „bojů duše“, pochybností a nevyslyšených modliteb, které je možné nést a překonávat pouze s modlitbou o pomoc, díky „křtu holubice sestupující z nebes, mé srdce je oltář a tvá láska plamen“:

*Teach me to feel that thou art always nigh; / teach me the struggles of the soul to bear,
to check the rising doubt, the rebel sigh; / teach me the patience of unanswered prayer.
(...) the baptism of the heav'n-descended Dove,
my heart an altar, and thy love the flame.⁸³³*

Zkoušky přicházejí shůry, aby Bůh posilnil své děti a „pročistil je v lásce“, „můj Otec ví nejlépe a já jeho péči důvěřuji, skrze pročišťování budu nést více ovoce...“:

*Now I can see testing comes from above;
God strengthens His children and purges in love.
My Father knows best, and I trust in His care;
Through purging more fruit I will bear.⁸³⁴*

Proces posvěcování (**sanctification**) vyjadřuje metaforami oceánu, světla a naděje duhy v písni *O Love That Wilt Not Let Me Go* George Matheson⁸³⁵. Svůj život vrací zpět

---

⁸³¹ CROLY, George (1780–1860). *Spirit of God, Descend upon My Heart*, 1854.

⁸³² LYTE, Henry Francis (1793–1847). *Jesus, I My Cross Have Taken*, 1824, 1833; upr. 1990.

⁸³³ CROLY, George (1780–1860). *Spirit of God, Descend upon My Heart*, 1854.

⁸³⁴ HAMILTON, Ron (nar. 1950). *O Rejoice in the Lord*, 1978, upr. 1990.

⁸³⁵ MATHESON, George (1842–1906). *O Love That Wilt Not Let Me Go*, 1882. Skotský duchovní zažíval těžkosti, když v mládí oslepl, a proto ho opustila snoubenka.

Lásce, která dává jeho unavené duši odpočinout, aby se tak v hloubi jejího oceánu obohatil, posilnil:

*O Love that wilt not let me go, / I rest my weary soul in thee;
I give thee back the life I owe, / that in thine ocean depths its flow
may richer, fuller be.*

Matheson předává Světlu, které sleduje veškeré jeho cesty, svou blikající pochodň, aby se jeho srdce vypůjčeným paprskem obnovilo a jeho den byl ve slunečné záři Světla jasnější:

*O Light that follow 'st all my way, / I yield my flick'ring torch to thee;
my heart restores its borrowed ray, / that in thy sunshine's blaze its day
may brighter, fairer be.*

Před Radostí, která ho skrze bolest hledá, nedokáže uzavřít své srdce. V dešti sleduje duhu a vnímá, že tento slib není marný, že zítřek už bude bez slz:

*O Joy that seekest me through pain / I cannot close my heart to thee;
I trace the rainbow through the rain, / and feel the promise is not vain
that morn shall tearless be.*

Podobně Hamilton povzbuzuje k radosti, neboť „Hospodin nedělá chyby, zná konec každé cesty, po které kráčím, když procházím zkouškami, bývám pročišťován a vyjdu čistý jako zlato.“

*O Rejoice in the LORD / He makes no mistake,
He knoweth the end of each path that I take,
For when I am tried / and purified, / I shall come forth as gold.⁸³⁶*

Darem Ducha v pozemských svárech je pokoj a radost, vidina velkolepého neznámého zítřku, který vysvitne nad věčnou láskou a životem:

*Grant them the joy which brightens earthly sorrow;
grant them the peace which calms all earthly strife,
and to life's day the glorious unknown morrow
that dawns upon eternal love and life.⁸³⁷*

⁸³⁶ HAMILTON, Ron (nar. 1950). *O Rejoice in the Lord*, 1978, upr. 1990.

⁸³⁷ GURNEYOVÁ, Dorothy F. (1858–1932). *O Perfect Love*, 1883. 1–3.

Ve zkouškách se Bůh **o tebe** postará:

*No matter what may be the test, / God will take care of you;
lean, weary one, upon his breast, / God will take care of you.⁸³⁸*

V textech písní věnovaných zkouškám a starostem života jde obvykle o velmi intimní zpovědi a Boží láska a péče o jednotlivce často poukazuje přímo na „tebe, mne“. Radost pak je zakoušena v intimním vztahu s Kristem, Pánem a Spasitelem, v utrpení jeho samotného a vítězství kříže. Jako výsledek vykoupení je zvláště v písních 20. století zdůrazňována osobní svoboda od hříchu a osobní vztah k Bohu. Příkladem je i píseň M. Fräsera *I Belong to Jesus*⁸³⁹ z roku 1891. Autor se raduje ze skutečnosti, že „patří Ježíši“ a popisuje vliv Ježíšových atributů na svou osobu. Ježíš je Pán a Král a „kraluje v **mém** nejnějnějším srdci nade vším“. Jeho vlastní vzácná krev vykoupila **mou** duši, zemřel za **mne**, a tak jsem na věčnost jeho a on je **můj**. On ochrání mou duši před temnými vodami smrti, a zanedlouho budu se **svým** drahým Ježíšem stát v krajině slávy.

*I belong to Jesus; / he is Lord and King,
reigning in my inmost heart / over ev'rything.
... With his own most precious blood / has my soul been bought.
... he has died for me; / I am his and he is mine / through eternity.
... he will keep my soul / when the deathly waters dark / round about me roll.
... ere long I'll stand / with my precious Savior there / in the glory land.*

Písně sledují učení presbyteriánství ohledně vykoupení velmi přesně. Charles Wesley, jehož texty jsou v kancionálu zastoupeny ve velkém množství (celkem 19 písní), klade v teologii vykoupení důraz na univerzálnost Boží spásy.⁸⁴⁰ Slova písní byla upravena tak, aby odpovídala učení o „*limited atonement*“. Ovšem další témata vlastní učení Wesleyho⁸⁴¹ – důraz na osobní spásu (*for me – for you*), stejně jako užití krve (*blood applied*, vykoupení čistou krví, krví smlouvy, vzácnou atd.) a osobní zkušenost víry (*to feel – know – prove*) jsou v písních běžné. Anglikánská poetická imaginace se pak vyskytuje zvláště v obrazech eucharistie v souladu s liturgickým jazykem BCP. Neobjevují se zde však témata pro anglikánství běžná, a to téma nebezpečí vnější

---

⁸³⁸ MARTINOVÁ, Civilla D. *God Will Take Care of You*, 1905.

⁸³⁹ FRAZER, Maud. *I Belong to Jesus*, 1891.

⁸⁴⁰ Např. BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 108–109.

⁸⁴¹ Témata jak je představuje ve svém díle BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 115–123, 127–128.

nábožnosti, která zůstává bez víry v srdci.⁸⁴² Zcela jedinečné v souvislosti s vykoupením jsou písně o šťastném domově, které sice vycházejí z veršů Starého zákona ohledně domu, který má sloužit Hospodinu (např. Joz 24,15; Gen 18,19; Ž 127,1), ale ve významu „požeháný“ je používáno slovo „šťastný“ a důraz je kladen na štěstí a spokojenost domova.

4.3.7 Vzkříšení

Vykoupení na základě osobního vztahu člověka ke zmrtevýchvstalému Kristu je jednou ze základních myšlenek reformované teologie. Člověk povstává **ze smrti do života**, smrt již není hrozbou, ale nadějí a jistotou. Vzhledem k tomu, že reformovaná teologie nevidí rozpor mezi tělem a duší, nenajdeme ani v písních takovýto konflikt. Samotnou událost Kristova vzkříšení zcela jednoduše popisuje J. Wilbur Chapman takto:

*One day the grave could conceal Him no longer,
One day the stone rolled away from the door;
Then He arose, over death He had conquered;
Now is ascended, my Lord evermore.*⁸⁴³

Podobně názorné vyložení příběhu Velikonoc nacházíme v mnoha písních v oddílu kancionálu nazvaném „Jeho vzkříšení“ (*His Resurrection*). Vítězství „rozdrásaného hrobu“ nad smrtí a peklem pro ty, kteří věří, vyhlašuje *Thou Art the Way* George W. Doanea:

*Thou art the Life: the rending tomb proclaims thy conquering arm,
and those who put their trust in thee nor death nor hell shall harm.*⁸⁴⁴

Ježíš Kristus vstal z mrtvých, Pastýř ovcí je zpět, náš Král a Hlava:

*... he who from the dead brought the Shepherd of the sheep,
Jesus Christ, our King and Head...*⁸⁴⁵

---

⁸⁴² Viz srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 19.

⁸⁴³ „Jednoho dne ho již hrob nemohl déle ukrývat, jednoho dne se kámen ve dveřích odvalil, on pak vstal, porazil smrt, nyní je vyvýšen, můj Pán navěky.“ CHAPMAN, J. Wilbur. *One Day He's Coming*, 1910.

⁸⁴⁴ „Ty jsi život: drásající hrob prohlašuje tvé vítězíci rámě, a těm, kteří v tebe složili svou důvěru, neublíží smrt ani peklo.“ DOANE, George W. *Thou Art the Way*, 1824.

⁸⁴⁵ NEWTON, John (1725–1807). *Now May He Who from the Dead*, 1779.

Vzkříšení znamená pohled na nebe skrze kříž, kdy pozemské stíny odcházejí, nebeské ráno přichází – a Kristus je přítomen **v životě i smrti**:

*Hold thou thy cross before my closing eyes:
shine through the gloom, and point me to the skies:
heav'n's morning breaks, and earth's vain shadows flee:
in life, in death, O Lord, abide with me.*⁸⁴⁶

S podobnou naléhavostí vykresluje potřebu Kristovy přítomnosti další anglikánský kněz John Keble, když vyznává, že bez Krista nemůže **žít** a bez něj si netroufá **umřít**:

*Abide with me from morn till eve, / for without thee I cannot live;
abide with me when night is nigh, / for without thee I dare not die.*⁸⁴⁷

Krásu a moc vzkříšeného Krista na Božím trůnu vypodobňuje latinský chvalozpěv ze 7.–8. století. Ve vzkříšení jsou zlomena pouta smrti, je zapláceno výkupné a Kristus sedí na Otcově trůnu v nádherném rouchu:

*But now the bands of death are burst, / the ransom has been paid;
and thou art on thy Father's throne, / in glorious robes arrayed.*⁸⁴⁸

V určený čas začala **Kristova vláda na zemi**. Přivítejme tedy Božího Pomazaného, většího Syna velkého Davida, který přišel, aby ukončil útlak, dal svobodu zajatcům, sňal přestoupení a nastolil vládu spravedlnosti:

*Hail to the Lord's Anointed, / great David's greater Son!
Hail, in the time appointed, / his reign on earth begun!
He comes to break oppression, / to set the captive free,
to take away transgression, / and rule in equity.*⁸⁴⁹

---

⁸⁴⁶ LYTE, Henry F. (1793–1847). *Abide with Me: Fast Falls the Eventide*, 1847. „Drž svůj kříž před mými přivřenými víčky: prosvit' temnotou a nasměřuj mě k nebi: nebeské ráno přichází a marné pozemské stíny prchají: v životě i v smrti, Pane, zůstaň se mnou.“ Lyte jako anglikánský kněz užívá metafory napodobující ranní modlitby církve a biblický paralelismus ustanovující běžné slovní dvojice – *gloom / skies, morning breaks / shadows flee, in life / in death* – a vrcholící v modlitbě „zůstaň se mnou“.

⁸⁴⁷ KEBLE, John (1792–1866). *Sun of My soul, Thou Savior Dear*, 1820. „Zůstaň se mnou od rána do večera, neboť bez tebe nemohu žít; zůstaň se mnou, když se noc blíží, neboť bez tebe si netroufám umřít.“ Opět se objevuje paralelismus, tentokrát zesilující – *ráno/večer/noc*; a paralelismus membrorum antitheticus *žít/umírat*.

⁸⁴⁸ Latinský zpěv, 7.–8. století, přel. John Chandler. *O Christ, Our Hope, Our Heart's Desire*, 1837.

⁸⁴⁹ MONTGOMERY, James (1771–1854). *Hail to the Lord's Anointed*, 1821, 1828, upr. 1990.

Kristus žil na zemi jako **Přítel hříšníků** a i na nebeském trůnu zůstává přítelem. Nazývá hříšníky bratry, přáteli a stará se o každou jejich potřebu ... a až budou naše duše přivedeny domů, budeme jej milovat tak, jak máme:

*When he lived on earth abased, / „Friend of sinners“ was his name;
Now above all glory raised, / he rejoices in the same;
still he calls them brethren, friends, / and to all their wants attends.
... but when home our souls are brought, / we will love you as we ought.⁸⁵⁰*

Duše se navrácí k Bohu, ale sjednocení člověka s Kristem znamená také vzkříšení těla spolu s ním. On nás pozvedá z prachu – „Ježíš je má naděje a víra“:

Me he raises from the dust: / Jesus is my hope and trust.⁸⁵¹

William Walsham How v písni *O Word of God Incarnate* (1867) popisuje cestu poutníků, která končí setkáním s Bohem **tváří v tvář**:

*O teach thy wand'ring pilgrims / By this their path to trace,
Till, clouds and darkness ended, / They see thee face to face.*

Podobně Bickersteth⁸⁵² vidí cíl víry v setkání s Bohem tváří v tvář a popisuje jej jako „radost, kterou nelze popsat žádným jazykem, přetékající fontánu, nekonečný proud radosti, bezbřehý oceán“:

*Lord, crown our faith's endeavor / With beauty and with grace,
Till, clothed in light for ever, / We see thee face to face:
a joy no language measures; / a fountain brimming o'er;
an endless flow of pleasures; / an ocean without shore.*

Horatius Bonar s nadějí očekává toto vzkříšení a zmrtvýchvstání. V souladu s WVV v kapitole XXXII. *O stavu člověka po smrti a vzkříšení mrtvých* (*Of the State of Men after Death, and of the resurrection of the Dead*) popisuje tělo člověka, které se smrtí navrátí v prach, a duši, která neumírá a vrací se k Bohu. Bonar tak očekává sjednocení s těmi, kteří nyní odpočívají v hrobě, zároveň žádá Pána, aby připravil jeho duši, omyl

---

⁸⁵⁰ NEWTON, John (1725–1807). *One There Is, above All Others*, 1779, mod.

⁸⁵¹ GELLERT, Christian F. (1715–1769). *Jesus Lives, and So Shall I* (*Jesus, meine Zuversicht*), 1757, přel. J. D. Lang, 1826.

⁸⁵² BICKERSTETH, Edward Henry Jr. (1825–1906). *O God, the Rock of Ages*, 1860.

jej ve vzácné krvi a smyl jeho hříchů. Pak bude tam, kde bouře utichají a vlny se již nedmou, kde bude nekonečný odpočinek, věčný šabat a ten, který zemřel, abychom mohli žít, a který žije, abychom s ním mohli kralovat, se za malý okamžik vrátí:

*A few more years shall roll, / a few more seasons come,
and we shall be with those that rest / asleep within the tomb:
then, O my Lord, prepare / my soul for that great day;
O wash me in thy precious blood, / and take my sins away.*

...
*'Tis but a little while, / and he shall come again
who died that we might live, who lives / that we with him may reign.*⁸⁵³

„Proměňující síla nádherné Ježíšovy milosti“ dosahuje k těm nejvíce poskvřeným a činí je milými Božími dětmi. Ježíšova milost získává věčný pokoj a nebe a tatáž milost dosahuje i **ke mně**:

*A Wonderful grace of Jesus, / reaching the most defiled,
by its transforming power, / making him God's dear child,
purchasing peace and heaven, / for all eternity;
and the wonderful grace of Jesus reaches me.*⁸⁵⁴

Isaac Watts promlouvá jako teolog a kazatel v písni *O Bless the Lord, My Soul* o Kristově spásné moci, která přináší samá „pozitiva“ pro tvůj život – dokonce ti vrací mládí: „On uzdravuje tvé nemoci a činí tě znovu mladým, korunuje tvůj život láskou, když zaplatil výkupné z hrobu, on je ten, který mou duši vykoupil z pekla a má svrchovanou moc spasit“:

*'tis he that heals your sicknesses / and makes you young again.
He crowns your life with love / when ransomed from the grave;
he that redeemed my soul from hell / has sovereign pow'r to save.*⁸⁵⁵

Kristus osvobodil **své vlastní** z tyranie Satana, z hloubi pekla a dal jim vítězství nad hrobem:

*... thou Rod of Jesse, free / thine own from Satan's tyranny;
from depths of hell thy people save, / and give them vict'ry o'er the grave.*

⁸⁵³ BONAR, Horatius (1808–1889). *A Few More Years Shall Roll*, 1844.

⁸⁵⁴ HALDOR, Lillenas (1885 Norsko – 1959 Colorado). *Wonderful Grace of Jesus*, 1918; upr. 1961.

⁸⁵⁵ WATTS, Isaac (1674–1748). *O Bless the Lord, My Soul*, 1719, mod.

On přichází jako „Davidův klíč“, aby otevřel nebeský domov, zabezpečil výstup k výšinám⁸⁵⁶ a uzavřel cestu k trápení. Stejně jako v učení WVV v Kapitole XXXII. se nabízejí pouze dvě cesty – k výšinám, nebo k utrpení:

*... thou Key of David, come / and open wide our heav'nly home;
make safe the way that leads on high, / and close the path to misery.*⁸⁵⁷

Vzkříšení zakoušíme již nyní – znát vzkříšeného Krista totiž znamená žít plný život, neboť jen on je skutečný Život: „Vzkříšený Pane! Žijeme v tobě: obnovuj v nás svůj život každý den!“

*You only are true Life, / to know you is to live
the more abundant life / that earth can never give:
O risen Lord! We live in you: / in us each day your life renew!*⁸⁵⁸

Když však spatříme Ježíše, naše současná **radost a údiv** bude ještě jasnější, vyšší a větší:

*Great things he has taught us, great things he has done,
and great our rejoicing through Jesus the Son;
but purer and higher and greater will be
our wonder, our transport, when Jesus we see.*⁸⁵⁹

Vzkříšení Krista je jednoznačně spojeno s nadějí a očekáváním setkání věřících tváří v tvář s Bohem v „zemi slávy“. O svržení duší zlých do pekel se v písních nepřímou dozvídáme v souvislosti s druhým příchodem Krista a **Posledním soudem**. James M. Black⁸⁶⁰ s jistotou hovoří o sjednocení a zmrtvýchvstání vyvolených, těch, kteří zemřeli v Kristu, povstanou „a já tam budu“:

---

⁸⁵⁶ Podobně WVV v kapitole XXXII. *O stavu člověka po smrti a vzkříšení mrtvých (Of the State of Men after Death, and of the resurrection of the Dead)* hovoří o duších spravedlivých, které jsou přijaty v nejvyšších nebesích (*the highest heavens*).

⁸⁵⁷ NEALE, John Mason. *O Come, O Come, Emmanuel*, 1851, upr. 1951.

⁸⁵⁸ CLARKSONOVÁ, E. Margaret (1915–2008). *We Come, O Christ, to You*, 1957, 1985.

⁸⁵⁹ CROSBYOVÁ, Fanny J. (1820–1915). *To God Be the Glory*. 1875 upr. „Velké věci nás vyučil, veliké věci učinil, a veliká je naše radost skrze Ježíše, Syna; ale čistší a vyšší a větší bude náš údiv, náš transport, když spatříme Ježíše.“

⁸⁶⁰ BLACK, James M. (1856–1938). *When the Roll Is Called Up Yonder*. Vedl sbor a vyučoval v *Methodist Episcopal Church* ve Williamsportu v Pensylvánii.

*On that bright and cloudless morning when the dead in Christ shall rise,
and the glory of his resurrection share;
when his chosen ones shall gather to their home beyond the skies,
and the roll is called up yonder, I'll be there.*⁸⁶¹

Jako důsledek naděje ve vzkříšení však Black také vyzývá k „práci pro Mistra“ v podobě vyhlásování jeho lásky a péče, která potrvá, než „budou zapsaní povoláni nahoru“.⁸⁶²

*Let us labor for the Master from the dawn till setting sun,
let us talk of all his wondrous love and care;
then when all of life is over, and our work on earth is done,
and the roll is called up yonder, I'll be there.*

Naději věřícího ve vzkříšení spolu s Kristem, blízkost nebes, ke kterým chvály vystupují, oslavuje v písni *Let All the World In Every Corner Sing* metafyzický básník a anglikánský kněz George Herbert⁸⁶³:

*Let all the world in every corner sing*⁸⁶⁴: / *My God and King!*
The heav'ns are not too high, / his praise may upward fly;
the earth is not too low, / his praises there may grow.

...

The church with psalms must shout, / no door can keep them out;
but, more than all, the heart / must bear the longest part.
Let all the world in every corner sing: / My God and King!

4.3.8 Naplnění

V křesťanské víře můžeme žít v jistotě naděje, že všechny věci dojdou naplnění⁸⁶⁵, existuje však eschatologické napětí mezi životem v Božím království „nyní“ a „ještě ne“. Podle písňe *Come Away to the Skies* jsme byli nejprve stvořeni k tomu, abychom

---

⁸⁶¹ „Toho jasného a bezmračného rána, když ti, kteří zemřeli v Kristu, povstanou a budou sdílet slávu jeho vzkříšení; když se jeho vyvolení shromáždí v jejich domově za oblohou, ti, kteří jsou na listině budou povoláni nahoru a já tam budu.“

⁸⁶² Křesťanské službě, křesťanskému boji i misii se budeme více věnovat v následující kapitole v souvislosti se skutky poslušnosti a vytrvalosti svatých.

⁸⁶³ HERBERT, George (1593–1633). *Let All the World in Every Corner Sing*, 1633; upr. 1990. „Nechť celý svět v každém koutě zpívá: Můj Bůh a Král! Nebesa nejsou příliš vysoko, jeho chvála může vzlétnout vzhůru; země není příliš nízko, jeho chvála tam může růst ... Kostel musí křičet žalmy, žádné dveře je nemohou udržet venku; ale více než cokoli jiného, srdce musí zpívat nejdélní part. Nechť celý svět v každém koutě zpívá: Můj Bůh a Král!“

⁸⁶⁴ Výraz „všechny kouty světa“ (*the world in every corner*) vychází z Ranní modlitby církve v BCP 1662 *Venite, exultemus Domino*. Žalm 95: „In his hand are all the corners of the earth : and the strength of the hills is his also.“

⁸⁶⁵ Srov. McGRATH, s. 74–79 (*Consummation*).

sdíleli jak přírodu, tak Boží království, jsme však nyní **znovu stvořeni**, aby naše životy patřily v tomto čase („nyní“) až na věčnost („ještě ne“) Bohu. Božské a lidské je tak sjednoceno v **novém stvoření**:

*For the glory we were first created to share, / both the nature and kingdom divine!
Now created again that our lives may remain / throughout time and eternity thine.⁸⁶⁶*

Naše životy navěky spočívají ve společenství, v božské radosti, ve věčné náruči, kde je požehnání, pokoj, jistota a bezpečí:

*What a fellowship, what a joy divine, leaning on the everlasting arms;
what a blessedness, what a peace is mine, / leaning on the everlasting arms.
Leaning, leaning, safe and secure from all alarms;*

Ujištění o věčném životě je v presbyteriánství spojeno s učením o vyvolení, **vytrvalosti svatých** (*perseverance of saints*) a s Boží smlouvou milosti. V písni *Come Thou Fount of Every Blessing* je smlouva milosti, kterou Bůh zpečetil naše vykoupení, uplatněna na srdci – **srdce je zapečetěno** pro den vykoupení, pro dvoranu v nebesích:

here's my heart, O take and seal it; / seal it for thy courts above.⁸⁶⁷

Boží slib je zárukou Boží milosti a zdrojem pevné **naděje**, kterou jako věřící máme pro den vykoupení:

*The Lord has promised good to me, / his word my hope secures;
He will my shield and portion be. / As long as life endures.
My chains are gone, I've been set free. My God, my Savior has ransomed me.⁸⁶⁸*

Podobně tuto pevnou naději vyjadřuje píseň *Jesus Lives, and So Shall I*: Ježíš žije a kraluje, jeho království je věčné, a já budu spolu s ním věčně žít a kralovat. Bůh to slíbil, a tak to musí být – „Ježíš je má **naděje a jistota**“, „budu s ním navěky žít a kralovat“:

---

⁸⁶⁶ *Come Away to the Skies*, The Southern Harmony, 1835; upr.

⁸⁶⁷ „zde je mé srdce, vezmi ho a zapečeť, zapečeť ho pro nádvoří nahoře“. ROBINSON, Robert (1735–1790, anglický nonkonformista). *Come Thou Fount of Every Blessing*, 1757. Robinson píseň napsal po své konverzi k metodismu ve věku 22 let.

⁸⁶⁸ NEWMAN, John (1725–1807). *Amazing Grace*, 1779.

*Jesus lives, and reigns supreme; / and, his kingdom still remaining,
I shall also be with him, / ever living, ever reigning.
God has promised; be it must: / Jesus is my hope and trust.⁸⁶⁹*

Radujeme se také ze slavné naděje, že náš **Pán, Soudce, se vrátí** a vezme své služebníky do věčného domova:

*Rejoice in glorious hope! / Our Lord, the Judge, shall come,
and take his servants up / to their eternal home⁸⁷⁰*

Vidina „návratu domů“ přináší velikou radost: „Kdo je šťastný jako já?“, až tento krátký život skončí, spočinu jako beránek v náruči Pastýře:

*Who so happy as I am, / even now the Shepherd's lamb?
And when my short life is ended, / by his angel host attended,
he shall fold me to his breast, / there within his arms to rest.⁸⁷¹*

Jistota spásy přináší nejen radost, ale překonává také strach, přináší odvahu bojovat **boj víry** a jednat v **poslušnosti** vůči Božímu zákonu. Cesta k nebeskému Jeruzalému je plná zkoušek a utrpení, **vytrvalost svatých**⁸⁷² představuje neustávající bitvu, nebezpečí přichází od Satana, od lstí světa a od přátel, od sebe samých –je proto nutné být na pozoru a zůstat bdělí:

*Watch against the devil's snares, / lest asleep he find thee;
for indeed no pains he spares / to deceive and blind thee.
Satan's prey oft are they / who secure are sleeping
and no watch are keeping.
... Watch and see lest there be / faithless friends to charm thee,
who but seek to harm thee.
Watch against thysself, my soul, / lest with grace thou trifle;
let not self thy thoughts control / nor God's mercy stifle.
Pride and sin lurk within / all thy hopes to scatter;
heed not when they flatter.⁸⁷³*

---

⁸⁶⁹ GELLERT, Christian F. (1715–1769). *Jesus Lives, and So Shall I*, 1757, přel. J. D. Lang (1826, *Jesus, Meine Zuversicht*).

⁸⁷⁰ WESLEY, Charles (1707–1788) *Rejoice, the Lord Is King*, 1746, upr.

⁸⁷¹ HAYN, Henrietta L. von (1724–1782). *I Am Jesus' Little Lamb*, 1778.

⁸⁷² Steigerův překlad pojmu *perseverance of the saints* jako „zachování svatých“ vyjadřuje důraz na nadpřirozenou Bohem ustanovenou vytrvalost víry a dobrých skutků. Bůh stojí na počátku spásy – až do konce.

⁸⁷³ FREYSTEIN, Johann Burchard (1671–1718). *Rise, My Soul, to Watch and Pray*, 1697, přel. Catherine Winkworthová, 1863, upr. Německý právník a skladatel duchovních písní inspiroval také J. S. Bacha.

V tomto boji však předem vítězí Boží svatí, neboť Pán jim stojí po boku a on sám je osvobozuje!:

*so from the beginning the fight we were winning:
thou, Lord, wast at our side: all glory be thine!
... Let thy congregation endure thro' tribulation:
thy name be ever prais'd! O Lord, make us free!⁸⁷⁴*

Lidské vztahy, přátelství, rodinná pouta, i nebe a země pomínou, Boží láska však zůstává neměnná. Můžeme být zkoušeni v ohnivé peci, Bůh je však naše „věčné světlo“:

*Ev'ry human tie may perish; / friend to friend unfaithful prove;
mothers cease their own to cherish; / heav'n and earth at last remove;
but no changes can attend Jehovah's love ...
In the furnace God may prove thee, / thence to bring thee forth more bright,
but can never cease to love thee; / thou art precious in his sight.
God is with thee –God, thine everlasting light...⁸⁷⁵*

O duchovním boji s Bohem jako mocnou pevností promlouvá Martin Luther ve své slavné *A Mighty Fortress Is Our God*. Luther pro písně v kancionálu neobvykle konkrétně hovoří o Zlém jako o mocném nepříteli, vyzbrojeném nenávisť, která nemá na zemi obdoby. Popisuje i postup bitvy, ve které nemůžeme uspět vlastní mocí, jedině s pravým Mužem, Božím vyvoleným po svém boku. Ježíš Kristus, Bůh zástupů, musí boj zvítězit. Proto se nebudeme strachovat, třebaže je tento svět naplněn zlem, Bůh chce, aby skrze nás vítězila jeho pravda. Knížete temnoty porazí drobné Slovo, které má moc nad všechny pozemské mocnosti. Tělo mohou zabít, ale Boží pravda zůstává, jeho království je věčné:

*A mighty fortress is our God, / a bulwark never failing;
our helper he amid the flood / of mortal ills prevailing.
For still our ancient foe / doth seek to work us woe;
his craft and pow'r are great; / and armed with cruel hate,
on earth is not his equal.*

---

⁸⁷⁴ „Pán vedl naše boje, od počátku jsme v boji vítězili, protože on nám byl po boku. Necht' tvé shromáždění v soužení vytrvá. Tvé jméno bude navždy chváleno! Pane, osvobod' nás!“ *We Gather Together*, holandská lidová píseň, 1917, přel. Theodore Baker (Baker studoval hudbu v Lipsku, studoval hudbu amerických Indiánů a byl překladatelem pro G. Schirmer, Inc., in New York City).

⁸⁷⁵ „Každé lidské pouto se může rozpadnout, přítel je příteli nevěrný; matky přestanou pečovat o své vlastní; nebe a země nakonec pomínou; ale žádné změny se nemohou dotknout lásky Hospodinovy. Bůh tě může v ohnivé peci prověřit, aby tě protavil, ale nikdy tě nepřestane milovat, jsi vzácný v jeho očích. Bůh je s tebou, Bůh, tvé věčné světlo...“ KELLY, Thomas (1769–1855) *Zion Stands by Hills Surrounded*, 1806.

*Did we in our own strength confide, / our striving would be losing;
were not the right Man on our side, / the man of God's own choosing.
Dost ask who that may be? / Christ Jesus, it is he, / Lord Sabaoth his name,
from age to age the same, / and he must win the battle.*

*And though this world, with devils filled, / should threaten to undo us,
we will not fear, for God hath willed / his truth to triumph through us.
The prince of darkness grim, / we tremble not for him;
his rage we can endure, / for lo! his doom is sure;
one little word shall fell him.*

*That Word above all earthly pow'rs, / no thanks to them, abideth;
the Spirit and the gifts are ours / through him who with us sideth.
Let goods and kindred go, / This mortal life also;
The body they may kill: / God's truth abideth still;
his kingdom is forever.⁸⁷⁶*

V podobném smyslu o duchovním boji svědčí dvanáct dalších písní v kancionálu, což vypovídá o důležitosti neochabujícího jednání ve víře, potvrzuje nauku církve o vytrvalosti svatých, o pouti do Nebeského města, která není bez překážek, ovšem v moci Ducha a se Synem po boku není pochybnosti o konečném vítězství:

*Stand up, stand up for Jesus, / ye soldiers of the cross;
lift high his royal banner, / it must not suffer loss:
from vict'ry unto vict'ry / his army he shall lead,
till ev'ry foe is vanquished / and Christ is Lord indeed.⁸⁷⁷*

Podobně militantní náboj má také oblíbená píseň *Onward, Christian Soldiers*. Ve společném boji tkví jednota církve, jedno tělo, které spojuje společná naděje, učení a dobrota (charity):

*Onward, Christian soldiers, marching as to war,
with the cross of Jesus going on before.*

...

*Like a mighty army moves the church of God;
brothers, we are treading where the saints have trod;
we are not divided, all one body we,
one in hope and doctrine, one in charity.⁸⁷⁸*

---

⁸⁷⁶ LUTHER, Martin (1483–1546). *A Mighty Fortress Is Our God (Ein' feste Burg)*, 1529, přel. Frederick Henry Hedge, 1853.

⁸⁷⁷ DUFFIELD, George (1818–1888, presbyterní duchovní mj. v Brooklynu). *Stand Up, Stand Up for Jesus*, 1858..

⁸⁷⁸ BARING-GOULD, Sabine (1834–1924). *Onward, Christian Soldiers*, 1865. Baring-Gould byl anglikánský kněz a autor mnoha písní, románů, životopisů svatých a také sběratel lidových písní. V písni *Onward, Christian Soldiers* se objevuje důraz na jednotu církve, který je typický pro anglikánskou

Isaac Watts se v písních o duchovním boji zaměřuje na jednotlivce a klade si otázky: Mám já být vznesen do nebes na růžích, když jiní bojovali a plavili se přes krvavá moře? Neexistují nepřátelé, kterým já mám čelit? Musím zastavit povodeň? Je tento hanebný svět milým přítelem, který mě dovede k Bohu?

*Must I be carried to the skies / on flow'ry beds of ease,
while others fought to win the prize, / and sailed through bloody seas?*

*Are there no foes for me to face? / Must I not stem the flood?
Is this vile world a friend to grace, / to help me on to God?*

A přináší odpověď: Jistě **musím bojovat**, pokud mám vládnout: dej růst mé odvaze, Pane, budu se dřít a snášet bolest podporován tvým Slovem:

*Sure I must fight if I would reign: / increase my courage, Lord;
I'll bear the toil, endure the pain, / supported by thy Word.⁸⁷⁹*

Důsledkem vykoupení a radostné naděje jsou vedle bojovnosti a odvahy čelit nepříteli také **dobré skutky**, jak je popisuje WVV v kapitole XVII. Nejde však o skutky lidské, ale činy vycházející pouze od Boha, z moci Ducha svatého, které Bůh ve svém Slově předepisuje a jsou konány na základě poslušnosti Bohu a jeho přikázání. Presbyteriánská spiritualita na tyto skutky klade velký důraz (viz kapitola 2.5.5 a 2.5.7), o čemž svědčí i množství písní, které se poslušností a z ní pramenícími kvalitami křesťanského života zabývají – jsou jimi modlitební život, vděčnost, naděje, láska, důvěra, podřizování se, jistota, pokoj, radost i vytrvalost.⁸⁸⁰ O tom, že nic nemůžeme činit bez Boha, se zmiňuje syn anglikánského kněze Arthur Campbell Ainger:

*All we can do is nothing worth / unless God blesses the deed;
vainly we hope for the harvest-tide / till God gives life to the seed;⁸⁸¹*

---

poetickou imaginaci. Anglikánství není primárně definováno doktrinárně, ale je definováno v kontinuitě vztahu člověka s lidmi navzájem a s Bohem, dokonce v tradicionalistickém smyslu vztahu s ostatními spoluvěřícími minulosti a budoucnosti, což v Baring-Gouldově písni vyjadřují slova „we are treading where the saints have trod“ („kráčíme tam, kde svatí kráčeli“). COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, s. 36.

⁸⁷⁹ WATTS, Isaac (1674–1748). *Am I a Soldier of the Cross*, 1724.

⁸⁸⁰ Souhrn jednotlivých témat vychází z kapitoly v kancionálu nazvané Křesťanský život.

⁸⁸¹ „Nic, co můžeme učinit, nemá cenu, dokud Bůh čin nepožehná; marně doufáme v úrodu, dokud Bůh nedá semenu vzklíčit.“ AINGER, Arthur Campbell (1841–1919). *God is Working His Purpose Out*, 1894.

O život přinášející úrodu prosí německý luteránský skladatel B. Schmolck v písni *Open Now Thy Gates of Beauty* slovy:

*Here thy praise is gladly chanted, / here thy seed is duly sown;
let my soul, where it is planted, / bring forth precious sheaves alone,
so that all I hear may be / fruitful unto life in me.⁸⁸²*

Ovocem Ducha je láska k příteli i nepříteli, a kázání o této lásce ve svědectví v pravdě a ctnostném životě, jak nás vyučuje **víra našich otců**:

*Faith of our fathers! we will love / both friend and foe in all our strife,
and preach thee, too, as love knows how / by witness true and virtuous life:⁸⁸³*

Důležitou součástí křesťanského života je **modlitba** a její opomenutí vede často ke ztrátě pokoje a zbytečné bolesti. J. M. Scriven vybízí, abychom všechna pokušení, zkoušky, zrady přátel a zklamání přinášeli v modlitbě Pánu, neboť „Ježíš zná naše slabosti“:

*O what peace we often forfeit, / O what needless pain we bear,
all because we do not carry / ev'rything to God in prayer.
... Jesus knows our ev'ry weakness – / take it to the Lord in prayer!⁸⁸⁴*

William W. Walford v písni *Sweet Hour of Prayer* oslovuje „sladkou modlitební hodinu“, v níž Bůh, Spasitel, ukazuje svou tvář a na jejichž křídlech stoupají prosby až k tomu, jehož pravda a věrnost duši požehnají:

*With such I hasten to the place / where God, my Savior, shows his face,
...
thy wings shall my petition bear / to him, whose truth and faithfulness
engage the waiting the soul to bless⁸⁸⁵*

---

⁸⁸² „Zde se radostná chvála tobě zpívá, zde je tvé símě řádně zaseto; dej ať má duše, ať kdekoli roste, přináší jen vzácné klasy, aby tak vše, co slyším, v mém životě přinášelo úrodu.“ SCHMOLCK, Benjamin (1672–1737). *Open Now Thy Gates of Beauty*, 1732, přel. Catherine Winkworthová, 1863, upr. Schmolck ovlivněný německým pietismem se stal jedním z nejznámějších autorů duchovních písní své doby. Jeho žákem byl také básník Johann Christian Günther.

⁸⁸³ FABER, Frederick William (1814–1863). *Faith of Our Fathers!* 1849; alt.; Alt. 1961, anglický katolický kněz, který konvertoval z anglikánství.

⁸⁸⁴ SCRIVEN, Joseph Medlicott (1819–1886). *What a Friend We Have in Jesus*, 1855.

⁸⁸⁵ WALFORD, William W. (1772–1850). *Sweet Hour of Prayer*, ca 1842. Walford byl slepým příležitostným kazatelem na anglickém venkově.

Jednou z hlavních činností křesťana je **šíření evangelia**, hlásání spasení v Emanuelově jménu až do vzdálených končin:

*Ye Christian heralds, go proclaim / salvation through Emmanuel's name!
to distant climes the tidings bear, / and plant the Rose of Sharon there.*⁸⁸⁶

F. Havergalová ukazuje svůj zájem a touhu hovořit a učit, co promlouval a učil Pán, prosí, aby použil i ji:

*O use me, Lord, use even me, / just as you will, and when, and where;
until your blessed face I see, / your rest, your joy, your glory share.*

...
*your love to tell, your praise to show.*⁸⁸⁷

Pohnutí lítostí se modlíme za hříšníky kolem nás, kteří podřimují na pokraji bídy, smrt přichází a peklo se blíží – naši otcové, matky i děti klesají –, modlete se, bratři a svatá mana bude padat z nebe:

*Brethren, see poor sinners round you / slumb'ring on the brink of woe;
death is coming, hell is moving – / can you bear to let them go?
See our fathers and our mothers / and our children sinking down;
brethren, pray, and holy manna / will be showered all around.*⁸⁸⁸

Tato píseň je pro svou melodii velmi oblíbená. Zmiňuje důležitost **modlitby za hříšníky**, dokud Bůh neučiní vše nové. Jedinečné je ovšem zakončení textu – Bůh nás zavolá domů do nebes, my usedneme u jeho stolu a **Kristus se opásá a bude nám sloužit** a podávat sladkou manu:

*let us love and pray for sinners / till our God makes all things new.
Then he'll call us home to heaven, / at his table we'll sit down;
Christ will gird himself and serve us / with sweet manna all around.*⁸⁸⁹

---

⁸⁸⁶ „Křesťanští zpěváci, jděte vyhlášovat spasení skrze Emanuelovo jméno, do vzdálených končin přineste noviny a zasadte tam sáronskou růži.“ DRAPER, Bourne Hall (1775–1843). *Ye Christian Heralds, Go Proclaim*, 1803. Narodil se do anglikánské rodiny, studoval na *Baptist Academy* v Bristolu a působil jako baptistický pastor.

⁸⁸⁷ HAVERGALOVÁ, Frances Ridley, 1836–1879. *Lord, Speak to Me That I May Speak*, 1872. Dcera anglikánského duchovního, autorka duchovních písní, studovala v Německu, cestovala zvláště do Švýcarska, podporovala misii.

⁸⁸⁸ ASKINS, George. *Brethren, We Have Met to Worship*, 1819. Askin se narodil v Irsku a jako dospělý imigroval do Spojených států, byl zastáncem metodismu.

⁸⁸⁹ Ibid.

Teologickou přesnost postrádá také píseň *Around the Throne of God in Heaven* Anne H. Shepherdové. V ní sice autorka popisuje Boží trůn, kolem něhož se shromáždí děti očištěné od hříchu („svatá, šťastná skupina“) a v druhé sloce oslavuje Spasitelovu převzácnou krev, ve které byly hříchy smyty, ale na závěr písně hovoří o skutečných poslušnosti, které dětem umožnily spatřit Boží tvář. V tomto pojetí je píseň v rozporu s učením o vyvolení a vytrvalosti svatých, podle níž mají Boží „vyvolení“ přístup k odpuštění a vzkříšení pouze skrze víru v Ježíše Krista⁸⁹⁰.

*Around the throne of God in heav'n / thousands of children stand,
children whose sins are all forgiv'n, / a holy, happy band,
Because the Savior shed his blood / to wash away their sin;
bathed in that pure and precious flood, / behold them white and clean,
... On earth they sought the Savior's grace, / on earth they loved his Name;
so now they see his blessed face, / and stand before the Lamb,⁸⁹¹*

Zaměření na **poslušnost a dobré** skutky stojí ve středu presbyteriánské spirituality, je však zapotřebí opatrnosti při chápání poslušnosti a dobrých skutků v souladu s principem *sola gratia*. Příkladem takovéto písně je také *What Kind of Man Can Live in the World* Jonathana Barnese z roku 1973 založené na Žalmu 15, která popisuje zbožnost v každodenním konání:

What kind of man can live in the world where God lives? One who in action is right and whose conduct is blameless; one who can speak the truth in his heart at all times; one who obeys all that God in his love has taughts us ... who can say what is true but avoid speaking slander; one who will work the good of his friends and neighbors; one who supports men of God in contempt of evil ... who will swear to his hurt but abide by his promise; one who will use his wealth to relieve the needy; he who accomplishes this is secure forever.

Podobně píseň z roku 1969 varuje před zatracením bezbožných, ale požehnaný je ten, který má zalíbení v Božím zákonu:

*... He who rejects the way, rejects the way of sin / and who turns away from scoffing: blessed is that man. But his delight, by day and night, / is the law of God Almighty.
... The ungodly are not so. / The ungodly will not stand upon the judgment day nor belong to God's own people: ... and ungodly ways will perish.⁸⁹²*

⁸⁹⁰ WVV. Kapitola XV.

⁸⁹¹ „Na zemi hledali Spasitelovu milost, na zemi milovali jeho Jméno; a tak nyní vidí jeho požehnanou tvář a stojí před Beránkem.“ SHEPHERDOVÁ, Anne Houlditch, (1809–1857). *Around the Throne of God in Heaven*, 1836.

⁸⁹² BAUGHEN, Michael A. (nar. 1930). *Blessed Is the Man*, 1969.

Jako protiklad pak působí píseň duchovního v *Church of Scotland* M'Cheyneho, který s pokorou popisuje Boží nezaslouženou milost. Vyvolení nevychází z dobra ve mně, jsem oblečen do krásy, „která není moje vlastní“. Podle M'Cheyneho nejsme vyvoleni stát před trůnem, protože jsme milovali, ale milujeme, protože jsme byli vyvoleni:

*When I stand before the throne, / dressed in beauty not my own,
when I see thee as thou art, / love thee with unsinning heart,
then, Lord, shall I fully know, / not till then, how much I owe.
Chosen not for good in me, / wakened up from wrath to flee,
hidden in the Savior's side, / by the Spirit sanctified,
teach me, Lord, on earth to show, / by my love, how much I owe.*⁸⁹³

Víra ke spasení je podle kapitoly XIV. *O víře přinášející spásu (Of Saving Faith)* dílem Ducha Božího v srdcích vyvolených, je slabá či silná, přesto přináší vítězství skrze Krista, autora i dokončovatele této víry. Stačí slyšet Kristovo volání a duše s jistotou překoná pouta, všechna je prorazí a povstane k životu. Tato síla však není z člověka – vítězství patří Pánu, jeho je ona nekonečná síla i nekonečná láska:

*Bound down with twice ten thousand ties, / yet let me hear thy call;
my soul in confidence shall rise, / shall rise and break through all.
... Thou canst o'ercome this heart of mine, / thou wilt victorious prove;
for everlasting strength is thine, / and everlasting love.*⁸⁹⁴

Vytrvalost Božích vyvolených, kteří nemohou o spásu přijít, není dána lidskou silou nebo schopností jednat podle Božích příkazů, ale Božím příslibem, že dílo, které Boží dobrota započala, bude dovršeno „jeho silnou paží“:

*The work which his goodness began, / The arm of his strength will complete,*⁸⁹⁵

Vyvolení neodpadnou, neboť Boží smlouva je neměnná, stejně i Boží vyvolení je neměnné. **Domovem vyvolených** je zlatý Jeruzalém oplývající mlékem a medem. Nevíme, jaké radosti nás v něm čekají, jaká radost ze slávy, nevýslovná blaženost...

---

⁸⁹³ „Až budu stát před trůnem, oblečený v kráse, která není moje vlastní, až uvidím tebe, jaký jsi, budu tě milovat srdcem bez hříchu, pak, Pane, plně poznám, ne dříve, jak moc jsem dlužen. Vyvolený ne pro dobro ve mně, probuzený, abych mohl uniknout hněvu, ukrytý na straně Spasitele, Duchem posvěcen, uč mě, Pane, abych ukazoval na zemi svou láskou, jak moc jsem dlužen.“ M'CHEYNE, Robert Murray (1813–1843). *When This Passing World Is Done*, 1837. M'Cheyne byl duchovním v *Church of Scotland*, podnikl několik misijních cest do Palestiny, kde také vznikla řada jeho písní.

⁸⁹⁴ TOPLADY, Augustus Montague (1740–1778). *What Tho' I Cannot Break My Chain*.

⁸⁹⁵ TOPLADY, Augustus Montague (1740–1778). *A Debtor to Mercy Alone*, upr.

Jistotou však zůstává sladká a požehnaná krajina, domov, který naše srdce napjatě očekávají. Ježíš nás ve své milosti dovede do země odpočínutí, kde on je navěky s Bohem Otcem a Duchem:

Jerusalem the golden, with milk and honey blest,

*... I know not, O I know not, what joys await us there;
what radiancy of glory, what bliss beyond compare.*

*... O sweet and blessed country, the home of God's elect!
O sweet and blessed country, that eager hearts expect!*

*Jesus, in mercy bring us to that dear land of rest;
who art, with God the Father and Spirit, ever blest.⁸⁹⁶*

Vyvolení Pánem jsou vzácní, církev je sjednocená v Kristu, úhelném kameni, základu a hlavě. V něm jediném spočívá **jistota** církve navěky.

*Christ is made the sure foundation, / Christ the head and cornerstone,
chosen of the Lord and precious, / binding all the church in one;
holy Zion's help forever / and her confidence alone.⁸⁹⁷*

Jistotu své osobní spásy vyjadřuje autor písně *When the Roll Is Called Up Yonder*. Když zazní polnice, pomine čas, přijde rozbřesk, věčný a oslnivý. Ti, kteří jsou na zemi spasení, se shromáždí na druhém břehu – a „až mě zavolají, já tam budu!“:

*When the trumpet of the Lord shall sound, and time shall be no more,
and the morning breaks, eternal, bright and fair;
when the saved of earth shall gather over on the other shore,
and the roll is called up yonder, I'll be there.⁸⁹⁸*

Rovněž Samuel Stennett se zmiňuje o jistotě své spásy tentokrát velmi intimním způsobem – Ježíš ho unaveného přivádí do nebes, ukazuje Boží slávu a dovršuje jeho radost. Proto pak může autor zvolat: „Jelikož z jeho štědrosti dostávám takové **důkazy** božské lásky, kdybych měl tisíce srdcí na rozdávání, byly by, Pane, všechny tvé“:

---

⁸⁹⁶ Bernard z Clairvaux, 12. století. *Jerusalem the Golden*, přel. Neale, John Mason (1818–1866), 1857.

⁸⁹⁷ Latinský zpěv ze 7. století, přel. John Mason Neale, 1851.

⁸⁹⁸ BLACK, James M. (1856–1938). *When the Roll Is Called Up Yonder*.

*To heav'n, the place of his abode, / he brings my weary feet;
shows me the glories of my God, / and makes my joys complete.
Since from his bounty I receive / such proofs of love divine,
had I a thousand hearts to give, / Lord, they should all be thine.*⁸⁹⁹

Očekávání příchodu Ježíše Krista a radostného setkání s ním vede k chvále a radosti! On vychází jako ranní slunce a přináší všem naději. Jemu patří chvála všech, kteří ho spatřují, neboť Ježíš je „mé ranní slunce“:

*Jesus Christ will come again; / What a glad reunion then!
Rising like the morning sun, bringing hope to ev'ryone;⁹⁰⁰
praise the Lord, his ev'ryone who sees him... / Jesus is my morning sun!*⁹⁰¹

Osvobození od smrti vede k **věčnému radostnému zpěvu**:

*when from death I'm free, I'll sing and joyful be, / and through eternity I'll sing on...*⁹⁰²

Krev Beránka smývá hříchy a neztrácí svou moc, dokud **celá církev nebude očištěna**, aby už nikdy nehřešila:

*Dear dying Lamb, your precious blood / shall never lose its pow'r,
till all the ransomed church of God / be saved, to sin no more.*⁹⁰³

Naděje ve věčný život a setkání s Kristem je plná jednoduché až dětské radosti v podání Warnerové a Crosbyové – „Pokud ho budu milovat, až zemřu, Ježíš mne vezme na nebesa“, „oděna do jeho jasnosti se vznesu, abych se s ním setkala v oblacích“:

*Jesus loves me, he will stay / close beside me all the way:
if I love him, when I die / he will take me home on high.*⁹⁰⁴

---

⁸⁹⁹ STENNETT, Samuel (1727–1795). *Majestic Sweetness Sits Enthroned*, 1787. Anglický duchovní patřil mezi baptisty sedmého dne, hnutí, které se z Anglie 17. století rozšířilo zvláště do anglických kolonií Severní Ameriky.

⁹⁰⁰ Slova „bringing hope to ev'ryone“ jsou v druhém hlase doplněna „ev'ryone who sees him“, a tak potvrzují učení o *limited atonement*, podle kterého Kristus nepřišel „pro všechny“ a ani nepřináší naději „všem“, ale pouze těm, kteří jsou vyvolení, kteří jsou schopní ho „vidět“.

⁹⁰¹ WARD, James C. *Morning Sun*, 1975.

⁹⁰² *What Wondrous Love Is This*. Americká lidová píseň.

⁹⁰³ „Předrahý umírající Beránku, tvá vzácná krev neztratí svou moc, dokud nebude veškerá vykoupená církev zachráněna a již nikdy nezhřeší.“ COWPER, William (1731–1800). *There Is a Fountain Filled with Blood*, 1771, mod.

⁹⁰⁴ WARNEROVÁ, Anna Barlett (1824–1915). *Jesus Loves Me, This I Know*, 1859.

*When clothed in his brightness, transported I rise / to meet him in clouds of the sky,
his perfect salvation, his wonderful love, / I'll shout with the millions on high.*⁹⁰⁵

Boží milost a blízkost i v okamžiku smrti vyjadřuje F. H. Rowley známou metaforou překročení řeky. Postupuje však dále při vyjádření osobního kontaktu a zapojení Kristova milosrdenství v tomto vykoupení: když mu voda v řece stoupne až k nohám, bude to Kristus sám, který ho bezpečně přenese v náručí na druhý břeh, aby se tam s ním setkal v slávě:

*He will keep me till the river / rolls its waters at my feet:
then he'll bear me safely over, / made by grace for glory meet.*⁹⁰⁶

Boží cesty jsou pro nás neviditelné, ale máme naději v tom, co nevidíme. Cowper takovouto eschatologickou naději založenou na Božích příslibech popisuje metaforou poupat a květů, kterou jsme již uvedli v rámci tématu lidská přirozenost a úděl. Boží plány rychle dozrají, každou hodinu se odkrývají více a více. „Poupata mohou chutnat trpce, ale květ bude sladký.“ Slepá nevíra jistě pochybí a její práce bude marná, Bůh je sám sobě tlumočníkem a jeho plány budou jasné:

*His purposes will ripen fast, / unfolding ev'ry hour;
the bud may have a bitter taste, / but sweet will be the flow'r.
Blind unbelief is sure to err, / and scan his work in vain;
God is his own interpreter, / and he will make it plain.*⁹⁰⁷

Den **posledního soudu** je projevem **slávy Boží milosti ve věčné spáse vyvolených** a **Boží spravedlnosti ve věčném zatracení zlých a neposlušných**. V písni *Stand Up, O God, Be Present Now* je Bůh vyzván jako soudce, aby povstal a všechny, kteří ho nenávidí, nechal vyprchat jako kouř, dal jim odtéct jako roztavený vosk směrem ke zkáze, k odsouzení na smrt. Bůh má kárat bezbožné a svrhnout je k pokoření, dokud nezačnou volat o milost. Naopak spravedliví ať zpívají a tančí radostí, neboť ten, který přichází na oblaku, ospravedlňuje utlačované, osvobozuje vězně a přivádí je domů.

---

⁹⁰⁵ CROSBYOVÁ, Fanny J. (1820–1915). *A Wonderful Savior Is Jesus My Lord*, 1890.

⁹⁰⁶ ROWLEY, Francis H. (1854–1952). *I Will Sing the Wondrous Story*, 1886.

⁹⁰⁷ COWPER, William (1731–1800). *God Moves in a Mysterious Way*, 1774. Cowper trpěl psychickými poruchami, jeho poezie je plná tvůrčích metafor a obrazů, kterými připomíná kvality anglikánských metafyzických básníků 17. století.

*Stand up, O God, be present now, / and all who hate you, let them run like driven smoke, / like melting wax, bound for destruction, doomed to die.
... Rebuke the godless, cast them down / till humbled, they for mercy call;
then men shall listen for your voice / as riding through the heav'ns you come.
But let the righteous sing and dance, / yes, sing and dance and shout for joy,
for he who rides upon the clouds is coming, as he came of old.
His justice vindicates the oppressed, / he frees the pris'ner, brings him home.⁹⁰⁸*

Podobně vyhlašuje Isaac Watts, že „Pán má soud pro pyšné a spravedlnost pro utlačované“:

the Lord has judgments for the proud, / and justice for th'oppressed.⁹⁰⁹

Vítězství skrze Krista přináší **víra**, jejímž je Kristus autor i dokončovatel. Spatření Boha tváří v tvář je radostí, kterou „žádný jazyk nemůže vystihnout“, je jako „přetékající fontána, nekonečný proud potěšení, bezbřehý oceán.“ Jako orlové se vznosou na křídlech víry a lásky, dokud se přes mraky nevznosou do nebes.

*Lord, crown our faith's endeavor / with beauty and with grace,
till, clothed in light forever, / we see thee face to face:
a joy no language measures; / a fountain brimming o'er;
an endless flow of pleasures; / an ocean without shore.
On eagles' wings they mount, they soar – / their wings are faith and love -
till, past the cloudy regions here, / they rise to heav'n above.⁹¹⁰*

Písně shrnují *naplnění* jako radostnou naději očekávaného příchodu Ježíše Krista, který nás volá, odívá do čistého roucha, abychom radostně pohlédli Bohu tváří v tvář a spatřili jeho lásku a milost. Již nyní patříme Bohu, oddáváme se mu jako jeho vyvolený lid, ale zároveň procházíme zkouškami a utrpením (proces posvěcování – *sancitication*), vedeme boj s Boží pomocí, a činíme skutky skrze Ducha svatého, které se Bohu líbí. Žijeme v „nyní“ a vyhlížíme „ještě ne“. Církev společně volá: Přijď rychle, strašlivý Soudce všech! Přijď rychle, pravý Živote všech! Přijď rychle, neboť kolem tvého trůnu není oko slepé, není známa noc!:

⁹⁰⁸ SAWARD, Michael (1932–2015). *Stand Up, O God, Be Present Now*.

⁹⁰⁹ WATTS, Isaac (1674–1748). *O Bless the Lord, My Soul*, 1719, mod.

⁹¹⁰ BICKERSTETH, Edward H. (1825–1906) *O God, the Rock of Ages*, 1860.

*O quickly come, dread Judge of all; / for, awful though thine advent be,
all shadows from the truth will fall, / and falsehood die, in sight of thee:
O quickly come, for doubt and fear / like clouds dissolve when thou art near.
... O quickly come, true Life of all, / for death is mighty all around;
on ev'ry home his shadows fall, / on ev'ry heart his mark is found:
O quickly come, for grief and pain / can never cloud thy glorious reign.
... O quickly come, for round thy throne / no eye is blind, no night is known.⁹¹¹*

***When he comes, our glorious King all his ransomed home to bring,
then anew this song we'll sing: Hallelujah! what a Savior!***⁹¹²

---

⁹¹¹ TUTTIETT, Lawrence. *O Quickly Come, Dread Judge of All*, 1854.

⁹¹² „A až přijde slavný Král a přivede všechny své domů, budeme znovu zpívat tuto píseň: Aleluja! Jaký to Spasitel!“ BLISS, Philip P. *Man of Sorrow! What a Name*, 1875.

ZÁVĚR

Hudba jako součást všeobecné kultury žije stále znovu z napětí mezi uchováním a obnovou, mezi kontinuitou a kreativním vzepětím, občas také mezi něčím důvěrně známým a odvratem od všeobecně uznávaných pravd. Hra tónů, melodií, harmonií a rytmů se musí stále znovu pohybovat v prostoru mezi vizí a re-vizí.⁹¹³

V této práci jsme se zabývali poetickou imaginací písní kancionálu reformovaného presbyteriánství *Trinity Hymnal*, který na počátku šedesátých let 20. století vydaly konzervativní presbyteriánské církve jako reakci na spor liberálního a konzervativního proudu presbyteriánství ohledně bohoslužby a chápání autority Písma. Kancionál a jeho písně tak měly odrážet teologické důrazy, které konzervativní presbyteriánské církve zastávaly, a jeho autoři se netajili záměrem vytvořit „skutečně ekumenický zpěvník“.⁹¹⁴ Druhé vydání z roku 1990 již tak ambiciózní nebylo, úpravou a změnou některých písní usilovalo o vytvoření společného kancionálu denominace. Byla vynechána archaická slova, přidalo se 156 nových písní a došlo ke změně či přidání alternativních melodií.

V této práci jsme se písněmi druhého vydání zpěvníku zabývali právě proto, že v současné době tzv. *Worship Wars* ve Spojených státech se v reformovaných presbyteriánských kruzích stal kancionál jakýmsi ukazatelem „pravé“ bohoslužby, založené na tradici Písma a učení reformované teologie. Pro pochopení oprávněnosti tohoto tvrzení jsme v první kapitole představili otázku duchovních písní jako projev poetické imaginace v kontextu rozvíjející se poetické teologie. William A. Dyrness v souvislosti s poetickou teologií dneška hovoří o tzv. postromantické citlivosti, v níž je cílem člověka tzv. *life well lived* („dobře prožitý život“). Ovšem z legitimní touhy po kráse, stavu vnitřní blaženosti, duchovně i fyzicky plného života, se podle Dyrnesse stala touha po opakovaném zažívání emocionální plnosti na základě aktuálních prožitků a zkušeností a došlo k redukci náboženství na pouhý estetický nebo mystický stav. Hans

---

⁹¹³ BRETSCHNEIDER, Wolfgang: Vox clamantis – hudební skladatel Petr Eben. Nahlédnutí do planoucí duše. In *Salve 2/08*. z něm. *Vox Clamantis – der Komponist Petr Eben. Einblicke in eine glühende Seele*. přel. Petr Kaška. Dostupné na WWW: <http://salve.op.cz/wp-content/uploads/2016/03/Salve02_08.pdf>, s. 72.

⁹¹⁴ Preface. In *Trinity Hymnal*.

R. Rookmaaker hovoří o ztrátě ideálů 19. století⁹¹⁵ a Amos N. Wilder kritizuje teologii za to, že v této souvislosti přestává odpovídat na otázky spojené s každodenním životem člověka.⁹¹⁶ Právě zde se podle nás nabízí prostor pro poetiku a teopoezii⁹¹⁷. V úvodní kapitole jsme také představili specifika protestantské poetické teologie, jak je charakterizuje W. A. Dyrness ve svém díle *Poetic Theology*, mj. na základě životní poutě Bunyanova Kristiána. Podle Dyrnesse je v protestantském pojetí poetické teologie životní cesta příběhem, dramatem. Zájem Bunyanova poutníka je podnícen čtením textu, Evangelista vydává jasné instrukce a Kristián toto „čtení“ následuje. Dyrness dává toto pojetí poetické teologie, které chápe jako typicky protestantské, do kontrastu s Danteho „patřením“ a následováním „obrazů“. Dyrness dále rozlišuje tři základní charakteristiky protestantské poetické teologie: porušenost („brokenness“), skrytý význam („hidden character“) a prorocký („prophetic“) důraz. V našem zkoumání poetické imaginace písní *Trinity Hymnal*, které vychází z učení reformovaného presbyteriánství, jsme tyto aspekty potvrdili. „**Porušenost**“, vyjádřenou v neschopnosti člověka hledat Boha (v učení presbyteriánství zastoupena kalvinistickou *total depravity*), odrážejí v plnosti např. texty písní *Holy, Holy, Holy! Lord God Almighty!* („the eye of sinful man thy glory may not see“)⁹¹⁸ nebo *God, All Nature Sings Thy Glory* („our sins have spoiled Thine image ... As unceasing, grim reminders of the wrath which we deserve“).⁹¹⁹ V písních se objevují také „**skryté významy**“ (např. Cowperova „poupata“ a „květy“ v písní *God Moves in a Mysterious Way*) i eschatologická („**prorocká**“) radostná očekávání krásy v budoucnosti, což potvrzují texty analyzované v kapitole 4.3.8 v rámci tématu *Naplnění* (např. „Jesus Christ will come again; What a glad reunion then!“⁹²⁰ či podobně „a joy no language measures; a fountain brimming o'er; an endless flow of pleasures; an ocean without shore.“⁹²¹). Drama Kristiánovy poutě je patrné z písní představujících duchovní boj a pokušení na cestě (např. *Rise, My Soul, to Watch and Pray*, 1697; *A Mighty Fortress Is Our God*, 1529; *Am I a Soldier of the Cross*, 1724; *Though Troubles Assail Us, and Dangers*

⁹¹⁵ ROOKMAAKER, Hans R. *Modern Art and the Death of a Culture*. s. 228.

⁹¹⁶ WILDER, Amos N. *Theopoetic*, s. 7–8.

⁹¹⁷ Jak ji např. definuje A. N. Wilder ve své knize *Theopoetic*.

⁹¹⁸ HEBER, Reginald (1783–1826). *Holy, Holy, Holy! Lord God Almighty!* 1826.

⁹¹⁹ CLOWNEY, David. *God, All Nature Sings Thy Glory*. 1960. Další paralely jsme uvedli v kapitole 4.3.3 Lidská přirozenost a úděl.

⁹²⁰ Slova „bringing hope to ev'ryone“ jsou v druhém hlase doplněna „ev'ryone who sees him“, a tak potvrzují učení o *limited atonement*, podle kterého Kristus nepřišel „pro všechny“ a ani nepřináší naději „všem“, ale pouze těm, kteří jsou vyvolení a jsou schopní ho „vidět“.

⁹²¹ BICKERSTETH, Edward H. (1825–1906) *O God, the Rock of Ages*, 1860.

Affright, 1779 apod.)⁹²². Proměna člověka a napravení jeho porušenosti skrze Kristův kříž dominuje tématu lidského údělu a vykoupení (např. Hineova píseň *How Great Thou Art*, 1949)⁹²³. V písních *Trinity Hymnal* ovšem můžeme také vysledovat známky odklonu od tohoto pojetí poetické teologie – člověk je bez zmínění kříže schopen Boha hledat i Bohu žehnat (v oslovení osob Trojice v písni *Father, Father of All Things* z roku 1979 „Otcí žehnáme, milujeme jej“ – „we bless you. Father we love you“), očekávání budoucí krásy je zaměřeno na upřednostnění pohledu na sebe, sdělení o spáse se stává jasným a prvoplánovým, Kristus nám bude sloužit, my patříme jemu a on patří nám (např. *I Belong to Jesus*, 1891; *Brethren, We Have Met to Worship*, 1819 v kapitolách 4.3.6 a 4.3.8). Tyto tendence jsou však v písních *Trinity Hymnal* velmi neobvyklé, na rozdíl od hlavního proudu současných amerických bohoslužebných chval⁹²⁴. Otázkou dnešní poetické teologie pak může být: Jaká je současná touha člověka? Písně *Trinity Hymnal* naznačily touhu člověka po svobodě, vykoupení a požehnání, zároveň také po intimním vztahu s Bohem a jeho vedení. Tato práce prokázala, že odpovědi na otázku touhy lze hledat i v analýze písni, ať duchovních, či světských, zvláště pokud má píseň jako forma takový vliv, jako v dnešní multimediální kultuře. Zde spatřujeme prostor pro další výzkum v rámci kulturologie, teologické antropologie či sociologie.

V druhé kapitole jsme podrobně charakterizovali presbyteriánskou spiritualitu na základě definice a rozdělení křesťanské spirituality, jak je ve své knize *Christian Spirituality* představil A. E. McGrath. Jak uvádí kalvinistický teolog John Murray, cílem presbyteriánské spirituality je „inteligentní zbožnost“, propojení upřímné zbožnosti se znalostí Písma. Písmo stojí ve středu učení i života konzervativního (reformovaného) presbyteriánství, a to ve své neomylnosti a dostatečnosti. Důsledkem učení o Kristově vykoupení vyvolených (*election, limited atonement*) a jejich přijetí mezi Boží lid (*adoption*) je zbožnost založená na požadavcích Písma a demonstrována v „dobrých skutcích“. Základem sporů uvnitř presbyteriánské spirituality se však stává

---

⁹²² Toto téma jsme zpracovali v rámci kapitoly 4.3.8.

⁹²³ Více v kapitolách 4.3.3 Lidská přirozenost a úděl a 4.3.6 Vykoupení.

⁹²⁴ Příkladem mohou být nejoblíbenější chvály roku 2017 *O Come to the Altar* (Elevation Worship), nebo *Reckless Love* (Cory Asbury), ve kterých sice nacházíme podobná vyjádření jako ve studovaných písních *Trinity Hymnal*, hlavním tématem je ovšem vždy Boží láska, která mne volá a sklání se nade mnou: „Before I spoke a word, You were singing over me, / You have been so, so good to me / Before I took a breath, You breathed Your life in me / You have been so, so kind to me“ apod. Text písně *O Come to the Altar* „The Father’s arms are open wide“ připomíná otevřenou Boží náruč ve slovech Dudley-Smithovy písně z kancionálu *Within a Crib My Savior Lay* („his loving arms still open wide“). Nicméně u Dudley-Smitha je otevřenou náručí Ježíš na kříži, jemuž patří „všechna sláva“ (píseň jsme zmínili v kapitole 4.3.6).

taková zbožnost, která postrádá vnitřní víru a je jen suchým dodržováním řádu. Reakce na ni pak vede až k odmítání Písma jako neomylného Božího slova a ke „klanění se emocím více než trojjedinému Bohu“.⁹²⁵ Kořeny tohoto rozporu pozorujeme již u westminsterských anglikánů⁹²⁶ a v pojetí anglikánské hermeneutiky, které vyvrcholilo ve sporu Písma a přírodovědy a v důsledku vedlo i k wesleyánskému důrazu „na víru projevující se láskou“.⁹²⁷ Z historického vývoje presbyteriánství, který jsme v této kapitole sledovali je rozpor patrný již v rozkolech⁹²⁸ severní a jižní presbyteriánské církve (*Southern vs. Northern Church*), oddělení *Nové strany presbyteriánství* (*New Side vs. Old Side*) ve Filadelfii v roce 1741 nebo rozdělení na *Old School* a *New School* v roce 1837. Odmítání dogmatického pojetí křesťanství, emocionální výlevy *Disciples of Christ* (Barton W. Stone), důraz na potřebu vnitřně zakoušet Krista (Horace Bushnell), a dokonce popírání potřeby Boží intervence při přijetí víry a spoléhání na emocionalitu a správné metody (Charles G. Finney) jsou neodmyslitelně spjaty s vývojovými proudy presbyteriánství. Jejich důsledky můžeme dodnes pozorovat například v podobě *Worship Wars*. Dva základní proudy presbyteriánství, které na sebe neustále reagují, vytvářejí spiritualitu jedinečnou ve svém napětí. Vzhledem k tomu, že presbyteriánství odmítá pevnou liturgii, jak jsme podrobně popsali v třetí kapitole, je podoba jednotlivých denominací církve založená na rozličných interpretacích Písma, a tak i na různém chápání pojetí a formy bohoslužby a modlitby církve. Presbyteriánské církve se sice hlásí jak k bohoslužebné tradici Westminsterského shromáždění, tak kalvinismu, v obou případech ovšem odmítají jejich pevné liturgie. Na základě dokumentů BCW a BCO je sice možné vést presbyteriánskou bohoslužbu v duchu obou tradic, ovšem v těchto doporučujících dokumentech je kladen takový důraz na svobodu kazatele (či vyučujících starších), že v praxi nelze očekávat jednotnou bohoslužebnou formu napříč denominací.⁹²⁹ Píseň se tak stává důležitou součástí projevu napětí mezi

---

⁹²⁵ BEEKE, Joel R. Preface. In *Puritan Reformed Spirituality*.

⁹²⁶ Viz HALL, David W. *The Arrogance of the Modern. Historical Theology Held in Contempt*. Oak Ridge, TN: The Calvin Institute, 1997, s. 225–228. Před suchým pojetím zbožnosti v rámci presbyteriánství varuje ve svém proslovu také baptistický kazatel Albert N. Martin, viz MARTIN, Albert N. *Praktické důsledky kalvinismu* (přel. Anna Světlíková). Praha: Cesta milosti, 2009, s. 22.

⁹²⁷ Podrobněji k této problematice např. VOKOUN, Jaroslav. *Číst Bibli zase jako Bibli. Úvod do teologické interpretace Písma*. Praha: CBS, 2011, s. 84–88.

⁹²⁸ Kořeny sporů lze opět hledat již v Anglii a rozlišování tří proudů v rámci samotného anglikánství. Viz *ibid.*, s. 84.

⁹²⁹ Strukturu bohoslužby většinou připravuje hlavní kazatel sboru a on také určuje pevnost bohoslužebného řádu, jeho propojení s církevní tradicí a uplatnění doporučení BCO. Jako příklad schválení pevného bohoslužebného řádu v místním církevním sboru uvedeme strukturu bohoslužebného řádu v *Midway Presbyterian Church* (PCA) v Powder Springs v Georgii a *Independent Presbyterian Church* v Savannah, Georgii. Podobu Řádu ranní a večerní chvály pro *Midway Presbyterian Church*

jednotlivými proudy, namísto sjednocování je často prvkem, který rozděluje. Její úlohu jako sjednocujícího prvku jsme představili na příkladu kancionálu *Trinity Hymnal*, v němž presbyteriánství přijímá a přímo čerpá z rozdílných tradic. Tyto tradice spojuje jazyk poetické imaginace, který vychází ze společné zkušenosti křesťanské víry napříč staletími. Podle našeho názoru jde o jedinečnou pozici, kterou v tradici presbyteriánství zastává duchovní píseň a její poetická imaginace. Chápání tradic, z nichž roste, tak může napomoci sjednocujícím tendencím uvnitř denominace. Píseň, jak jsme citovali u Luthera, je možné chápat jak v její roli modlitby, tak jako kázání. Přestože některé krajně konzervativní presbyteriánské církve schvalují při bohoslužebné liturgii pouze zpěv žalmů, poetická imaginace, která vychází a reaguje na konkrétní situaci člověka a oslovuje ho v jeho místě a čase, může promlouvat a vyučovat teologické pravdy Písma hlubokým a zásadním způsobem. Tak presbyteriánská církev, která odmítá pevnou liturgii a důrazu učení anglikánství či katolické církve, zpívá společně písně⁹³⁰, které se právě na základě těchto odmítaných tradic zrodily. Tímto jen potvrzuje pravdivost hlubokého křesťanského poselství a v proměnlivé americké společnosti, jejíž kořeny spočívají v jakémisi „vykořenění“, nachází pevné propojení se staletými protříbenými křesťanskými spiritualitami.

Výše zmíněné otázky poetické teologie, spirituality a bohoslužby církve ústí do hlavního shrnutí závěrů a možných přínosů této práce. Naši studii uzavřeme dvěma obsáhlejšími poznámkami, které úzce souvisejí s vytyčenými cíli v úvodu této práce –

(PCA) vypracoval hlavní kazatel sboru Rev. David Hall, který v něm navazuje na tradiční liturgickou formu v souladu s doporučeními BCO: Řád ranní chvály: Prelude – Call to Worship – Hymn of Praise – Invocation – The Lord’s Prayer (Confession of Faith, Catechism) – Hymn of Response – Prayer – The Giving of God’s Tithes and Your Offerings – Offertory – Doxology – The Offertory Prayer – Psalter Reading – Anthem – Hymn of Preparation – Scripture – Sermon – Hymn of Affirmation – Benediction – Benedictory Response (Gloria Patri) – Postlude. Řád večerní chvály: Prelude – Call to Worship – Psalm of Praise – Invocation – Hymn of Praise – Prayer – Confession of Faith (Catechism) – Hymn of Preparation – Scripture – Sermon – Hymn of Affirmation – Benediction – Postlude. Podobně Rev. Terry Johnson v *Independent Presbyterian Church* v Savannah v Georgii, vede bohoslužbu podle pevného liturgického řádu s důrazem na použití žaltáře při chvalách: Řád ranní modlitby: Silent Prayer Upon Entering the Sanctuary – Prelude – Welcome and Announcements – Call to Worship – Hymnal – Invocation and Lord’s Prayer – The Apostle’s Creed – Gloria Patri – Pastoral Prayer – Scripture Reading – Psalter – Prayer of Thanksgiving – Collection – The Anthem – Doxology – Sermon – Hymnal – Benediction and Response – Postlude. Viz *The Lord’s Day Morning Worship* z 18. března 2018. Dostupné na WWW: <<http://files.constantcontact.com/e6f27273401/0fef268f-2858-4797-8dc7-31fb259c7cea.pdf>>.

⁹³⁰ K tomu často dochází bez vědomí těchto souvislostí a znalosti kořenů. Na základě osobních rozhovorů v rámci konferencí o reformované teologii a bohoslužbě můžeme konstatovat, že chybí nejen široké povědomí o propojení poetické tradice presbyteriánství např. s anglikánskou liturgií (vzhledem k přijímání reformované teologie je zájem teologů obrácen spíše na reformátory 16. století), ale nejsou nám známy ani literární zdroje, které by tradici presbyteriánství a anglikánství v oblasti duchovní písně podrobně sledovaly. V tomto smyslu je podle našeho soudu tato práce pro presbyteriánství novátorská a navazuje na podobné studie věnující se například duchovní písni metodismu, ve kterém píseň zastupuje formulaci učení (viz např. práce BERGER, Theresa *Theology in Hymns?*).

první se bude týkat současného stavu sporů o bohoslužbu (*Worship Wars*) v dnešním americkém evangelikálním prostředí a případných možných kroků k řešení, které výstupy této práce naznačují. V tomto kontextu proto také shrneme základní výpovědi analyzovaných písní *Trinity Hymnal*. Druhá poznámka pak bude směřovat k dalším možnostem využití a rozšíření tohoto výzkumu (některé jsme již v této kapitole naznačili) mimo jiné v oblasti poetické teologie a církevní ekumeny.

Ze zmíněné polarizace presbyteriánství v oblasti chápání autority Písma, historického vývoje církve a pohledu na bohoslužebnou tradici vyplývá i pozadí dnešních tzv. válek o bohoslužbu (*Worship Wars*). Rowland S. Ward popisuje tento spor o liturgii jako opakování historické rozepře z doby vzniku Westminsterských standardů.⁹³¹ Konflikt spočíval v nesouhlasu s pevně stanovenou liturgií, která neumožňovala křesťanům užívat „jejich svobod“ v uctívání Boha.⁹³² Hledá se tak správná hranice mezi svobodou křesťana slavit bohoslužbu podle „vedení Ducha“ a bohoslužbou, která by ve své formě vyjadřovala zbožnou úctu a důstojnost.

Ve snaze vyhovět trendům a touhám mladých se na konci 20. století začala organizovat setkání církve mimo nedělní bohoslužby, která byla zaměřena zvláště na oslovení nevěřících, měla vyjadřovat chválu, ale v zásadě odlišného typu než nedělní setkání. Bohoslužba byla chápána jako „setkání mezi Bohem a jeho viditelným lidem“, byla dialogem, kdy „Bůh hovoří skrze Slovo a svátosti a jeho lid odpovídá v modlitbě, chvále a vyznání.“ V průběhu jedné generace se tyto dva zásadně odlišné typy setkání propojily, zůstaly sice stopy původního dialogu člověka a Boha, ale bohoslužby začaly mít z velké míry podobu „revivalistických setkání“. Konaly se tzv. polocharismatické

---

⁹³¹ V Anglii té doby byla zákonem nařízena bohoslužba na základě BCP (1559/1604), na druhé straně se ve Skotsku používala *Book of Common Order* z roku 1564, která vycházela z *Book of Prayers* (1556) používané Knoxem a dalšími v Ženevě. Hovořilo se o ní jako o „Knoxově liturgii“, přestože nešlo o předepsanou liturgii (obsahovala obecný přehled s prostorem pro volnou modlitbu, navrhované modlitby měly sloužit jako vzory a používat se podle toho, jak „Bůh vede srdce“). V prosinci 1636 byla ve Skotsku přijata pevná tzv. Laudova liturgie (nazvaná podle arcibiskupa z Canterbury). Její uvedení přineslo další spory o liturgii, jak vyjadřuje například dílo George Gillespieho, ve kterém zdůrazňuje svobody křesťana, které pevná liturgie upírá (viz GILLESPIE, George. *A dispute against the English-Popish ceremonies, obtruded upon the Church of Scotland : wherein not only our own arguments against the same are strongly confirmed, but likewise the answers and defences of our opposites, such as Hooker, Mortoune, Burges, Sprint, Paybody, Andrewes, Saravia, Tilen, Spotswood, Lindsey, Forbesse, & c. particularly confuted.* 1637). Srov. MULLER, Richard A.; WARD Rowland S. *Scripture and Worship*, s. 87–89.

⁹³² Srov. GILLESPIE, George. *A dispute against the English-Popish ceremonies, obtruded upon the Church of Scotland : wherein not only our own arguments against the same are strongly confirmed, but likewise the answers and defences of our opposites, such as Hooker, Mortoune, Burges, Sprint, Paybody, Andrewes, Saravia, Tilen, Spotswood, Lindsey, Forbesse, & c. particularly confuted.* 1637. Dostupné na WWW: <<https://archive.org/details/dispsen00gill>>.

bohoslužby „otevřené hledajícím“ (*seeker-friendly*)⁹³³ a zaměřené na mládež, s uplatněním současné hudby, „úžasnými vedoucími chval“, divadelními scénkami i tancem, použitím obrazovek a filmových zkratk. Takto byla ovlivněna i bohoslužebná hudba, která měla původně umožňovat a zobrazovat dialog Boha s jeho lidem. Na obrozeneckých setkáních však jsou k tomuto dialogu nevěřící nejen zváni, ale přímo se do něj zapojují, aniž by byla zohledněna skutečnost osobní víry.⁹³⁴ Podle P. Jonese tzv. charismatické hnutí mezi americkými církvemi na jednu stranu připomenulo důležitost citu při bohoslužbě (který společně s energií v mnoha kostelích při zpěvu duchovních písní a žalmů chyběl), na druhou stranu vedlo k „průmyslu církevní hudby zaměřené na spotřebitele“ (*consumer-oriented church-music industry*). Hudba se „dodává“ do megakostelů a její podoba se představuje jako ideál. Podle Jonese je dále problémem skutečnost, že většina pastorů nemá hudební vzdělání a neprošla ani základním školením týkajícím se církevní hudby. Pod touhou vnést do církevní bohoslužby život a přilákat na základě hudebního stylu nové věřící podléhají rozhodnutím tzv. odborníků na růst církví, opouštějí zpěv žalmů a tradičních duchovních písní a hledají nové způsoby, metody a technologie, kterými by církev „vystavěli“. Kazatelé také přestali ovlivňovat výběr duchovních písní pro bohoslužby, i když jsou to právě oni, kteří mají podle BCO stát v jejím vedení a vzhledem k absenci pevné liturgie v mnohém dohlížet na formu i teologicky správnou náplň bohoslužby.⁹³⁵ Současná bohoslužba (*contemporary worship*)⁹³⁶ se tak v jednotlivých amerických presbyteriánských církvích

---

⁹³³ Této problematice se podrobněji věnuje GORDON, T. David. *Seeker-Sensitive Services?* In GORDON, T. David. *Why Johnny Can't Sing Hymns*, s. 154–156.

⁹³⁴ GORDON, T. David. *Why Johnny Can't Sing Hymns*, s. 151–152.

⁹³⁵ JONES, Paul S. *Singing and Making Music*, s. 13–14. Úlohu kazatelů a celé rady starších při přípravě bohoslužeb presbyteriánských sborů zdůrazňuje BCO v kapitole 3.3.

⁹³⁶ Frame popisuje současnou bohoslužbu (*contemporary worship*) obecně takto: „[Contemporary Worship] describes efforts to modify traditional styles of worship in order to better communicate with contemporary people. These nontraditional forms of worship have displayed fairly common patterns: more contemporary language and music, informal atmosphere, greater emphasis on joyful celebration, less on mourning over sin. The church seeks to encourage an atmosphere of welcome and friendliness. CW avoids ‚turn-offs‘ like ancient liturgy on denominational history and theological distinctives, ten minute prayers, forty-minute sermons, uncomfortable seats, ministers’ begging for money, and crowded parking lots and rest rooms. The preaching assumes little congregational knowledge of Scripture and doctrine, and avoids technical theological language. It begins by addressing ‚felt needs‘. Sometimes the church uses drama, films, and multi-media, usually to pose questions that the sermon seeks to answer. In general, CW seeks to meet unchurched visitors where they are: to speak their language, and thereby lead them toward a commitment to Christ. CW is often called ‚seeker-sensitive‘ or ‚user-friendly‘, because it tries to be aware of where visitors are coming from more than has been the case in traditional worship.“ FRAME, John M. *Contemporary Worship Music. A Biblical Defense*. Phillipsburg, New Jersey: P & R, 1997, s. 47.

liši použitím technologií, kodexem oblékání, reakcí na hudební trendy současnosti, ale také použitím biblických textů či ustanovením svátostí.⁹³⁷

Terry Johnson ve své knize *Leading in Worship* rozlišuje na základě nedávného vývoje v současné americké liturgii tři liturgická hnutí.⁹³⁸ První nazývá „liturgickým obnovujícím hnutím“ (*liturgical renewal movement*), které ovlivňuje americkou římskokatolickou církev a hlavní proudy protestantismu a vyústilo v ekumenické sblížení liturgické praxe v rámci těchto skupin.⁹³⁹ Druhé hnutí se pak zaměřuje na zmíněné charismatické tzv. *seeker-friendly* bohoslužby. Třetí liturgické hnutí podle Johnsona přichází nyní jako reakce na trendy tzv. *contemporary worship*. Snaží se navrátit k tradiční formě protestantské bohoslužby a znovuobjevit historickou reformovanou bohoslužbu (*reformed worship*).⁹⁴⁰ Tak se v presbyteriánské bohoslužbě setkáváme s reakcí na „vyprazdňování“ obsahu bohoocty, kterou je snaha o obnovu

---

⁹³⁷ K tématu písní při bohoslužbě (které se často rozlišují na tzv. *chvály* a na *písně z kancionálu*; anglicky *praise/hymn*) se v současném českém prostředí vyjadřuje například kazatel Církve bratrské a teolog Pavel Černý ve svém článku *Kulturní podmíněnost chvály*. Podle něj je úkolem církve „sdělovat Kristův příběh srozumitelným způsobem a také srozumitelným způsobem uctívat“. Problematiku duchovního zpěvu při bohoslužbě tak chápe z pozice liturgiky, teologie misie i kulturní a teologické antropologie, ne jako otázku interpretace učení církve, nýbrž komunikace. (Podrobněji viz ČERNÝ, Pavel. *Kulturní podmíněnost chvály, září 2004*. In *Pavel Černý – osobní stránky* [on-line] © 2018 – amagical.net. 4. srpna 2006 [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<https://pavel.onesim.net/cs/kulturni-podminenost-chvaly>>). V tomto smyslu mohou být pro české prostředí inspirací například úspěšné hudební úpravy anglických písní z kancionálu, např. *Rock of Ages* (v kancionálu v hudební úpravě z roku 1830 i 1984), nebo *Cornerstone* (úprava z roku 2012 kancionálové písně *My Hope Is Built on Nothing Less* z roku 1834). Jak jsme však uvedli výše, v úpravách jsou časté teologické posuny (u zmíněné *Cornerstone* je změna v refrénu, obměny v kancionálové písni D. Greenwellové *I Am Not Skilled to Understand* jsme popsali v kapitole 4.3.6). Tak dochází k obecnému vyprázdňování pravdivosti textu, které doprovází i změna hudebního stylu. Velkopáteční „bohoslužba“ tak může začít zvoláním „Radujte se, Ježíš žije“ s následným koncertem a dokonalou laserovou show, novoroční poselství kazatele je opakováním tématu Božího požehnání pro nadcházející rok, který bude nejlepší, protože „u Boha je možné všechno“ (Mk 10,28). Je proto zásadní schopnost rozlišovat spirituality písní a věrnost výkladu Písma. Černý v této souvislosti cituje varování ředitele Centra pro světové křesťanství (Centre for World Christianity) na *Africa International University* v Nairobi (a absolventa Westminsterského teologického semináře), Marka Shawa, který uvádí: „Na růst církve po celém světě (který je převážně charismatického charakteru) můžeme nahlížet jako na další velké probuzení. Někteří tuto interpretaci odmítají, neboť se jim nelíbí jeho teologická chudokrevnost či extrémní chování, které se v tomto globálním světě projevuje ... Můžeme nakonec zjistit, že se z nás stávají kritikové duchovních vylití, kteří uhašují Ducha jen proto, že tato vylití jsou provázena tělesností a korupcí.“ Viz SHAW, Mark. *Deset významných idejí církevních dějin: Kořeny evangelikální tradice*. CDK, Brno 2000, s. 102. Cit. ČERNÝ, Pavel. *Kulturní podmíněnost chvály*.

⁹³⁸ Wainwright uvádí přibližné rozdělení liturgické historie do období: (1) apoštolské; (2) patristické; (3) středověk (raný, vrcholný, pozdní); (4) reformace a pokračovatelé; (5) protireformace a baroko; (6) moderní a současné. Srov. WAINWRIGHT, Geoffrey. *The Periods of Liturgical History*. In JONES, Cheslyn.; WAINWRIGHT, Geoffrey; YARNOLD SJ Edward; BRADSHAW, Paul (eds.) *The Study of Liturgy*. New York: OUP, 1992, s. 61.

⁹³⁹ Preface. In JOHNSON, Terry L. (ed.) *Leading in Worship*. Powder Springs, GA: Tolle Lege Press, 2013, v.

⁹⁴⁰ Podobně Old poukazuje na význam společné modlitby v amerických církvích a hymnodií chápe jako nástroj, který může společnou modlitbu církve podpořit. Srov. OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer*, s. 321.

tradičních liturgických forem, upřednostňování zpěvu žalmů při bohoslužbě a společně s tradičním zpěvem společenství prožívá návrat i hudební doprovod varhan.⁹⁴¹ Na růst sentimentality a jednoduchosti současné bohoslužby (*contemporary worship*) reagují odmítavými postoji jak teologové, tak církve i jednotliví věřící.⁹⁴²

Problematiku bohoslužebné písně shrnuje kazatel jedné z expandujících nezávislých církví *Door of Hope* v Portlandu, OR, Josh White⁹⁴³, ve svém kázání z prosince roku 2016⁹⁴⁴. Hovoří v něm o písni jako o jednom z nejvíce manipulujících

---

⁹⁴¹ Rev. Terry L. Johnson, pastor *Independent Presbyterian Church* v Savannah, v rámci podpory tradiční podoby bohoslužby včetně její hudební složky, inicioval instalaci nových kostelních varhan (v roce 2005 byly instalovány varhany Rieger-Kloss z České republiky), podobně Rev. David Hall v *Midway PCA* v Powder Springs, podpořil při stavbě nového kostela pořízení varhan jako doprovodného nástroje. Oba duchovní tak dávají za pravdu slovům Friedhelma Mennekese SJ (nar. 1940, jezuita a profesor praktické teologie a sociologie náboženství na *Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen* ve Frankfurtu nad Mohanem), který hovoří o svátostném významu hudby a vyzdvihuje zvláštní pozici varhan jako nástroje bohoslužby: „Smysl křesťanské bohoslužby v podstatě spočívá v její svátostné kultuře. Ta otvírá v prostoru a čase, to jest na posvátném místě a v hodinu slavení, vnitřní prostor víry. Do něho pozdvihuje liturgie člověka a dává mu vstoupit před Boha do posvátného kosmu nebes. Takové pozvednutí je ovšem vždy také mystickým okamžikem milosti a překvapujícího Ducha. O něm je řečeno, že vane, kam chce. Proto vyšší smysl bohoslužby není nikdy naplněn pouze kulturní úrovní, věrným provedením rubrik nebo zvykem podmíněnými očekáváními, nýbrž svou spirituální hloubkou. To platí zvláště pro hudbu. Hra na varhany přesahuje ve své umělecké svobodě pouhé zhudebnění slov, je jakožto hudba ve svém jádru událostí beze slov. Samozřejmě může pozdvihnout tajemství víry do výšin kompozice, avšak nesmí se proměnit v programovou hudbu.“ Friedhelm Mennekese SJ: *Varhany a liturgie*. In *Salve 2/08*, s. 59.

⁹⁴² T. David Gordon například až ironicky reaguje na styl současné bohoslužebné hudby: „In a culture whose various mediating institutions have encouraged sentimentality, it is not surprising that sentimentalistic music is the preferred, if not the only, music that some listen to. Some individuals may not have cultivated their sensibilities to the point that they can appreciate music that provokes sentiment but not sentimentality. They expect everything to be obvious, direct, „in your face,“ and are disappointed with art forms that do not provide this obvious emotional pop. But this expectation may merely prove that these people are fairly uncultivated or that our culture is comparatively barbaric – and there is no particular reason that the church should accommodate or encourage such unrefined sensibilities.“ GORDON, T. David. *Why Johnny Can't Sing Hymns*, s. 138. Svobodná presbyterní církev v České republice odmítá současnou křesťanskou hudbu přímo ve svých stanovách: „Odmítáme novodobou filosofii, která říká, že jestliže máme svět oslovit evangeliem, musíme použít světskou hudbu. Proto odmítáme používat současnou křesťanskou hudbu (CCM – contemporary Christian music) a jakýkoliv styl hudby, který podle našeho soudu nejen špiní Krista a Jeho evangelium, ale také odráží ducha světa, který je oddán zábavě místo pravé bohoslužbě a vzdělání svatých.“ ODDĚLENÍ PRO EVANGELIUM. *Práce a poslání Svobodné presbyterní církve v České republice*. Toronto: Svobodná presbyterní církev Severní Ameriky, 2008 (třetí vydání, první vydání 1991), s. 7. Dostupné na WWW: <http://www.zasadovacirkev.org/uploads/1/7/8/5/17851253/oddeleni_pro_evangelium.pdf>.

⁹⁴³ Joshua Alexander „Josh“ White (nar. 1973) je americkým kazatelem a hudebníkem, od roku 2010 vydal dvě alba křesťanských chval, je pastorem nezávislé církve *Door of Hope* v Portlandu v Oregonu. Tato církev patří mezi „úspěšná“, progresivní společenství. Stojí na biblických principech a vedení sboru staví Písmo a Krista do centra bohoslužby, ale zároveň hledá nová, vlastní tvůrčí vyjádření víry. Církev nemá spojitost s presbyteriánstvím, přesto na základě svého učení vychází z víry reformačního hnutí, viz *Beliefs* [on-line]. © 2018 Door of Hope [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.doorofhopepx.org/about/beliefs/>>.

⁹⁴⁴ WHITE, Josh. *The Mouth of Worship*, Door of Hope [on-line]. Portland, kázání ze dne 4. 12. 2016 [cit. 2017-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://doorofhopepx.org/media/sermons/category/overwhelmed.html>>.

médií, které ovlivňuje lidskou emocionalitu.⁹⁴⁵ Proto podle Whita potřebujeme bohoslužbu silně zakotvenou v Pravdě o Bohu, kterou nám On sám zjevil, a to velmi významně právě v písni.⁹⁴⁶ Také nedávno zesnulý presbyteriánský teolog H. O. Old⁹⁴⁷ zdůrazňuje výběr správných písní jako důležitou součást vedení společenství v modlitbě a pohled na hymnodii jako modlitbu považuje za teologicky smysluplné.⁹⁴⁸ „Hymnodie je svým jedinečným způsobem duchovní oheň, který spojuje naše srdce v jednotný plamen.“⁹⁴⁹ Zároveň kvalita hudby hraje svou roli, na jedné straně je jí zapotřebí věnovat odpovídající péči, na druhé je třeba dbát na to, aby se nestala pouhou programovou konstrukcí. White a Old představují dvě rozdílné generace amerických teologů s rozdílným pojetím hudby, ovšem sjednocuje je shodný postoj k síle a významu duchovní písně. Německý luteránský teolog Gerhard Sauter (nar. 1935) upozorňuje na potřebu spatřovat teologii nejen jako mluvení o Bohu, ale také jako mluvení k Bohu, a navíc doporučuje, aby teologie jako mluvení k Bohu měla přednost.⁹⁵⁰ Na příkladu konkrétních písní z tradice presbyteriánské spirituality jsme představili nosnost a hloubku takového „mluvení“, schopnost poetické imaginace

---

⁹⁴⁵ Whiteova slova potvrzuje výzkum kognitivního psychologa a neurologa Daniela J. Levitina (nar. 1957, PhD. Oregonská univerzita; také spisovatel, hudebník a hudební producent), jehož výsledky prokázaly, že hudba není tak účinná při aktivaci určité jazykové myšlenky, jako je jazyk, ale mnohem lépe podněcuje pocity a emoce. Viz LEVITIN, Daniel J. *This is Your Brain on Music: The Science of a Human Obsession*. New York: Dutton, 2006, s. 261.

⁹⁴⁶ White srovnává poezii, u které dochází ke snaze vytvořit emocionální vliv pouze slovy, s písni, v níž se mohou za velmi kvalitní melodií skrýt velmi nekvalitní slova. Hudba má podle něj silnou schopnost ovlivnit lidskou emocionalitu, a proto připomíná, že autoři duchovních písní v minulosti byli často na prvním místě teologové a až na druhém hudebníci. Zkoumali nejprve Pravdu o Bohu, která je vyjádřena v Písmu a vložili ji do písně, která je jedním z nejlepších způsobů, jak tuto Pravdu ztělesnit, neboť „celá osoba se do takovéto chvály zapojuje“. (Josh WHITE, *The Mouth of Worship*). Církev *Door of Hope* v Portlandu stála také na počátku rozsáhlého projektu, ve kterém jsou všechny knihy Písma a jednotlivá biblická témata zpracovávána formou krátkých videoanimací s namluveným slovem. Tento program s názvem *The Bible Project* si získal velkou oblibu pro své novátorské „poetické“ zpracování biblických témat, uměleckou kvalitu i teologickou hloubku. Potvrzuje tak současnou touhu americké křesťanské společnosti představit Písmo novou formou imaginace, která bude srozumitelná běžnému člověku a zároveň teologicky přesná. Tento projekt je tak příkladem aktuálnosti tématu poetické teologie. Viz *The Bible Project. Visual Storytelling Meets the Bible* [on-line]. © 2018 The Bible Project [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: < <https://thebibleproject.com/> >.

⁹⁴⁷ 1933–2016.

⁹⁴⁸ Old cituje Sk 4,23: *Když to bratří uslyšeli, pozdvihli jednomyslně hlas k Bohu a řekli: „Pane, který jsi učinil nebe i zemi i moře a všechno, co je v nich,“* kde podle něj Lukáš popisuje zpěv žalmů a stejná praxe se týká chvalozpěvů obecně (podobně Nehemjáš 9,6). Při chápání duchovních písní jako modliteb není také podle Olda překvapující, že anglikáni nazývají svou liturgickou knihu *Knihou společné modlitby* (*Book of Common Prayer*) a němečtí protestanti své zpěvníky „knihami modliteb“. Srov. OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer*, s. 322.

⁹⁴⁹ „Hymnody is, in a special way, a spiritual fire that joins our hearts together in a single flame.“ OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer*, s. 321.

⁹⁵⁰ V článku SAUTER, Gerhard. Reden von Gott im Gebet. In *Gott nennen: Phänomenologische Zugänge*. ed. B. Casper. Freiburg i B.: Alber, 1981, s. 237. Cituje BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 43.

transformovat zkušenosti tradice na dnešní život církve. Zároveň jsme byli schopni v písních rozpoznat nebezpečí a tendence odklonu od učení Písma.

Křesťanská spiritualita hledá pro svou poetickou imaginaci vzory zvláště v poezii Písma, ze které čerpá a na kterou reaguje. Zároveň vychází z liturgie, což v případě presbyteriánství, které pevnou liturgii odmítá, znamená čerpání z bohatých tradic dvou proudů – reformace 16. století a anglikánství 17. století. Ačkoliv se americké presbyteriánství od anglikánství distancuje, ať již z historických důvodů, či pro nevraživost vůči pevné liturgii, anglikánská tradice je v písních kancionálu konzervativního proudu presbyteriánství *Trinity Hymnal* stále živá. Potvrzují se tak slova W. L. Countrymana, který uvedl, že pokud rozvětvené a polyfonní anglikánství přežije⁹⁵¹, pak mimo jiné díky jedinečnému fenoménu, se kterým je jeho vznik a vývoj spojen, a tím je poezie. Jak jsme v našem výzkumu prokázali, presbyteriánské písně neovlivnila pouze poetická imaginace anglikánství (a tedy především liturgický jazyk BCP), ale také jeho teologické aspekty, které poetická imaginace zachytila. Například důraz na **stvoření**, který je pro anglikánství charakteristický a který se hojně projevuje například v dílech anglikánských metafyzických básníků, se v *Trinity Hymnal* objevuje se stejnou naléhavostí a s podobnými teologickými důrazy. Podle našeho bádání je spatřování Božího charakteru v jeho stvoření a péče o ně součástí každodenního života presbyteriánství a jeho nosným teologickým tématem, ve kterém s anglikánstvím může najít společnou řeč. Kalvínovo pojetí stvoření jako knihy, ze které je možné číst o Bohu, tuto tendenci jen potvrzuje.

Ukázali jsme také, že pro anglikánskou i presbyteriánskou poetickou imaginaci je společný také intimní **vztah k Písmu** jako ke knize, která je osobním průvodcem, světlem na cestě. Angličtí reformátoři stavěli čtení Písma do středu skutků víry a vytvořili pro ně specificky anglikánský kontext v BCP. Společné bohoslužby církve dávaly do přímé souvislosti čtení Písma a společnou modlitbu církve, intelektuální přístup k Písmu měl až druhořadý význam. Písmo bylo čteno v kontextu společné bohoslužby, zaměřeno na lidské potřeby a naděje i na duchovní intimitu. Podobně jako anglikánský metafyzický básník Henry Vaughan hovoří o Bibli jako o „umění lásky“, které překonává sílu jeho hříšnosti, nebo George Herbert vyhláší, že církev musí „vyvolávat žalmy a žádné dveře jim nemohou zabránit vstoupit“⁹⁵², oslovuje

---

⁹⁵¹ Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*, 189.

⁹⁵² Vztah metafyzických básníků a Písma viz KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*, s. 65–72.

v kancionálu *Trinity Hymnal* John Burton Písmo „Svatá Bible, božská kniha, vzácný poklade, ty jsi má“⁹⁵³ nebo Henry Wiliam Baker vděčně podotýká, že „když jsou blízko naši nepřátelé, Tvé Slovo nás rozveselí“.⁹⁵⁴ Intimita a vděčnost, s jakou autoři přistupují k Písmu, je tak jedinečným spojovacím článkem obou tradic.

Jak ukázala naše analýza písní *Trinity Hymnal*, také téma Boží **Trojice** v presbyteriánství vychází z poetické imaginace anglikánství, které dále čerpá především ze společné křesťanské tradice latinských textů. Mnohé z nich byly přeloženy v rámci jednotné anglikánské liturgie zvláště v modlitbách a chvále v BCP. Zpěv *Gloria Patri* z 2. století se nejen vyskytuje ve zpěvníku *Trinity Hymnal* hned ve třech hudebních zpracováních, ale stal se také vzorem pro mnohé písně oslavující trojjediného Boha. Časté je oslovování jednotlivých osob Božích ve třech oddělených slokách a chvála jednoty Trojice v závěrečné čtvrté sloce. Jednota v Trojici je zdrojem chvály, všemohoucího majestátu a objektem věčné lásky a úcty např. v písni *Holy, Holy, Holy! Lord God Almighty!*⁹⁵⁵ Ovšem v presbyteriánství dochází v tomto tématu k posunu od chvály tajemství Trojice ke chvále spolupráce tří osob Boha v díle **spásy jednotlivce**. Osoby Trojice jsou jednotlivě oslavovány za milosrdenství, laskavost a shovívavost, za společné dílo, v němž jsem byl vykoupen „já“. Středobodem ve chvále tří osob Boha se stává jednotlivec, ke kterému se trojjediný Bůh sklání v intimním vztahu. Jedinečná je například oslava Trojice na základě skutků vůči „nám“⁹⁵⁶, nebo obraz „úsměvu Otce“, který patří člověku (*what a Father's smile is thine*).⁹⁵⁷

Zásadní změnou oproti anglikánství je pak jak učení, tak poetická imaginace týkající se tématu **vykoupení**. Presbyteriánství, které se hlásí ke kalvinistickému pojetí *double predestination* („dvojí vyvolení“), klade značný důraz na skutečnost vyvolení jako závazku ke zbožnému životu (proces posvěcování – *sanctification*). Právě v tomto bodu je v písních *Trinity Hymnal* zřejmý vliv anglikánského „milosrdnějšího“ pohledu na vyvolení a ztracení. V písních *Trinity Hymnal* je sice v souvislosti s vykoupením často vyjadřována vděčnost věřících za příslušnost k Božím vyvoleným, otázka

---

⁹⁵³ „Holy Bible, book divine, / Precious treasure, thou art mine;“ BURTON, John. *Holy Bible, Book Divine*, 1803.

⁹⁵⁴ „When our foes are near us, then thy Word doth cheer us.“ BAKER, Henry Wiliam. *Lord, Thy Word Abideth*, 1861.

⁹⁵⁵ HEBER, Reginald (1783–1826). *Holy, Holy, Holy! Lord God Almighty!* 1826.

⁹⁵⁶ Po třech slokách oslavy požehnání, která Bůh dává, je v závěrečné sloce Trojice chválena jednotlivě za specifické požehnání vůči „nám“ – Otec nás stvořil, Kristus nás obnovil, Duch svatý na nás vylil své požehnání. Viz MONSELL, John S. B. *Sing to the Lord of Harvest*, 1866.

⁹⁵⁷ Viz LYTE, Henry F. *Jesus, I My Cross Have Taken*, 1824, 1833, upr. 1990.

„vyvolení k věčnému ztracení“ či věčný soud se v textech písní objevuje výjimečně (například *Stand Up, O God, Be Present Now*, 1973). Anglikánství otázku vyvolení nechápal jako zásadní bod spirituality, a tak až jeho pokračovatelé, bratři Wesleyovi⁹⁵⁸, ovlivnění německým pietismem⁹⁵⁹, téma vyvolení rozpracovali v jeho praktické podobě. Na rozdíl od kalvinistického presbyteriánství zdůrazňovali zakladatelé metodismu čtyři hlavní témata spojená s vykoupením⁹⁶⁰: vykoupení pro všechny („for all“), pro mne a tebe („for me – for you“), téma aplikované Kristovy krve („blood applied“) a téma „vnitřní zkušenosti“ vykoupení („vnitřní svědectví“ Ducha, odpovídající *testimonium spiritus sancti internum*), podle kterého se vše spojuje ve zkušenosti spasení v pořadí „cítit – poznat – mít jistotu“ („to feel – to know – to prove“).⁹⁶¹ Presbyteriánství sice toto pojetí vykoupení odmítá, ale tradice duchovních písní bratrů Wesleyových, a tedy i jejich učení, si našla své silné zastoupení také v *Trinity Hymnal*. V písních se sice uplatnily některé teologické úpravy (viz píseň Ch. Wesleyho *And Can It Be That I Should Gain*, kapitola 4.3.6), ale spiritualita vděčnosti vyvolení pro tebe/pro mne, ve které Wesleyovi navazovali zvláště na německý pietismus, obrat k osobní zkušenosti vykoupení, důraz na Kristovu dobrovolnou oběť a „aplikaci Kristovy krve“ jsou v písních kancionálu zcela patrné. V tomto tématu je možné spatřovat nejen největší rozkol mezi texty písní a teologickým dogmatem církve, ale také jeden z hlavních vlivů na presbyteriánskou, a troufáme si tvrdit, i obecně křesťanskou spiritualitu amerického protestantismu. Zaměření na osobitost jednotlivce (které německý pietismus spojuje s pokáním a duchovním bojem, zatímco metodismus a presbyteriánství s vděčností za vyvolení) a osobní víra a vztah s Kristem skrze Ducha svatého (Kristus je tady *pro mne*) se staví v křesťanské spiritualitě do popředí na úkor chápání jednoty společenství církve.⁹⁶² Zatímco anglikánství kladlo značný důraz na komunitu, v souvislosti se společnou liturgií církve v podobě BCP, v reformační Evropě

---

⁹⁵⁸ Se založením metodistické církve se uplatnil talent obou bratří, kteří svou teologii namísto v dogmatické formě uplatňovali ve zpěvnících církve. Stovky jejich písní zpopularněly a našly své místo v mnoha anglických kancionálech různých denominací.

⁹⁵⁹ John a Charles Wesleyové přinesli bohatou tradici německé hymnodie do anglického prostředí především svými překlady německých písní do angličtiny, ale i vlastními písněmi, které na německou evangelickou tradici navazují. Mnoho dalších překladů písní z němčiny pochází v 19. století z pera Catherine Winkworthové. Srov. OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer*, s. 322.

⁹⁶⁰ BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 108–138.

⁹⁶¹ *Testimonium spiritus sancti internum* je událost, která je prožívána emocionálně (*to feel*), což přináší poznání, které je iniciované Bohem (*to know*) a které může přinést neotřesitelnou jistotu (*to prove*). BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 128.

⁹⁶² Ve zpěvníku *Trinity Hymnal* se důraz na jednotu církve objevuje nejčastěji v eschatologickém chápání církve jako sboru vyvolených před Božím trůnem, a dále ve společném duchovním boji proti společnému nepříteli. Méně již pak při slavení svátostí (viz zvláště kapitola 4.3.8).

16. století docházelo spíše k vymezování se vůči jednotlivým proudům křesťanství, a to je typické také pro presbyteriánství.

Z výše zmíněného vyplývá i pojetí tématu **naplnění** (*consummation*), které anglikánství spatřovalo v jednotě církve, zatímco presbyteriánství zdůrazňuje úlohu jednotlivce a jeho posvěcování (*sanctification*), vycházející jednak z tradice kalvinismu (důraz na dobré skutky) a jednak z písní Charlese Wesleyho (osobní zkušenost spasení). Všechny tyto tradice se v kancionálu *Trinity Hymnal* mísí, nabízejí široké spektrum pohledů a objevují tak jejich nové rozměry. Především z německé tradice vycházejí militantní písně zdůrazňující duchovní boj pod zástavou Krista, syrově varují před mocí nepřítele, ďáblůvými ústrky, lží a klamem, před kterými musíme být na pozoru (např. Freysteinova píseň *Rise, My Soul, to Watch and Pray*, 1697⁹⁶³). Ovšem stojíme na straně vítězství díky moci Krista, Boha zástupů (např. Lutherova *A Mighty Fortress Is Our God*, 1529). Jistota vítězství vede k odvaze a k hledání síly ve spoléhání se na Krista a jeho slovo (viz WATTS, Isaac. *Am I a Soldier of the Cross*, 1724). Druhou oblastí naplnění je důraz na dobré skutky v moci Ducha, touha po šíření evangelia i jednoduše odevzdání se Bohu, aby „mě použil“ (srov. HAVERGALOVÁ, F. R. *Lord, Speak to Me That I May Speak*, 1872). Tento důraz se shoduje také s Kalvínovým povzbuzením k zapojení věřících v rozličných sférách společnosti.⁹⁶⁴ Německý pietismus, který prostřednictvím moravských bratří ovlivnil Johna a Charlese Wesleyovy, i baptistická tradice jsou v tématu naplnění zastoupeny především v úsilí o šíření evangelia do všech koutů světa (viz DRAPER, B. H. *Ye Christian Herald, Go Proclaim*, 1803). Anglikánské pojetí života v lidském těle a lidském společenství jako života v milosti a naději zastupují např. písně A. M. Topladyho, ve kterých se věřící spoléhá na Boží „silnou paži“⁹⁶⁵ a vyhlíží nekonečnou lásku a vítězství, které tkví v nekonečné Boží síle.⁹⁶⁶ Všechny tyto akcenty promlouvají o pestrosti života a evokují aktivitu křesťana, který nemá zůstat stát v opojení, ale zároveň má možnost v naději vyhlížet konečné vítězství. Presbyteriánství v písních vybízí k aktivnímu křesťanskému životu, ovšem pouze pod vedením Ducha a v poslušnosti Božího zákona. Písně *Trinity Hymnal* týkající se křesťanského života v mnohém evokují příměr s putováním Bunyanova Kristiána, jak jsme jej připomněli v úvodu této kapitoly – poutník se ocitá

---

⁹⁶³ FREYSTEIN, Johann Burchard, 1671–1718). *Rise, My Soul, to Watch and Pray*, 1697, přel. Catherine Winkworthová, 1863, upr.

⁹⁶⁴ Viz kapitola 3.1. Dále také KUYPER, Abraham. *Lectures on Calvinism*.

⁹⁶⁵ TOPLADY, Augustus Montague (1740–1778). *A Debtor to Mercy Alone*, upr.

⁹⁶⁶ TOPLADY, Augustus Montague (1740–1778). *What Tho' I Cannot Break My Chain*.

na cestě, překonává překážky a pokušení, ovšem stále s vidinou a neutuchající nadějí na dosažení Nebeského města.⁹⁶⁷

V písních se ovšem objevují i teologické nešvary – patetické vnímání krásy stvoření, které může vést až k adoraci a vyzývání přírody jako ztělesnění božství, příchod Krista, který jako dítě v kolébce nepláče, a intimní oslovování Krista jako vždy milujícího přítele, který nám i v nebesích bude sloužit. Tyto náznaky mohou ukazovat na slabiny a potenciální konflikty v presbyteriánské spiritualitě. Podobně písně, ve kterých je vyzdvihována zbožnost v „dobrých skutcích“ v souvislosti s vykoupením a očekávanou odměnou (poslušné děti, rodina společně zpívající chvály, projevy lásky k nepřátelům a ochota obdarovávat), se mohou stát přínosným vodítkem a varováním před nebezpečím náboženství. Melton⁹⁶⁸ uvádí liturgii a způsob bohoslužby jako jakýsi barometr charakterizující konkrétní církve a její důrazy. Na základě našeho zkoumání si troufáme tvrdit, že v případě presbyteriánství je tímto křehkým ukazatelem právě píseň.

V boji o směřování bohoslužby, o kvalitu a výpověď společné „modlitby“ církve ztělesněné v duchovních písních spatřujeme ve skutečnosti boj o tradici církve, o její stabilitu a zachování věrnosti křesťanské zvěsti, kořenům, z nichž vyrůstala. Texty písní mají potenciál ovlivňovat život církve i jednotlivce. Konkrétní ukázkou toho, jakým způsobem „boj o píseň“, a tedy v našem chápání „boj o tradici“ presbyteriánství, probíhá je spor z roku 2013 týkající se písně *In Christ Alone*. Navzdory své obecné oblíbenosti se píseň neobjevila v oficiálním zpěvníku liberální presbyteriánské církve *Presbyterian Church (U.S.A.)*. Komise připravující nový zpěvník (*The Presbyterian Committee on Congregational Song*) pod vedením Mary Louise Bringleové, trvala na změně textu „on that cross, as Jesus died, the wrath of God was satisfied“ („na tom kříži, když Ježíš zemřel, byl usmířen Boží hněv) na „the love of God was magnified“ („byla Boží láska vyvýšena“). Na navržené změny autoři písně Stuart Townend a Keith Getty⁹⁶⁹ odmítli přistoupit, i když se již takto upravený text bez jejich autorizace objevil v baptistickém zpěvníku vydaném v roce 2010 *Celebrating Grace Hymnal*.⁹⁷⁰ Timothy

---

⁹⁶⁷ Jak jsme jej představili v kapitole 1.3.

⁹⁶⁸ MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America*, s. 9.

⁹⁶⁹ Stuart Townend (nar. 1963 ve Velké Británii) je hudebníkem a skladatelem; Keith Getty (nar. 1974 v Severním Irsku) je autorem písní, zpěvákem a producentem, nyní žije v Nashvillu, ve státě Tennessee.

⁹⁷⁰ Rev. Chris Joiner z *First Presbyterian Church*, Franklin, TN s tímto krokem souhlasil se slovy „That lyric comes close to saying that God killed Jesus ... The cross is not an instrument of God's wrath.“ Viz *The Huffington Post*. „In Christ Alone' Dropped From Presbyterian Church Hymnal Over Lyric Dispute And Spiritual Debate. [cit. 7. srpna 2013] [cit. 23. ledna 2017] Dostupné na WWW: <http://www.huffingtonpost.com/2013/08/07/in-christ-alone-dropped_n_3719253.html>. Dále srov. PARKS, Lindsay. Hymns & Hymn writers: In Christ Alone. *Hymns & Hymn writers Lindsay Parks*

George ve svém článku *No Squishy Love*⁹⁷¹ na tuto debatu reagoval a připomenul mj. postoj H. Richard Niebuhra, který liberální proud protestantské teologie v Americe, v té době nazývaný „modernismem“, charakterizoval následovně: „Bůh bez hněvu přivedl člověka bez hříchu do království bez soudu skrze Krista bez kříže“⁹⁷². Podobně již Dietrich Bonhoeffer nazval náboženství třicátých let v USA *Protestantismus ohne Reformation*.⁹⁷³

V této práci nabízíme možné odpovědi na otázky tohoto sporu o píseň a nabízíme možné postupy řešení. Prvním z nich je zasazení problematiky duchovní písně do celkového **kontextu poetické teologie**, v rámci něhož je možné nahlížet formu i výpověď písně jak v její estetické povaze, tak jako odpověď na otázku „touhy“ člověka dané doby a kultury, a to ve světle křesťanské zvěsti. Píseň může být nejen reakcí na tuto touhu, ale může touhu také přímo oslovovat a formovat v rámci trojičního pojetí poetické teologie (nebo Trinitárního pojetí kultury Jeremy Begbieho) a v rámci chápání této touhy jako reakci na biblický řád stvoření (jak jsme je představili v první kapitole této práce). Poetická teologie může poskytnout formu i vymežit hranice vyjádření této touhy v podobě písně a v rámci estetických norem společnosti a zároveň udržet její teologickou výpověď. Není pak nutné popírat nebo ignorovat rozporuplnost světa, ale přinášet i tuto rozporuplnost do středu křesťanské bohoslužby. Don E. Saliers⁹⁷⁴ k tomuto tématu dodává, že pokud ignorujeme rozporuplnost světa, naše liturgie bude postrádat poznání Boha. Saliers hovoří o potřebě autenticity křesťanské liturgie za všech podmínek, což má jak teologický, tak antropologický důvod. Jazyk

---

series. Truth and Tidings Magazine, 2017. [cit. 23. ledna 2017]. Dostupné na WWW: <<http://truthandtidings.com/2016/01/our-heritage-in-christ-alone/>>.

⁹⁷¹ „Sin, judgment, cross, even Christ have become problematic terms in much contemporary theological discourse, but nothing so irritates and confounds as the idea of divine wrath.“ GEORGE, Timothy. *No Squishy Love. First Things*. [29. července 2013], cit. 23. ledna 2017. Dostupné na WWW: <<https://www.firstthings.com/web-exclusives/2013/07/no-squishy-love>>. Timothy GEORGE v článku přesto připomenul, že upravování písní tak, aby vyhovovaly posluchačům, není novou otázkou. Uvedl příklad nestoriánství rané církve, které namísto „Theotokos“ ve své mariánské liturgii upřednostňovalo méně pohoršující „Christotokos“. Z nedávné doby zmínil také vedoucího universalistů Kenneth L. Pattona, který upravil text Lutherovy „Ein Feste Burg“ z „A mighty fortress is our God“ („Náš Bůh je mocná pevnost“) na „Man is the earth upright and proud.“ („Člověk je země vzpřímená a hrdá“). Podobně sbor *Mormon Tabernacle Choir* zpívá v první a poslední sloce písně oslavující Trojici *Holy, Holy, Holy!* namísto „God in three persons, blessed Trinity“ („Bože ve třech osobách, požehnaná Trojice“) „God in thy glory through eternity“ („Bože ve své slávě na věčnosti“).

⁹⁷² NIEBUHR, H. Richard. *The Kingdom of God in America*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University, 1988 (původní vydání z roku 1937), s. 193. „A God without wrath brought man without sin into a kingdom without judgment through the ministrations of a Christ without a cross.“

⁹⁷³ Dietrich Bonhoeffer Werke (DBW), Bd. 15, s. 431–460. Cit. GEORGE, Timothy. *No Squishy Love. First Things*.

⁹⁷⁴ Nar. 1937, teolog, hudebník a básník, byl pastorem United Methodist Church, mj. vyučoval obor *Theology and Worship* na *Emory University* v Atlantě, je autorem publikací mj. na téma vztahu teologie a bohoslužebné praxe, např. zde uvedené *Worship as Theology. Foretaste of Glory Divine*.

bohoslužby popisuje jako (1) jazyk vděčnosti; (2) jazyk hovořící pravdu v lásce; (3) a jako školu připomínání toho, kým Bůh zaslíbil, že je.⁹⁷⁵

V naší práci jsme demonstrovali, že je možné, a troufáme si tvrdit také nezbytné, zkoumat písně nejen v rámci jednotlivé tradice, či v rámci konkrétní formy či stylu, ale **v rámci křesťanské spirituality** dané církví. V této práci jsme k tomuto účelu použili metodické rozdělení a definování křesťanské spirituality podle díla *Christian Spirituality* A. E. McGratha, které umožňuje nejen specifikovat teologické akcenty dané spirituality a nacházet její poetické vyjádření v textech písní, ale usnadňuje také hledání a zkoumání kořenů tradic těchto výpovědí v rámci případné komparace. V kontextu tradic se také výpověď duchovních písní umocňuje a nachází i určitou stabilitu a inspiraci. V případě presbyteriánských písní objevujeme vzory v poetickém jazyce Písma, v písních německého pietismu, poetické imaginaci anglikánské BCP a textů touto liturgií ovlivněných. Vedle teologické analýzy textů, jak jsme se jí věnovali v této práci, by byla přínosem i případná lingvistická studie písní a zkoumání propojení jednotlivých tradic z pohledu užití poetického jazyka (zvláště vycházejí-li jednotlivé tradice z tradice stejného jazyka jako tomu je u anglikánské a presbyteriánské spirituality).

V této souvislosti se nabízí uplatnění metody analýzy poetické imaginace textů duchovních písní také obecně při zkoumání propojení, vlivu i vývoje jednotlivých **náboženských tradic**. Poetická imaginace písní *Trinity Hymnal* je podle naší studie ovlivněna anglikánskou spiritualitou, a písně tak přijímají teologické akcenty anglikánství a ovlivňují život církve, aniž by si toto propojení tradic věřící vůbec uvědomovali. Jako příklad jsme uvedli učení kalvinistického „omezeného vykoupení“ nebo „dvojího vyvolení“, které je sice součástí učení církve, ale v liturgické praxi církevního společenství je prostřednictvím písní zmírněno a zastíněno charakteristickými tématy anglikánství – krásou stvoření, „každodenním vtělením“ či „životem v milosti“⁹⁷⁶. Metoda představená v této práci může být uplatněna jako

---

⁹⁷⁵ Téma dogmatiky a doxologie podobně viz Dogma and Doxa. In SALIERS, Don E. *Worship as Theology. Foretaste of Glory Divine*. Nashville: Abingdon Press, 1994, s. 24, 31–34.

⁹⁷⁶ L. W. Countryman ve svém díle *The Poetic Imagination* uvádí jako základní charakteristiky poetické imaginace v anglikánské poezii zvláštní důraz na stvoření, vtělení, vykoupení, vzkříšení a naplnění. Hovoří konkrétně o specifickém pohledu na lidskou přirozenost a v podobě omezení člověka (hřích a smrt), radost a vděčnost jako důsledek vykoupení člověka (tvůrčí život a život vděčnosti). L. W. Countryman nachází neustálé obrazy této milosti v lidském životě, které označuje jako tzv. každodenní vtělení. Spatřuje také význam a důležitost společenství. Vykoupení milostí a Boží slitování popisuje jako překvapení a zdůrazňuje potřebu být schopen a připraven toto překvapení přijmout. Všechny zmíněné postřehy jsou však jen malými kamínky, které dohromady skládají pojem *milost* či *život v milosti*. Srov. COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination*.

komparativní metoda nejen pro křesťanskou spiritualitu, ale pro spiritualitu obecně. Na základě definovaných teologických oblastí je možné studovat a srovnávat výpovědi poetické imaginace spirituality i nekřesťanských kultur a náboženství (například ve formě lidových či populárních písní nebo rozličných literárních děl). V tomto případě lze témata vtělení, vykoupení a vzkříšení chápat mimo kontext křesťanství, přesto jako základní lidské touhy a potřeby (opět v kontextu poetické teologie a obecného chápání *poiesis* člověka). Tento výzkum se tak může stát metodickým nástrojem pro kulturologii či religionistiku, případně společenskovední disciplíny.

V našem shrnutí jsme také naznačili možnosti, jež závěry výzkumu nabízejí pro **liturgickou praxi**. V této práci jsme představili způsob, jakým je možné sledovat spiritualitu daného církevního společenství, denominace či konkrétního proudu křesťanské spirituality. Výstupy podobné analýzy liturgických textů, modliteb či písní, mohou sloužit jako výpovědní materiál pro **mezcírkevní ekumenu**, také díky charakteristice poetické imaginace, která nevychází z jazyka teologických dogmat, ale z životní zkušenosti jedince v kontextu společnosti a víry. Jak uvádí E. Schlink, „členové rozdělených církví shledávají mnohem jednodušším společně se modlit a svědčit než formulovat společná dogmatická prohlášení. Jinými slovy, členům jedné církve není zatěžko přisvojit si modlitby a kázání jiné církve.“⁹⁷⁷ Podle Bergerové jsou otázky ohledně vztahu mezi teologií a doxologií naléhavé pro ekumenickou diskusi. Řečeno širěji, o definování vztahu mezi duchovními a teologickými tradicemi církví (nebo také mezi tradicemi církví a dalšími náboženskými tradicemi) probíhá ekumenická diskuse, která by mohla poskytnout základy pro konsensus a propojení. V rámci ekumenického hnutí byla otázka liturgie uznána jako podstata církevní jednoty.⁹⁷⁸

Na základě této studie jsme přesvědčeni, že v tradici **reformovaného presbyteriánství** hraje poetika písní kancionálu *Trinity Hymnal* zásadní roli při hledání

---

⁹⁷⁷ SCHLINK, E. Die Struktur der dogmatischen Aussage als ökumenisches Problem. In *Kerygma und Dogma 3* (1957): 251–306. (také v *Der kommende Christus und die kirchlichen Traditionen: Beiträge zum Gespräch zwischen den getrennten Kirchen*, 24–79). Cituje BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 25 (v angl. překladu SCHLINK, E. The Structure of Dogmatic Statements as an Ecumenical Problem. In *The Coming Christ and the Coming Church*. Edinburg: Oliver & Boyd, 1967, s. 16).

⁹⁷⁸ Srov. BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 49–50. V roce 1963 zpráva z *Fourth World Conference on Faith and Order* v Montrealu poprvé uvedla bohoslužbu v ekumenickém dialogu jako „the central and determinative act of the church’s life“. Viz Worship and the Oneness of Christ’s Church. In RODGER, P. C.; VISCHER, L. (ed.) *The Fourth World Conference on Faith and Order. The Report from Montreal 1963*. London: SCM Press, 1964, s. 69. Více viz BERGER, Teresa. Unity in and through Doxology? Reflections on Worship Studies in the World Council of Churches. *Studia Liturgica 16* (1986–1987): 1–12. Cituje BERGER, Theresa. *Theology in Hymns?* s. 50–51.

pevných kořenů učení a života církve, a jejich objevování a propojování může být v presbyteriánství stěžejní pro budování bohoslužebné tradice na místo vytvoření fixní liturgie. Píseň a její zkoumání může sloužit k jednotě církve a společnému růstu věřících. Je však nutné dodat, že i když se v písních *Trinity Hymnal* autoři 20. století snaží dodržet charakteristiku učení reformovaného presbyteriánství a oslovovat aktuální teologická témata, která jsou v daném období zdrojem konfliktu mezi liberálním a konzervativním křídlem, nelze se ubránit dojmu, že umělecká kvalita těchto textů až na výjimky nedosahuje hloubky výpovědí autorů předchozích generací. Spolu s S. Turnerem můžeme konstatovat: „Věřil jsem, že křesťané by měli psát poezii napájenou ve vztahu k Bohu spíše než verše o náboženství.“⁹⁷⁹ Právě pro stěžejní roli, kterou písně v liturgické tradici presbyteriánství zastávají, je podle nás důležité věnovat se současným otázkám křesťanské touhy a oslovovat je prostřednictvím poetické imaginace. Zároveň je nutné poetickou imaginaci pěstovat a rozvíjet. Podle Wildera je třeba ovládnout otázky naší nové zkušenosti světa nejprve na úrovni imaginace, neboť právě v ní jsou kultura a historie rozložené a církve polarizovaná. „Stará slova nedokážou překlenout nové zálivy a je pouze na vizi a jasnozřivosti, aby zmapovaly neznámé a daly stvořením nová jména. Před zprávou musí být vize, před kázáním chvalo zpěv, před prózou báseň.“⁹⁸⁰

V této práci jsme českému prostředí představili angloamerickou diskusi v poetické teologii, se zaměřením na poetickou imaginaci presbyteriánské spirituality a jejího vývoje. Přestože ve střední Evropě působí presbyteriánští teologové a misijní pracovníci, presbyteriánské církve nemají na českém území početné zastoupení a neexistuje obecné povědomí o charakteristice této americké denominace. Tuto práci lze proto považovat také za uvedení této americké větve reformační církve a její problematiky v českém jazyce.

V anglicky hovořícím prostředí doposud chyběla celková analýza teologických témat tradičních presbyteriánských písní v kancionálu *Trinity Hymnal* v kontextu s celkovým učením církve a zcela jedinečné je zkoumání propojení jejich poetické

---

⁹⁷⁹ TURNER, Steve. *Imagine. Vize o křesťanství a umění*. Praha: Návrat domů, 2009, s. 108.

⁹⁸⁰ „It is at the level of the imagination that the fateful issues of our new world-experience must first be mastered. It is here that culture and history are broken, and here that the church is polarized. Old words do not reach across the new gulfs, and it is only in vision and oracle that we can chart the unknown and new-name the creatures. Before the message there must be the vision, before the sermon the hymn, before the prose the poem. Before any new theologies however secular and radical there must be a contemporary theo-poetics.“ Viz WILDER, Amos Niven. Foreword. In WILDER, Amos Niven. *Grace Confounding: Poems by Amos Niven Wilder*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2014 (1. vydání Fortress Press, 1972), s. ix.

imaginace s anglikánskou liturgií. Ukazujeme však, že poetická imaginace anglikánství (a tedy především liturgický jazyk BCP) neovlivnila pouze poetický jazyk zpěvníku, ale také jeho teologické aspekty, které poetická imaginace obsahovala. Představujeme a analyzujeme problematiku presbyterního hledání adekvátního výrazu písní v bohoslužbě a v definici teologických témat kancionálu nabízíme nové východisko pro další zkoumání současných trendů americké bohoslužebné tradice presbyteriánství.

Jazyk poetické imaginace a jeho bohaté tradice může zpívat novou píseň a zároveň nezůstávat v opojení měnících se trendů společnosti. Je v něm možné hledat hlas básníka, který nás bude slovem prorockým vybízet k následování i varovat před blouděním – básníka, z jehož úst zazní výzva: „Všechno je připraveno; pojd'te na svatbu!“⁹⁸¹

*Here, O my Lord, I see thee face to face;
here would I touch and handle things unseen,
here grasp with firmer hand th'eternal grace,
and all my weariness upon thee lean.*

*Here would I feed upon the bread of God,
here drink with thee the royal wine of heav'n;
here would I lay aside each earthly load,
here taste afresh the calm of sin forgiv'n.*

*This is the hour of banquet and of song;
this is the heav'nly table spread for me:
here let me feast, and, feasting, still prolong
the brief, bright hour of fellowship with thee.*

*I have no help but thine, nor do I need
another arm save thine to lean upon:
it is enough, my Lord, enough indeed;
my strength is in thy might, thy might alone.*

*Mine is the sin, but thine the righteousness;
mine is the guilt, but thine the cleansing blood;
here is my robe, my refuge, and my peace,
thy blood, thy righteousness, O Lord my God.*⁹⁸²

---

⁹⁸¹ Mt 22,4.

⁹⁸² „Zde spatřím Tě, můj Pane, tvář v tvář; zde dotknu se a přijmu neviditelné, zde v ruce pevně sevřu věčnou milost a své vyčerpání na tebe vložím. / Zde vezmu za pokrm chléb Boží, zde s tebou královským vínem z nebes připiji; zde odložím stranou všechnu pozemskou zátěž, zde znovu ochutnám klid odpuštění hříchu. / Toto je hodina hostiny a písně; toto je nebeský stůl pro mne prostřený: nech mne zde slavit a v slavení prodloužit tu krátkou, jasnou hodinu společenství s tebou. / Nemám než tvou pomoc, a ani nepotřebuji jinou paži spásy, než tu tvou, abych v ní spočinul: je dostatečná, můj Pane, vskutku stačí; má síla je v tvé moci, jen v tvé moci. / Můj je hřích, tvá však spravedlnost; má je vina, však tvá je očišťující

Seznam použitých zdrojů

Církevní dokumenty, bohoslužebné knihy a zpěvníky:

A Directory for the Publique Worship of God throughout the Three Kingdoms of England, Scotland, and Ireland. London: Printed for Evan Tyler, Alexander Fifield, Ralph Smith, and John Field, 1644.

Bloga Theologica. *The Book of Common Worship* (Revised) (1932) [cit. 3. července 2013]. Dostupné na WWW: <<https://blogatheologica.wordpress.com/2013/07/03/the-book-of-common-worship-revised-1932/>>.

Book of Common Worship: Presbyterian Book of Common Worship and Administration of the Sacraments and Other Ordinances and Rites of the Church. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015 (2. vydání). ISBN-13: 978-1508571063.

BOOTY, J. E. (ed.) *The Book of Common Prayer 1559: the Elizabethan Prayer Book.* University of Virginia Press, 2005. ISBN neuvedeno.

CURLES, Patrick W. *Book of Common Worship: Presbyterian Book of Common Worship and Administration of the Sacraments and Other Ordinances and Rites of the Church* (2. vydání). Charleston: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. ISBN-13: 978-1508571063.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

Joint Committee on Worship pro Cumberland Presbyterian Church, Presbyterian Church in the U.S., United Presbyterian Church in the U.S.A. *Worshipbook: Services and Hymns.* Philadelphia: Westminster Press, 1970, 1972.

Presbyterian Church in the United States of America. *A Draught of the Form of Government and Discipline of the Presbyterian Church in the United States of America.* New York: S. and J. Loudon, 1787.

Presbyterian Church in the U.S. General Assembly. *Memorial Volume of the Westminster Assembly. 1647-1897.* Richmond, VA: Presbyterian Committee of Publication, 1897.

The Book of Common Prayer of the Church of England, 1662 [on-line]. © 2004, Don C. Warrington. Positive infinity [cit. 2018-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.paludavia.com/anglican/bcp-1662.pdf>>.

---

krev; zde je mé roucho, můj úkryt, a můj mír, tvá krev, tvá spravedlnost, Hospodine, můj Bože.“ BONAR, Horatius (1808–1889). *Here, O My Lord, I See Thee Face to Face*, 1855.

The Book of Church Order of the Presbyterian Church in America (Sixth Edition, 2015 Reprint). Lawrenceville, GA: The Office of the Stated Clerk of the General Assembly of the Presbyterian Church in America, 2015. ISBN 1-800-283-1357. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/wp-content/uploads/2015/06/2015BCO-Reprint-with-bookmarks.pdf>>.

The Hymnbook. Published by Presbyterian Church in the United States, Presbyterian Church in the United States of America, United Presbyterian Church of North America, Reformed Church in America. Richmond; Philadelphia; Pittsburg; New York: John Ribble, 1955. ISBN neuvedeno.

The Theology and Worship Ministry Unit. *Book of Common Worship. for the Presbyterian Church (U.S.A.) and the Cumberland Presbyterian Church. Commended by the 205th General Assembly (1993) of the Presbyterian Church (U.S.A.) and the 163rd General Assembly (1993) of the Cumberland Presbyterian Church for use in worship.* Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1993. Dostupné na WWW: <<http://bookoforder.info/Book-of-Common-Worship.pdf>>.

The Theology and Worship Ministry Unit for the Presbyterian Church (U.S.A.) and the Cumberland Presbyterian Church. *Book of Common Worship. Pastoral Edition.* Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1993. ISBN 0-664-22033-9.

Trinity Hymnal. Atlanta, Philadelphia: Great Commission Publications, 1998 (sedmé vydání, 1. vydání 1990). ISBN 0-934688-60-05.

Trinity Hymnal (Rev. ed.). Suwanee, Atlanta, Philadelphia: Great Commission Publications, 1990. Dostupné na WWW: <<https://hymnary.org/hymnal/TH1990>>.

The Westminster Confession of Faith and Catechism. As adopted by The Presbyterian Church in America. The Orthodox Presbyterian Church, 2005, 2007. ISBN 978-0-9793770-0-6.

Westminster Banner Society. *Rozšířený Westminsterský katechismus* (přel. Bohuslav Procházka). Praha: Dingir, 2004. ISBN 978-80-902528-9-9.

Westminsterské vyznání víry (přel. Petra Melicharová). Praha: Dingir, 2012. ISBN 978-80-86779-21-8.

Poetická teologie

ABRAMS, Meyer H. *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*. New York: Oxford University Press, 1971 (1. vydání 1953). ISBN-13: 978-0195014716.

AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická suma* (ed. a přel. P. Emilián Soukup Ord. Praed.). Olomouc: Profesori Bohovědného učiliště řádu dominikánského, 1937.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie* (přel. Jaroslav Vrchlický). Praha: J. Otto, 1930.

ALIGHIERI, Dante. *Dantis Alagherii Epistolae: Letters of Dante* (přel. a ed. Paget Toynbee). BiblioLife, 2009. ISBN 978-1103384020.

ARNDT, Johann. *True Christianity* (PAYNE, Richard J.; COUSINS, Ewert H. eds.). Mahwah, NJ: Paulist Press, 1979. ISBN 0-8091-2192-1.

ARTHURS, Alberta; WALLACH, Glenn (eds.) *Crossroads: Art and Religion in American Life*. New York: The New Press, 2001. ISBN 978-1565846609.

Sv. AUGUSTIN. *Výklad k prvnímu listu sv. Jana. Šestá patristická čítanka* (přel. Josef Novák). Česká katolická charita: Praha, 1989.

AUKSI, Peter. *Christian Plain Style: The Evolution of a Spiritual Ideal*. Montreal: McGill University Press, 1995. ISBN-13: 978-0773512207.

AVIS, Paul. *God and the Creative Imagination*. London; New York: Routledge, 1999. ISBN 0-415-21502-1.

BERLIN, Isaiah. *The Roots of Romanticism* (HARDY, H. ed.). Princeton: Princeton University Press, 1999. ISBN 0-691-00713-6.

BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord: A Theological Aesthetics. I: Seeing the Form* (přel. Erasmo Leiva-Merikakis; ed. RICHES, John). Edinburgh: T & T Clark, 1982. ISBN 0-567-09323-9.

BEGBIE, Jeremy S. *Theology, Music, and Time*. (GUNTON, Colin; HARDY, Daniel W. eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-44464-0.

BEGBIE, Jeremy. *Voicing Creation's Praise: Towards a Theology of the Arts*. London: T & T Clark; 2006 (1. vydání 1991). ISBN 0-567-29188X.

BOCACCIO, Giovanni; BRUNI, Leonardo; VILLANI, Filippo; SMITH, Robinson. *The Earliest Lives of Dante*. Forgotten Books: London, 2017. ISBN 978-0266192503.

BROWN, Delvin; DAVANEY, Sheila Greeve; TANNER, Kathryn (eds.). *Converging on Culture: Theologians in Dialogue with Cultural Analysis and Criticism*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2001. ISBN 0195144678.

- BUCKLEY, Michael. *At the Origins of Modern Atheism*. New Haven: Yale University Press, 1987, rev. edice 1990. ISBN-13: 978-0300048971.
- BUNYAN, John. *The Pilgrim's Progress*. Oxford: OUP, 2003. ISBN 0-19-280361-1.
- BUNYAN, John. *Poutníková cesta z tohoto světa do světa budoucího* (přel. Tomáš Míka). Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7203-034-5.
- COETZEE, J. M. *Disgrace*. New York: Penguin Books, 1999. ISBN 9780670887316.
- COUNTRYMAN, L. W. *The Poetic Imagination: An Anglican Spiritual Tradition*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 2000. ISBN 1-57075-307-5.
- CROSS, F. L.; LIVINGSTONE, E. A. (eds.) *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 978-0192802903.
- DAMASIO, Antonio R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt, 1999. ISBN 978-0-15-100369-3.
- DICKSON, Gwen Griffith. *Johann Georg Hamann's Relational Metacriticism*. Berlin: Walter de Gruyter, 1995. ISBN 3-11-014437-9.
- DYRNESS William A. *Poetic Theology. God and Poetics of Everyday Life*. Grand Rapids/Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2011. ISBN 978-0802865786.
- DYRNESS, William. *Reformed Theology and Visual Culture: Protestant Imagination from Calvin to Edwards*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 978-0521540735.
- DYRNESS William A. *Senses of the Soul: Art and the Visual in Christian Worship*. Eugene: Cascade Books, 2008. ISBN 978-1498211024.
- ECO, Umberto. *Art and Beauty in the Middle Ages* (přel. Hugh Bredin). New Haven: Yale University Press, 2002 (1. vydání 1986). ISBN 0-300-09304-7.
- ELDRIDGE, Richard (ed.) *Beyond Representation: Philosophy and Poetic Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006 (1. vydání 1996). ISBN 0-521-48079-6.
- GREELEY, Andrew. *The Catholic Imagination*. Berkeley: University of California, 2000. ISBN 978-0520232044.
- GUNTON, Colin E. *The One, the Three, and the Many: God, Creation, and the Culture of Modernity: The 1992 Bampton Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002 (sedmé vydání, 1. vydání 1993). ISBN 0-521-42184-5.
- GUNTON, Colin E. *Yesterday and Today: A Study of Continuities in Christology*. Grand Rapids: W.B. Eerdmans Pub. Co, 1983. ISBN 978-0802819741.
- HALL, David W.; PADGETT, Marvin. *Calvin and Culture. Exploring a Worldview*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2010. ISBN 978-1-59638-098.

HART, David Bentley. *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 2003. ISBN 0-8028-1254-6.

HERŮFEK, Jan. *Kabalistické zdroje ve filosofii Giovanni Pica della Mirandoly* [disertační práce]. Praha Přírodovědecká fakulta UK, 2010.

ISBA, Anne. *Gladstone and Dante. Victorian Statesman, Medieval Poet*. Suffolk: Boydell Press, 2006. ISBN 978-0861932771.

JOHNSON, Barbara A. *Reading "Piers Plowman" and "The Pilgrim's Progress": Reception and the Protestant Reader*. Carbondale, Ill: Southern Illinois University Press, 1992. ISBN 0-8093-1653-6.

JOHNSTON, Robert K. *Reel Spirituality: Theology and Film in Dialogue*. Grand Rapids: Baker Book House, 2006 (1. vydání 2000). ISBN 978-0801031878.

JOHNSTON, Robert (ed.). *Reframing Theology and Film: New Focus for an Emerging Discipline*. Grand Rapids: Baker Academic, 2007. ISBN 978-0-8010-3240-0.

JÜNGEL, Eberhard. *Theological Essays II*, přel. J. B. Webster a Arnold Neufeldt-Fast. London: Bloomsbury T & T Clark, 2014. ISBN 978-0567409997.

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu* (přel. Jaromír Loužil). Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-035-1.

KEEFE-PERRY, L. Callid. *Way to Water: A Theopoetics Primer*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2014. ISBN 978-1625645203.

KOOI, Cornelis van der. *As in a Mirror: John Calvin and Karl Barth on Knowing God: A Diptych* (přel. Donald Mader). Leiden: Brill, 2005. ISBN 90-04-13817-X.

KREITZER, Larry. *Gospel Images in Fiction and Film: On Reversing the Hermeneutical Flow*. Sheffield Academic Press, 2002. ISBN 978-1841273433.

KRPCOVÁ, Margareta. *Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků 17. století*. [diplomová práce]. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2011.

KÜHN, D. E. *Johann Georg Hamann, der Magus im Norden*. Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1908.

KUYPER, Abraham. *Lectures on Calvinism: Six Lectures from the Stone Foundation Lectures at Princeton University* [on-line]. ReadaClasic.com, 2010. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1931.

LETELLIER, Robert Ignatius. *The English Novel 1660-1700: An Annotated Bibliography*. Westport, London: Greenwood Press, 1997. ASIN B008PM4CU4.

MA, Wonsuk; MENZIES, Robert P. (ed.) *Pentecostalism in Context: Essays in Honor of William W. Menzies*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1997. ISBN 978-1-55635-674-2.

MARITAIN, Jacques. *Creative Intuition in Art and Poetry*. Cleveland: Bollingen Foundation Inc., 1955.

MARITAIN, Jacques. *Distinguish to Unite; or, The Degrees of Knowledge* (přel. G. B. Phalen). New York: Charles Scribner, 1959. ASIN B0000CKB6S.

MASLOW, Abraham H. *O psychologii bytí* (přel. Hana Antonínová). Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

MASLOW, Abraham H. *Toward a Psychology of Being*, 3rd ed. New York: John Wiley & Sons, 1999. ISBN 0-471-29309-1.

MILBANK, John; PICKSTOCK, Catherine (eds.). *Radical Orthodoxy: A New Theology*. London: Routledge, 1999. ISBN 978-0415196994.

NIETZSCHE, Friedrich. *Die Geburt der Tragödie oder Griechentum und Pessimismus* (1886). The Project Gutenberg eBook [on-line] leden 2005, eBook #7206, edition 10, 26. března, 2003.

NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie z ducha hudby: čili helénství a pesimismus*. Přel. Otokar Fischer, 1923. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-7021-920-1.

NOBLE, Ivana. *Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context. Central and East European Search for Roots*. London; New York: Routledge, 2016. ISBN 978-1409400073.

PICO della Mirandola, Giovanni. *O důstojnosti člověka*. Praha Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-164-1.

PICO della Mirandola. *Oration on the Dignity of Man* (BORGHESI, Francesco; PAPIO, Michael; RIVA, Massimo eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-01587-6.

PICO della Mirandola. *New Essays* (DOUGHERTY, M. V. ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-84736-0.

PERKINS, William. *A Warning against the Idolatrie of the Last Times: And an intruction touching Religion and Divine Worship*. Cambridge: John Legatt, at the University of Cambridge, 1601.

PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Vyšehrad: Praha, 2010. ISBN 978-80-7429-007-7.

RADNER, Ephraim. *The World in the Shadow of God: An Introduction to Christian Natural Theology*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2010. ISBN 978-1-60899-017-7.

- ROOKMAAKER, Hans R. *Modern Art and the Death of a Culture*. Wheaton, Ill: Crossway Books, 1994 (1. vydání InterVarsity Press, 1970). ISBN 0-89107-799-5.
- SAYERS, Dorothy L. *Introductory Papers on Dante: The Poet Alive In His Writing. Vol. I*. Eugene, OR: Wipf & Stock, 2006 (1. vydání Methuen & Co., 1954). ISBN 978-1597524919.
- SCHMIDT, R. H. *Glorious Companions: Five Centuries of Anglican Spirituality*, Grand Rapids/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002. ISBN: 978-0-8028-2222-2.
- SEERVELD, Calvin. *Rainbows for the Fallen World: Aesthetic Life and Artistic Task*. Toronto: Tuppence Press, 1980. ISBN-13: 978-0919071001.
- TILLICH, Paul. *On Art and Architecture* (John Dillenberger; Jane Dillenberger eds.). New York: Crossroad, 1987. ISBN 978-0824508296.
- TAYLOR, Charles. *A Secular Age*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 2007. ISBN 978-0-674-02676-6.
- TRINKAUS, Charles. *In Our Image and Likeness: Humanity and Divinity in Italian Humanist Thought*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1995. ISBN 978-0268011734.
- VANHOOZER, Kevin J.; ANDERSON, Charles A.; SLEASMAN, Michael J. (eds.) *Everyday Theology: How to Read Cultural Texts and Interpret Trends*. Grand Rapids: Baker Academic, 2007. ISBN 978-0801031670.
- VOKOUN, Jaroslav. *Naslouchat teoložkám*, Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-228-1.
- VOKOUN, Jaroslav; WINSTED, Margareta K. (eds.) *Nahlédnutí do teologie kultury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2015. ISBN 9788073945770.
- WARD, Graham G. *Christ and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. ISBN 978-1-4051-2140-8.
- WILDER, Amos Niven. *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination* (The Amos Wilder Library). Eugene, Oregon: Wipf & Stock, 2014 (1. vydání 1976). ISBN 978-1-62564-505-0.
- WOLTERSTORFF, Nicholas. *Art in Action: Toward a Christian Aesthetic*. Grand Rapids: Wm.B. Eerdmans, 1987. ISBN 978-0802818164.
- WOLTERSTORFF, Nicholas. *Justice: Rights and Wrongs*. Princeton: Princeton University Press, 2008. ISBN 978-0-691-12967-9.

Presbyteriánská spiritualita:

BEEKE, Joel R. *Puritan Reformed Spirituality*. Grand Rapids: Reformation Heritage Books, 2004. ISBN 1-892777-30-4.

BEEKE, Joel R.; HALL, David W.; HAYKIN Michael, A. G. *Theology Made Practical. New Studies on John Calvin and His Legacy*. Grand Rapids: RHB, 2015. ISBN 9781601785367.

BENEDETTO, Robert; McKIM, Donald K. *Historical Dictionary of the Reformed Churches*. Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2010 (2. vydání). ISBN 978-0-8108-5807-7.

BERKHOF, Louis. *Systematic Theology*. Michigenská univerzita: Banner of Truth, 1959 (šesté vydání, 1. vydání 1941). ISBN 978-0851510569.

BRAND, Chad Owen; NORMAN, R. Stanton (eds.). *Perspectives on Church Government*. Nashville, Tennessee: Broadman & Holman Publishers, 2004. ISBN 0-8054-2590-X.

BROWN, Thomas. *Annals of the Disruption; with Extracts from the Narratives of Ministers Who Left the Scottish Establishent in 1843*. Edinburgh: Macniven & Wallace, 1893. Dostupné na WWW: <<https://archive.org/details/annalsofdisrupti00browiala>>.

BOICE, James Montgomery (ed.). *The Foundation of Biblical Authority*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 1978. ISBN 978-0310215219.

BOICE, James Montgomery; SASSE, Benjamin E. (eds.) *Here We Stand! A Call From Confessing Evangelicals For a Modern Reformation*. Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing, 2004 (1. vydání 1996). ISBN 0-87552-670-5.

BUSHNELL, Horace. *God in Christ: Three Discourses*. New York: Charles Scribner's Sons, 1876.

CALVIN, Jan. In: *Institute: Učení křesťanského náboženství* (přel. F. M. Dobiáš). In BARTOŠ, F. M.; DOBIÁŠ, F. M.; NOVOTNÝ, A. R.; SOBOTKA, V. (eds.) *Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké. Řada A/sv. XVI*. Praha: KEFB, 1951.

CARPENTER, Joel A. *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 978-0195129076.

CROSS, F. L. (ed.) *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1958. ISBN není uvedeno.

DORRIEN, Gary. *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion, 1805–1900*. Louisville, London: Westminster John Knox Press, 2001. ISBN 978-0664223540.

- DOUGLAS, J. D. (ed.) *The New International Dictionary of the Christian Church*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1974. ISBN není uvedeno.
- ENGLE, Paul E.; COWAN, Steve B. (eds.). *Who Runs the Church?* Grand Rapids, MI: Zondervan, 2004. ISBN 9780310246077.
- ENGLESMA, David J. *The Reformed Faith of John Calvin. The Institutes in Summary*. Jenison, MI: Reformed Free Publishing Association, 2009. ISBN 978-1936054008.
- FINNEY, Charles G. *Lectures on Revival*. Dickinson, ND: Revival Press, 2016 (1. vydání 1868). ISBN 978-1533545640.
- FRAME, John M. *A History of Western Philosophy and Theology*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2015. ISBN 978-1-62995-084-6.
- GILLETT, E. H. *History of the Presbyterian Church in the United States of America*. Vol. I. Philadelphia: Presbyterian Publication Committee, 1864.
- HAGEN, Kenneth (ed.) *The Quadrilog: Tradition and the Future of Ecumenism*. Collegetown, MN: The Liturgical Press, 1994. ISBN 0-8146-5838-5.
- HOLMES, David L. *A Brief History of the Episcopal Church*. Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1993. ISBN 978-1563380600.
- HOLMES, Urban T. *A History of Christian Spirituality. An Analytical Introduction*. Harrisburg, PA: Morehouse Publishing. ISBN 978-0819219145.
- JOHNSON, Terry L. *The Case for Traditional Protestantism. The Solas of the Reformation*. Edinburgh: The Banner of Truth Trust, 2004. ISBN 978-0-85151-888-6.
- KING, Ursula. *Christ in All Things. Exploring Spirituality with Pierre Teilhard de Chardin*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 2016 (1. vydání 1997). ISBN 9781626981904.
- KIRKTON, James. *The secret and true history of the church of Scotland from the Restoration to the year 1678*. Edinburgh: James Ballantyre, 1817.
- KNOX, John. *The History of the Reformation in Scotland* (LENNOX, Cuthbert ed.). London: Andrew Melrose, 1905.
- LEMAITROVÁ, Nicole; QUINSONOVÁ, Marie-Thérèse; SOTOVÁ, Véronique. *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002. ISBN 80-86379-41-8.
- LINGLE, Walter; KUYKENDALL, John W. *Presbyterians: Their History and Beliefs*. Atlanta: John Knox Press, 1988 (1. vydání 1944). ISBN 0-8024-0985-5.
- LONGFIELD, Bradley J. *Presbyterians and American Culture: A History*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2013. ISBN 978-0-664-23156-9.

- LOUŽEK, Marek (ed.) *Jan Kalvín: Pět set let od narození*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. ISBN 978-80-87806-54-8.
- MACKEMIE, Francis. *Narrative of the Imprisonment of two Non-Conformist Ministers; and Prosecution of Trial of one of them, for Preaching a SERMON in the City of New York*. Boston; London, 1708.
- MARSDEN, George M. *Reforming Fundamentalism: Fuller Seminary and the New Evangelicalism*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1995 (1. vydání 1987). ISBN 978-0802808707.
- McKIM, Donald K. *The Westminster Dictionary of Theological Terms*. Louisville; London: Westminster John Knox Press, 1996. ISBN 0-664-22089-4.
- MEETER, John E. (ed.) *Benjamin B. Warfield Selected Shorter Writings. Vol. 1*. Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing, 2005 (5. vydání). ISBN 0-87552-499-0.
- McGOLDRICK, James E. *Presbyterian and Reformed Churches: A Global History*. Grand Rapids: Reformation Heritage Books, 2012. ISBN 978-1-60178-162-8.
- McGRATH, Alister E. *Christian Spirituality: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing, 1999. ISBN: 0631212817.
- McGRATH, Alister E. (přel. Miloš Veselý). *Křesťanská spiritualita*. Praha: Volvox Globator, 2001. ISBN 80-7207-444-x.
- MULLER, Richard A.; WARD Rowland S. *Scripture and Worship. Biblical Interpretation & the Directory for Worship*. (The Westminster Assembly and the Reformed Faith). Phillipsburg, New Jersey: P & R Publishing Company, 2007. ISBN-13: 978-1-59638-072-1.
- MURSELL, Gordon. *English Spirituality. From Earliest Times to 1700*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001. ISBN 0-281-05408-8.
- MURSELL, Gordon. *English Spirituality. From 1700 to the Present Day*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001. ISBN 0-281-05409-6.
- MURSELL, Gordon. (ed.) *The Story of Christian Spirituality: Two thousand years, from East to West*. Minneapolis: Fortress Press, 2001. ISBN 978-0745936413.
- MURRAY, Iain H. *The Puritan Hope: A study in Revival and the Interpretation of Prophecy*. Edinburgh: The Banner of Truth Trust, 1975 (1. vydání 1971). ISBN není uvedeno.
- MURRAY, John. *Collected Writings of John Murray: Professor of Systematic Theology, Westminster Theological Seminary, Philadelphia, Pennsylvania, 1937-1966 – Svazek 4*. Edinburg: Banner of Truth Trust, 1982. ISBN 978-0851513966.

OBERG, Barbara, STOUT, Harry S. (eds.) *Benjamin Franklin, Jonathan Edwards, and the Representation of American Culture*. Oxford University Press: New York, Oxford, 1993. ISBN 978-0195077759.

ORME, William. *The Life and Times of Richard Baxter: with a Critical Examination of His Writings*. Charleston, SC: Nabu Press, 2010. ISBN 978-1145321564.

SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie: Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života*. 1. vydání. Brno: CDK, 2003. ISBN 8073250179.

SHELDRAKE, Philip. *Spirituality: A Brief History*. Wiley-Blackwell: Chichester, West Sussex, 2013. ISBN 978-0-470-67352-2.

SMITH, Egbert Watson. *The Creed of Presbyterians*. Toronto: Poole-Stewart, 1901.

SPONG, John Shelby. *Living in Sin? A Bishop Rethinks Human Sexuality*. San Francisco: HarperOne; Reprint edition, 1990. ISBN 978-0060675073.

SPROUL, R. C. *Chosen by God*. Sanford, FL: Ligonier Ministries, 2011. ISBN-13 978-1-56769-272-3.

SPROUL, R. C. *Grace Unknown*. Ada, MI: Baker Pub Group, 1997. ISBN 978-0801011214.

SPURGEON, Charles. *A Defence of Calvinism*. Louisville, Kentucky: GLH Publishing, 2012. ISBN 978-1480198647.

STEELE, David N.; THOMAS, Curtis C.; QUINN, Lance S. *Five Points of Calvinism. Defined, Defended, and Documented*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2004 (1. vydání 1963). ISBN 0-87552-827-9.

THOMPSON, Robert Ellis. *A History of the Presbyterian Churches in the United States*. New York: Charles Scribner's Sons, 1902 (třetí vydání, 1. vydání 1895).

VOKOUN, Jaroslav. *Sondy do současné lutherské teologie*. Lutherova společnost: Praha. 2002. ISBN 978-80-904459-1-8.

VOLF, Judith M. Gundry. *Paul and Perseverance: Staying In and Falling Away*. Louisville: Westminster John Knox Press, 1990. ISBN 0-664-25175-7.

WAINWRIGHT, Geoffrey. *For Our Salvation: Two Approaches to the Work of Christ*. Grand Rapids: Eerdmans, 1997. ISBN 978-0802808462.

WEEKS, Noel. *The Sufficiency of Scripture*. Banner of Truth Trust: Edinburgh, 1998 (1. vydání 1988). ISBN 0 85151 751X.

WESTERKAMP, Marilyn J. *Triumph of the Laity. Scots-Irish Piety and the Great Awakening, 1625-1760*. New York: OUP, 1988, s. 138. ISBN 0-19-504401-0.

Presbyteriánská bohoslužba:

BAXTER, Richard. *Christian Directory*. Orlando, FL: Soli Deo Gloria Publications, 1996 (páté vydání). ISBN 1877611131.

CALVIN, John. The True Method of Giving Peace to Christendom and Reforming the Church. In *Tracts and Letters: Vol. 3: Tracts, Pt. 3* (přel. a ed. BEVERIDGE, Henry). Edinburgh: Banner of Truth Trust, 2009.

CUNNINGHAM, William. The Reformers and the Regulative Principle. In *Historical Theology. Vol. 1*. London: Banner of Truth Trust, 1960.

DUNCAN, J. Ligon. *The Westminster Confession into the 21st Century. Vol. 2*. Ross-shire: Mentor, 2004. ISBN 1-85792-878-4.

FRAME, John M. *Contemporary Worship Music: A Biblical Defense*. Phillipsburg, NJ: P & R Publishing, 1997. ISBN 0-87552-212-2.

GIRARDEAU John L. *Instrumental Music in Public Worship*. New Covenant Publication Society: Havertown, PA, 1983 (reprint of 1888 edition).

HETHERINGTON, W. M. (WILLIAMSON, Robert ed.). *History of the Westminster Assembly of Divines*. Edinburgh: James Gemmell, 1878 (čtvrté vydání).

HOLT, Bradley P. *Thirsty For God: A Brief History of Christian Spirituality*. Minneapolis, MN Fortress Press, 2017. ISBN 978-1-4514-8794-7.

HOOKER, Richard. *Of the Laws of Ecclesiastical Polity*, Book V. McGRADE, Arthur Stephen (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-960491.

JONES, Paul S. *Singing and Making Music*. Phillipsburg: P & R Publishing, 2006. ISBN 978-0-87552-617-1.

JORDAN, James B. *Rite Reasons: Studies in Worship, Feb. 1993*. Biblical Horizons: Niceville, FL.

KÉLER, Yves. *TEUTSCH KIRCHEN AMPT Liturgie de Strasbourg 1525* (francouzsky a německy), 2012 [on-line]. Chants Protestants © 2015 chants-protestants [cit. 25. ledna 2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.chants-protestants.com/index.php/etudes-liturgiques/4091-a-10-teutsch-kirchen-ampt-liturgie-de-strasbourg-1525>>.

LEUPOLD, Ulrich S. (ed.); LEHMANN, Helmut T. (gen. ed.). *Luther's Works*, Volume 53. Liturgy and Hymns. Philadelphia: Fortress Press, 1979 (1. vydání 1965). ISBN 0-8006-0353-2.

MELTON, Julius. *Presbyterian Worship in America. Changing Patterns Since 1787*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2001. ISBN 1-57910-590-4.

OLD, Hughes O. *The Shaping of the Reformed Baptismal Rite in the Sixteenth Century*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1992. ISBN 978-0802824899.

OLD, Hughes Oliphant. *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church. Volume 5. Moderatism, Pietism, and Awakening*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2004. ISBN 978-0-8028-2232-1.

OLD, Hughes Oliphant. *Worship: That Is Reformed According to Scripture* (Guides to the Reformed Tradition series. LEITH, John H.; KUYKENDALL, John W. eds.). John Atlanta: Knox Press, 1984. ISBN 0-8042-3252-0.

OLD, Hughes Oliphant. *Worship. Reformed according to Scripture*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2002. ISBN 0-664-22579-9.

OWEN, John. *A Discourse Concerning Liturgies and Their Imposition. 1662*. EEBO Editions, ProQuest, 2011. ISBN-10: 1240860854.

SENN, Frank C. (ed.) *Protestant Spiritual Traditions*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 1986. ISBN 1-57910-551-3.

SHEPHERD, Norman. *The Biblical Basis for the Regulative Principle of Worship. The Biblical Doctrine of Worship*. Committee on Worship of the RPCNA, 1974.

The Collected Writings of James Henley Thornwell. Volume 4. Ecclesiastical. The Banner of Truth Trust, 1974. ISBN 978-0851512013.

THOMPSON, Bard (ed.) *Liturgies of the Western Church*. New York: Meridian Books, 1961. ASIN B007BNE77Q.

WESTERMEYER, Paul. *Te Deum: The Church and Music*. Minneapolis: Augsburg Fortress, 1998. ISBN 0-8006-3146-3.

WAKEFIELD, Gordon S. *An Outline of Christian Worship*. Edinburgh: T & T Clark, 2000. ISBN 0567087417.

WAYMAN, Benjamin. *Make the Words Your own Athanasius Alexandrinus – Magnus – Epistula ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum*. Irvine: University of California, 2008.

WAYMAN, Benjamin. *Make the Words Your Own. An Early Christian Guide to the Psalms*. Paraclete Press: Brewster, Massachusetts, 2014. ISBN 978-1-61261-418-2.

WILLIAMSON, G. I. *The Westminster Confession of Faith for Study Classes*. Philadelphia, PA: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 2003 (1. vydání 1964). ISBN-13: 978-0875525938.

WEBBER, C. L. *Welcome to the Episcopal Church: An Introduction to its History, Faith and Worship*. Harrisburg, PA: Morehouse Publishing, 1999. ISBN-10: 0819218200.

Poetická imaginace:

ALTER, R. *The World of Biblical Literature*. New York: Basic Books, 1991. ISBN 0-465-09256-X.

BERGER, Theresa. *Theology in Hymns? A Study of the Relationship of Doxology and Theology According to a Collection of Hymns for the Use of the People Called Methodists (1789)* (přel. Timothy E. Kimbrough). Nashville, TN: Kingswood Books, 1995 (něm. 1989). ISBN 0-687-00281-8.

CALVIJN, Jean; THOLUCK, Friedrich August Gottreu (ed.). *Ioannis Calvini In librum Psalmorum commentaries (Pars I)*. Berolini: Apud Gustavum Eichler (GE), 1836.

CAIRD, G. B. *The Language and Imagery of the Bible*. London: Duckworth, 1980. ISBN 0-7156-1579-3.

COL, R. *Biblická stilistika a poesie*. Olomouc: Velehrad, 1948 (druhé rozšířené vydání). ISBN neuvedeno.

DAMASIO, Antonio. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. Orlando, Austin, New York, San Diego, London: Harvest Book/Harcourt, 2000. ISBN 978-0156010757.

DORSTEN, J. A. Van (ed.). *Sidney: Defence of Poetry*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002 (1. vydání 1966). ISBN 0-19-911022-0.

DUNLOP, C. *Anglican Public Worship*. London: SCM Press Ltd, 1953. ISBN neuvedeno.

ELDRIDGE, Richard (ed.) *Beyond Representation: Philosophy and Poetic Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006 (1. vydání 1996). ISBN 0-521-48079-6.

GARDNER, H. *Metaphysical Poetry*. London: Penguin Classics, 2006. ISBN 978-0-140-42444-7.

FRAME, John M. *Contemporary Worship Music. A Biblical Defense*. Phillipsburg, New Jersey: P & R, 1997. ISBN 978-0875522128.

GILLESPIE, George. *A dispute against the English-Popish ceremonies, obtruded upon the Church of Scotland : wherein not only our own arguments against the same are strongly confirmed, but likewise the answers and defences of our opposites, such as Hooker, Mortoune, Burges, Sprint, Paybody, Andrewes, Saravia, Tilen, Spotswood, Lindsey, Forbesse, & c. particularly confuted*. 1637. Dostupné na WWW: <<https://archive.org/details/dispsten00gill>>.

GORDON, T. David. *Why Johnny Can't Sing Hymns. How Pop Culture Rewrote the Hymnal*. New Jersey: P & R Publishing, 2010. ISBN 978-1-59638-195-7.

- GUIE, M. *Faith, Hope and Poetry. Theology and the Poetic Imagination*. Farnham/Burlington: Ashgate, 2010. ISBN 978- 0754669067.
- HALL, David W. *The Arrogance of the Modern. Historical Theology Held in Contempt*. Oak Ridge, TN: The Calvin Institute, 1997. ISBN 0-9650367-4-x.
- HART, Trevor A.; GUTHRIE, Steven R. (eds.) *Faithful Performances: Enacting Christian Tradition*. Farnham/Burlington: Ashgate Publishing, 2007. ISBN 978-0754655251.
- JONES, Cheslyn; WAINWRIGHT, Geoffrey; YARNOLD SJ Edward; BRADSHAW, Paul (eds.) *The Study of Liturgy*. New York: OUP, 1992. ISBN 0-19-520922-2.
- JONES, Paul S. *Singing and Making Music*, Phillipsburg: P & R Publishing, 2006. ISBN 978-0-87552-617-1.
- JOHNSON, Terry L. (ed.) *Leading in Worship*. Powder Springs, GA: Tolle Lege Press, 2013. ISBN 978-1938139307.
- KUGEL, James L. *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1981. ISBN 0300024746.
- LEVITIN, Daniel J. *This is Your Brain on Music: The Science of a Human Obsession*. New York: Dutton, 2006. ISBN 0-525-94969-0.
- LEWALSKI, Barbara Kiefer. *Protestant Poetics and the Seventeenth-Century Religious Lyric*. Princeton: Princeton University Press, 1979. ISBN 0-691-06395-8.
- LEWIS, Clive Staples. *Transposition and other Addresses* [eBook]. Québec: Samizdat University Press, 2015 (1. vydání 1949). Dostupné na WWW: <http://www.samizdat.qc.ca/arts/lit/PDFs/Transposition_CSL.pdf>.
- MARTIN, Albert N. *Praktické důsledky kalvinismu* (přel. Anna Světlíková). Praha: Cesta milosti, 2009. ISBN není uvedeno.
- NIEBUHR, H. Richard. *The Kingdom of God in America*. Middletown, CT: Wesleyan University, 1988 (1. vydání 1937). ISBN 978-0819562227.
- OLD, Hughes Oliphant. *Leading in Prayer: A Workbook for Worship*. Grand Rapids, MI/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans, 1995. ISBN 978-0802808219.
- RICKS, C. (ed.). *Metaphysical Poetry*. London: Penguin Classics, 2006. ISBN 9780140424447.
- RICOEUR, Paul. *Čas a vyprávění I* (Temps et récit; 1983–1985, přel. Miroslav Petříček, jr., Věra Dvořáková). Praha: Oikoymenth, 2001. ISBN 80-7298-017-3.
- SALIERS, Don E. *Worship as Theology. Foretaste of Glory Divine*. Nashville: Abingdon Press, 1994. ISBN 0-687-14693-3.

SMITH, Jane Stuart; CARLSON, Betty. *Great Christian Hymn Writers*. Wheaton, IL: Crossway Books, 1997. ISBN 0-89107-944-0.

TURNER, Steve. *Imagine. Vize o křesťanství a umění*. Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-204-7.

VOKOUN, Jaroslav. *Číst Bibli zase jako Bibli. Úvod do teologické interpretace Písma*. Praha: CBS, 2011. ISBN 978-80-87287-37-8.

WATSON, J. R. (ed.) *An Annotated Anthology of Hymns*. Oxford: Oxford University Press, 2007 (1. vydání 2002). ISBN 978-0-19-926583-1.

WEISS, Piero; TARUSKIN, Richard. *Music in the Western World. A History in Documents*. Belmont, CA: Thomson Schirmer, 2008 (1. vydání 1984). ISBN 978-0-534-585999-0.

WILDER, Amos Niven. *Grace Confounding: Poems by Amos Niven Wilder*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2014 (1. vydání Fortress Press, 1972). ISBN 978-1625643919.

Internetové odkazy a články:

Beliefs [on-line]. © 2018 Door of Hope [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.doorofhopepdx.org/about/beliefs/>>.

BRETSCHNEIDER, Wolfgang: Vox clamantis – hudební skladatel Petr Eben. Nahlédnutí do planoucí duše. In *Salve 2/08*. z něm. *Vox Clamantis – der Komponist Petr Eben. Einblicke in eine glühende Seele* (přel. Petr Kaška). Dostupné na WWW: <http://salve.op.cz/wp-content/uploads/2016/03/Salve02_08.pdf>.

byFaith. *The Online Magazine of the Presbyterian Church in America* [on-line]. © 2018. ByFaith Magazine. Lawrenceville, GA [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<http://byfaithonline.com/>>.

ČERNÝ, Pavel. Kulturní podmíněnost chvály, září 2004. In *Pavel Černý – osobní stránky* [on-line]. © 2018 – amagical.net. 4. srpna 2006 [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<https://pavel.onesim.net/cs/kulturni-podminenost-chvaly>>.

DYRNESS, William A. Dante, Bunyan and the Case for a Protestant Aesthetics. In *International Journal of Systematic Theology*, Volume 10, Issue 3 (červenec 2008): s. 285–302.

FAITH PRESBYTERIAN CHURCH. *History and Beliefs of the Presbyterian Church* [on-line]. Central Presbyterian Church Athens Georgia [cit. 2016-12-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.scfaith.org/history/>>.

Ephraim Radner [on-line] © 2018, Wycliffe College [cit. 2018-03-01]. Dostupné na WWW: <<https://www.wycliffecollege.ca/users/ephraim-radner>>.

FRAME, John M. Some Questions About the Regulative Principle. *Westminster Theological Journal* č. 54. 1992.

2014 General Assembly Report [on-line]. © 2018 The Orthodox Presbyterian Church [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.opc.org/GA/81st_GA_rpt.html>.

GEORGE, Timothy. No Squishy Love. In *First Things* [on-line]. 29. července 2013 [cit. 2017-01-03]. Dostupné na WWW: <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2013/07/no-squishy-love>>.

HAWN, C. Michael. *History of Hymns: „This Is My Father’s World“* [on-line]. © 2018 Discipleship Ministries. The United Methodist Church [cit. 2018-03-03]. Dostupné na WWW: <<https://www.umcdiscipleship.org/resources/history-of-hymns-this-is-my-fathers-world>>.

Heidelberg Catechism [on-line]. © 2018 Christian Reformed Church in North America (CRCNA) [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.crcna.org/welcome/beliefs/confessions/heidelberg-catechism>>.

Hosting the Controversion on Faith. In *Ethics and Community* [on-line]. © 2008-2016, Patheos Library [cit. 2016-12-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.patheos.com/Library/Presbyterian/Ethics-Morality-Community>>.

HOUDMANN, Michael. *Limited atonement-is it biblical?* [on-line]. © 2002–2018. Got Questions Ministries [cit. 2018-02-25]. Dostupné na WWW: <<https://www.gotquestions.org/limited-atonement.html>>.

Jaromír Nohavica. Divné století, pořad České televize, 1996. Dostupné na WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=iTgy3-7PedU>>.

LEICHT, Alexander. *Log College* [on-line]. © 1978 Princeton University Press [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <https://etcweb.princeton.edu/CampusWWW/Companion/log_college.html>.

LUXON, T. H. (1988). Calvin and Bunyan on Word and Image: Is There a Text in Interpreter’s House? *English Literary Renaissance*, 18: 438–459. doi:10.1111/j.1475-6757.1988.tb00965.x. Dostupné na WWW: <http://www.academia.edu/11532837/Calvin_and_Bunyan_on_Word_and_Image_Is_There_a_Text_in_Interpreter_House>.

MARTER, Jerry van. PC (USA) membership decline continues but slows. In *Presbyterian Church (USA)* [on-line]. 24. května 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.pcusa.org/news/2017/5/24/pcusa-membership-decline-continues-slows/>>.

MENNEKES SJ, Friedhelm. Varhanya a liturgie. In *Salve 2/08*, s. 59.

ODDĚLENÍ PRO EVANGELIUM. *Práce a poslání Svobodné presbyterní církve v České republice*. Toronto: Svobodná presbyterní církev Severní Ameriky, 2008 (třetí vydání, 1. vydání 1991). Dostupné na WWW: <http://www.zasadovacirkev.org/uploads/1/7/8/5/17851253/oddeleni_pro_evangelium.pdf>.

Omezené smíření. John Piper. In *Zápas o duši* č. 63/1999 [on-line]. 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/omezene-smireni-cislo-63>>.

Our History. *The Orthodox Presbyterian Church* [on-line]. © 2018 The Orthodox Presbyterian Church [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.opc.org/historian.html>>.

PARKS, Lindsay. Hymns & Hymn writers: In Christ Alone. *Hymns & Hymn writers Lindsay Parks series. Truth and Tidings Magazine*, 2017 [cit. 23. ledna 2017]. Dostupné na WWW: <<http://truthandtidings.com/2016/01/our-heritage-in-christ-alone/>>.

Pavel a Klára Steigerovi: Rozhovor pro Grano Salis a Echo. *Grano Salis* [on-line]. 10. listopad 2005 @ 15:05:18 CET [cit. 2018-02-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4499&mode=nested&order=0&thold=0>>.

PCA Statistics Five Year Summary [on-line]. Administrative Committee PCA [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.pcaac.org/resources/pca-statistics-five-year-summary/>>.

Records of the Presbyterian Church in the United States of America [1706-1788]. Philadelphia, 1841.

Reformed Theological Seminary [on-line]. © 2018 RTS [cit. 2018-02-24]. WWW: <<https://www.rts.edu/jackson/>>.

RHEA, Gordon. Why Non-Slaveholding Southerners Fought. *Address to the Charleston Library Society, January 25, 2011* [on-line]. © 2018. Civil War Trust [cit. 2018-03-10]. Dostupné na WWW: <<https://www.civilwar.org/learn/articles/why-non-slaveholding-southerners-fought>>.

ROBINSON, B. A. Churches' response to homosexuality. *Religious Tolerance.org* [on-line]. Ontario Consultants on Religious Tolerance. 25. června 2015 [cit. 2017-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.religioustolerance.org/hom_pru.htm>.

RPCNA [on-line]. © Reformed Presbyterian Church of North America [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://reformedpresbyterian.org/convictions>>.

SCHMIDT, Norberta. Kostel jako prostor pro otázky. Friedhelm Mennekes SJ a Kunst-Station St. Peter v Kolíně nad Rýnem. In *Salve*, 2007, č. 1, s. 105–138.

Singing Psalms Only. *Reformed Presbyterian Witness* [on-line]. © 2011–2018, Reformed Presbyterian Church of North America, 11. červen 2011 [cit. 2018-03-01]. Dostupné na WWW: <<https://rpwitness.org/articles/comments/singing-psalms-only>>.

SCHOLEM, Gershom. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford, CA: Stanford University, 2013. Dostupné na WWW: <<http://plato.stanford.edu/entries/scholem/>>.

SPROUL, R. C. TULIP and Reformed Theology: Limited Atonement [on-line]. Ligonier Ministries. 8. dubna 2017 [cit. 2018-02-26]. Dostupné na WWW: <<https://www.ligonier.org/blog/tulip-and-reformed-theology-limited-atonement/>>.

STEIGER, Pavel. Boží vyvolení. *Zápas o duši* č. 61/1999 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/bozi-vyvoleni-cislo-61>>.

STEIGER, Pavel. Kristovo částečné vykoupění. *Zápas o duši* č. 63/1999 [on-line]. 1989–2018 © Reformace.cz [cit. 2018-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/kristovo-ucinne-vykoupeni-cislo-63>>.

STEIGER, Pavel. O zkaženosti člověka. *Zápas o duši* [on-line]. 1999, č. 60/duben. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/o-zkazenosti-cloveka-cislo-60>>.

STEIGER, Pavel. Účinné povolání duchem. *Zápas o duši* č. 64/2000 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/ucinne-povolani-duchem-cislo-64>>.

STEIGER, Pavel. Zachování svatých. *Zápas o duši* č. 65/2000 [on-line]. 1989–2016 © Reformace.cz [cit. 2017-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.reformace.cz/zod/zachovani-svatych-cislo-65>>.

The Huffington Post. ‚In Christ Alone‘ Dropped From Presbyterian Church Hymnal Over Lyric Dispute And Spiritual Debate [on-line]. 7. srpna 2013 [cit. 2017-01-23]. Dostupné na WWW: <http://www.huffingtonpost.com/2013/08/07/in-christ-alone-dropped_n_3719253.html>.

The Thirty-Nine Articles of Religion. Dostupné na WWW: <http://archive.churchsociety.org/issues_new/documents/Text_39Articles.pdf>.

The National Archives of the PC (USA) [on-line]. © 2016 Presbyterian Historical Society [cit. 2018-02-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.history.pcusa.org/>>.

The Layman. A Ministry of the Presbyterian Lay Committee [on-line]. 30. května 2017 [cit. 2018-02-22]. Dostupné na WWW: <<https://www.layman.org/pcusa-membership-numbers-2016/>>.

THOMSON, Michael. Theology as Poetry. In *EerdWord. The Eerdmans blog* [on-line]. 10. února 2011 [cit. 2017-03-11]. Dostupné na WWW: <<https://eerdword.com/2011/02/10/theology-as-poetry-by-michael-thomson/>>.

VISCHER, Lukas (ed.). *Reformed Witness Today. A Collection of Confessions and Statements of Faith. Issued by Reformed Churches*. Bern: Evangelische Arbeitsstelle Oekumene Schweiz, 1982. Dostupné na WWW: <http://www.lukasvischer.unibe.ch/pdf/1982_reformed_witness_today.pdf>.

WAITE, D. A. *Calvin's Error of Limited Atonement. Calvinism Refuted* [on-line]. BibleBelievers.Net, 7. února 2006 [cit. 2018-02-26]. Dostupné na WWW: <<https://web.archive.org/web/20060207195820/http://www.biblebelievers.net/Calvinism/kjcalvn4.htm#Defined>>

WHITE, Josh. *The Mouth of Worship, Door of Hope* [on-line]. Portland, kázání ze dne 4. 12. 2016 [cit. 2017-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://doorofhopepdx.org/media/sermons/category/overwhelmed.html>>.

Seznam zkratek

BCO	Book of Church Order
BCOPCA	Book of Church Order of the Presbyterian Church in America
BCP	Book of Common Prayer
BCW	Book of Common Worship
B21	Bible, překlad 21. století
CCM	Contemporary Christian Music
CPC	Cumberland Presbyterian Church
CRCNA	Christian Reformed Church in North America
CSP	Český studijní překlad
CW	Contemporary Worship
DPW	Directory for Public Worship
GA	General Assembly
GCP	Great Commission Publications
KJB	King James Bible
KWK	Krátký Westminsterský katechismus
NASB	New American Standard Bible
OPC	Orthodox Presbyterian Church
PC	Presbyterian Church
PCA	Presbyterian Church in America
PCUS	Presbyterian Church in the United States
PCUSA	Presbyterian Church of the United States of America
PC (U.S.A.)	Presbyterian Church of the United States of America
RCA	Reformed Church in America
RTS	Reformed Theological Seminary
RWK	Rozšířený Westminsterský katechismus
TH	Trinity Hymnal
UPC USA	United Presbyterian Church in the U.S.A.
WVV	Westminsterské vyznání víry

Není-li uvedeno jinak, bylo v textu použito citací v češtině z *Písma svatého Starého a Nového zákona podle ekumenického vydání z r. 1995*.

Není-li uvedeno jinak, jsou překlady cizojazyčných textů dílem autorky.

ABSTRAKT

WINSTED, M. *Poetická imaginace presbyteriánské spirituality v kancionálu Trinity Hymnal*. České Budějovice 2018. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce prof. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Práce představuje českému prostředí angloamerickou diskusi v poetické teologii, se zaměřením na poetickou imaginaci presbyteriánské spirituality a jejího vývoje. Zabývá se poetickou imaginací písní zpěvníku konzervativních presbyteriánských církví *Trinity Hymnal* (1990), který původně vznikl jako reakce na liberální proud presbyteriánství. Zpěvník tak úzce souvisí se sporem o bohoslužebnou liturgii (tzv. Worship Wars), který v současnosti probíhá v amerických evangelikálních kruzích.

Práce v úvodu představuje obor poetické teologie se zaměřením na definici protestantské poetické teologie podle W. A. Dyrnesse. Druhá kapitola se věnuje charakteristice presbyteriánské spirituality na základě McGrathovy typologie. McGrathova teologická témata křesťanské spirituality jsou nejprve vymezena na základě učení presbyteriánství (především kalvinismu a Westminsterského vyznání víry) a posléze sledována v poetické imaginaci písní kancionálu *Trinity Hymnal*. Práce tak prostřednictvím poetické imaginace písní, která vychází především z poetické imaginace Písma a anglikánské Book of Common Prayer, sleduje prolínání jednotlivých křesťanských tradic písní kancionálu a výpovědní hodnotu poetického jazyka.

Práce představuje a analyzuje problematiku presbyteriánského hledání adekvátního výrazu písní v bohoslužbě a v definici teologických témat kancionálu nabízí nové východisko pro další zkoumání současných trendů americké bohoslužebné tradice presbyteriánství. Zcela jedinečné je v tomto směru zkoumání propojení jazyka presbyteriánské duchovní písně s anglikánskou liturgií. Práce zároveň nabízí výzkum poetické imaginace duchovních písní a propojení tradic jako téma k obohacení ekumenické diskuse.

Klíčová slova: kalvinismus, křesťanská spiritualita, poetická imaginace, poetická teologie, presbyteriánství, presbyteriánská církev, presbyteriánská duchovní píseň, reformovaná teologie, *Trinity Hymnal*, Worship Wars

ABSTRACT

The Poetic Imagination of Presbyterian Spirituality in the *Trinity Hymnal*.

In modern day American Protestant churches, both conservative and liberal ministers, pastors, theologians and lay leadership struggle over how to arrange and conduct worship services (liturgy) and how to integrate contemporary or traditional hymns. Many characterize this struggle as „Worship Wars“. This dissertation concerns the poetic imagination of the *Trinity Hymnal* (1990), the hymnal of conservative Presbyterian churches that was originally published as a reaction to the liberal stream of Presbyterianism. Thus, the dissertation presents the Anglo-American debate in poetic theology, focusing on the poetic imagination of Presbyterian spirituality and its development to the Czech environment.

The first section concerns the concept of Poetic theology focusing on the Protestant poetic theology as defined by W. A. Dyrness. The Presbyterian spirituality is then characterized by McGrath typology. His Theological foundations for spirituality are first determined by the teaching of Presbyterianism (especially Calvinism and the Westminster Confession of Faith), and then examined in the poetic imagination of hymns found in the *Trinity Hymnal*. The poetic imagination of the hymns, which is based primarily on the poetic imagination of Scripture and the Anglican Book of Common Prayer, demonstrates the intermingling of the Christian traditions of the songs and suggests the theological value of poetic language.

This dissertation presents and analyzes the issue of Presbyterian search for adequate expression of hymns in worship. The method applied here offers a new basis for further exploration of current trends in the American worship tradition of Presbyterianism. In this respect it concerns a unique exploration of the interconnection of the poetic language of Presbyterian hymns with the Anglican liturgy. It also presents the research of poetic imagination of spiritual hymns and linking of the traditions as a topic to enrich ecumenical discussion.

Key words: Calvinism, Christian spirituality, poetic imagination, poetic theology, Presbyterianism, Presbyterian church, reformed theology, Presbyterian hymns, *Trinity Hymnal*, Worship Wars